

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2026. június 4.

XXVI. évfolyam, 2. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: **dr. Gubás Jenő** (elnök), **Utasi Jenő** (főszerkesztő), **dr. Vajda Gábor** (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

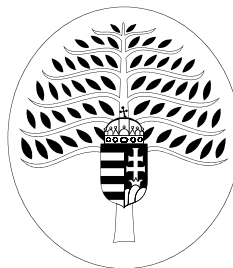
A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban válogatást adunk a TÜRÉSHATÁR/TŰ–RÉS–HATÁR c. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé magyar kiállítóinak műveiből.

A címlapon: Szűcs Edit: TŰ NÉ KENY

A hátlapon: Attalai Zita: Crispin-mutáció

Támogatók:

Nemzeti
Kulturális
Alap

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Hascák Mária	Szóttalanul és hangttalanul – ötödször	5
Bata János	In memoriam Tráser László	6
P. Maklári Éva	Kapocs	8
Bobory Zoltán	Nehéz idők jönnek	9
Kondor Katalin	Kijutni a válságból az emberhez méltó rend visszaállítással és bátorsággal lehet – Gubás Ágota interjúja	11
Radnai István	Impériumváltás; fejsze villan lenvirágra száll korom – Versek	15
Sági Zoltán	A vereség megálljt parancsol, hogy felfedjük üzenetét ...	17
Hornyik Miklós	Mint az árnyék és az álom – Emlékezés Podolszki Józsefre	19
W.-Nemessuri Zoltán	Az orosz kérdés	41
Mihályi Molnár László	A katyvasz és a vörösiszap	43
Tráser László	Cédulák XLVII.	45
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XXXIII.	49
Diósi Gábor Felícia	Csángósság	52
Fülöp G. András	Enyészet I–XV.	56
Tóth Marcell	Kísérlet Aradon egy, a Tanácsköztársasággal szembeni kommunistaellenes magyar kormány létrehozására – I. rész	65
Mérey Katalin	Háromszor vitte el a fekete autó – I. rész	79
Gutai István	A talicska rendszáma	82
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának etnikai és vallási viszonyai – II. rész	85
Stanyó Tóth Gizella	Össze tudunk-e fogni a nyékincai/nyéki, herkócai és fényberekai szórványmagyarság megmaradásáért?	104
A TÚRÉSHATÁR	című kiállításról	116
Színes melléklet	121

E számunkban válogatást adunk a TÜRÉSHATÁR/TŰ-RÉS-HATÁR c. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé magyar kiállítóinak műveiből.

Zámori Zsófia: Vallisneria

Hascák Mária

Szóttalanul és hangttalanul – ötödször*

* A kárpátaljai helyzetre való tekintettel Hascák Mária még mindig szóttalanul és hangttalanul üzént.

In memoriam

Fotó: Tráser Tamás

Tráser László

(Szeged, 1940. 12. 03. – 2026. 05. 29.)

„Nap süt, szél fúj, falevelek lobognak – különben semmi...”

Akár mondhatnánk, ez így is van, csakhogy időközben érkezett egy levél a címedről, fiadtól, miszerint tegnap hajnalban elhunytál – ez a tegnap hajnal május 29-én volt, s hogy „*az élet-szöttes különös mintázatú, a szálak útját egyedül a szálak értik...*” (I. L.), ez a május 29-e egyben anyám születésének napja is...

Nem tudom, vele találkozta-e már, hiszen neked odaát is rengeteg dolgod van, anyám meg egy egyszerű, jólelkű asszony volt, igaz, a virágokat és a madarakat ő is nagyon szerette, így – akár – közös témátok is lehet, nos, te végre fölfoghatod a számunkra még fölfoghatatlant, a táguló vagy zsugorodó univerzumot, beszélned kell az ókori bölcsekkel, a piramisok építőivel, már biztosan tudod: a 3I/ATLAS csillagközi űrhajó-e, vagy csak egy kóbor aszteroida, az idegenek köztünk vannak, vagy biztonságos távolságból figyelnek bennünket, nehogy őket is megfertőzzük a rombolás és a káosz vírusával.

„*Mert most tükör által, homályosan látunk*”, te pedig már „*színről színre*”, így arra is biztos választ tudsz adni: „**vajon vár ránk Valaki odaát...?**”

Terád biztosan már várt az a bitang francia csavargó meg az a másik, a magyar, hogy letisztázzátok egymás közt, miért is volt mindhármatoknak (mindannyiunknak?) oly fontos a Titok, amit űztünk mindahányan, miközben „*az évek szálltak, mint a percek*”, és végig tudtátok (tudtuk), csakis egy menedékünk volt és van, akihez mindig, minden időben imáinkkal fordulhatunk: „*véred kiontott harmatával / irgalmazz nekünk, Jézus Herceg!*”

S ha már mindezt megbeszélted, a boldog-boldogtalan szerelemben elmerülve sétálsz ismét a szegedi Tisza-part fűvenyében, nincs fájdalom, nincs bánat, csak a végtelen idő és tér, amelyben ismét minden a helyére ér.

„*Értékes élete[d] volt – ez nem kis dolog.*” lancu Laura szavainál többet én sem tudok mondani.

B. J.

Horgos, 2026. 06. 07.

Kapocs

Anyámról álmodom. Most is
a varrógépnél ül, átalakítja a
télikabátját nekem, frissen
főtt krumplit tesz zsebembe,
ne fázzon a kezem, míg
elérek az iskoláig.

Készülődik, velem jön a bálba,
ne essen a becsületen folt.

Anyám siet, nem szól, integet,
szaladnék, kiáltanék, de a
hang a torkomban rekedt,
szárnyatlan madár.

.....

Hároméves koromig nem
ismertem apám, idegen volt,
nem becézett, nem ölelt,
hadifogsága rácsot vert
világától világom felé,
nem ismert engem, csecsemő-
létem őrizte egy életem át,
vágyaim, álmaim őszi levélként
talpa alá hulltak, nem volt
egymás számára mondanivalónk.

.....

Tudod, hogy álmodtam rólad először?
Mentél ki a kapun, s énekelted a dalt,
mit naponta hallgattunk a néprádió,
s széken ülve, ecsettel kezében verted
a taktust a maszatos nagy asztalon.

Látom isiásztól torzult lábad lépéseit,
az Isonzó átkát cipelő remegést.
Meghalni sem akartál nélkülem, papa!
Nytott fedéllel vártál az áhított rendben,
dalolásod bennem némult csenddé.

.....

Hozod a teknőt, mosod a ruhát,
teregetsz, söprögeted a járdát,
kapálsz, vizet húzol a kútból,
kavarod a rántást szótlánul.
Írni sem tudtál, és olvasni sem.
A disznóval társalogtál, mama!
Kést döftek nyakába, zokogtál.
Esténként ágyad szélére ültél,
valakit hívtál, valakihez beszéltél,
ujjaid közt morzsolva a rózsafüzért.

.....

A szoba falán a fényképed,
álmomban beszélgetsz velem,
a fényben árnyékom lettél,
ránc az arcomon, a tenyeremen.

Nehéz idők jönnek

„Mindig új élet lesz a vérből”

Ezt halljuk nap mint nap, olvassuk lépten-nyomon, és persze, tudjuk. Sőt – reméljük –, értjük. Azaz hogy – értjük? Mert mi az, hogy nehéz? És mi a válasz...?

Az éjszakai rémálmok? A rokonokkal, szeretteddel teli kórház képe? Gyermekeid, unokáid rémült, kérdő tekintete? Tömegsírvízió? Vagy a vállrándítás, a „mit tudom én”? A lesz, ami lesz... Beletörődés a változtathatatlanba?

És akkor történik valami. Újabb hajnali félálom. Meglátod magadat, amint megkeményednek arcvonásaid, összeszorítod ajkadat, elszánt lesz tekinteted: – Feladni? Azt nem.

Értük, akik életet adtak, értük, akiknek életet adtál, értük, akik virrasztanak veled, és letörlik könnyeidet, és magadért, mert mindez a te életed, megnyugvásod, örömed. A jövőd.

Hát persze hogy nem félsz a reggeltől, hanem várod, mert erőt érzel, és hitet, reményt. Hogy tehetsz. Sőt, tudod, tenned kell! Új nap jön – félre a nyavalygással!

Hitet ahhoz, hogy a karácsonyfádon nem „[n]épek Krisztusa, Magyarország” lóg majd – aminek a testét verte, szidta a sok ember, szerte a világban és itthon, a százszor elárult hazában –, hanem a betlehemi csillag fog ragyogni. Fényével unokáid szemében.

Akikkel összekapaszkodva, mosolyogva, vidáman körbeöleltek ezt a térképen különös alakú, sárgás-barnás színnel határolt gyönyörű zöld földdarabot, s érezni fogod, hogy Valaki keresztet rajzol a homlokodra.

Súgd meg neki: tudod, „[m]indig új élet lesz a vérből”.

Széjjelszéledtünk

Széjjelszéledtünk.

Nem ér össze kolompjaink
szomorú hangja,
s nem keressük ebben
a vacogtató ködben egymás
lába nyomát sem.

Ki leszegett fejfel
mocsárnak eredt,
másokat úttalan utakon
tüskés bokrok tépnek;

van, ki felfelé indult,
és remegve sziklafal
szélén szédeleg.
A bátrabbjára farkasok
és baltások lesnek...

Széjjelszéledtünk.

Szélbe vezett a faragott
furulya hangja is,
s mintha pásztorainkat
hetérák táncoltatnák.

Lesz-e, ki az elhajított pásztorbotot
kézbe veszi, s int
a zavarodott terelőkutyaáknak...?

Vagy ott veszünk mind,
ahol ránk ér örök,
csillagtalán éjünk?!

Ne vigadjatok!

Ne vigadjatok, gyűlölködők, még ne vigadjatok!
Fekete, csillogó rögökbe kapaszkodó kezeinket
látja még az Isten. Hallja könyörgésünket...
Hát inkább féljetek, és kérjétek: legyen irgalmas
az ellenünk vétkezőkhöz. Irgalma óvja meg őket
attól, hogy olyanok legyünk, mint ők, add meg
számunkra – Uram – az emberség fegyverét.
Vele megvívjuk harcunkat, győzedelmesen.

Kérünk, Uram, tudod, nagy a veszedelmünk.
Elszakítanák népedet tőled, hittelen gügyögők
magunkra maradottan járhatnánk utunkat,
lerongyolódva, szomjazó, fekete vakok sora.
Nem akarhatod – Uram – hogy idegen istenek
gyilkosok módjára megfosszanak kegyelmedtől,
amivel éltetsz minket, világod hűséges lakóit.
Védj meg minket – Uram – a gonosz bosszútól.

Ne vigadjatok, gyűlölködők, még ne vigadjatok!
Lássátok, halljátok inkább jeleit a mi jövőnknek.
Akik itt élünk, s halunk, ha kell. Ez az akarata!
Beijedt, faluvégi kutyák ugatásától nem félünk,
meghajolni csak a földnek fogunk, s Isten előtt.
Titeket majd elemészt a tűz, amit ő hozott
a világunkra, mi másért, mint hogy égjen...!

Zámori Zsófia: Vallisneria – részlet

Kijutni a válságból az emberhez méltó rend visszaállításával és bátorsággal lehet

Gubás Ágota interjúja egy „idealista reménykedővel”

Kondor Katalin ismert budapesti újságíró az utóbbi években gyakran jelentkezik írásaival az Aracs hasábjain is, ami a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának olvasói számára nagyon megtisztelő. A közelgő 80. születésnapod alkalmából szeretnék a szerkesztőség nevében nagyon sok energiát, erőt, kedvet kívánni, hogy még sokáig tudjál eleget tenni interjúkészítési fölkéréseinknek, amelyeket teljes odaadással és szívből válsz, annak ellenére, hogy mi még szerény tiszteletdíjjal sem tudjuk megköszönni.

– Köszönöm a jókívánságot, sokat mosolygok a közelgő 80. születésnapomon, az idő szalad, az a dolga, a 80. év az annyi, amennyi, a baj csak az, hogy egy jó ideje már mást sem csinállok, csak temetek. Félreértés ne essék, igen régóta jóban vagyok a halállal, de csak a sajátommal. Lelkileg nagyon megviselt az utóbbi pár esztendő, elképesztően sok barát, ismerős – köztük fiatalok is – távozott az élők sorából, s hiányukat nehezen viselem, fél év alatt harminc, az azért sok egy érző kebelnek.

Életutad bemutatása előtt a legaktuálisabb kérdéssel kezdem: hogyan értékeled az április 12-i földrengéshatású választási eredményeket? Meglátásod szerint mi idézhette elő a Tisza párt ilyen elsöprő fölényű győzelmét?

– Erre mostanában sokan keresik a választ, igen okos és a politikában járatos emberek is, de én nem vagyok elemző, nem is szeretnék az lenni, ráadásul mindig civil szemmel nézem a dolgokat, és civil aggyal próbálok magyarázatot találni a jelenségekre. Számomra pedig mindennek az erkölcs a lényege. Most tehát azért vagyok szomorú, mert sosem hittem volna, hogy egy, a nyilvánosság előtt tökéletesen leszerepelt,

magatartása, magánéleti cselekedetei miatt erkölcsileg elfogadhatatlan embert piedesztálra emelhet a nép. A népet viszont nem lehet leváltani. Egy kicsit eltérek a kérdéstől, de az én megítélésem szerint idetartozik, hogy azt sem értem, ami Ukrajnában zajlott és zajlik. Egy magát politikusnak mondó vagy tartó „mutogatós bácsi”, hiszen sokan láthatták a nemi szervével zongorázgató, ezt viccesnek, humorosnak tartó Zelenszkij ukrán elnök kabaréjelenetét, ami az én meglátásom szerint elfogadhatatlan, erkölcsileg elítélhető és szégyellni való. Ilyenekre bízni országokat? Hol tartunk? Mivé lett a józanság, a tisztesség, a jó modor? S ezt az embert ölelgeti naponta az EU első vezetője, bizonyos Von der Leyen asszony. Kátyúban, erkölcsi kátyúban van a világ, ez tagadhatatlan. Mint hajdan, a római birodalom bukásának idején. Rendre győz a selejt. S azt kell megfejtetni, miért. A rend, a tisztesség hiánya miatt.

A valóság elmélyült feltárása iránt elkötelezett újságíróként hogyan látod: mi csúszott félre a jobboldali politikában, illetve a közéletben, és hogyan lehet kijutni ebből a válságból?

– Bárcsak pontosan tudnám! Talán az emberhez méltó rend visszaállításával. Meg bátorsággal. Ám ez nem a jobb- vagy a baloldal dilemmája, hanem az egész emberiségé. Egyfajta polgári rendhez való ragaszkodás jelentené a normalitást, de ennek elfogadtatása nem könnyű feladat, mert megbomlott a rend, hiszen a rendbontó erők jobban s vélhetően nagyobb háttértámogatással működnek. Sátáni korszakban élünk, ez vitathatatlan. Mert mit mondjunk akkor, amikor bizonyos embercsoportok azt gondolják igazságosnak, korszerűnek, szabadságnak, amit

a teremtés megtagad, amit a józan ész megtagad, ami a másoknak fájdalmat okoz, s ami életellenes? Lásd az úgynevezett genderideológiát, avagy a kiskorúak megrontását, ami ugyebár Amerikában történt, bizonyos milliárdosok szórákosságaként, és így tovább! Ismétlem, szerintem a világ jelentős része van válságban, s hogy ráébred-e ennek a válságnak a roppant kártékony mivoltára, azt nem tudom megjósolni. Az van, amint Gounod Faust c. operájában Mefisztó énekl: „Eladó az egész világ. [...] Eladó az erény, a bűn [...] Áll a hajsza, áll a bál a pénz körül [...], a Sátán örül.” Itt tartunk.

Sorscsapások nem csak a társadalmat, a magánembert is érik, neked is kijutott belőle. Mi adott erőt a krízisekből való kilábaláshoz a magánéletedben, amikor a szerelmed disszidált, de te nem tudtad követni, mert ragaszkodtál a szülőföldhöz?

– Ami a fiatalkori szerelmemet illeti, ő valóban disszidált. Abban az időben, tehát a hatvanas években ezt elég sokan megtették, s vélhetően joggal, de én nem voltam képes elhagyni a szüleimet és az ő édesanyját, aki mellett a haláláig ott voltam. Ma is köszönöm a sorsnak, hogy így alakult.

Amikor szembesülnöd kellett azzal a tragédiával, hogy a spontán vetélésed követő beavatkozás során elkövetett orvosi műhiba miatt többé nem lehetett gyermeked, a hited segített?

– Inkább a fiatalság természete segített. Huszonévesen sok mindent kibír az ember. Meg a munka is segített, mert munkamániásként talán könnyebb is volt a helyzetem, mert a munka terápia is.

Hogy lettél közgazdászból rádiós újságíró?

– Eljöttem Debrecenből, lényegében „kalandvágyból”, ugyanis úgy választottam egyetemem, én, a beképzelt leányka, hogy hol van a legtöbb tárgyból felvételi, mert biztos az a legjobb hely, s azzal megbirkózni igazi feladat. Szóval egyfajta fiatalkori hőzöngés volt ez, azaz butaságom története. Persze hamar megszoktam a budapesti életet, elvégeztem az egyetemem is, a közgazdaságtudományit, ugyanakkor levontam a követ-

keztetést, mert a közgazdaságtan máig nem tartozik az érdeklődésem körébe. S a diploma megszerzése után az egyetem hirdetőfalára ki voltak írva azok a helyek, ahol munkatársakat kerestek, pontosabban ahová meg lehetett próbálni jelentkezni. Három hónapig a Coopturist nevű idegenforgalmi irodában dolgoztam, nagyon jó volt, de azt éreztem, hogy jobb lenne a Magyar Rádió nekem. Az újságírás mindig érdekelt, a rádiós és a televíziós munka vonzott, és egyszerűen besétáltam a Magyar Rádióba, ahol a gazdaságpolitikai rovat vezetője és az akkori egyik rádiós sztár, Szél Júlia beszélgettek. Amúgy Juli földim, mert hajdúszoboszlói, azaz pár kilométerre Debrecentől született. És akkor ő azt mondta a rovatvezetőnek, hogy: „Na, ez a jány debreceni, ez biztosan tud dógozni.” És felvettek gyakornoknak, mert tényleg tudtam „dógozni”.

Mi volt az a pillanat, ami eldöntötte, hogy ez lesz a hivatásod?

– Nem pillanat volt, hanem talán csak pár nap, mert rögtön beleszerettem a munkába, ahogy illik, s ez egy percre sem enyhült, mármint ez a szerelem. Egész egyszerűen minden munkát szerettem, rengeteget dolgoztam is, ez volt az én sorsom. Hívtak a televízióba is, de sosem hagytam ott a rádiót, bár sokat „külsőztem” a tévében, de az igazi szerelem mindig a Magyar Rádió volt. Azt sajnos nem tudom hitelesen megfogalmazni, hogy mi volt a lebilincselő abban a munkában, hiszen a szerelem az szerelem, azt nem kell magyarázni. Vagy inkább nem lehet.

Végigjártad az újságírói gyakornoktól kezdve a riporter, a szerkesztő, a Kossuth rádió főszerkesztője, majd a Magyar Rádió elnöke tisztségig a szakmai pozíciókat – melyikben érezted magad a legotthonosabban?

– Lényegében mindegyikben otthonosan éreztem magam, de azért a riporterkedés, tehát az elemi kíváncsiság egy másik ember gondolatára, sorsára, az viszi a pálmát.

És melyikben a legsikeresebbnek?

– Nem tudnám megmondani, de nem is az én dolgom. Még csak arra sem találnék magyarázatot, hogy honnan szedtem a bátorságot egy szál egyedül élve, hogy igent mondjak a felké-

résekre. Sok tapasztalattal, emberismerettel járt ez a sors számomra, s nem mondanám, hogy könnyű volt, de az biztos, hogy sokat tanultam. Sok olyan tapasztalatot is szereztem, amit akkor, a történések idején szívesen elkerültem volna, de az emberismeretemet gazdagította, az pedig végtére is egy ajándék a sorstól, ráadásul a riporter szakmát mindenképpen segítette.

Rádiós karriered úgy volt sikeres, hogy nem voltál egyik pártnak sem a tagja.

– Engem soha senki nem kért, hogy lépjek be a pártba, és nem is fenyegetett azzal, hogy be kellene lépnem. Ha meg is tette volna, nem ért volna el eredményt, az biztos.

Vajon ez váltotta ki, hogy a nyakadba zúdítottak egy koncepciót pert (én ennek nevezném), hiszen nem lehetett véletlen, hogy a Magyar Rádió elnökének való kinevezésed után a Népszava hasábjain egy meghamisított „dokumentum” alapján megvádoltak azal, hogy ügynök voltál. Hogyan történt ez, és miként zárult az ügy?

– Hogy nem volt „véletlen”, az biztos. Hogy mer egy senki, egy sehová nem tartozó illető elnök lenni? Minő skandalum! Ezek az emberek azóta is hazudnak reggeltől estig, s természetesen nem csak rólam. S persze nem volt semmiféle dokumentum. Még csak gyártani sem mertek, bár az ilyenektől minden kitelik. Azon a hétvégén, amikor megválasztottak elnöknek, vasárnap – kora reggel – felhívott valaki a Népszavából, s azt mondta, hogy holnap megjelenik, hogy én ügynök voltam. Mondtam, jó. Mit mondhattam volna? És megjelent. Persze soha senki nem tudta bizonyítani, és nem is fogja tudni. Sajnálattal kell megjegyezni, hogy ez Magyarország. Ahol nincs következmény. De mocskolódni lehet. Persze pereltem, megnyertem a pert, de a mindenkit folyton mocskolók még ma is ott üldögélnek a pozíciójukban, és rontják a levegőt. Bizony, ez egy következmények nélküli ország.

Újságírói pályádon A Hét című tabukat döntögető tévéműsor nagy ismertséget hozott számodra.

– Azt, hogy Hajdú János felkért műsorvezető riporternek, hatalmas megtiszteltetésnek vettem,

nem is érttem az egészet, mert nem tartoztam semmilyen társasághoz, ahol ezt segítették volna. Ő azt mondta, hogy egy polgárlányt keresett. Engem máig szinte mindenki munkamániásnak tart, s ebben igazuk van; talán János ezt meghalotta, s azt hiszem, e tekintetben nem csalódhattam bennem. Amúgy az irigy környezetet nem volt könnyű elviselnünk, de túléltek, és sok tapasztalatot szereztünk, no meg néhány igazán kedves, tehetséges, aranyos kollégát nyertem vele, máig tartó barátságokat is.

Nem hivalkodó, de megvallott hazaszeretet jellemez téged. Ez a mélyről jövő érzés a „szülőhazádnak” nevezett Debrecennek, az iskoládnak vagy a családotnak a példaadásából táplálkozott? Milyen hatások értek már kora gyermekkorodban?

– Mindegyik helyről, tehát otthonról, az iskolából, a szülőváros Debrecenből egyaránt értek ilyen hatások. S az az igazság, hogy én már háromévesen tudtam olvasni, és mindent, a legkevésbé sem nekem valókat is faltam. Nyilván volt negatív hatása is, mert egy kicsi gyereknek például háborúkról olvasgatni nem feltétlenül szerencsés, de túléltem. Viccet félretéve, tényleg mutogattak engem mindig, mint egy cirkuszi majmot, s olvasnom kellett, mert a felnőttek, a szüleim barátai meg a három évvel idősebb nővérem iskolatársai nem akarták elhinni, hogy egy „alig múlt két éves” gyerek olvas. Jelentem, nem lettem zseni, de volt választék otthon, s én bizony olyasmikbe is beleolvastam, amik nem voltak éppen nekem valóak. Máig könyvmániás vagyok, s ezt mindig megköszönöm a Fennvalónak, hiszen ez egy nagy ajándék. Már a végrendeletemet is megírtam, hogy méltó kezekbe kerüljön a meglehetősen nagy „létszámú” könyvtáram. Még annyit mondanék, hogy Debrecenben szinte mindenki hazaszerető és Debrecen-szerető ember. Így könnyű felnőni.

Sok-sok írásodban idézel egy-egy jeles író vagy költő művéből. Miért tartod ezt fontosnak?

– Ez a mániám. Ugyanis szerelmese vagyok a magyar költészetnek, a prózának is, az országnak is, és nem állom meg, hogy ne lopjak bele az írásaimba csodaemberektől csodaverseket. A magyar költészet szinte hihetetlenül gazdag, de

ez még mindig nem tudatosul eléggé az emberekben. Ezért örülök, ha sikerül belecsempész-nem egy-egy értékes gondolatot vagy valamilyen szépséges versrészletet az írásaimba.

Kik a kedvenc íróid? Egyről biztosan tudok: Wass Albertről. Ő miért?

– Mert egyszer beleszerettem, aztán úgy maradtam. Szerintem egy csodaember. De mondhatnám Franz Werfelt, Szepes Máriát és még nagyon-nagyon sok író, költő, maiakat is, hatalmas a választék. E tekintetben csodaország vagyunk. Szellemileg találkoztam velük az éterben, sajnos csak ott, mert más mód nem volt rá. Ami meg a többiekkel illeti, mindig elcsodálkozom, hogy mily gazdag a könyvkínálat a világban. Olvasás nélkül nem is volna értelme az életnek. Annak meg külön örülök, ha egy-egy írásomban idézni tudok olyan költőktől, íróktól, gondolkodóktól, akik csodálatos elmék voltak – persze ma is vannak ilyenek, és itt élnek közöttünk.

Több riportköteted is megjelent, írásaid rendszeresen olvashatók a Magyar Nemzetben. Ezek mellett mit jelent számodra egy délvidéki folyóirat köréhez tartozni?

– Megtiszteltetést. Még hozzá nagy megtiszteltetést. Nem is értem, hogy lehetek ilyen sze-

rencsés. Ráadásul azt is jelenti, hogy újra és újra rájövök, mily tehetséges emberek a magyarok. Éljenek bárhol – de azért jobb, ha közel élnek. Amikor megérkezik hozzám az Aracs, nyomban elolvasom minden sorát.

Az Aracsban nemrég a világválságról Bogár Lászlóval készítettél interjút, amelynek ez volt a címe: Válság és álság – amelyek, valljuk be, nemhogy csökkennének, de egyre erőteljesebbé válnak világunkban, s ez mindenkit aggaszt.

– Engem is aggaszt, meg még sokakat. Válság mindig volt és mindig lesz, de azt hiszem, az álság jobban bánt bennünket. Örülök, hogy idézgető mániámat megemlétted, és elküldhettem neked bizonyos Csokits Jánosnak, sajnos Franciaországba „szakadt” hazánkfiának egyik nagyon igaz, rövid versét, melynek mondandója vitathatatlanul igaz napjainkra is. Íme belőle az idézet: „Gyorsan elévül a bűn, / felejteni érdek: / Ábel emlékünnepe / Káin mond beszédet.” Sajnos így van.

Köszönöm az interjút, és mindezek ellenére azt kívánom, hogy maradjál meg továbbra is – ahogy egyszer magadat nevezted – idealista reménykedőnek.

Idézet Fritz Tamásnak Kondor Katalinról szóló laudációjából:

„[...] meggyőződésem, hogy olyan személyiségvonások jellemzik, amelyekre a rendszerváltás utáni Magyarországnak a legnagyobb szüksége van, szüksége lenne, s félek, hogy még mindig nincs belőlük elég. Ennek lényege pedig a szellemileg független, igazi, hiteles polgári attitűd, amelynek jellemzője az öntudat, a szellemi függetlenség, a mindenféle hierarchiától és szervilizmustól való mentesség, az alá- és fölévetettség zsigeri elvetése, az emberek egyenrangúságának címtől, rangtól és beosztástól független elismerése, az emberek tisztelete és szeretete, nem utolsósorban az egészséges hazaszeretet, ami nem dagályos és melldöngető, hanem természetes és karakterében példát mutató.”

(Elhangzott a Mikszáth Kálmán-díj átadásakor, 2023. március 18-án.)

Impériumváltás

Hiszen örülök, hogy leéltem már az életemet.
Nem irigylem azokat, akik most születtek.

Jönnek az elcsapott pásztorok rajokban, akik még a zöld füvet is eladták a juhok elől, a kukákat a bárányok elől. Közöttük sompolyognak a nőstény farkasok, némelyik megszoztatja Romuluszt, akinek ettől tüzes kedve támad.

Igazi impériumváltás, még a nyelv is alakul, rá sem ismeresz. A hegyek már régen leváltak erről a földről, kétszer hoztuk helyre az országot. Segítettek a felhők urai, de nekünk kellett megküzdenünk, mert felettünk az az ország nem e világról való.

Elhordják majd, ami mozdítható, eladják, ami ideépült. Mosolyognak, de a kínos vigyor inkább vicsorgás. Atavizmus.

Villám nő ki a kezükből, a neve halál. A felhőket és a ritkás fekete űrt sem kímélik. Nekünk kövér legelőink vannak, négy égtájon híresek. Nem véletlenül birodalmak és impériumok útjába esünk, valahánynak.

fejsze villan lenvirágra száll korom

wołyń recsegnek a pajták
lángolnak a templomok
emberek fussatok a fal nem ereszt
nem ereszt de ég már a tető
(omló falak gyilkos romok)
asszony aggastyán csecsszopó gyerek
a férfiak fronton a két diktátor
egymást megcsalva háborúzik

szervezkedik a nevető harmadik
a harmadik birodalommal
parolázik
ahol a középkor kísért
újabb szedett-vedett sereg pusztít

Impériumváltás. Megfordul a szavak értelme. Ferde illatok szállnak a nyoszolyák felett, nem a pásztortűz és a szemérem tiszta füstje. Vajon hol állnak meg és meddig jutnak, hajlott és lerágott gerincek maradnak utánuk. Az hiszik, mindig birkákat terelnek-hajtanak. Egyre hűvösebb van, pedig lovagolunk a nyárba. Az úrbéli fagy, a hold túlsó oldala kísért.

Leéltem életem javát, az sem volt gazdag, az sem volt arra érdemes, de megküzdöttem, mert kellett. A sorok, mint hangyák, vonulnak kezem alól. A szavaimnak még helyi értéke volt, amint az igazságnak. Az igazságmagok a felhőn túli birodalomban teremnek.

A földön minduntalan csatazaj támad. Nem ilyen öregeknek való. Illatokra, zenére és védelmező otthonra vágyom. Eddig volt. Azt hittem, a haláломig kitart.

Impériumváltás.

2026. 04. 25.

hiszen járt itt tatár
a hódító mongolok gyújtogattak
mi változott azon a tájon
aki mégis életben maradt
rabszíjon a férfiak
a nők csak ágyasok
martalócok kísért a középkor
a sík vidéken erdő amerre látsz
emberek és házak az erdőkben megbújnak

csak asszony aggastyán csecsszopó gyerek
wołyń hol temetetlen a halott
elhaltak a sikolyok
felhők járják az eget
kormos fekete a romok
bűnük hogy lengyelek fogd a fejszét
hála istennek nincs isten most lehet

jön torol gyilkol a független hadsereg
 bűnük hogy lengyelek
 fogd a fejszét szomszéd
 mit tegyek mit tegyek hisz nekem nem vétett
 markold fogd a fejszét csak a fejét verd szét
 a lengyelnek halál parázs a gyűlölet
 gyűlölet nincs bennem mondd miért öljem meg
 szándék sem volt bennem miért is öltem meg

*

imádkozhatsz itt napestig
 koptatod a térdedet
 ötmilliárd volt az első
 fogadott üzenet
 teszed nem teszed
 lehetsz
 te magad is halott
 falkában az ember is dúvad
 börtönben a pápa
 a kolostor börtöne
 két egyház két isten
 a hitetlen szemében isten nincsen

wołyńban égnék a pajták a templomok
 lángok a füst elszállt
 szenesedett testek
 beomlott fekete romok
 felhővé dermedtek
 elhaltak a sikolyok
 wołyń

*

alig múlt tíz éve újból
 megégték a tűszok
 ötmilliárd dollár
 lázított a majdanon
 ötmilliárd puccs
 és lincselők a majdanon
 égett és hírhedtté vált
 a szakszervezetek háza
 benne égő emberek
 égtek odesszában
 s az ember nem felejt
 amit MÁSOK építettek fel
 romokban hever
 kitört a testvérháború

a fellázított tömeg
 lincsel őrjöng rombol

volhíniának máig ég a tanulsága
 háborút akarnak minden
 minden hiába
 az ima sem szent
 a kolostor pópák börtöne lett
 két ország két isten
 de ha mégis megszületik
 a karácsonyi szent gyerek
 a békét a békét ki hozza meg
 angyalaira bízva az úr
 aki örömhírt hirdetett
 hullik a hó
 és mindent betemet

A vereség megálljt parancsol, hogy felfedjük üzenetét

Azonosulásaink

Mindennapi létezésünk alapja a valósággal való azonosulásunk. Az identifikáció egyszerre szolgálja a függést és a leválást. Azonosulunk mindazokkal – átmenetileg vagy tartósan –, akiket szeretünk, irigylünk vagy csodálunk. De azokkal is, akikre haragszunk, vagy akiktől függünk.

Az agresszorral való azonosulás azokban a frusztráló, tehetetlenséget kiváltó helyzetekben jön létre, amikor egy nálunk nagyobb, hatalmasabb erő vagy személy kontrollja alá kerülünk. A „ha nem tudod legyőzni, csatlakozz hozzá” szellemében megpróbálunk hasonlítani azokra, akiket gyűlölünk, és akiktől félünk, remélve, ha elfogadjuk hatalmukat, képesek leszünk megvédeni magunkat attól a veszélytől, amit éppen ők jelentenek számunkra.

Az azonosulás lehet aktív vagy passzív, szeretetteljes vagy gyűlölködő, jobbító vagy éppen ártó. Azonosulhatunk a másik indulataival, érzelmeivel, teljesítményeivel, készségeivel, stílusával, céljaival, hajviseletével vagy akár fájdalmával. Az évek során, miközben módosítjuk és megpróbáljuk valamilyen harmóniában egyesíteni ezeket a különböző azonosulásokat, melyek magukban foglalják a vallással, társadalmi réteggel, a kiváló és a visszataszító tulajdonságokkal való azonosulásainkat is, azonban mindig maradnak az énünknek el nem fogadott részei. Ezek az elutasított énrészek vereségeink apró szilánkjai.

Az identifikáció az önmagunkkal való azonosítást jelenti, amely tartalmazza azt, amik vagyunk, és azt is, amik nem vagyunk, vagyis a hiányosságainkat.

Szembesülni a vereséggel: ne rekedjünk meg az áldozat szerepében

Ha a társadalom anómiás (a normáktól eltérő) állapotba kerül, az ember elveszítheti uralmát a saját élete felett, erőt vehet rajta a reménytelenség és a frusztráltság. Mindez annak a következ-

ménye, hogy nem megfelelő dolgokra fókuszál, tulajdonképpen arra, amit el szeretne kerülni, vagy amit elveszített. Ilyenkor az eltúlzott problémákat vagy akadályokat állítja a figyelme középpontjába, épp azt, amit el szeretne kerülni. Amikor így tesszünk, túsul ejtjük magunkat, ez pedig nemkívánatos következmény. Ha a saját belső reakcióinknak, érzelmeinknek vagy egy másik személynek a túsává válunk, mindkét esetben olyan tudatállapotba kerülünk, amelyben a negatív érzések, a tehetetlenség, a kifosztottság és a befolyásolhatatlanság érzései hatalmasodnak el rajtunk.

Hogyan tudjuk megelőzni, hogy a problémák ne gyűrjenek maguk alá bennünket? Erre csak egy mód áll rendelkezésre: fenn kell tartani az ehhez szükséges tudatállapotot. Mindannyian képesek vagyunk pozitív vagy negatív tudatállapotba hozni magunkat. Ez nemcsak abban segít nekünk, hogy önmagunkat befolyásoljuk, hanem abban is, hogy megértsük a másikat, felfedjük: mi áll egy másik személy belső látásának középpontjában. Ezáltal őt is képesek vagyunk befolyásolni, ami nyilván kölcsönös előnyökkel jár.

Kreatív megoldásra sarkalljanak a problémák

A konfliktus az emberi kapcsolatok természetes és elkerülhetetlen velejárója. Arra ösztönöz bennünket, hogy keressük meg a kompromisszum és az együttműködés lehetőségének az alapját. A konfliktusok alkalmasak arra, hogy általuk tanuljunk és fejlődjünk, kíváncsiságra és kreativitásra serkentsenek. Ilyen megközelítéssel a konfliktusokat irányítani lehet, és kell is annak érdekében, hogy a bennük rejlő romboló feszültség építővé alakuljon át.

A konfliktus energiát hordoz, és a jól működő kollektívák azért nyújtanak kiváló teljesítményeket, mert képesek heves vitákra és építő jellegű szóváltásokra, miközben az egymás tiszteletben tartásának szabályai érvényesülnek. Az együtt-

működés kialakulásához lényeges, hogy a kölcsönös előnyöket előtérbe helyezzük, ez szerves része legyen a konfliktuskezelésnek, ahogyan az emberi méltóság szem előtt tartása is.

Ha jól kezeljük a másokkal felmerülő nézetkülönbségeinket, akkor azok a problémák kreatív megoldására sarkallnak bennünket, és kapcsolataink elmélyítését eredményezik. Amikor vállalkunk egy konfliktust, és teszünk is a megoldásáért, annak pozitív hatása van, nevezetesen: jobb eredmények születnek, és erősödik a hosszú távú kapcsolatunk. A hatékony konfliktuskezelés serkenti a kreativitást és a szakmai fejlődést. Ha megtanulunk nyíltan beszélni, felszínre hozni a különbségeket, kölcsönös tisztelettel párbeszédet folytatni, az pozitív eredménnyel jár. Ha viszont elkerüljük a konfliktussal való szembeesülést, annak sok negatív hatása lesz: a többi között az információk visszatartása, a rossz teljesítmény, az önbecsülés elvesztése, valamint a destruktív kapcsolatok. Az információk visszatartása a kommunikációt lehetetleníti el, vagyis leáll a közösség vérkeringése. Ha nem tápláljuk folyamatosan egymást gondolatokkal, új ötletekkel és készletekkel, akkor meghal a kreativitásunk. Ha nem alkothatunk mindennap valami újat, önbecsülésünk csorbul, és a világ körülötünk értelmetlenné válik.

Racionális hit nélkül nincs célravezető tevékenység

Az anómiás állapot újrakeretezéséhez hitre van szükség. Két fajtáját különböztetjük meg: az irracionálisat és a racionálisat. Az irracionális hit azon alapul, hogy az ember aláveti magát valamely irracionális tekintélynek. Ezzel szemben a racionális hit az ember saját gondolatain és érzelmein alapuló tapasztalatokra épül, amelyekből meggyőződését meríti. Ellentétben azzal a nézettel, hogy a racionális tevékenységben nincs helye a hitnek, az élet azt igazolja, hogy racionális hit nélkül nincs célravezető tevékenység. Az irracionális hit azt jelenti, hogy valamit igaznak fogadok el, mert egy tekintély vagy a többség azt állítja róla, a racionális hit viszont az ember saját megfigyelésein alapuló meggyőződés.

Az emberi kapcsolatok létrejöttéhez elengedhetetlen a racionális hit. Hinni egy másik emberben azt jelenti, hogy biztosak vagyunk alapvető

tulajdonságainak, személyiségének megbízhatóságában. Ugyanebben az értelemben hiszünk magunkban is.

Csak az az ember tud hinni másokban, aki hisz önmagában, és biztos benne, hogy a jövőben is ugyanaz lesz, mint ami ma.

A hit irányt ad annak a bátorságnak, hogy vállaljuk magunkat és a mindennapi nehézségeket. Hogy kudarcainkat ne igazságtalan büntetéseként éljük meg, hanem az élet természetes kihívásaiként, amelyekkel szembe kell néznünk, és amelyek kreatív megoldására kell törekednünk. Annak tudatában is, hogy a konfliktusmegoldásban megjelenő konkurenciaharc természetéből adódóan győzteseket és veszteseket követel.

A hitvesztés gyengíti az embert, amit nagyon fontos minél előbb felismerni, mert a növekvő gyengeség a hitehagyottságot fokozza, és így bezárul egy kóros kör.

Felfedni a vereség üzenetét

Vannak tapasztalatok, a sajátjaink meg a mások bölcsességei is, amelyek elfogadásával alkalmassá válunk arra, hogy a vereségben meglassuk az értelmet, felfedjük az üzenetét.

A mindennapi élet során jelentkező konfliktusokkal szemben képesek vagyunk megfelelő megküzdési stratégiákat felépíteni. Tudatos ez, vagy sem, mindannyian ezt tesszük, attól függően, kinek mennyire és mikor van erre szüksége. A kudarc megálljt parancsol, üzenete átgondolandó.

Az érzelmi bölcsességek pillérei közül legfontosabb az a tudat, hogy rendelkezünk velünk született szabad akarattal. Fontos úgy tekinteni magunkra, hogy képesek vagyunk valódi döntéseket hozni, irányítani saját viselkedésünket, elkerülni, hogy megrekedjünk az áldozat szerepében – mert nem vagyunk áldozatai sem a genetikának, sem a balsorsnak, sem a rossz neveletésnek, sem a megfelelő összeköttetések hiányának. Mint független, önálló lényre tekintünk magunkra, és folyamatosan erősítsük szabad akaratainkat. A szabad akaratból történő döntés és cselekvés az egyetlen valódi út önmagunkhoz. Ennek hozadéka pedig a létezésünk értelmében való hit lesz. Ebbéli hitünk pedig mindennapi életünk alapja.

2026 májusa

Mint az árnyék és az álom*

Emlékezés Podolszki Józsefre

Műfajhatárokat nem tisztelő költő, novellista és hangjátékíró, tekintélyvédő korlátokat áttörő irodalomkritikus és politikai tilalmi zónákra behatoló újságíró volt. Munkanaplójában szokatlan regény- és színműtervek, átfogó szociográfiai terepfölmérések vázlatai szerepeltek. Írásainak jelentős hányada nem jelent meg könyv alakban, néhány terjedelmes tanulmánya, több kritikája, jegyzete és vitacikke pedig nyomtatásban sem kerülhetett a nyilvánosság elé. Kiadatlan írásait a felesége őrzi (huszonhárom éve) – jobb napokra (jobb évekre) várva – a dalmáciai Zarában (Zadarban) lévő lakásukban.

Kéziratos versei jobb sorsra jutottak. Két évvel a halála után költőtársa, Tari István sajtó alá rendezte hátrahagyott lírai termésének legjavát.

Az Új Symposion köré csoportosult fiatalok második nemzedékének termékeny és sokoldalú alkotóegységére s szinte egyetlen kritikusa volt, aki egy-két év után már nem találta helyét abban a szellemi műhelyben, amelyet pályájának kezdetén tudatosan választott magának.

Arra is akadt példa, hogy az egyik, szerkesztői fölkérésre írt, aztán cenzurális okokból nem közölt könyvkritikájának ismeretében a színleg konkurens folyóirat, a Híd a verseit sem volt hajlandó közölni. A kör szorosra zárult – zárult volna – körülötte, őt azonban nem lehetett körülzárni.

A visszautasítások ellenére nem veszítette el munkakedvét. Féltette, jobb időkre, a közölhetetlennek minősített kézirateit, s nekifogott új verset, novellát, kritikát írni. „Az író azzal, hogy nem ír [...], sohasem dacolhat”, jegyezte meg Tari Istvánnak adott interjújában, amely egy évvel a halála előtt jelent meg a fiatal írónemzedék szerkesztőváltás utáni folyóiratában (*Szeszélyes a hatalom*. Új Symposion, 1985. július). „Az író nem bojkotálhatja az irodalmat. [...] Ha ezzel nem vagyunk tisztában, akkor [...], olyan kultúrpolitikai baklövéseket követhetünk el, melyeket

nem lehet jóvátenni. [...] az írott szöveg sajátossága, hogy ha közérdekű [...], akkor előbb-utóbb a felszínre kerül, kievez.”

Az Új Symposion néhány alkalommal a cenzúrázás legfárasztóbb változatát alkalmazta vele szemben. Szerkesztői fölkérték egy-egy nagylegzetű tanulmány megírására, hónapokkal később pedig, miután elkészült a megrendelt munkával, különböző kifogásokra hivatkozva nem közölték a kéziratát. Amikor a Magyar Tanszék, a Híd és a Forum Könyvkiadó posztjain időnként helyet cserélő irodalmi káderek félresikerült új műveiről írt bírálatot, egykori szellemi fegyvertársai azt mondták: kéziratlorlódási gondjaik vannak, bizonytalan ideig nem szoríthatnak helyet az írásainak. Azokban az években kézírathány miatt olykor több hónapig is késett az Új Symposion megjelenése, mert az előző, a Tolnai-nemzedék tagjai jórészt már csak a Hídban publikáltak.

Tari Istvánnal folytatott beszélgetésében így emlékezett vissza az irodalmi nyilvánosságból való kirekesztődésének okaira:

„Nagyon korán összetűzésbe kerültem a régi symposionista gárdával. Akkor, amikor szó szerint értelmeztem a meghirdetett elveket. Tehát, hogy nincsenek tabutémák. Hogy nincsenek sérthetetlen emberek. Hogy minden alkalommal őszintén, világosan elmondhatja az ember azt, amit gondol. Az első összetűzésem az egykori symposionista nemzedékkel akkor volt, amikor Tolnai Ottóról megírtam az első elmarasztaló tanulmányomat. Az a tanulmány azóta is fiókban van. Nem jelenhetett meg. Persze, azért sem jelenhetett meg, mert olyan helyen fel sem kínáltam, ahol kárörömmel fogadták volna. Én azt tartottam természetesnek, hogy ott jelenjen meg, ahol a fenti elveket meghirdették. Hasonló dolog történt később is, amikor a fiatalabb szerkesztői garnitúra kezébe került a lap; Danyi Magdolnára és Bognár Antalra gondolok. Bizonyos tanárte-

kintélyekről szoltam elmarasztalóan, és hasonló elzárkózással találtam szembe magam. Tehát a fiatalabbaknak is megvoltak a sérthetetlen embereik. Később a legfiatalabb nemzedékkel is összetűztem; a Sziveri [János] által szerkesztett lap gárdájára gondolok. [...] Mondták, jó lenne, ha a nemzedékükről készülné egy komolyabb felmérés, összegezés. Valahogy beleillett a koncepciómba, mert foglalkoztam a Symposium történetével [...]. Tehát megbeszéltem velük, hogy megírom a tanulmányt. És amikor kiderült, hogy az nem dicshimnusz, akkor azt mondták rá: hosszú... Aztán azt mondták: nem tudják közölni. Nem akarják. És amikor azt mondtam nekik, hogy no, gyerekek, üljünk le, és beszéljük meg a dolgot, akkor azt válaszolták: ki a fene fog veled vitatkozni.”

*

Diákkori verseit ismertem meg először. Személyesen még nem találkoztunk, amikor írtam is róluk valamit Ifjúság című hetilapunk irodalmi rovatában, egy tehetséges fiatal költőnő, Utasi Mária verseinek egyidejű bemutatásával.

Érettségi után az újvidéki Magyar Tanszék hallgatója lett, s verseket meg egy újságcikket hozott ifjúsági lapunk szerkesztőségébe. Néhány ilyen találkozásunk után megbarátkoztunk egymással. Egyetemi hallgatóként kérésre a laphoz szegődött riporternak, s amennyire az idejéből futotta, a vizsgáira is felkészült.

Egy szerkesztőségben dolgoztunk, később pedig családirag megosztottunk egy négyszobás lakáson (kétszer másfél szoba lett belőle az átépítés után), így nemcsak barátokká és kollégákká, szomszédokká is váltunk.

Hosszú és majdnem folyamatos együttlétnünknek, amelyet katonáskodásunk egy-egy éve szakított meg csupán, nem volt említést érdemlő hátránya. A napi politika dolgait s a heti munkafeladatokat a szerkesztőségben beszéltük meg, hétféje délutánjaink-estéink pedig (feleségeink egybehangzóan türelmetlen sürgetésével a háttunkban) irodalmi kérdések megvitatásával értek véget.

Szenvedélyes olvasó volt, akárcsak én, annyiban azonban eltért a természetünk, hogy szabad időmben én inkább az élet kellemességeit része-

sítettem előnyben, ő pedig majd mindennap órákon át fáradhatatlanul kattogott-zakatolt az írógépén, jégverésszerű zajt okozva a lakásukban.

Egy évvel később már kevesebb időnk jutott az esti gondolatcserékre. Éltem a nagyszerű alkalommal, hogy egy kisfiú apja lettem (körülbelül egy időben őt egy kislánnyal ajándékozta meg a felesége), s amikor elérkezett az ideje, esténként a *Magyar mese- és mondavilág* köteteiből ámulatosan szép történeteket olvastam fel a fiamnak. – Megint ezt! – mondogatta Csongor csillogó szemmel, kipirult arccal, egy-egy székelly tündérmese elhangzása után.

Hétféje délutánokon ájtott hozzánk a Podolszki kislány, Ágika, közös mesehallgatásra.

A két gyerek jól elvult egymással. Dobókocás társasjátékot játszottak, színes kartondobozokból várat építettek a szőnyegen, állatfigurákat rajzoltak és temperával festettek az asztalon (és az asztalra). Közben – hogy szórakozzanak és okosodjanak – én arra törekedtem, hogy élethűen életre keltsem előttük a kecskebékák királyát, a rászédett ördögöt vagy Bolond Mihókot. Néha bántott, ha nem figyeltek rám.

Amikor közeledett a vacsora s a lefekvés ideje, Ágikáért az apja jött át égszínkének női fésűl-ködőköpenyben és felemás házi papucsban, a szája sarkában füstölő aznapi hetvenkettedik cigarettájával. (Nyár volt, gatyában dolgozott, de tudta, mi az illem, és magára terített valamit, ami a keze ügyébe esett.) Az idült grafománia csalahatalan jeleként idegesen hunyorogva s szemlátomást lelkiileg kimerülten megállt a nyuszik, rókák, mókusok és egyéb jószágok sorfala előtt, a színes kartondobozok erdejében, s rosszállóan szemügyre vette az eléje táruló látványt.

Ilyenkor nem mulasztotta el közölni velem, mintegy személyektől elvonatkoztatva, hogy a retardált infantilizmusnak is van határa, s hogy némelyek jobban tennék, ha bohóckodás helyett elvélve írának is valamit saját kútfejükből merítve, mert interjút bárki csirkeeszű tollforgató készíthet, ha olyan méregdrága nyugatnémet magnója van, mint például nekem, terepföldérfítő riportok írásához viszont ész kell és úri megjelelés, valamint emberismeret, szorgalom és íráskészség. E meg nem nevezett infantil is egyedekek letehetnének arról az ellenszenves szokásukról is, hogy restségüket leplezve, hétféje napokon

hajnali kilenc órakor, amikor normális ember még ki sem aludta a mámorát, észt osztogatnak különféle lerobbant szerkesztőségek úgynevezett lapindító értekezletein, holott egyazon föltételek mellett bizonyos, éhbérért robotoló terepjáró riporterek esetleg jóval többet is osztogathatnának e ritka portékából, mint valamely gyermektegelkű, lajhártermészetű főszerkesztők, akikkel különben is tele a padlás a Forum Lapkiadóban. A keresztanyád kedves asszony volt? – kérdeztem magamban ilyenkor, de nem szakítottam félbe, mert választékos, bár kissé transzvesztita jellegű öltözékével egyetemben a nyelvi stílusa is lenyűgözött.

*

A hatvanas évek végén rövid időre otthonos szellemi műhelyt teremtettünk magunknak ifjúsági hetilapunk, az ügyetlenül átkeresztelt újvidéki Képes Ifjúság szerkesztőségében. A főszerkesztőcsere után a lap idősebb munkatársai máshova igazoltak át, megüresedő helyükre új embereket lehetett állítani. A Magyar Tanszék Újvidékre vonzotta a jó képességű vidéki magyar fiatalokat, csak válogatni kellett közülük.

Szerkesztő-riporterünk, Mirnics Zsuzsa, aki már korábban tanári oklevelet szerzett a Magyar Tanszéken, Bácskossuthfalván született, akár csak a Zeneművészeti Főiskolát végzett fotóriporterünk, Dormán László. Kettejük kivételével a lap majd mindegyik új munkatársa a Tanszék hallgatója volt, vidéki gyökerekkel. Podolszki József Bácsfeketehegyről, Dudás Károly Csantavérről, Juhász Erzsébet és Tóth Klára Topolyáról, Bognár Antal Nagyfényről, Kartag Nándor Óbecséről, Ágoston András Adáról, Garai László pedig Szabadkáról érkezett a szerkesztőségbe. Katonaidejük letöltése miatt egymást váltó két grafikusunk: Baráth Ferenc magyarkanizsai, Csernik Attila pedig topolyai volt. A *Rátka*, *A kitömött madár* s az *Áthúzott versek* szerzőjét, az ókéri születésű Domonkos Istvánt sem volt nehéz rábeszélnem, hogy a kötelékünkbe lépjen, mert éppen állás nélkül csellengett Újvidéken.

Az elszíntelenedő, elrozsdásodó későbbi években, fölidézve az újraindulás napjait, némi szónoki hévtől sem idegenkedve, egy alkalmi ünnepeken azt mondtam: a Képes Ifjúságot, ezt

az érdektelen kis hetilapot a magyar vidék szunyadó ereje emelte föl elfogadható szintre. Hogy csakugyan történt valami változás a szerkesztőség életében, az is jelezte: néhány hónap alatt érzékelhetően megnőtt, egy évvel később pedig megkétszereződött a lap példányszáma. Szakmai értelemben pedig az, hogy a Magyar Szó és az Újvidéki Rádió legjobb újságíróit is sikerült bevonnunk a közös munkába. Csorba Istvántól Szilágyi Károlyig terjedt a legjobb külsősök névsora.

Már az újraindulás évében sokfelé rendeztünk élőújságot. A vidéki iskolákban a tanárok s az idősebb diákok is mellénk álltak, segítettek a terjesztésben. Egy évvel később Budapestről, a Központi Hírlapterjesztő Vállalattól több ezer példányra szóló megrendelést kaptunk. A Képes Ifjúság magyarországi terjesztése a délvidéki magyar kultúrát gyarapította: mérsékelte a devizaalapú magyarországi könyvbehozatal kiadásait.

Kisebbségvédő írásaink a politikusok körében viharokat kavartak. Amikor címdoldalunkon Németh László portréját, a lap belső oldalain pedig *Ha most lennék fiatal* című írását közöltem, a szabadkai 7 Nap kedélytelen főszerkesztője, Kolozsi Tibor vezércikkében azt találta mondani, már nem is rejtjük véka alá a szándékainkat, nyíltan egy „polgári politikust” népszerűsítünk. (Arra már nem emlékszem, hogyan kommentálta később a Spanyolországban élő Puskás Öcsi futballmezes címlapfotóját s a sportrovatunkban közölt eredeti Puskás-interjút.) Megtörtént az is, hogy öreg trockista költőnk, a „jugoszláv forradalmi szellemből” kiábrándult Gál László egy-egy lapszámunk megjelenésének reggelén a lakástelefonomon tájékoztatott arról, hogy melyik írásunk nyerte el tetszését az általa átkeresztelt (Mindenre) Képes Ifjúságban. A Forum kétszázötvenhat tagot számláló pártalapszervezetének titkára, Bálint István átlagosan számítva negyedévenként tüzetes szakpolitikai elemzéseket írt tíztagú szerkesztőségünk aggodalmat keltő ideológiai elhajlásairól.

Kezdetben félig-meddig tréfára vettük a dolgot, Engels-idézetekkel és Tito-beszédekből választott szemelvényekkel hártottuk el a bírálatokat. Nem éreztük veszélyben magunkat. Jugoszláviában a többségi, elsősorban a szlovén, a horvát és a szerb ifjúsági sajtó még kevésbé tett lakatot a szájára, mint mi. Az egyetemi ifjúság

körében terjedő újbaloldali programok a szóki-mondó újságírást bátorították. A szlovéniai fiatalok hetilapja, a ljubljanei Mladina ennél is tovább merészkedett, már nem az „ifjú Marx”, az eszményített Angela Davis s a bálványozott „Che” Guevara forradalminak vélt szellemiségét megtestesítő baloldali radikalizmus szószólójaként lépett föl, hanem vakmerően szembefordult az osztályharcos dogmarendszer egészével, a sarló és kaplác s valamennyi színárnyalatú ideológiájával, s címdoldalán figurázta ki *A kommunista kiáltvány* nevezetes (és baljóslatú) első mondatát: „KÍSÉRTET JÁRJA BE EURÓPÁT [A KOMMUNIZMUS KÍSÉRTETE], DE SZERENCSÉRE TÁVOZIK”.

Mivel középiskolás éveinkben valamennyien kellő figyelmet szenteltünk P. Howard közérzetjavító műveinek, Vanek úr, Tuskó Hopkins, Fülíg Jimmy, Troppauer Hümér és Pizkos Fred, a kapitány ontológiai-metafizikai alapvetéseinek, köznapi beszélgetéseinkre is rátelepedett a rejtői stílushumor jótékony hímpora. A lapunkra vonatkozó egyre sokasodó ideológiai bírálatokkal kapcsolatban Podolszki Jóska egy reggel azt mondta a szerkesztőségi összejövetelen: – Gyerekek, ebből baj lesz. Bálint Pista már úgy kerülget bennünket, mint macska a forró nyulat.

Akkoriban már napilapunk, a Magyar Szó legjobb újságíróinak a cenzúrázott írásait is közöltük, s ez az általános lázadás veszélyét hordozta magában. Bálint István valahonnan fentről szigorú utasítást kaphatott, mert az egyik, sebtében összetákolt lapelemzésében írásainkban a „nacionalizmus csíráit” vélte fölfedezni. Amely csírákban, kedvező föltételek mellett, már megvan a későbbi fejlődés lehetősége is.

Aztán egyre több csírára bukkant. Végül a gyökérelágazásokra és a lombkoronákra is rátalált. S ez már nem volt tréfadolog. Egy-két kivénhedt apparatcsik kivételével senki sem neheztelt ránk igazán, maga a Forum párttitkára, Bálint sem, de most már kénytelen volt jelezni: ha így folytatjuk, súlyos szankcióknak nézünk elébe.

Jóval korábban, *Pásztázó* című rovatában Végel László a kisebbségi magyar vezetőket név szerint bírálta, leginkább ez sajoghatott az érintetteknek, Podolszki József és Dudás Károly terepi riportjairól viszont nem lehetett végeérhetetlen ideológiai vitákat folytatni, mert tárgysze-

rűek, kikezdhetetlenek voltak. Ezért aztán egyre gyakrabban a véleményműfajok: publicisztikáink és interjúink kerültek terítékre. Közöttük Mirnics Károly *A jugoszláviai magyarság múltja és jövője* című szóki-mondóan bátor elemzése és Podolszki álnéven közölt írásai. (Én adtam álnevet terepjáró költő-riporter kollégám egyik-másik cikkének: ne a szerző személyéről, hanem arról szóljon a vita, amit mondani szándékozott.)

A Forum ugyan nem tartott igényt politikai gyámkodásra, dolgozói elég jól elvoltak egymással, örökmozgó újságíró kollégánk, a Jó Pajtás szerkesztője, Bada István minden héten kitalált valami újat, akváriumihal-bemutatót, házi asztalitenisz-versenyt, szüreti mulatságot, szimultán vállalati sakkmérkőzést, gyufacímketárlatot, disznótoros báli rendezvényt, fátyolkendő- és minikönyv-kiállítást, nyomdászok-újságírók focimérkőzést, gombóceví bajnokságot, akármit, szocialista harmóniát sugárzó vállalati életvitelünk azonban nem indította meg a tartományi okostojásokat (főmuftikat), mert 1973-ban új igazgatóhelyetessel ajándékoztak meg bennünket Major Nándor Híd-díjas író és magánszorgalmú ideológus személyében, aki egy nappal kinevezése előtt még a Szocialista Szövetség újvidéki városi irodájában tétlenkedett. (Jugoszláviában senki sem tudta, a vezetői sem, hogy mire való a Szocialista Szövetség.)

– No, ez úgy hiányzott nekünk – mondta Major elvtárs kinevezésének másnapján Podolszki Jóska –, mint ablakos tótnak a hanyatt esés. Major, sajnos, okos ember, tehát tudja azt, hogy első körben az ellenállás gócait kell fölszámolnia, s csak ezután következhet a személyekre szabott ideológiai rezgőcsárdás.

– Major valóban okos ember – erősítettem meg e vélekedésében –, éppen ezért a „fejétől büzlik a hal” elvét fogja követni. Ne feledkezz meg arról, hogy jó fej nélkül a legjobb góc is működésképtelen.

– A túlzott önszeretet a nemi eltévelyedések egyik fajtája – jegyezte meg szomszédom, aki ezúttal szinte polgárinak mondható bolyhos fürdőköpenyben és összepárosított papucsban csettegett át hozzánk reggeli eszmecezeré. Egy darabig csendben kavargatta méregerős nesz-kávéját, amelyet a bögréjében magával hozott,

aztán elgondolkodva megszólalt. – Az jár a fejemben, hogy a velünk kapcsolatos személyes sérelmeit aligha felejtette el. Biztosan emlékszik arra, hogy a novelláskötetéről Rencsár Misi gonosz kritikát írt irodalmi mellékletünkben, a Magyar Szóban pedig, hogy árnyaltan fejezzem ki magam, nem ünnepi laudációt eszközöltél az esszékötetéről.

– Ez az átka a Bori-féle „autochton kisebbségi kultúra” kacsaúsztatóra emlékeztető szellemi gyűjtőhelyének – emlékeztettem irodalmunk alapkérdésére. – Amennyire ismerem, Major önszorgalmú ember, de most össznépi feladatot kell teljesítenie. Nem fog személyeskedni.

Nem személyeskedett.

Intézkedéseket foganatosított.

Minden „belső megtisztulási folyamatot” ő vezényelt le a háttérből, kézi vezérléssel és élőszóban, hogy nyoma ne maradjon a cselekedeteinek. Nem egészen két évig gyakorolta igazgatóhelyettesi fedőfoglalkozását, de több kárt okozott a vállalatnak, mint bárki előtte és utána, beleértve egy gyér bányai szakismeretekkel rendelkező későbbi Forum-igazgatót is, Bálint Imrét, aki a lapkészítéshez, a könyvkiadáshoz s a magyar kultúrához körülbelül annyit konyított, mint gúzsba kötött béna hajdú a harangöntéshez.

Miután „drúg” Major a maga kreálta tekintélyével betelepedett igazgató-helyettesi forgószekébe, többórás pártértekezletek honosodtak meg, és tektonikus kádermozgások kezdődtek el a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalatban. Az Újvidéki Rádió szombat esti vidám műsorának szerkesztője, Pintér Lajos is fölfigyelt szívós rendteremtő igyekezetére, s egyik szatirikus szösszenetében szerb partizán becenévvel ajándékozta meg: Major Nándor – Nécónak keresztelte el.

Távozása után Major elvtárs parancsvégrehajtó komisszárt állíttatott a Magyar Szó élére – Erdélyi Károly főszerkesztő később főszerepet kap az Új Symposion teljes munkatársi gárdájának, a Sziveri-nemzedéknek az eltávolításában –, a Forum igazgatói posztját pedig egy csantavéri kovácsinasból keményvonalas szabadkai publicistává fejlődött, kisebbségi érzéseivel eredménytelenül küszködő, ennél fogva teljesen alkalmas elvtársra, Petkovics Kálmánra bízta. A Képes Ifjúság Kiadói Tanácsát Major indoklás

nélkül szélnek eresztette, az új testületre pedig egy régi, kipróbált belügyes kádert szabadított rá Bóka Ferenc személyében, aki a Magyar Szóban közölt felhördülésszerű cikkeiben osztályharcot sürgetett a magyarok körében.

Megkezdődtek a politikai tisztogatások. Könyvterjesztő osztályunk vezetőjét, a jámbor, csendes szavú Dancsó Jenőt például azért távolították el beosztásából, mert takarékosági okokból s a könyvértékesítés alapvető szempontjait figyelembe véve az újvidéki nemzetközi könyvvásáron a magyar pavilonban állította ki a Forum magyar könyveit. E cselekedete – délvidéki és magyarországi magyar könyvek egyazon helyen való árusítása – nacionalista indítékú cselekedetnek számított az elvtársak üveges tekintetében.

Nem volt értelme, esélye sem a maradásomnak, ezért 1975 januárjában leköszöntem a posztomról. Valójában csak egy lépéssel előztem meg leváltásomat, mert a Képes Ifjúság újonnan kinevezett Kiadói Tanácsának tagjai, akik Major-tól egyértelmű utasítást kaptak eltávolításomra, tapasztalatlan kezdők voltak a szakmájukban, s erre az összejövetelükre még nem hangolták össze eszmei teendőiket.

A szerkesztőségben mindenki tudta, hogy le fogok mondani, s tudta azt is, hogy egy héttel később önszántamból már nem távozhattam volna sehova.

Nyomott hangulatú késő délután volt, nem volt kedvünk bolondozni, mint régen. – Menjünk el mindannyian Lajos bácsi becsületsüllyesztőjébe – javasolta Podolszki –, igyunk meg valamit, hogy kijózanodjunk.

Törzskocsmánk, Kántor Lajos úr népszórazokoztatási műintézete, a Dominó kisvendéglő a magyar egyetemi hallgatók, unatkozó széplányok, alkoholista nyomdászok és nemzeti érzelmű kisiparosok kedvelt találkozóhelye volt Újvidéken. Szótlan borozgatás után itt búcsúztunk el egymástól.

Csak Podolszki Jóskától nem kellett elköszönnöm, mert szomszédok voltunk. Terepjáró költőriporter s most már csak gyermeteg lelkű magánzó lassan bandukoltunk hazafelé a szemetelő esőben, a jövő esélyeit latolgatva.

Költő-riporter barátom azon tanakodott fennhangon, hogy neki is új műhely után kellene néznie. De akkor már sehol sem voltak műhelyek.

*

„Problémánk nem az elidegenedés, a hitelenség vagy a könnyelmű felelőtlenség, hanem a hiány”, írta Gyanú (1970) című első novelláskötetének mottójában, huszonnégy éves korában. „Minden más csak ennek a következménye. A súlytalanság pedig csak passzív vegetálást vagy egzisztencialista vergődést eredményezhet, természetesen a két véglet nüanszainak sokaságával. Ezért bántó, ha kiábrándult generációnak neveznek bennünket, hiszen a nincs miből kiábrándulni terhét vonsozjuk magunkkal.”

Akkor még egyikünk sem számított arra, hogy a szocialista rendszerek húsz évvel később visszaadják lelküket teremtőiknek és működtetőiknek, Marxnak, Engelsnek, Leninnek, Sztálinnak, Brezsnyevnek, Titónak s a többieknek. A Szovjetunió legyőzhetetlen erejű világhatalom volt, Tito Jugoszláviája pedig, kedvező geopolitikai helyzetét polgárainak javára fordítva, a szocialista jóléti társadalom s a szemre alig korlátozott szabadságjogok mintországának számított a nehézlégzéssel küzdő, létfenntartási gondjaiba süppedt bolsevik barakktábor szomszédságában.

Amikor velünk egykorú magyarországi író-és újságíró-kollégáinknak a délvidéki magyarok gondjait kezdtük volna elősorolni, többségük végig sem akarta hallgatni a mondandónkat. „Még mindig nektek a legjobb”, torkoltak le bennünket, a Kárpátok géniuszának köztudomásúan magyarelles politikájára utalva. Minden alkalommal Románia ellenpéldájával hozakodtak elő. „Jugoszláviában a legjobb magyarnak lenni”, közölték velünk a beavatottak tájékozottságával. „Sehol a világon olyan jól nem élnek a magyarok, mint nálatok.” Sértődötten mondták ezt, félhomályos pincelétbe, alagsori bérleményekbe taszított alattvalók elemi indulatával. Vegyének föl a Forum pénztárában a számotokra kiutalt tiszteletdíjakat, fiúk – gondoltam rosszkedvűen –, s utazatok el a dalmát tengerpartra nyaralni. A titkárnőnk lefoglalta számotokra a szállodaszobákat, ahogyan kértétek. A dalmát lányok szemet gyönyörködtetően formásak s meglepően közvetlenek és kedvesek, ezt tapasztalatból tudom, mert

egy évig haditengerész voltam Dalmáciában és Isztriában, s arrafelé még igazi pálmafákat is látni fogtok, ha körülnéztek.

A Tito-szobrocskákat gyűjtögető Kossuth-díjas Tolnai Ottó – nem tudom, milyen díjjal jutalmazták a pesti barátai, ha esetleg Göring-, Goebbels-, Adolf Eichmann-, dr. Mengele- és Hitler-domborműveket gyűjtögetne merő kedvtelésből – mondogatta régebben, s azóta is minden adandó alkalommal mondogatja, mondogatja, mint aki nem tud betelni vele: sikerült becsempésznie „egy veszélyes kis mondatot” a magyar irodalmi köztudatba, miszerint a jugoszláviai magyar költőket (írókat) az különbözteti meg magyarországi társaiktól, hogy *van tengerük*.¹

Tolnai e mondata csakugyan veszélyes volt, mert megtévesztette olvasóit, máskülönben azonban csak egy átlagosan hülye mondat volt már fogantatásának pillanatában is. „Irodalmi-nak”, sőt – lumpen választékossággal – „par excellence poétikainak” vélelmezett Adria-birtoklása éppolyan félrevezető képzelem volt, mint az Új Symposion cikkeiben a „jugoszlávság tudata”. Egy dán utazóban sohasem fészkelne meg olyanféle diadalmas kényszerképzet, hogy a francia Azúr-part vagy a karibi szigetvilág a tulajdona. Azért nem, mert a dán utazó, statisztikai átlagot véve alapul, nem jugoszláv öntudatú kisebbségi neoavantgárd költő, tehát nem bűvész-kedik az azúr-parti, a karib-tengeri és az adriai vízjelekkel, meg azért sem, mert többnyire a tenyeres-talpas, józan dán paraszti eszére hallgat.

Fiatal magyarországi újságíró és író vendégeink többsége is csak az igazi pálmafákra s az adriai tengerpart azúrkék egére volt kíváncsi, a Délvidék nem érdekelte őket. Riportjainkat kelletlenül, homlokráncolva, olykor méltatlankodva böngésztek végig, verseinket pedig, különösen Podolszki verseit, nem titkolt ellenérzéssel fogadták.

Nem a hangvétellük idegenszerűsége miatt.

*

Podolszki József első verseskötete (*Hinta*, 1970), akárcsak a novellái, a „nincs miből kiábrándulni” terhét vonsozták magukkal: „*mondato- kat mondtunk csak úgy / mert nem kellett már /*

¹ Tolnai Ottó: *Költő disznósírból. Egy rádióinterjú regénye. Kérdező: Parti Nagy Lajos. Kalligram, Pozsony, 2004, 25. o.*

nem is lehetett / szólni szólamokkal”; „súlyos lett itt a levegő”; „valahol eloltottak bennünk egy villanyt / a fénycsóvák egyre fázósabban kerülnek elő / nagy tüzeket nem rakhatunk egymás karjaiba”; „egy almát sem vehetünk kezünkbe / mert szakkönyvek védik a szorongást”; „éjszakáinkból ki rabolta el / a csengettyűk vidám üvegdalát”.

A magyarokhoz című Berzsenyi-vers indító sorát („Romlásnak indult hajdan erős magyar!”) groteszk magánbeszéddé formálta át: „romlásnak indult immár fogsorom / mivel harapjak / no mondd / csakugyan mivel harapjak / új hitet beléd”.

A korabeli jugoszláv társadalom újrabolsevizálódását legnyíltabban Domonkos István örökítette meg Rövidhullám című versében: „eljön és az államelnök vitrinjébe / helyez népviseletben / átad a száraz / földi erőknél / eljön és átfest / vörösré / a termelészövetkezet udvarán // kiállít tapsolni a térre // súlyt emeltet veled / a testvériség-egység / testnevelési egyesület / élőhomokszőnyegén / elgázol a néphősök utcáján // eljön és kiveri fogaidat / állami ünnep alkalmával / behorpasztja a homlokod // a kirakatba akaszt / a hadsereg napjának / előestéjén”.

Második versgyűjteményét (Koponyatörés, 1974) Podolszki az egyre érzékelhetőbb pártállami diktatúra sivár éveiben írta.

Ekkor már a szerelem az egyetlen menedéke. Feleségéhez írt vallomásaiban magyar népdalok mintáját követte: „jaj csak megleljelek / el se eresztelek / szobámba vezetlek / csókommal itatlak / csókommal etetlek / karommal ölellek / ágyamba rejtelek / testembe burkollak”.

E kötetében megszaporodnak a szándékosan félbehagyott versek s a tudatosan disszonáns hangütések: „félelem nélkül jön a tél mindig / az ősz követve mint buzgó nyomozó / tél az lesz hát megint / szorongva várt bár előre ismert / a végkifejlet”; „apró madarak tanyáznak / összezártmelegen várja / a testekben hagyott vér / mint fog nehézzé sűrűsödve / finom kristályalakban / lecsapódni / mint fogja a döbentő hideg / kincseit a szervezetből / kivájni a síkos határra / mert nincs könyörület / tél lesz tél / nemsokára”; „Úgy állok itt, mint ide nem termett / eretnek hajtás, földem ellenére; / és föl nem ölelnek már termőbb nedvei / a sújtott határnak”.

Ugyanebben az időben A költőkről című versében így írt Domonkos István:

miért oly nyugtalanok egyszerre
idegesek
mint a gázlómadarak a fegyver
hatósugarában

Podolszki A halottak élén s Az utolsó hajók – Ady Endre – próféciáira emlékeztető sorokat vet papírra, a negyed évszázaddal később bekövetkező új Balkán-háborúk előresejtéseit fogalmazva meg:

...lesz forgatag a vad seregeknek
elsötétítése minden fényöleknél

és lesznek példamutató ítélezések
a nyugtalanok fölött
és zokogásuk hallik
majd a szeretőknél

A félelem sátra című ciklusában, amely majd utolsó verseskötetében jelenik meg, de amelynek legtöbb darabját ekkor kezdte írni, ilyen sorokat olvashatunk:

Vándor seregeket látok
hegyekből zúduló hadak közelednek
az erdő minden fája mögött egy-egy fegyveres
vakmerő elszánt legények
hiába minden védekezés
kincseinket elég mélyre nem áshatjuk már
kevés a föld s remegnek mind az asszonyok
elrettentő lesz az erőszak
megölik hírlik az ellenszegülőket
megölik hosszú késeikkel
s történni fognak olyan borzalmak is
melyektől irtózik a tisztos képzelet
tanúi leszünk részesei

A mind ridegebbé váló politikai körülmények között is terepjáró újságíróként dolgozik, ez a munkája, költőként azonban messzebbre tekint, mint akit már nem érdekelnek a valóságos, kézzelfogható dolgok:

olykor távoli terekre vetődve
messze időntől is
látom mint szövődik itt e világ

és csönd van körültem
szitkok és könyörgések zaja
nem zavarhat

senkinek meg nem bocsátok már
csak járom a messze vidéket
és figyelem apró ügyködéseit
a földi világnak

Verseiben ezek már a létlíra hangjai.

*

A *Koponyatörés* megjelenése után a titói bársonyos diktatúra az egész országban „darócruhát öltött, a kemény fellépés volt a divat, meg a számonkérés, azaz a kor műszavával élve: a differenciálódás, a másképp gondolkodók megfélemlítése és meghurcolása”, írta a Magyar Szó történetét feldolgozó könyvében Kalapis Zoltán. „Ha nem tért is vissza hivatalosan a cenzúra, az agitprop szelleme ott lebegett a szerkesztőség felett. Olykor a rendőrségi módszerek is polgárjogot nyertek, legtöbbször közvetve, olykor közvetlenül is... Mindennapos volt a félelemkeltés, amely olykor már a szellemi terror fogalmának is megfelelt. A szerkesztőség irányítója [Erdélyi Károly] kifelé a szolgálalkúság magasiskoláját tanúsította, befelé pedig a katonai keménységet, a kíméletlen nyereséget gyakorolta.” Podolszki is célkeresztben érezte magát, nem alaptalanul. Verbászi ismerőse, a montenegrói származású szerb költő, tartományi politikus, Pero Zubac jelezte felé: az ő politikai felelőssége is tisztázatlan még. (A Képes Ifjúság problematikus írásait a vajdasági pártvezetőség utasítására a tartományi kormány szakfordítói a lap megjelenésével egy időben szerb nyelvre fordították.) Zubac a *Minden létező kíméletlen bírálata* című Podolszki-cikket veszélyes anarcholiberalis írásnak nevezte, élőszóban megfogalmazott véleményének ez volt a kiinduló- s a végpontja is.

Kalapis Zoltán közbenjárására 1974 utolsó negyedében Podolszki a Magyar Szó belpolitikai rovatánál kapott valamilyen beosztást, valójában menedéket.

A csatazaj elhalkulása után, két évvel később, 1976 októberében Tari István rábeszélésére viszontért a Képes Ifjúság kötelékébe.

*

Nyolc évvel a *Koponyatörés* után, 1982-ben látott napvilágot *Barna* című harmadik versgyűjteménye, kikötése szerint már nem a Symposion Könyvek sorozatban, miként az előző kettő, hanem sorozaton kívül.

Ács Károly vállalta a szerkesztését (más szerkesztője talán nem is akadt volna a Forum Kiadóban). Szavaiból azt vettem ki, hogy nemigen tud mit kezdeni a kézirattal, egyenetlen színvonalúnak tartja, de szeretné, ha mégis megjelenne. Ács becsülte Podolszkit, a költőt s a szókimondó újságírót, s nem akarta, hogy fiatalabb pályatársa a senki földjére kerüljön, mint többen mások, mint például az ő nemzedékéből a Tolnaiék által kigúnyolt, meghasonlásba kergetett, el-elnémuló költő, Fehér Ferenc.

Megbízásából az új Podolszki-versgyűjtemény recenzense lettem. Négyszer vagy ötször olvastam el a terjedelmes kéziratot, egy vastag iskolai füzetre való jegyzetanyagot készítettem róla, aztán a nyomaték kedvéért legépeltem a készülő kiadvány általam javasolt új tartalomjegyzékét, s munkához láttunk Jóskával.

Több ülészakban tettük ezt, emlékezetesen kellemes aromájú, jóízű török kávék és napon szárított, kiváló minőségű macedón dohányjövédékek otthonos felhőzetében.

Már első beszélgetésünk alkalmával visszataláltunk oda, ahol mindig is lennünk kellett volna: az irodalom jobbító energiát sugárzó világába. Akaratunkon kívül eltékozolt, semmivé enyészett éveink után végre nem a napi politika áleseményeiről váltottunk szót kutyafuttában, utcán, lépcsőházban, felvonóban vagy lakásunk ajtóküszöbén, most sietség nélkül értelmesebb dolgokról, könyvekről és versekről vitatkoztunk civil körülmények között.

A hatvanas évek végén oly gyakori baráti beszélgetéseink derűs hangulatát idéző módon már első alkalommal is késhegyre menő harcot vívtunk egymással a kiadásra váró kézirat s a jegyzetekkel telerótt írka fölött, ez azonban újraéledt vitatkozókedvünk felszíni fodrozódása, korábban begyakorolt társasjáték volt csupán. A lényegét illetően belső nyugalomban, mondatlan egyetértésben, újra megtalált otthonlétben becsméreltük egymást folyamatosan és kitartóan, egy akado-

zó versmondát, döcögő strófa, rossz cím, egy-egy elkoptatott jelző ürügyén. „Halvány fogalmad sincs a versírásról!”, közölte velem vészjósító hangon Podolszki Jóska, veszélyes jelzőfényekkel a szemében, miközben rágyújtott aznapi ötvenkilencedik vagy hatvanhetedik cigarettájára. „A legjobb versemet akarod kihagyni a kötetből?! Mondd meg, de őszintén: jártál te elemi iskolába egyáltalán? S ha esetleg jártál is: sose mondta a tanító néni a szüleidnek, hogy lassú fölfogású, tompa eszű gyerek vagy?” – „Ez a siralmas szöveggubanc a legjobb versed?”, kérdeztem vissza békülékenyen. (Két évvel volt fiatalabb nálam, de kettőnk közül mégiscsak ő volt a költő.) „Ez a kálimpáló ritmusban megfogalmazott szellemi katasztrófa legföljebb egy rosszul sikerült paródia lehetne a legrosszabb korszakodból, föltéve persze, hogy voltak jó költői korszakaid is.”

Lassan haladtunk előre a válogatásban s a szövegek javításában.

Csak fokozatosan értettem meg, miért került e gyűjteményben egymás hegyére-hátára korábbi köteteiből választott régi és kiadatlan, új lírai szerzemény, kidolgozatlan alkalmi rögtönzés és műgonddal kimunkált, maradandó értékű alkotás, egy kisebb kötetre való, gyermekeknek szánt kecskerím, filozofikus és erotikus verstörédek sora, félszáznál is több egyhangú Korán-parafrazezis, legvégül pedig egy Podolszki-verssé formált, remekművű Petőfi-montázs, amelynek minden sorát nagy költőnkől kölcsönözte:

*Európa csendes újra csendes
falhoz támasztja bágyadt tagjait
megtört szelleme mi volt hajthatatlan
elzúgtak tompán forradalmi*

*a nem-továbbat ő már elérte
pattognak körötte hangos ostorok
és súgnak fülébe rémes ígéket
a martalékra vágó cinkosok*

*sötétzöld üstökét rázza hiába
ellenállni törekvés hasztalan
kalmáridőket élünk mostanában
hosszú bút és hosszabb kínokat*

*áll a hidegben didereg az ínség
a fáradt nap röpül most alatt*

*bolyong a szellem hosszú sivatagban
csontfalával bekerítve a halál virraszt*

*vasnál vasabb falak dönthetetlenek
fölöttük reszketnek rémült csillagok
az éjszakának sirnyitó felében
vágat a Föld sötétpiros úton*

Csak lassan értettem meg, hogy összegező versgyűjteményt szeretne kiadni, mint aki megérezte, hogy erre többé nem lesz alkalma.

Két és fél évvel később riportokat, hangjátékokat és tárcaszerű életképeket illesztett *Kitérő* című készülő novellagyűjteményébe. E kéziratának a Sziveri-nemzedékhez tartozó fiatal prózaíró, Balázs Attila volt a recenzense, a Forum részéről pedig, az akkori körülményekre jellemző módon, a gyermek-és ifjúsági irodalommal megbízott Fuderer Gyula a szerkesztője. Balázs Attila ugyanazokkal a problémákkal találta szembe magát, mint korábban én: Podolszki tartalmilag és műfajilag is széteső, egyetlen színvonalú „összegyűjtött prózai szövegeket” adott át a kiadónak. S mivel óvatlan recenzense nem ült le vele megbeszélni a kéziratával kapcsolatos kifogásait, csak átadta lektori jelentését a kiadónak, az önérzetében megsértett novellista-riporter egy évvel később le is szedte róla a keresztvizet *Szeszélyes a hatalom* című idézett interjújában.

Egyikünk sem sejtette, hogy Podolszki összegezésre készül. Nem tudtuk, hogy gyógyíthatatlan betegségben szenved, mert erről nem beszélt senkinek.

Eredeti szándékától eltérően mindkét említett könyve alaposan megkurtítva jelent meg. Megfelezett terjedelme ellenére akadt volna egyéb elhagyandó írás is semmitmondó című harmadik verseskötetében. (Csak egy apró utalás értelmezte a *Barna* címet: „*határtalan síkság szerelmem / s ilyenkor őszön barna a lelke*”. Azt javasoltam, *Leárnyékolt föld* legyen a gyűjtemény védjegye, de meg sem várta, hogy részletesebb magyarázattal szolgáljak, csak értésemre adta, hogy a sorskegyelméből nem vagyok a társszerzője, a „vitát” tehát a maga részéről lezártnak tekinti.)

Harmadik verseskönyve a nyolcvanas évek termésének legértékesebb alkotása volt a délvidéki magyar irodalomban: elemi erejű megnyilatkozás, személyességet magába záró létlíra, s nem mellékesen kisebbségi sorselemzés is.

Legtöbb elődjéhez-kortársához hasonlóan Podolszki sem írta meg a maga jelképes nagy versét, nem írt olyan összegező művet, mint amilyen a *Hajnali részegség*, az *Apokrif* vagy a *Kormányeltörésben*, ám ha szétszórta formában is, mindent elmondott a maga belső világáról s a szülőföldjéről, amely ellenállhatatlan erővel vonzotta és taszította. Néhány verse a Délvidék földhöz vert tanyáinak, népünk támasz nélküli életének maradandó emlékjele.

Legjobb könyvről egy sort sem írtak a kritikusok.

Évekkel később a jugoszláviai magyar irodalomtörténeti dobozrendszerének egyik mellékesében Bori Imre stílus- és formakísérletek gyűjteményeinek nevezte a *Kitérő* és a *Barna* című Podolszki-köteteket.

Amikor kisebbségpolitikai cenzúrahátárt érintő kérdésekről kellett (volna) szólnia, a különben önfeladten bőbeszédű Bori nem bajlódott tartalmi kérdésekkel, beérte a semmilyen információt nem tartalmazó stílustörténeti-műfaji besorolásokkal. Podolszki esetében is így járt el: halvány célzást sem tett arra, hogy mit is tartalmaznak a novellái, a versei.

*

A tizenkilenc éves Petőfi *Hazámban* című versében Magyarország „arany kalással ékes rónaság”, mely fölött „*lenge délibáb / [...] úz tündér játékokat*”. Két évvel később Petőfi a magyar vidéket, az alföldi rónák végtelenjét énekelte meg, ahol:

*Méneseznek nyargaló futása
Zúg a szélben, körmeik dobognak,
S a csikósok kurjantása hallik
S pattogása hangos ostoroknak.*

*A tanyáknál szellők lágy ölében
Ringatózik a kalászos búza,
S a smaragdnak eleven színével
A környéket vígan koszorúzza.*

Közhelyet mondok, irodalmi emlékezetvesztésünk csekély ellensúlyozására: egy lírai eszközökkel megörökített táj lát képe nem természetű ábrázolás, nem pusztán leírás eredménye, nem

szenvtelen fotográfia. Belső látomás elhithető erejű kivetítése, olyan megnyilatkozás, amely a táj szemlélőjének, a látvány megalkotójának a lélek állapotát, közérzetét, világlátását és sorsérzését is magában foglalja.

Kosztolányi verseiben az Alföld már nem „arany kalással ékes rónaság”, hanem „*vulkáni szörnyű róna*”, Bácska pedig az észak felé terjeszkedő Balkán kapuja.

„A Balkán e tájon át lesz szomszédja Magyarországnak – olvashatjuk Szabó Zoltán *Szerelmes földrajz* című könyvében –, vele egy rikítóbb, színesebb, nyersebb világ üzenetei érkeznek be a két folyó közé, oly világé, hol vadabbak az ösztönök [...] A tikkasztó szenvedély fényében ragyog itt minden: ez a bővérű vidék mintha gutaütés előtt állna [...]. A Bácska e tikkasztó délköri fényben, vad szenvedélyek fortissimójában vonul be Magyarország tájai közé, tomboló színek és fények orgiájában”. Kosztolányi 1911-ben írt versében ezt találjuk: „*Egy távol torony ferde lángolásba. / Méreggel mart, fehér, virágos orcák. / Lánggal rikító selymek, rác mennyország. [...] / A trombiták estente mint a szörnyek / egy vörös korcsma-ablakból rőfögnek. / Trágár tivornya, részeg és tunya. / Sír a beteg és méla, szláv duda. / Most reszketek. Azt mondják, hogy mulatnak. / Sipít a síp, csörömpöl minden ablak, / boros az asztal, véresek a kések, / az ördög is fölpántlikázva lumpol*”.

Csáth Géza emlékét 1920-ban megörökítő versében Trianon napjainkban megtapasztalt, elképesztő következményeit is megjósolta (rendszeressé vált tetteges megfélemlítések, barbárul kegyetlen „magyarverések” Szerbiában, szórványosan Romániában és Szlovákiában); megjósolta azt, hogy a Magyarországtól elszakított területeken a magyarok idegenné s hazátlanná válva a Kárpát-medence páriái lesznek:

*Most a palicsi tó úgy fénylik, mint az ólom,
és a beléndeken s a vad farkasbogyókon
alszik a fény.*

*Ah, jól siess. Szived még egyszer megszakad tán,
ha hosszan bolygasz a cirillbetűs Szabadkán,
s nem értenek.*

*És úznak majd tovább, idegen, bús hazádban,
zsákutcán és közön, idegen és hazátlan
kisértetet.*

Verseiben Bácska fölött részeg a nap, s „a napraforgó, mint az őrült / röpül a pusztán egymaga, / a tébolyító napsugárban”. De gyermek- és ifjúkorában ő még tanúja és részese volt a bibliai-aranykori időnek: a teljes értékű emberi létezésnek, s ez az eredendő élménye létérzékelésének, egész léttudatának szilárd alapjává vált:

[...] láttam egykor kánaáni aratást.

Kerek eget, mely egy családot ölel át.

Parasztleányok hercegnői derekát.

Podolszki József verseiben a félelem sátra borul ugyanerre a vidékre, az egykor „arany kalászszal ékes”, végtelen rónaságra – egyik versében már csak „leárnyékolt tenyérszi mező”-re –, s elsötétülő alkonyfényben halódik a délalföldi táj.

Tél című versfüzérének egyik darabjában a történelmi közelmúlt hétpeccéses titkát, a magyarok elleni szerb megtorlás dermesztő emlékét rejtette el. Az ő életében erről még nem lehetett nyíltan beszélni:

mert volt itt télidő
zord és kegyetlen
amikor menedéket hiába remélt a föld
megcsontosodva állt tűrte a csapást
emlékeznek régi gyökerek
fagymarta sebeik üszkét mutogatják
de a nyájas irtás megzavarja őket
dicse sincs már a védekezésnek
tavaszmelegben vesztik erejüket őszi vetések
és halak havára sárgállik rajtuk a puha félelem

Barangoló törzsek című ciklusának verseiből az egyetemes jelentésűvé formált magyar mondakör, a népvándorlás és a honfoglalás korának képei derengenek elő eszményítés nélkül. E sorozatában az idegen vidékekre vetődött barangoló törzsek sorsa a kisebbségi léthelyzet metaforájává tárgult:

Csak dalai maradtak a kóbor nemzetségnek
legendákat cipel nyeregkápa alatt

múltat puhítva
barangol egyre
hazát énekelve

A *Barangoló törzsek*, *A félelem sátra* s a *Tél* költője szerb szakközépiskolába járt, a szerb tannyelvű verbászi élelmiszeripari technikum növendéke volt. Magyar azonosságtudatát vesztett, félig-meddig már „jugoszláv” fiatalelként múltak a diákévei. Szülőfalujától távol, verbászi környezetében szinte mindenki szerbül beszélt. Mocorgott benne valami, és verseket kezdett írni a diáktársai nyelvén, szerb nyelven. Hogy megértsék.

Ha szülőfalujában, a református Bácsfeke-tehegyen egy nyári szünidő alkalmával nem barátkozik össze Vajda Gáborral, nem lett volna belőle magyar költő, magyar újságíró. *Vallomás a pályámról* című önéletrírásában Vajda elmondta: a barátja „elhitte” neki, hogy nem szerbül, hanem az anyanyelvén kell verselnie.

Szülőházán ma emléktábla őrzi a nevét. A helybeli művelődési egyesület 1996 óta emléknapon emlékezik meg róla, s minden évben meghirdeti a nevével fémjelzett publicisztikai pályázatot. A díjakat a Podolszki József-emléknapon adják át a magyar diákoknak.

*

A szocialista Jugoszlávia is ateista állam volt, de keményebben egyházellenes, mint a szovjet tábor ortodox törésvonalon inneni kelet- és közép-európai országai, mint például Lengyel- és Magyarország. Attól függetlenül, hogy párttagok voltak-e, vagy sem, Tito országában az állami tisztségviselők nem járhattak templomba, nem vehettek részt egyházi ünnepeken, s azt is titokban kellett tartaniuk, ha karácsony előestéjén otthonukban, négy fal között fenyőfát díszítettek a gyermekeiknek.

A legtöbb templomban besúgóok lesték az érkezőket, s ha egy tanítót vagy tanárt pillantottak meg a gyülekezetben, a vétkező másnap repült az állásából. A vallási hagyományait őrző emberek nagy sokaságát persze nem lehetett leváltani, megbélyegezni, munkahelyétől megfosztani, a pártvezetők azonban a falvakban s a városokban szemmel tartották s igyekeztek ide-

ológiai megrendszabályozni az értelmiséget. Jugoszlávia ebben a vonatkozásban a szovjet példát követte: az iskolákban gúny tárgya volt az egyház, s a vallás (Marx tömören ostoba meghatározása szerint) „a nép ópiuma”. Jugoszláviában az új nemzedékek ebben a szellemben nőttek fel.

Irodalmi műveinkben olykor utalás történt a Megváltóra, és költőink, ha kis kezdőbetűvel is, leírták Isten nevét. Vajda Gábor *Feketehegyi ima* címmel verset írt a Képes Ifjúságban, s ezt senki sem tette szóvá („Tolnai Ottó, a *Hol ó hol* c. költői antológia szerkesztője – olvashatjuk Vajda visszaemlékezésében – sokallotta a teremtő aposztrofálásait, és két »Uram«-ot kihúzott a deista alap gondolatú szövegből”), ha azonban tanárként Székelykevény vagy Topolyán istentiszteleten vett volna részt, elveszíti az állását. E furcsa kettősség arra utalt, hogy metafizikai-hitbeli dolgokról írni ugyan lehetett, de tilos volt a vallás cselekvő gyakorlása.

A délvidéki magyar irodalomban Podolszki József írta meg az ateizmus elleni nyílt lázadás első jelentős versét.

Harmadik verseskötete szerkesztőjének, Ács Károlynak a tanácsára kisbetűvel írta a Megváltó nevét (a kéziratban nagybetű szerepelt), de Ács szerkesztői bátorságának tanújeleként ez a műve, szándékához híven, kötetnyitó vers lehetett:

*Hiszek a megváltóban
hiszek azokban akik vízre lépve lépkednek tovább
akik elé tépett ruháját vetkőzi a nép
akikről zsonglárkat zsongva zsonganak
hiszek szamaragoló királyaitokban
könyörületükben irgalmukban
hiszek a szavakba vésett ígéretekben
hogyan volt és lesz még másképp
e földön itt
hogyan világmindenségek hiába sűrögnek
mert intett a tiszta őszinte ítélet*

Életében megjelent utolsó verseskötete s a hagyatékából válogatott versgyűjteménye a vallás és a hit vonatkozásában József Attilával rokonítja.

József Attiláról szóló, legendaoszlató tanulmányában ezt írta Mórocz Zsolt: „Istenhez, léte egyetlen néma tanújához nem volt útja, bár tud-

juk, több versében beszél hozzá. Ingerli, hátha megszólal, de szavai visszhangtalanul lebegnek az üres űrben. [...] Végső kétségbeesésében, élete utolsó szakaszában – az ismert életrajzi okok folytán – bármibe belekapaszkodott volna. [...] költészete metafizikai értelemben [...] folyamatos kérdés a létezőkre, de a kérdés mögött nem a létet találja, hanem a semmit; amint a világ titka mögött a világhiánnyal szembesül.” Podolszki néhány verse is – így például az *Egész a természet, a Dobj a végtelenbe, a Képzeld el s A teremtésből kilépve* kezdetű – az Istenhez vezető utat nem találó, útkereső ember öngyötrő tépelődése.

Halála után megjelent *Furcsa tűz* című versciklusában ezt olvashatjuk:

*Uram,
hagyjuk abba végre,
menjen a fenébe,
ki merre lát.*

Nyomban ezután így fordul a Teremtőhöz: „Bo-
rítsd rám / a világmindenséged!” Majd nyers ciniz-
mussal: „Azt mondják: / Felszaporodtak cellámban
a sokféle tekercek. / Én meg mondom nekik: /
Hála az Úrnak, sok az eretnek, / S a máglyatűznél
éjjel is írogathatok.” Végül pedig: „Számon kéri-
k tőlem, mennyire erős a hitem. / És fenyegetőznek:
/ letépik rólam a csuhát, / csak meztelen lelkem
fog majd lobogni. / Furcsa tűz lesz, Uram.”

*

A nyolcvanas évek elején állóháborút folytat az Új Symposionnal, a Híd folyóirattal s a Forum Könyvkiadóval.

Életrajzi kalauz című kézikönyvének harmadik kötetében Kalapis Zoltán így foglalta össze ekkor keletkezett vitacikkeinek azonos indítékát: „[...] hadat üzent csaknem az egész itteni literatúrának, rohamot indított a Híd ellen, hadakozott az Új Symposionnal. Egyéneket perzselte meg kritikái lángszórójával, a »gondosan sterilizált« irodalmi és szellemi élet jelenségeit tűzte tollhegyre.”

Azt róttá föl az irodalmi szerkesztőknek, hogy tücsköt - bogarat is szívesen közölnek akár könyv alakban is, ám mereven elzárkóznak a valóság-irodalom publikálásától.

Az érintettek először úgy tettek, mintha nem értették volna meg a szándékát, aztán szándékosan félreértették, amit mondott, végül pedig, kifogyva a valóságos érvekből, rajvonalba fejlődve ösztüzet zúdítottak rá.

Hét-nyolc évvel a Podolszki-vitacikkek megjelenése, a hivatalosan soha be nem ismert cenzúra megszűnte után a Magyar Szó 1989. február 19-i számában ezt írta Csorba Béla:

„A botcsinálta cenzorok, a botcsinálta irodalmi csinovnyikok és a botcsinálta kultúrpolitikusok érdekeit oly gyakran kiszolgáló dilettánsok irodalomellenes (és végső soron szabadságellenes) ténykedésének kiküszöbölése, vagy legalább elhárítása érdekében javaslom jugoszláviai magyar íróársaimnak,

– hogy a lehető legrövidebb időn belül konkrét javaslatokkal, felelősségteljes határozatokkal tegyük a Forum Kiadó mellett működő Alkotók Gyűlését írónk és irodalmunk tényleges érdekvédelmi szervezetévé;

– hogy az Alkotók Gyűlésének a jövőben közvetlen beleszólása legyen a Forum Kiadó és folyóiratai főszerkesztőinek megválasztásába;

– hogy az Alkotók Gyűlése a jövőben ellenőrizze és véleményezze a kiadói tanács(ok) munkáját;

– hogy szűnjön meg a Forum Kiadó, a Híd és a Létünk uniója;

– hogy az Alkotók Gyűlése létesítsen etikai és szerzői jogvédelmi bizottságot, amely ellenőrizné az alkotói szabadság elvének gyakorlati megvalósulását, s állást foglalna esetleges viták kérdéseiben;

– hogy a kiadói tanács(ok)ba alkotók, és ne lélektelen hivatalnokok, korrupst, hatalmaskodó politikusok kerüljenek;

– hogy a »többszörösen kompromittálódott« közéleti »nagyságok« azonnal hagyják el a Forum Kiadói Tanácsát, vagy váltsák le őket [a szóban forgó Tanácsban üldögélt Major elvtárs is – de miért is ne üldögélhetett volna éppen ott, egy alkalmas forgószeleken, amikor bőven volt ideje a tanácsadásra?];

– hogy szűnjenek meg az irodalmi monopóliumok;

– hogy sürgősen történjék fiatalítás a Forum Kiadóhoz tartozó Híd és Létünk című folyóirat élén.” (Rehák László 1971-től, Bori Imre pedig

1985-től kezdve csaknem két évtizeden át szerkesztette a Létünk, illetve a Híd című folyóiratot.)

Csorba Béla fölforgató javaslatait az illetékes főtisztviselő, Bányai János álmatagon és nagy rutinnal elengedte a füle mellett – 1983 és 1987 között Bányai a Forum Kiadó igazgató-főszerkesztője, 1987 és 1991 között pedig a vállalat vezérigazgatója –, az idézett láttelelet azonban senki sem cáfolta meg.

Erre ugyanis nem volt igazán szükség. A Belgrádban meggyökereztetett szokásjognak megfelelően minden állambiztonságilag megbízható magyar káder továbbra is ugyanazt a tisztséget töltötte be a délvidéki magyar kultúrában, mint korábban.

A nyolcvanas évek elején Podolszki tehát a Híd, az Új Symposion és a Forum Kiadó által gyakorolt glaszékesztyűs cenzúrárt tette szóvá, de ő is csak süket füleknek beszélt, miként az évtized végén Csorba Béla.

A Sziveri János-féle Új Symposion szerkesztéspolitikáját bíráló későbbi megnyilatkozásaira már árnyékot vetettek a politikai háttérszövedmények: ez idő tájt ingott meg az őt cenzúrázó Sziveri s az általa szerkesztett folyóirat köré tömörülő fiatal írók helyzete, akik közül korábban egy-kettő támadásba lendült ellene (pl.: Radics Viktória: *Üdvözlőlap, a valóságirodalom atyjához* címezve, Új Symposion, 1982/212.).

A Forum Lapkiadóban és más okokból ugyan, de az újvidéki Hungarológiai Intézetben is ekkor kezdődtek meg a kíméletlen leszámolások, s a különféle átfedések következtében a kényszerű vagy önként vállalt szerepjátékokból ép bőrrel szinte senki sem menekülhetett ki. Azok sem, akik nem a megfelelő időben, de minden alkalommal nyíltan elmondták a véleményüket, mint Podolszki a Forum-hetilapok összejövetelén, s azok sem, akik az elbeszélő elem („narráció”) s a befelé forduló figyelem („reflexió”) elmélyült elemzőiként a prózapoétikai metafikcionalitás jegyében sohasem szólaltak meg, csak kisebbségbe taszított, politikailag megbélyegzett és állásvesztésre ítélt kollégáik ellen szavaztak minden lehetséges alkalommal, mint Thomka Beáta a Hungarológiai Intézet közgyűlésein.

A történeteket Csorba Béla és Vékás János *A kultúranti visszavág* (1994) című dokumentumgyűjteménye és Csorba egykorú napló-

jegyzetei örökítették meg (*Ex – Évkönyv 1990*), az intézeti-tanszéki botránysorozatról pedig Podolszki *Tanár úrék leszámolnak* című hátrahagyott cikke adott áttekintést (7 Nap, 1989. február 10. és február 17.).

Hátrahagyott cikke, mert megírása idején a *Tanár úrék leszámolnak* nem jelenhetett meg nyomtatásban.

*

– Már nem sokáig leszünk egymás ellen áskálódó, rossz szomszédok – zörgetett be hozzánk egy késő délután, a szája sarkában füstölgő elmaradhatatlan cigarettával.

Egyedül olvasgattam otthon, s miután beljebb invitáltam, és hellyel kínáltam, tág ívű mozdulattal letett elém az asztalra egy látogatási ajándéknak szánt, majdnem üres borpárlatos üveget a hozzátartozó csavarmenetes bádognakapok nélkül, s lezökkent az egyik fotelba. Apró, ám sokatmondó jelekből arra a következtetésre jutottam, hogy a hiányzó szeszmenyiségnek már kizárólag ő a gazdája.

– Nemsokára már nem leszünk szomszédok – ismételte meg. – Marcsival és Ágikával Topolyára költözünk. Elcseréljük a lakásunkat egy háromszobás topolyai lakosztályra.

Irodalmi hadakozásai és politikai csatározásai nem múltak el következmények nélkül. A Forumházban megritkult körülötte a levegő (vitacikkeinek elvi kitételeire az érintettek egy része úgy válaszolt, hogy nem fogadta a köszönését), s olyan előérzete támadt, hogy előbb-utóbb még inkább ki fogják közösíteni.

– Annyi baj legyen – mondta látszólag egykedvűen, de megéreztem a hangjából, hogy nem egészen így gondolja. – Nemsokára úgyis csak bottal üthetik a nyomomat az irodalmi ellenlábaim meg a Forum belüleges szaglószervei is.

E lehetőség említésekor vidor jókedvre derült, széles mozdulattal kitöltötte magának a nekem szánt csekély italmennyiséget, és lesodort az asztalról egy háromágú korondi gyertyatartót, egy azonos díszítésű vázát meg egy mit sem sejtő miskolctapolcai cserépmalacot.

– Hoppá! Mi a szösz...? Nahát! – mondta meglepetten. – Hogy vinné el az ördög!

– Már el is vitte – nyugtattam meg, s fél térdre ereszkedve gyűjtögetni kezdtem a padlóról a cserepeket és a szétgurult aprópénzt. – Arra volnék kíváncsi, hogy miről írsz majd ezután a Képes Ifjúságban.

– Belpolitikáról egyelőre semmit – válaszolta Jóska megfontoltan, s hogy kiköszörülje az iménti csorbát, elkezdte összeillesztgetni Csongor malacperselyének szétszéledt alkotóelemeit, e művelethez azonban a fontosabb részelemek még nem álltak rendelkezésére.

Térdepelve, guggolva és négykézláb araszolva beszélgettünk tovább, törmeléket és fémpénzt szedegetve a padlóról.

– Abban állapotodtam meg önmagammal – szuszogta a szomszédom, s egyensúlyát keresve beletenyereelt egy kisebb cserépkupacba –, a fene egye meg, hogy ezután hétről hétre olyasmit írok majd, amihez kedvem lesz: jegyzetet, tárcát, riportot, esetleg könyvismertetést is. Szeretnék végre kikecmeregni ebből a langyos és szaros újvidéki kacsaúsztatóból, mert már nagyon elegendem van belőle.

– Mikor látunk ezután?

– Hetente egyszer leruccanak Újvidékre, s beülhetünk a Dominóba egy-két pohár beszélgetésre.

– Lesz szálláshelyed, ha lekésed az esti vonatot?

– Ha szilárd kosztal nem is, meleg kvártélyllyal Dormán Laci fogad – válaszolta föl az új kor nyitányának bizarr kilátásait. – Tapintatos formában arra kért Laci, hogy a pajkos kedvű hölgyismerőseimet lehetőleg ne vigyem föl hozzájuk, mert náluk már minden szobában kis Dormánok szaladgálnak, és Anikó, a jelenlegi felesége különben sem helyeselné azt, ha a lakásukban kettejükön kívül mások is féktelenül kicsapongának. Megígérte, akkor is megágyaz nekem, ha bejelentetlenül érkezem hozzájuk, ha máshol nem, a fürdőkádjukban, ha pedig már abban is egy Erdélyből menekült magyar népi iparművész tartózkodik, ami újabban egyre gyakrabban előfordul, éljen Drakula gróf és méltó utóda, domnule Ceaușescu – ...mit is akartam mondani...? Valamit a káddal kapcsolatban... Igen... Szóval, ha foglalt lesz a fürdőkádjuk, ő majd szerez valahonnan egy kiselejtezett nyoszolyát

a részemre, és beszuszakolja a sötétkamrájába, ahol még van egy kevés hely a káposztáshordói mellett... Jó ember a Dormán, pedig református.

*

A nyolcvanas évek elején már nem találta a helyét ifjúsági hetilapunknál, mert fiatal költő-riporter barátja, Tari István kivételével szellemi értelemben társtalanná vált a szerkesztőségben.

1975-ben Juhász Erzsébet a Magyar Tanácsok Könyvtárosa, Bognár Antal az Új Symposium szerkesztője lett. Domonkos István 1979-ben Svédországba költözött a családjával. Dormán Lászlót nem érdekelte az újságírói látszatevékenység, csak tessék-lássék tette a dolgát a szerkesztőségben, szabad idejében jazzműsorokat szerkesztett az Újvidéki Rádióban, Dudás Károly pedig 1983 decemberétől a szabadkai 7 Nap riportereként folytatta a munkáját.

Egy évvel később Podolszki Jóska is a szabadkai hetilap munkatársa lett.

Topolyára költözésük után már csak ritkán találkoztunk.

Néha feljött hozzánk egy kávéra. Könyvet cseréltünk, irodalmi és családi dolgokról beszélgettünk, de mindig villámgyorsan telt az idő, már ment is tovább, sajtótájékoztatóra, interjút készíteni, vagy találkozója volt valamelyik újvidéki barátjával, ismerősével.

Egy este fölhívott telefonon, s bejelentette: hamarosan a tengerpartra költözik a családjával. Nem magyarázta meg, mi az oka újabb hely- és környezetváltoztatásának, pedig kétszer is rákérdeztem. – Ezt hagyjuk – mondta kedvetlenül –, túl hosszú a történet, majd elmondom egy másik alkalommal.

Arra kértem, elköltözésük előtt találjunk alkalmat egy rövid beszélgetésre, igazodni fogok az időbeosztásához. – Néhány könyved is nálam van még – emlékeztettem a tartozásomra –, ne postán küldjem utánatok a csomagot.

Szombaton kora délelőtt a Dominó kisvendéglőben vártam rá. Nem családi környezetben akartam vele beszélgetni. A vasútállomásról érkezett, útitáska nem volt nála, úgy tervezte, délután visszautazik Topolyára.

Üres volt az étterem, fölfordított székek borították az asztalokat. A takarítónő nemrég fejezte

be a munkáját, enyhe porszag érződött a levegőben, a kőpadlót nedves törlerongygyomok tarkították. A sötétben telepedtünk le.

Kávét és ásványvizet rendeltem, Jóska pedig pogácsát is kért, mert otthon nem volt ideje reggelizni.

Komoly volt, és szótlan.

– Nem lesz könnyű a tengerpartról tudósítanod a 7 Napot – jegyeztem meg, kiindulópontot keresve a beszélgetésünkhöz.

Arra gondoltam, hogy Domonkos István után őt is elveszítjük majd. Domonkos már hat éve Svédországban élt a családjával, s kereken hat éve egy sort sem írt. Barátja, Várady Tibor egyszer-kétszer meglátogatta; tőle tudtam meg, hogy a *Kormányeltörésben* és a *Kuplé* szerzője egy elmegyógyintézetben kapott munkát, ápoló lett, vagy gondnok, egy ottani incidens után pedig tenisztarénerként kereste a kenyerét, s azt is, hogy már nem érdekli a versírás.

Átfutott rajtam, hogy Jóska is elszigetelt környezetben, Mészöly Miklós hasonlatával „*hangelyelő holttérben*” tengődik majd ezután. Újvidéken, Topolyán és Szabadkán is otthonos közegben mozgott, mindhárom városunkban sokan ismerték, sokan becsülték és kedvelték, s hogy lent, a tengerparton már aligha ereszt gyökeret.

Végül, irodalmi dolgainktól függetlenül, szüntelenül az motoszkált bennem, hogy elköltözésük után már alig-alig látjuk majd egymást, s ha akarunkon kívül is, rövidesen véget ér a barátkozásunk. Ebben, persze, jó adag önzés is volt részemről: kevés emberrel tudtam olyan gyorsan s oly természetes módon szót érteni, mint ővele; válságos helyzetekben egy elejtett utalás, egy cinkos szemvillanás is elegendő volt ahhoz, hogy megértsük egymást.

– Heti esemény-összefoglalót bárhonnán küldhetek a 7 Napnak – mondta Jóska közönyösen, mint akit nem érdekel a jövőbeli munkája. Az ő gondolatai is másfelé kószáltak.

– Oktalanul kemény önbüntetésre készülsz – szaladt ki a számon. – Végiggondoltad, hogy mekkora ára lesz ennek az áttelepedésnek...?

– Lehet, hogy nem igazán gondoltam végig, de egyszerűen mehetnékem van – szakított félbe, alig érzékelhető felindultsággal a hangjában. – Orvosi szaknyelven ezt az állandó mehetnéket temporális epilepsziának nevezik. Ismered a

mondást, régebben mindketten gyakran idéztük: „Állítsatok meg a földet, le akarok szállni!” Hát körülbelül erről van szó. Lent, a dalmát tengerparton talán kitisztul a tüdőmből az itt megrekedt rossz levegő. Volna okom az önbüntetésre is, de Zadarba való költözésünk az én esetemben nem más, mint menekvés. Ne kérdezd, hogy mi elől. Ha mégis balul ütne ki a dolog, nincs akadálya annak, hogy visszatérjünk Topolyára, Szabadkára vagy Feketicsre. A tengerparti lakásunkat bármikor elcserélhetjük egy kisebb falusi házra is.

– Szép lakásokatok lesz? – kérdeztem rövid szünet után, ostobán. Legkevésbé az új lakásuk minősége érdekelt.

Fanyarul elmosolyodott. – Igazi sirályfészek. Egy toronyház hetedik emeletén lakunk majd, kilátással a borszínű tenger torlatára. S ha az ablakon kihajolunk, fölpillanthatunk a nagy kerek kék égre.

Ne hülyéskedj, Jóska, gondoltam magamban, most az egyszer ne hülyéskedj. Most nem arról van szó, hogy a szellemi fölülelemelkedésünkkel, a logikai bakugrásainkkal meg a választékos irodalmi idézeteinkkel elkerüljünk vagy érzelmileg semlegesítsünk egy apróbb-nagyobb kellemetlenséget. Most sokkal többről: az egész további életéről van szó.

– De hát mi indított arra, hogy a tengerpartra költözzetek? Honnan támadt ez a hajmeresztő ötleted?

– Onnan, hogy lakáscserét ajánlott a Tyíró.

Tyíró (Ćira, Ćirilo) vajdasági szerb katonatiszt volt, aki a horvát tengerparton teljesített szolgálatot. Húsz éve élt Zarában a feleségével, ott születtek a gyermekei is. Nem volt ínyére a horvát környezet. A katonai parancsnokság épületében és munkahelyén, a kaszárnyában nem az ő anyanyelvén kötekedtek-káromkodtak a tisztársai, a vendéglőkben nem az ő gyomrának való ételeket szolgáltak föl a pincérek (a birkahúst nem lehet tintahalra cserélni), a dalmát konobákban nem az ő lelkét karbantartó harcias šumadijai nótákat játszottak a zenészek, s lakhelyén, ebben az észak-dalmáciai katolikus városban még egy valamirevaló ortodox templom sem épült, ahol koromfeketére festett, keményre süttött szakállú pópákkal az anyanyelvén válthatott volna szót az élet köznapi dolgairól s a szerb nemzet sanyarú helyzetéről. Anyanyelvű iskola hiányában

a gyermekei kezdtek elhorvátosodni, pedig ahogyan költő-riporter barátomnak elmondta, otthon minden héten szigorú leckét adott nekik hagyománytiszteletből-nemzethűségből, a felesége pedig, aki nem volt állásban, megtanította őket cirill betűvel írni.

Sokféle értelemben átböjtölt húsz szolgálati éve után áthelyezését kérte Topolyára, ahol a szülei éltek. Miután nagy nehezen megkapta fölöttesei beleegyezését, apróhirdetésben lakáscserét ajánlott az érdeklődőknek. Jóska az újvidéki szerb napilapban bukkant rá Tyíró százados (vagy alhadnagy) kedvező ajánlatára.

– Indulnom kell – állt föl az asztaltól Jóska –, néhány dolgot még el kell intézнем a városban.

Kisétáltunk az utcára, kezét fogtunk, ügyefogyottan meglapogattam a vállát.

Néhány lépés után visszafordult.

– Már te sem vagy a régi.

Nem értettem, mire gondol.

Csúfondáros fény villant a szemében. – Valamit otthon felejtettél – mondta, s búcsút intve elindult a belváros felé a föltámadó napsütésben.

Arra emlékeztetett, hogy otthon felejtettem a könyvcsomagját.

*

Két hónappal később rövid levelet kaptam tőle: „A könyveimmel ne törődj – írta. – Ne add postára a csomagot, mert a lakásunkban még teljes a zűrzavar. Majd magaddal hozod, ha Dalmáciába jöttök nyaralni, és rajtaütésszerűen meglátogattok bennünket. – Címünk a következő: Zadar, Branimirova obala 14/7, trónterem, balra. – Ha legközelebb a Dominóban jársz, ami szerintem a mai napon meg fog történni, add át üdvözlőtemet a szép keblű, okos fenekű csapláros lánynak, bőkezű hitelezőnknek, Kántor Lajos úrnak és a suszterlegények rangidős képviselőjének, Hauzer énekművész úrnak. – Katit és Csongort szeretettel üdvözlöm, Téged csak módjával és fenntartásokkal. – Jóska”.

Nyári napjainknak „alkonyúlatánál”, szerda esténként Hauzer bácsi, a nyugalmazott ortopéd cipész a suszterlegények nótájával várt bennünket a Dominó kisvendéglő kerthelyiségében: „Suszterlegény akart hozzám járni. / Ki akarta a csizmámat sámfázni. / Suszterlegény, nem va-

gyok én dáma, / Verje a faszöget az anyja piros papucsába!” Jóska ilyenkor nem tudott betelni, nem a kisiparos-dalmú félnótás szövegével, mert azt ő is betéve tudta, hanem Hauzer úr fennen szárnyaló dallamvezetésével és mulatságosan változékony, ravaszdi arcjátékával. Miközben a madárcsontú kis öreg, bele-belenyalintva a borospoharába, az asztallapot csapkodta a tenyerével, s a suszterlegények győzelmi indulóját fújta földöntúli fejhargon, Jóska lidérces hangokat adogatott ki magából. Halkan nyihogott és fojtottan kurrogott, s amikor már nem volt képes kordában tartani a rekeszizmait, egy fiókáit védelmező királysas elszántságával vérfagyalóan fölviijogott. Asztaltársaságunk újdonsült tagjai ilyenkor megkövültek, elnémultak, majd lélegzetvételnyi csönd után kórusban elbődültek.

Nagy sikert arató művészi produkciójának befejezése után Hauzer úr az ünnepi alkalomhoz illoen összeütötte a bokáját, szertartásosan meghajolt, s a vidéki bonvivánok ragados mosolyával megköszönte „Podolszki szerkesztő úr megtisztelő jelenlétét és az ő művészi alkotómunkájához erőt adó, elismerő és zajos tetszésnyilvánítását”. Ezt a jelenetet több alkalommal is eljátszották egymásnak, meg persze nekünk is. Kell egy kis hülyeség az élet elviseléséhez, gondoltam magamban ilyenkor, Zorbász, a bölcs görög nevezetes mondását módosítva. Táncoljunk egyet utoljára, ha elsüllyedt a hajónk, és semmink sem marad utána.

*

Podolszki József költészetében az ítélet határozottságával kimondott szólamok („Hiszek a megváltóban”; „Helye van e vidéknek s népnek valahol”), a zengő hangon megszólaló, nagylélegzetű versek a depresszió árnyékában születtek.

Ha keletkezésük sorrendjében vizsgáljuk meg a műveit, azt fogjuk tapasztalni, hogy egy-egy szentenciaszerűen fölépített megnyilatkozását ironikus és groteszk, gyakran önellentmondásos fragmentumok és félbehagyott gyónáskísérletek előzték meg, s ugyanilyen, vers előtti állapotot tükröző, tartalmi és formai értelemben egyaránt széttartó szövegkísérletek követték. Már *Koponyatörés* című második versgyűjteményét is ez a kettősség jellemezte.

Kemény és kitartó küzdelmet folytatott önmagával jobbik írói énje megóvása és kibontakoztatása, a magántermészetű gondjait kizáró, tisztultabb és emelkedettebb, objektív líra megteremtése érdekében, ám mindent észszerű okokra visszavezető, iróniára, öniróniára és cinizmusra hajlamosító alkata nemritkán útját állta e megtervezett költői kiteljesedésnek. Költészete a nekihevülő pátosz s a földre visszarántó, gúnyolódó fintor, a magasrendű lírai költemény és a groteszk-cinikus helyzetdal között ingadozott szüntelenül.

Kőtábláim válladra című ciklusának egyik műhelyvallomásában megörökítette azt, hogy írás közben milyen ellentmondásos érzelmek-gondolatok környékeztek. Alkati kettősségét mély depresszió táplálta:

*Bárdal a szomorúság gerincére sújtok
roppanva válik csigolyától a másik csigolya
páncélburkából markomba fordul a fehér velő
kékült nyomai egy-egy gondolatnak
véraláfutásos sok remény rég elszakadozva
fel az agyig s feslett szövetei a jó szeretésnek
mindezt két ujjheggyel gombócba gyúrom
lenyomom a vers sötétlő torkán
nehéz emésztésű fűszeres étel
ül majd álmaidra és pépes a reggel is
alaktalan minden vállalkozás*

Nem sok versének sikerült hibátlan, szilárd formát kölcsönöznie, de nem írt kevesebb jó verset, mint a kortársai. Költészetének valóságos értéksúlyát talán azért nem érzékelték a bírálói s a méltatói sem, mert életében megjelent mindhárom versgyűjteménye kidolgozatlan vázlatok, felemás szövegkísérletek és ötletszerű verskezdemények hordalékát is magában foglalta.

Korai halálának előérzetét nem csak posztumusz kötetének néhány utalásában rejtette el. *Barna* című versgyűjteményének *Szomorú így az éjszakában* kezdetű darabja a költészetet, a „beszédet” a halálfélelem elleni védekezés eszközeként jelenítette meg:

*Szomorú így az éjszakában
verseket írni vakirással
és bízni egy jövőendő század
értőbb türelmében*

hisz a beszéd a zabos fenekűek
 a nyughatatlanok a bőrükből
 kiszivárgók repedők áradók
 a türelmetlenek s a tűrhetetlenek menedéke
 a falánk világfogyasztóké
 a mindenféle kétes külsejű
 megbízhatatlan népséget szórakoztatóké
 a beszéd a korai haláltól menekülőké
 a hálókból reménytelenül vergődőké
 a zűrzavarba süppedőké
 akik hóborította határon gázolnak tornyokat sejtve
 egy kisebb szélviharban

Hagyatékából előkerült versei és töredékei liturgikus hangvételű lírai naplójegyzetek, a hontalanság, az önmagába záruló magány s a végső számvetés: az elveszettség bizonyosságának emlékjelei. Kéziratos rövid strófái már egészen másféle „helyzet”-dalok, mint a célratoró, hódítani akaró, győzelmet remélő fiatal költő hanyavetien bátor, politikai felhangokat is megszólaltató, avantgárd divatot követő, anarchista szemléletet tükröző programversei.

A hátrahagyott Podolszki-versek a lefegyverzett, kiszolgáltatott ember tragikusan rezignált búcsúszavai, aki már nem sújthat bárdal a szomorúság gerincére:

*Itt reszketek a világmindenségben
 és sírok is
 mint kinek
 nincs más fegyvere
 saját elpergő könnyein kívül...*

Hogy első verskísérletétől az utolsóig mekkora belső utat tett meg, leghívebben szerelmes versei szemléltetik.

Podolszki, a fiatal költő a szavakkal és hasonlatokkal való túlbonyolított, manierista játékok kedvelője volt, a kamaszosan szellemes fordulatoké, aki minden esetben a néven nevező szókimondást részesítette előnyben:

*Ha tudnátok lányok hogy
 kis melleitek még felbontatlan
 lepecsételetlen sürgönyök
 s ágyékokban a keresett telefonszám
 a fel nem hívható
 ha tudnátok*

*mindenképp jézus példáját követve
 állhatnék az emberek elé:
 engedjétek hozzám a lányokat
 de ti gondosan őrzitek a titkos számokat
 combjaitok remek bejáratainál*

A későbbi években a férfikor sem jelentett számára kötelező illemtudásba zárkózást, erkölcsinek vélt, felmagasodó gátat, a néven nevezésről nem akart lemondani, ám a nyers szókimondást ekkor már a lelkivé lényegült testi szerelem megörökítésének szolgálatába állította:

*Titkoltam látod mennyire szeretlek
 és belőled is a szőrös részeket
 mert hittem az egészben
 s észre se vettem
 mikor cserélted ki
 bennem szőrzeted
 arcra mosolyra*

Egyik utolsó versében így szólt a feleségéhez: „Téged én tovább már nem rontalak. / Inkább felpárolgok a közelgő augusztusi égre, / amolyan jópofa kicsi pamacsnak”.

Összezavart mozdulattal még egyszer magához szerette volna ölelni, de csak versbe foglalt üzenetet küldhetett neki:

*Ne kérdezd,
 hogy élek az idegenek között,
 előnytelen minden összevetés:
 jövevények és kivetettek
 kószálnak a parton,
 melyről ki sohasem derül,
 minek a partja.
 Hallgass hát inkább,
 és ölelj magadhoz
 szigetét álmodón.*

*

Valamit még nem mondtam el: Jóskaéknak Topolyán 1980-ban fiúgyermekük született, akit László névre kereszteltek. S azt sem, hogy mi magunk is, bár nem minden tekintetben, követtük a Podolszki család példáját: a belvárosba, tágasabb lakásba, egy régi újvidéki polgári ház első emeletére költöztünk át. Házunk egy macs-

kaugrásnyira volt a Duna-parttól, új utcánk pedig a Forum-ház saroképületéig kanyarodott.

Vénasszonyok nyara köszönt ránk, 1986 szeptemberében jártunk.

Volt egy üres délelőttem, kitakarítottam a padlásunk minket megillető részét. A korábbi tulajdonos egy öreg ládát hagyott maga után az egyik pókhálós beugróban, mert nem volt rá szüksége, és nem volt kedve elszállítani. E gazdátlanra vált ládában, elsárgult újságok alatt magyar okmánybélyegekkkel teleragasztott irat-csomókra bukkantam.

Az egyik irathoz tintával rajzolt várostérkép-vázlatot csatolt a hatóság. Ebből megtudtam, hogy a nyírfákkal szegélyezett kis utcát, ahova átköltöztünk, a Délvidék visszatérésének éveiben Kosztolányi Dezső utcának hívták.

No ezt legközelebb elmondom költő-riporter barátomnak, határoztam el magamban, hadd egye a sárga irigység. S hogy érezze át: feleségével és gyermekeivel neki is itt volna a helye Újvidéken, lehetőleg ismét a szomszédságunkban, a Kosztolányi Dezső utcában, nem pedig az isten háta mögötti Zadarban, a számunkra semmit sem jelentő Branimir rakparton vagy sétányon, amelyet a háború éveiben az Isztriát és Dalmáciát is visszafoglaló olaszok, amennyi eszük volt, biztosan Mussolini rakpartnak vagy Mussolini sétánynak kereszteltek át.

A füledt padlástérben, kezemben a várostérkép-vázlattal, Füst Milán egyik mondata villant át rajtam: „*Képzletben kijavítjuk életünket*”. S egy pillanatra Juhász Gyula cenzúrázott verse is felöltött bennem: „*Nem kell beszélni róla sohasem, / De mindig, mindig gondoljunk reá.*”

Néhány nappal a padlásunkon tett fölfedezés után – képzletemben a Kosztolányi Dezső, a valóságban pedig a Jovan Bošković szerb festőművészről elnevezett utcában – a Forum könyvterjesztő osztályának munkatársa, Csüllög Éva rezzentett ki tünődéseimből. A sarki élelmszerbolt előtt találkoztunk össze.

– Hallottad, hogy Jóska Újvidéken van? – kérdezte Éva. – Tudod, hogy kórházba került? – Mi történt vele? – hökkentem meg. – Orvosi vizsgálatokon kell átesnie. – Komoly betegsége van? – Erről nem beszélt. – Mikor látogathatom meg? – Bármikor – mondta Éva. – Én már jártam nála. A kamenicai tüdőgondozóban nem veszik szigo-

rúan a látogatási időt. Szólnak neki, ha látogatója érkezik, ő pedig lesétál az udvarra.

Másnap délelőtt a kórház parkjában vártam rá.

Rőtbarna, sárga és piros levelekkel üzent az ősz, szép, napsugaras idő volt. Jóska csíkos kórházi köntösben, pizsamanadrágban jött le a lépcsőn. Semmi jelét nem láttam annak, hogy beteg lett volna.

Férfiakhoz illő tartózkodással, futólag megöleltük egymást, ami korábban nem volt szokásunk. – Jól vagy, öreg? – kérdeztem. – Jól – válaszolta mérlegelés nélkül, majd szokásához híven nyomban helyesbített is: – Már amennyire a szürreális szocializmus világában jól érezheti magát egy tartós szeszhiánytól gyötört, elnyomott magyar költő. – Mit mondanak az orvosok? – Csak morognak és hümmögnek, egy szavukat sem értem. – Remélem, nincs komoly bajod. – Sokféle vizsgálatot rendeltek el ellenem – mondta szándékosan kétértelmű fogalmazásban –, és bármelyik belsőségemet veszik is szemügyre a fülhallgatójukkal, vagy mi a nyavalyával, mindig találnak valamit. – Ne bolondozz. Biztos, hogy nincs komolyabb bajod? – Ebben az egészségügyi átnevelő intézetben senkit sem engednek dohányozni – mondta Jóska, és rágyújtott egy kapadohány szagú cigarettára –, arról nem is beszélve, hogy jólesne már a lelkivilágomnak egy fityókra való kerítésszagató temerini eperpálinka. – Hogyan telnek a napjaid? – Rosszul. Tegnap este Momcsiló, a kórház portása majdnem jóságosra itta magát a jelenlétemben, aztán egy álló órán át idegesítő szerb népdalokat énekelt nekem, közben pedig álságos módon arra hivatkozott, hogy az egészségem megóvása érdekében nem oszthatja meg velem a titkos italkészletét. Ha még egy ideig itt tartanak fogva, egy éjjel, amikor alszik, kirámo-lom a szekrényét, és bosszúból magammal viszem a svargliját meg a vöröshagymáit is, aztán akár át is toloncolhatnak a börtönkórházba.

Megkönnyebbültem. Már megint egyfolytában tökéletlenkedik, nem lehet súlyos az állapotja. – Azt mondtad, a vizsgálatok közben minduntalan találnak valamit az orvosaid. – Már napok óta ide-oda küldözgetnek az épületben, s találomra megcsapolják a véretem, de ez nem zavar, mert legalább nem unatkozom, s a különféle épületszárnyakban csinos ápolónők útját

kereszttezhetem a jelenlegi, izgatón ledér öltözékemben – hátha támad egy életrevaló ötletük velem kapcsolatban... – Most már csak az a fontos, hogy mielőbb hazaengedjenek – vontam le a megfelelő következtetést. – Ami pedig a vizsgálataid sokaságát illeti, ne aggódj. Egyik neves kollégádról, Füst Milánról is azt híresztelték a jóakarói, hogy már ifjú éveiben tizenkilenc vagy huszonhárom gyógyíthatatlan betegsége volt, aztán valahogy mégis elhúzta az időt aggastyán koráig. – Nagy varázsló volt az öreg – mondta Jóska vidám fényekkel a szemében. – A diákjai nem tudtak betelni vele. Galsai Pongrác helyszíni tudósításban örökítette meg a nyílt színi egyetemi haláltusáit. – Mire gondolsz? – A pesti bölcsészkaron leginkább azt várta a hallgatósága, hogy a *Lear király*ról tartson előadást. Lear király nagymonológját Füst Milán tanár úr minden alkalommal földúltan, egész testében reszketve, kiáltozva és jajveszékelve adta elő a növendékeinek, közben igazi könnyeket sírt, és a botjával verte a katedrát... Szerintem másképpen nem is érdemes irodalmat tanítani. Nagy kár, hogy nem Pesten jártunk a bölcsészkarra.

A hősi szomorúság nagy költője, a legértékesebb magyar esztétikai mű írója több mint negyed évszázaddal korábban nyűgözte le a hallgatóságát a pesti egyetemen a kísérteties jelenéseivel, mi már nem lehettünk volna a növendékei – számolgattam magamban az eliramlott éveket. Persze, számunkra akkor nem ez volt fontos, csak az, hogy ismét hazaérkeztünk a magyar irodalom sokszínű, kalandos, megunhatatlan világába.

Aranyfényű lombok alatt sétáltunk Jóskával a békés napsütésben, egy-egy csörgő szarkát és balkáni gerlét rebbentve föl a bokrok ágairól. Verseket idéztünk hosszan, és Kosztolányi-, Karinthy-, Tersánszky-anekdotákat meséltünk egymásnak részletező kedvvel, önkéntelen tódításokkal. – Ha például arra voltál kíváncsi, hogy hol tartózkodik a *Kakuk Marci* írója – világosítottam föl a barátomat (ilyen információra minden épeszű magyar embernek bármikor szüksége lehet) –, elegendő volt egy tájékozási pontot rögzíteni magadban, azt, hogy Budán, a déli órákban az Avar és a Márvány utca sarkán télenyáron egy italmérés előtt ácsorgott Lajos, a fél lábú koldus. Ő mindig tudta, merre jár „Jenőke”, a barátja, mert szorult helyzetében Tersánszky

tőle kért kölcsön ötven vagy száz forintot. – De hát nincs is kocsma azon a sarkon – vetette közbe Jóska meglepő tájékozottsággal. – Ne akadékoskodj! – intettem le. – Ezek csak részletkérdések. A lényeg az, hogy Lajost, a nincstelen koldust kellett megkeresnie annak, aki a *Legenda a nyúlpaprikásról* és *A havasi selyemfiú* szerzőjével akart találkozni, mert Tersánszkyt illetően nem az Írószövetség, hanem Lajos volt az információs központ. Érd be ennyivel.

Közben szűkebb pátriánkról, a délvidéki magyar irodalom jeles képviselőiről sem feledkeztünk meg. Én például a Kalangya egykori szerkesztőjéről mondtam el Jóskának egy színigaz történetet.

Öreg prózaírónk, Sz. K. egész életében sötét tónusú, varjúkárogásos, keserű novellákat írt az élet értelmetlenségéről. Egyik-másik feneketlenül pesszimista könyvének a megemésztése után az ember legszívesebben föbbe lőtte volna magát, ha fegyverhez jut.

A *Ködben*, *Viharban*, *Katlanban* és más, beszédes című alkotások kilátástalan szerzője civilben a verbászi cukorgyár ki-kiújuló heresérvvvel küszködő tisztviselője volt.

Évről évre egyre türelmetlenebbül várta azt, hogy neki ítéljék oda a Híd Irodalmi Díjat (rejtély, hogy mi öröme telt volna benne), s miután válogatott elbeszéléseinek gyűjteménye, *A csend víziói* 1965-ben végre-valahára megjelent, ám ő a bírálóbizottság részéről ismét mellőztetésben részesült, fölindultságában a következő táviratot küldte újvidéki barátjának:

„MEGKEZDŐDÖTT A RÉPAKAMPÁNY
STOP LECSÚSZTAK A HERÉIM STOP TÁV-
IRATOZD MEG HOGY KIK AZ ELLENSÉGEIM
STOP”

Delet harangoztak, amikor észbe kaptam, mennyire elszaladt velünk az idő.

Jóska a kapubejáratig kísért.

A portásfülke előtt váratlanul megállt, és csendre intett.

Két virágcserep között óvatosan bedugta a fejét a fülke tárt ablakába, s egy sztyeppeit tapasztalatait hasznosító honfoglaló magyar spion hiúzzemével terepszemlét tartott odabent. Egyszer-kétszer mintha a levegőbe is beleszimatolt volna.

Aztán hangos köszönést színelve ádázul ráivallt a kókadtan szunyókáló, cefreszagot árasztó Momčilóra.

Momčilo, a portás azonnal fölült a fekhelyén, s ijedtében-zavarában visszaköszönt neki. (Csak rájuk kell ijeszteni, és nyert ügyünk van.) Révült tekintetéből ítélve még keresztben állt benne a lélek, de kisvártatva összeszedte magát valahogy, s olyasmit morgott Jóska felé, hogy: „Jebo te šinter!”

E kifejező szerb szólamot inkább nem fordítanám magyarra, s a latin megfelelőjét is csak azért írom ide, mert a Kárpát-medencében ma már a katolikus plébánosok, az éneklőkanonokok és az apostoli protonotáriusok sem tudnak latinul: *Futuat te pecorum interemptor*. Csak az értse, aki érti.

Elköszöntünk egymástól. – Jó volt megint együtt töltenünk az időt – összegezte a délelőtti eseményeit Jóska –, de legközelebb inkább Hauzer úr törzsasztalánál találkozunk.

*

Három nappal később, déltájban megcsörrent otthon a telefonunk. A Magyar Szó művelődési rovatának szerkesztője, Bálint Sándor volt a vonalban.

– Talán már hallottad is a szomorú hírt – kezdte mondandóját –, hogy meghalt Podolszki Jóska. Azért hívlak... – Nem jutottam szóhoz. – Semmi ilyet nem hallottam... Ez csak valamilyen félreértés, valamilyen idióta félrehallás lehet. Összetévesztették a nevét valakiével a kórházban... – Nem félreértés, nem félrehallás – szakított félbe Bálint Sanyi komolyan. – Járjatok jobban utána – mondtam kiutat keresve –, ez egyszerűen nem lehet igaz... – Sajnos, igaz – erősítette meg türelmesen –, tíz órakor a rádió is bemondta a halálhírét. – Kihült bennem minden. Elhallgattam. – Arra kérlek – folytatta –, írd nekrológot Jóska-ról. Te magad is tudod, az utóbbi időben már sok haragosa volt. Többeket is föl hívtam telefonon, persze, nem közülük, de valami okból senki sem vállalja a búcsúztató megírását. – Kábultan válaszoltam: – Nem tudok nekrológot írni a barátomról. – Kalapis Zoli tanácsolta azt, hogy téged kérjek meg. Azt mondta, tudja, hogy mindvégig jó barátságban voltatok, s abban is biztos, hogy

te nem fogod elhárítani a szerkesztőség felkérését. A terjedelmet nem szabtuk meg. Annyit írsz, amennyire az erődből futja – mondta Bálint befejezőképpen. – Este hétkor van lapzártá. Dormán Laci hoz fotót. – Letette a kagylót.

(Tizenhét évvel később ezt írta Kalapis Zoltán Podolszki Jóska-ról – e jellemzésére azóta is büszke vagyok, ha valamire még egyáltalán büszke lehetek –: „H. M.-nak, a Képes Ifjúság főszerkesztőjének harcos- és eszmetársa volt. Baráti és nemzedéki köréhez tartozott, amely az elmúlt évek tanúsága szerint egy elveszett nemzedék jegyeit öltötte magára, mivelhogy a korai halál tizedelte soraikat, s elszaporodtak közöttük a derékba tört pályák, a kallódó életek.”)

Bálint Sanyi telefonhívása után egy ideig ideoda ténferegtem a lakásunkban. Később, támaszt keresve, levettem Jóska könyveit a könyvespolcra.

Hinta, Gyanú, Koponyatörés, Barna, Kitérő. Csak ez a néhány könyv marad belőle? Eltemetjük, s az arca, a hangja, a nyugodt tekintete, a nem nyugvó képzelete, az egész lényé néhányunk emléke lesz csupán?

Leültem az asztalhoz, papírt csavartam az írógépbe, s nagybetűvel, ahogyan a szerkesztőségben diktálás közben latin–német szakszóval mondtuk (ahogyan diktálás közben a szerkesztőségben Jóska is mindig mondta): verzállal lekopogtam a nekrológ címét. Lekopogtam verzállal azt, hogy **PODOLSZKI JÓZSEF HALÁLÁRA**.

Káprázó, homályló semmi vett körül.

Rálapoztam Jóska *Hinta* című verseskötetének furcsa, ironikus ajánlására: „*Miklós*nak, hogy el ne feledje, minden hintának ki kell mozdulnia a holtpontról, mert különben már nem is hinta, mi viszont hintázunk, ugye. Jóka – Újvidék, 1971. február 8.” A politikai tojástáncainkra gondolt akkor? Fölrémlett bennem Szeli István *Történi történelem* című könyvéről írt méltatása a Képes Ifjúságban. Az volt a címe (Szeli tanár úr nehezményezte is), hogy *Sz. I. tojástánc*. – Egy kicsit kétértelmű a cím – mondta akkor tréfásan-komolyan Szeli professzor –, nem gondolja? – Jóska néha szántszándékkal kétértelműen fogalmaz, de most biztosan nem erről van szó – keltem a barátom védelmére. – Csak kiszaladt a tolla alól a politikai egyensúlykeresésünket jól jellemző „tojástánc” kifejezés; nem állt szándékában bolondozni.

Mire gondolt Jóska, amikor az idézett sorokat írta? Nem értettem szavainak gunyoros élet, mert már nem emlékeztem arra, mire utalhatott tizenöt évvel korábban. Értetlenül böngésztem a kézírását, s közben Weöres Sándor két-három verssora derengett föl bennem valahonnan távolról.

Nem érdekelnek a versek, mondtam magamnak váratlanul föltámadó ellenérzéssel. Vigye el az ördög a verseket, a költészetet, mindenestül. Torkig vagyok már önmagammal, torkig a gondolataimat szétiláló irodalmi képzettársításaimmal. Belső csöndet kell teremtenem magamban ahhoz, hogy egyáltalán írni tudjak valamit.

Ekkor váratlanul, rohamszerűen záporozni kezdtek a könnyeim az írógép billentyűire s a kéziratpapírra. Megállíthatatlanul ömlöttek a könnyeim, pillanatok alatt ronggyá ázott a papír. E megkésett pillanatban értettem meg, hogy meghalt a barátom.

Hogy meghalt a barátom, Podolszki Jóska.

*

Másnap délelőtt ismét Éva jött felém az utcánkban. Köszönés nélkül, messziről kérdezte: – Honnan tudad, hogy hogyan halt meg Jóska? – Nem értem, mire gondolsz. – A versidézetedre – mondta Éva. – A nekrológodban szereplő Weöres-idézetedre. Tényleg, honnan tudad...?!

Azokban az években még a magyar költészet áramában éltem, s váratlan helyzetekben akaratlanul is versek jutottak eszembe.

A nekrológ írása közben is ez történt velem.

Abban a percben, ahogyan írni kezdtem, zokatolni kezdett bennem Weöres Sándor Juhász Gyula c. verse. Nem tudtam szabadulni, s hogy valamiképpen mégis szabaduljak tőle, egy részletet idéztem belőle a búcsúztatómban.

Weöres verse utánozhatatlan kifejezőerővel megszólaló sirató volt: „Barmok nyüszítsenek a

sírodon apám / nyüszítsenek a sírodon / barmok nyüszítsenek / az akol és a böllérek között / a ganajdomb és a vágóhid között / a csörgő lánc és a kétségbeesés között / [...] / púpos vénaszonyok nyüszítsenek / a kórház és a cifra rongy között / az örültekháza és a gyöngyvirág között / a temető és a kacat között / a mély fekély elítéltei / délceg orvosok és daljás papok között / az elmaradt megoldás szélütöttjei / reményen túl és perzselésen innen.”

A nekrológban a következő részletet idéztem Weöres Sándor verséből:

*csillagos bátyám szakállas menyasszonyom
a jó csak pillanatnyi sejtelem
a rossz sem örök ártalom
eközben elfolyik a vér
a sebzett élet halni nem tudása
a halál halhatatlan oldozása*

Évától tudtam meg – rajta kívül ezt akkor még senki sem tudta –, hogy Jóska bronchoszkópiás (hörgőtükrözéses) vizsgálat áldozata lett. Az orvosi beavatkozás közben vagy valamivel később elvérzett a műtőasztalon.

– Ijesztő véletlen, hogy épp ezeket a sorokat idézted Weörestől – mondta Éva. – Nem is tudom, mit gondoljak erről.

*

Negyvenéves korában érte a halál.

Szüülőfalujában, a református Feketehegyen a kilencvenedik zsoltár szavaival búcsúztunk tőle: „Tebened bíztunk eleitől fogva, / Uram, téged tartottunk hajlékunknak! [...] És ha kedves volt is valamennyire, / De többnyire volt munka és fájdalom; / Elkél éltünknek minden ékessége, / Elmúlik, mint az árnyék és az álom.”

* Podolszki József születésének 80. és halálának 40. évfordulójáról emlékezünk meg Hornyik Miklósnak ezzel az írásával, amelyet még 2009 márciusában küldött el az Aracs számára, de nem jelent meg a szerző és az akkori főszerkesztő közötti nézeteltérés miatt.

Az orosz kérdés

A Nobel-díjas Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin közel harminc évvel ezelőtt írta meg *Az „orosz kérdés” a XX. század végén* című tanulmányt, amelyben megjósolta az orosz–ukrán háború kitörését, annak súlyos okait is részletezve. Csaknem három évtized után azért érdemes megemlíteni, mert egyrészt kevesen tudnak róla, másrészt az általa felvetettek nemcsak Európát, hanem Magyarországot, Szerbiát, ezen belül a magyarlakta Délvidéket is súlyosan érintik lelki-szellemi és gazdasági, főképp energetikai értelemben. Szolzsenyicin nagyesszéjével nemcsak annak tényszerű adatai, hanem elfogulatlansága és szépirodalmi-művelődéstörténeti értékei miatt is érdemes megismerni. Valóságos időutazás, mely segít megérteni a háború okait, a közel négy éve tartó elkeseredett összecsapás tétjét, egyben várható kimenetelét. A szokásosnál hosszabb Szolzsenyicin-idézetek ezt a célt szolgálják.

„Nem az a baj, hogy a Szovjetunió széthullott, ez elkerülhetetlen volt. A nagyon nagy baj – és még hosszú ideig tartó zűrzavar forrása – az, hogy automatikusan a hamis lenini határok mentén hullott szét, egész oroszok lakta vidékeket szakítva el Oroszországtól. Alig néhány nap leforgása alatt huszonötmillió orosz etnikumú lakost veszítettünk, a teljes orosz lakosság 18%-át, az oroszországi kormánynak pedig még ahhoz sem volt bátorsága, hogy legalább szóvá tegye ezt a szörnyűséget, Oroszország e katasztrófális történelmi vereségét, politikailag tiltakozzék ellene, ha másért nem, azért, hogy a jövőben joga legyen tárgyalásokat kezdeményezni a problémáról.” (Idekívánkozik Deák Ferenc híres mondása: „Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet önmaga lemondott, félve a szenvedésektől, annak visszaszerzése mindig nehéz s mindig kétséges.”)

„[...] még az ukrán nacionalisták is [...] rögtön engedtek a csábításnak, és elfogadták mérge-

zett ajándékát [...]. Nem kívánom a birodalmiság terhét Oroszországnak, nem kívánhatom tehát Ukrajnának sem. Sok sikert kívánok az ukrán kultúra és eredetiség felvirágoztatásában, hisz mindkettőt szívből szeretem, de miért ne nemzeti lényegük helyreállításával [...], saját földjükön végzett kulturális tevékenységgel [...] kezdenék? 1990-ben azt javasoltam, hogy minden nemzeti, gazdasági és kulturális problémát a keleti szláv népek egységes szövetségén belül oldjunk meg, és ezt tartom mindmáig a legjobb megoldásnak, mert igazolhatatlannak érzem azt, hogy államhatárokkal szabadljunk szét sok millió családi és baráti köteléket. De [...] senki sem merészelheti erőszakkal visszatartani az ukrán népet, ha el akar különülni, csak emellett maradéktalanul biztosítani kell a kisebbségek jogait is.”

Tiszta beszéd, világos szavak.

A párhuzam kedvéért ismét egy jeles magyarhoz, Illyés Gyulához folyamodok. Ő írta határon túli honfitársainkról: a kenyérnek nem csak bele, héja is van. Ők élnek héjként elszakítva, de az a kenyér bizony itt sül. Mindez igaz az ukrainai oroszokra nézve is, nem szólva az orosz kultúrán felnőtt, azt alaposan ismerő ukránok millióiról. Legjelesebb költőjük ukránul (is) írt időtálló verseket és prózát. Ehhez képest az ukránok nemcsak betiltották a klasszikus orosz irodalmat, hanem az orosz szerzőkről (pl. Mihail Bulgakovról) elnevezett utcákat és tereket is átnevezték. Az orosz zeneszerzőket nem játsszák, köztük Csajkovszkijt, Muszorgszkijt, Sztravinszkijt, Prokofjev, mi több, vétlen sportolóikat is negligálják.

Szolzszenyicinre visszatérve: *„[...] akadályozzák az orosz iskolák, sőt óvodák működését, [...] támadásokat intéznek orosz iskolák ellen; [...] a könyvtárosok nem beszélhetnek oroszul az olvasóikkal – ez lenne hát az ukrán kultúra fejlesztésének útja? [...] a felesküdő katonatiszteknek külön felteszik a kérdést: »Hajlandó lenne-e Ön Oroszország ellen harcolni?«*”

Hozzáadték: „Ez már háború.»

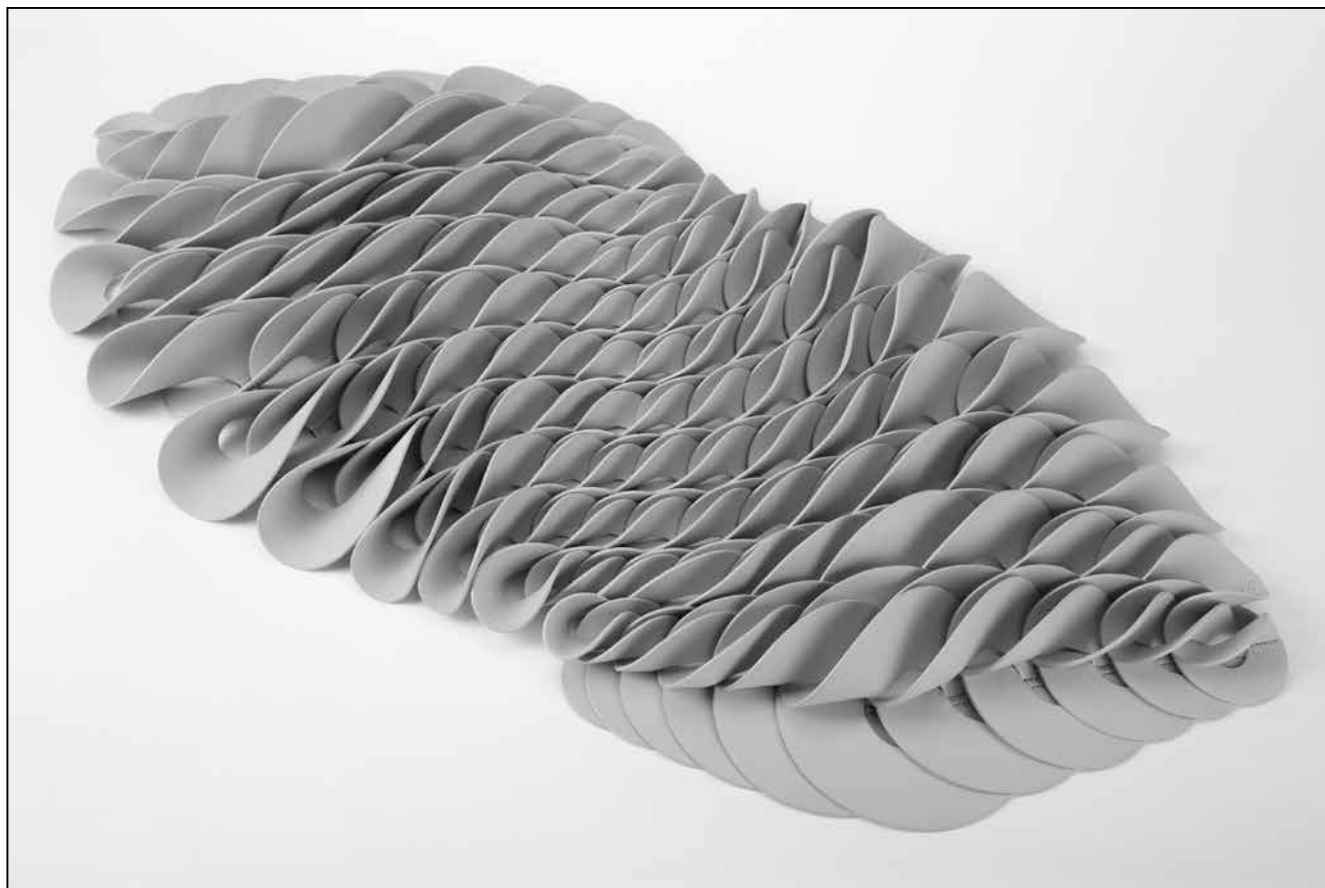
Mindezekre közel harminc évvel ezelőtt került sor.

Szolzszenyicin szerint még az etnikailag tiszta ukrán népesség sem tud jól ukránul, vagy nem használja az ukrán nyelvet. A lakosság 63%-a elsősorban oroszul beszél, jöllehet az oroszok aránya mindössze 22%, azaz Ukrajnában minden oroszra két olyan nem orosz jut, aki azonban

az oroszot tekinti anyanyelvének (maga Zelenszkij elnök is orosz anyanyelvű).

Íme az érem másik oldala, melyről sosem esik szó.

Ezért volt szükséges Szolzszenyicint idézni. Érdemes elgondolkodni rajta – nemcsak mifelénk, hanem Európában és világszerte is, beleértve az USA-t, ahol Szolzszenyicin hosszú éveken át élt és alkotott.

Berecz Vanda: Lebegés

A katyvasz és a vörösizsap

A meddőhányók hablatyirodalma és egyéb gerincferdülések a szellemi kútmérgezők reflektorainak fényében

Amikor felhalmozódik a veszélyes hulladék, akkor a gátszakadás bármikor bekövetkezhet.

Borzadály, hogy mi mindent adnak el irodalom címén, és miként nyafognak tömegével a magukat íróknak képzelő vagy másokkal – nem minden ellenszolgáltatás nélkül – íróvá kinevezető papagájok, hogy itt a sok könyvük, és nem hívják őket, pedig ennyi kötet után már igazán meg csakugyan, valóban, és miért nem kell az irodalom az ifjúságnak, nagyközönségnek...

...pedig hát az az igazság, hogy még a Nobel-díj sem garancia arra, hogy valóban művészi teljesítmény eredménye az, amit az egekbe emeltek, vagy csupán elvetélt kísérlet, melléktermék, salak, esetleg veszélyes szellemi hulladék. A meddőhányó hegyek mutatják a természetben is, hogy mennyi az értékes anyag, és mennyivel több az értéktelen, akár az energiatermelés számára fontos urán vagy a tároláshoz szükséges lítium, de még az arany vagy a vasérc esetében is. Az alumínium előállításához szükséges bauxitból kinyert timföld után maradó vörösizsap pedig allegóriája is lehetne ennek a történetnek!

Lássuk be, hogy a legnagyobb irodalmi díjak odaítélésének alig van köze az irodalomhoz (Márquez az egyik, negyven éve, akinek mégis), sokkal inkább a nemzetközi politikai helyzethez és szándékokhoz, amikor nem az író, nem a művet veszik alapul, hanem azt az országot, népet vagy politikai rendszert, amelyben az illető él, vagy éppenséggel bizonyos prekoncepció alapján keresnek egy témához illeszthető személyt vagy művet.

Persze mindezt olyan kacifántos köntösben találják a világ elé, mintha valóban irodalmat kívánnának eladni, mint a nagypiacon, ahol vitamindús gyümölcsökkel csábítanak, de a pult alatt drogot terjesztenek! A melegpropagandát kívánván segíteni például 2004-ben így hangzott

az indoklás: *„Zenés, többszólamú hangvételéért, kiemelkedő nyelvezeti stílusáért, valamint könyvedéséért, mellyel nyilvánvalóvá teszi korunk társadalmának közhelyeit és azok lehangoló erejét.”*

Így már van két, magyar irodalomhoz sorolható (de szellemiségében megkérdőjelezhető) irodalmi Nobel-díj is (és azóta ezeknek sok ezer becsvágyó majmolója). Az egyik egy többmilliárdos harcirepülőgép-vásárlás engesztelő kompenzálása a Svéd Királyi Tudományos Akadémia által, hogy kiengeszteljék a nagytőkét, és kimentésék az antiszemitizmus vádja alól (mert annak nevezhető, ha valaki nem a cionisták bankjai által pénzelt gépek termékeit veszi, például F-15-ös gépeket) azt a kormányt, amely ezeket a pénzeket a svéd piacon kívánja elkölteni (Gripen vadászgépekre). Ilyen hivatalos mártással körítve: *„Egy írói munkásságért, amely az egyén sérülékeny tapasztalatának szószólója a történelem barbár önkényével szemben.”*

A másik díj pedig annak az ideológiai és politikai mótelynek a támogatására szolgált, mely szerint nem lehet jogállam az, amelyik a saját népének érdekeit fontosabbnak tartja, és az önálló, független döntésekkel az emberi alapértékeket, a családot, a hagyományokat és a keresztény szellemiséget helyezi előtérbe a meleg- és genderelmélettel, migrációpárti nézetekkel, illetve haszonelvű uzsoraelméletekkel szemben. Mert a magukat felsőbbrendűnek képzelő ítélezők szerint totális diktatúra, elnyomó rendszer az, amelyik támogatja a nemzetközi politikai büntények által elszakított területeken élő nemzetrészek szellemi gyarapodását, de az ítélezők önkényesnek minősítik azt, ha törvényekkel korlátozzák az emberidegen magatartásformák megjelenését. Ezért ennek a „diktatúrának” a bírálóját ilyen indoklással díjazták: *„látnok erejű*

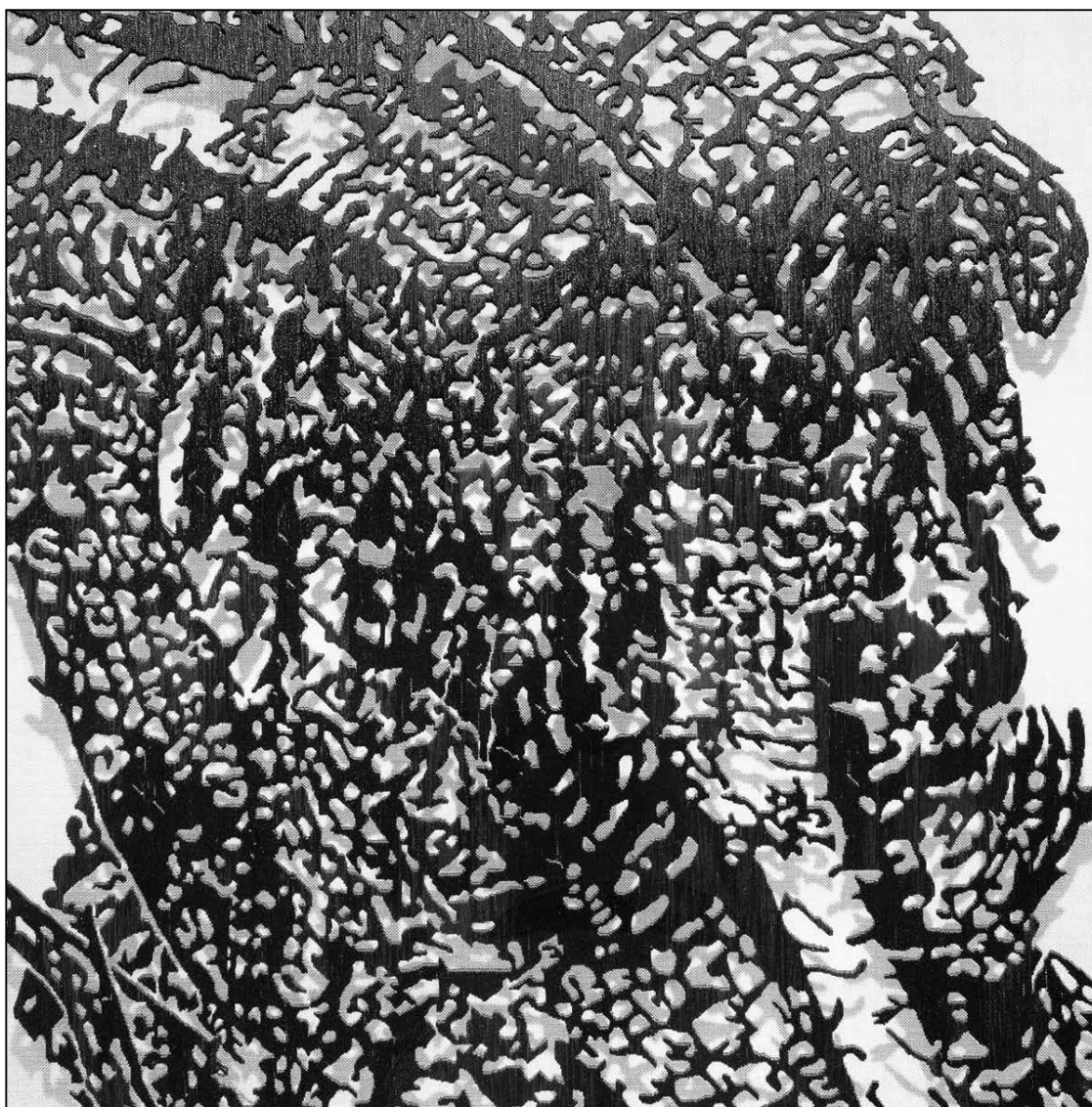
műveiért, amelyek az apokaliptikus terror közepette megerősítik a művészet erejét.”

Csak szerényen megjegyezném, hogy ha az, ami most Magyarországon van, „apokaliptikus terror” lenne, és művészet lenne az, ha valaki megveti és leköpi a magyar nemzeti hagyományokat és kulturális örökséget, a keresztény kultúrkört, akkor ebből a fertőző moslékból nem kérnék. Szerintem Alfred Nobel sem gondolta volna, hogy hagyatékának gondozói ennyire belevesznek majd a katyvaszgyárak mocsarába.

A liberális homály és vörösiszap-katasztrófa fenyegetése nem múlt el. Itt, a Felvidéken utolsó esélyünk is elvész a megmaradásra, ha ez a szennyáradat felülkerekedik.

Szómagyarázat:

„A vörösiszap az alumínium alapanyagát képező timföldgyártás melléktermékeként keletkező, toxikus fémvegyületeket az átlag feletti, de nem veszélyes mennyiségben tartalmazó, erősen lúgos (pH 13) anyag. Veszélyes hulladék, a bőrt az égési sérülésekhez hasonlóan kimarja, de egyébként nem mérgező anyag. A lúgos hulladék a természetbe kerülve pusztítóan hat az élővilágra. A vörösiszapban nyomokban található radioaktív fémek, de alacsony aktivitása miatt a közvetlen sugárzás környezeti hatása elhanyagolható és jelentősen nem haladja meg a kibányászott bauxit aktivitását.” (Wikipédia)

Benedek Noémi: Parázs IV. – részlet

Cédulák XLVII.

– kitapsolták az államfőt a parlamentben... Amolyan lelkesült tapssal, de nem érte, mellette – ellene... Hja, a politika már csak ilyen, egyszer így, másszor amúgy... Okkal, ok nélkül, ahogy forog a szekér... Nagy, nehéz faragott székben ült a taps idején, arcának változása jelezte érzelmeit – elvégre róla, bírálatáról szóltak az özszevert tenyerek... Okkal? Oktalan? Nyilván nézőpont kérdése, feladatot teljesített előbb, majd utóbb... Valakik mellett állt akkor, azóta is – mint rendesen... Vagy csak oda állt, ahová állították a fölkérésekor... A politikai oldalak nem az igazság arcai – érdekek... Hogy véleménye, döntései segítenek nekünk itt alatt, vagy sem – ki-ki maga tudja, tapasztalja... Ő most szenvedett, elsősorban nem a lemondását sürgető szónok szavaitól, hanem a tapstól... Úgy érezhette, nem ezt érdemelte... Nem tudnék dönteni, ha fölkérnének sem... Az pedig további kérdést vet föl, hogy a tapsolók vajon ráerősítettek a szónok véleményére – vagy csak követték vezérüket... Talán új korszakba léptünk, de aligha boldogabba...

– a jövő emlékei – mondja a zeneművész, anélkül, hogy részletezné szavai jelentését... Pedig nem ártana, mert ez így olyan rejtélyes szókapcsolat... Az emlékeinkben élő történések múlt idejűek, olykor a régműltből valók – hogyan kerülnének a jövőbe? Netán valami álom részei? De ha a történések idejét összekavarjuk, azok lényege lesz értelmetlen! Ami mögöttünk van az időben, az nem kerülhet újból elénk – hacsak... Lehet, hogy valami ismétlődik velünk az életben? Valami, valaki újra fölbukkan utunkon... Látszólag elhaladtunk mellette, de ismét elénk kerül? Lehetséges ilyen? Ismétlődő szerelem, bánat, be nem teljesült, de nem szűnő vágyakozás? Valakit szerettél, titkoltad, elhallgattad, majd fordult sorod, és vállalhattad érzéseid – múltad eléd került, szíved megőrizte vágyad! Lehetséges ez? Természetesen, sőt akár gyakrabban, mint hin-

néd... Boldoggá tehet, vagy ellenkezőleg? Én nem tudhatom, és senki más, kívülről... *Lelked rejti titkát, vagy boldogan hirdeti...* Életünk nem kockás rejtvény, de nem is ákombákkal telerajzolt iskolai füzet... Csak te ismered titkait, meg választottaid őrzik... Amíg birtoklod, és el nem hagy lelked... Uram, segíts esendő gyermekeidnek...!

– rózsaszín felhők halványulnak az égen, és nem a lelkedben... Végül is lehetne sejtelem a most már élénk került új évről, ki nem mondott ígéret neked és senki másnak – ha volna ilyen..., de nincs! Úgy nézel előre, mint szorongva mögéd... Csak semmi félelem, ha eddig bírtad, ez a maradék már bizonyosan boldogságot hordoz! Nem lehet másképpen, jár neked ennyi, boldog leszel! De a boldogság a fiataloké, az öreg már ki nem mondva is búcsúzik, legföljebb nem a valódtól, csak titkon a világtól, miközben szeretné emlékül magával vinni ebből a világból a szépet, a jót, ami gyönyörűség... Jóllehet tudja – minden, ami itt van, odaát lehetetlen, nincs! Cserébe semmi – vagy olyan, amit itt nem ismerünk... Hiába, hogy két világba is járhatsz – valójában... Ahogy József Attila olyan viselhetetlen szomorúsággal írta, mert nem tehetett mást:

*„A semmi ágán ül szivem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szeliden
s nézik, nézik a csillagok.”*

– valami szépet szeretnék írni a mögöttünk hagyott esztendőről, de ez most nem jön össze... Lehet, csak a fiatalok tudják dicsérni múltjukat, mi, öregek legföljebb azt mondhatjuk, milyen jó, hogy betegségek, ártalmas csapások elkerültek tavaly, így nem lett rosszabb – mint volt... S aki tudja, mi a szenvedés, hálát ad az égnek... El múlt hát egy újabb esztendő, eggyel kevesebb van előttünk, ha egyáltalán még vannak ilye-

nek... *Most csönd és sötétedő alkony*, íme máris elindult az új év, amit vártunk... Remények, tervek, célok? Csak a túlélés? Tavaly, az óév utolsó délutánján még nem, de kora estéjén elkezdődött a petárdázás... Néhány száz méterre indult a durrogás, végül is ezen az éjjel megengedett – hadd szóljon! Szólt is, bőven túllépve az éjfél... Kinek csinálták, maguknak? Élvezetet okozott? Nem tudom a választ, életemben nem lövöldöztem órákon keresztül... De mára az ember olyan bonyolulttá vált, és önzővé... Rajtam kívül mindenki csak díszlet a falon... Nos, kezdődjék hát az új év, mely ránk vár, 2025 esztendeje, s most, íme, elérkezett... Fölkészültünk, vagy sem – majd eldől szilveszterkor, aki megéli, meglátja...

– az óév oda, az új év megjött, vagy talán mi értünk a birtokára... Itt vagyunk hát, ifjan, életerősen, öregén, megviselten, mindegy, miként – elindult az esztendő, mi pedig csodákat remélünk... „*És annyi balszerencse közt / „oly sok viszály után / Megfogyva bár”*... – Kölcsey szavai még mindig igazak, vajon meddig még? Mert világmegváltó eredményeket nem értünk el, amit felfedeztek nagyra hivatott elődeink és kortársaink, még mindig csak a kezdet, sőt inkább bizonytalan irányú indulás... Megismernénk mindent – igaz, de ehhez nincs elég tudós elme, aki a felsorolni is lehetetlen számú rész- és ágazati tudományt művelje... Pénz sincs erre elég, és a semmi által sem csitítható háborús szenvedély még ezt is folyvást megelőzi... Magyarán, számolatlan milliárdok a frontokra; a földi és űrtechnikára – meg ami marad... Vagy annyi sem... Szeretnénk végre érteni az univerzumot, a Naprendszeret, a Földet, a mikrovilágot, de ez lehetetlennek látszik... Ilyen helyzetben maradunk idén is, semmi kétség... Pénzügyi egyensúlyozásról beszélnek a szakértők, ami a nemzetek politikai vezetőinek lenne a dolga, de ez rendkívül nehéz feladat... Ez volt eddig, ez lesz ezután is... Uram, segíts, mert teremtményed reménysége fogyatkozik...!

– Karig Sára visszaemlékezéséből tudom, hogy 1958-ban egy pulóvert vitt Moszkvába Paszternak orosz írónak, aki éppen abban az évben mondott le a Nobel-díjáról – mivel választút elé állították: vagy elfogadja a világhírt jelentő

kitüntetést a *Zsivágo doktor*ért, cserébe nem engedik vissza a határon – vagy visszautasítja... Paszternak ez utóbbit választotta... Jelzem, az sem érdektelen, hogy Karig Sára, aki Bulgakov egyik színdarabját is magyarra fordította, egy szovjet börtönben tanult meg oroszul, és az említett pulóvert Illyés Gyula küldte Paszternaknak... De vissza *Zsivágo doktor*hoz, a könyv világsiker lett, jóllehet oroszul csak 30 évvel később adhatták ki... Mellesleg ez volt az a regény, amelyet Szegeden is megvettek az oroszok, magyarul, majd otthon visszafordították... Nem is érdemes már beszélni róla... Olyan korban *IS* éltünk, amikor az ilyen történetek jelentették a megszokottat... Megjegyzem, Sztálin uralma alatt a *Zsivágo doktor* pusztá megírásáért kivégzés járt volna, jobb esetben Gulag-munkatábor Szibériában... Kelet-Közép-Európa népei megtapasztalhatták a szovjetek vonzalmát a népi demokráciához... Most már utána vagyunk, de másodjára biztos nem bírnánk ki... És hallj csodát! Amerika elnöke szerint New York új polgármestere bolsi...

– több mint százéves réges-régi anyakönyvet nézegetve rokonomnak szembeötlök, hogy volt a családban egy hajdani lányka, aki halva született... Ennyi a tény, meg a születés pontos dátuma... „*A többi néma csend.*” Az elmúlt évszázad elején történt, most került felszínre... Nem tudni semmi többet, a lányka nem kapott nevet, ha jól értem, sírhalmot sem, itt is volt ebben a világban, meg nem is... Odakinn éppen alkonyodik, téli este köszönt ránk, mint ilyenkor megszokott... A kislány, akinek létét csak az okirat tanúsítja, nem jött erre a világra... Aligha ő döntött erről, talán őrangyala vagy még magasabb rangú vigyázó... Volt – nincs, mint tündér a mesében... Édesanyja keresztnevét kapta volna, vagy mást, szép lett volna bizonyosan, majd férj, gyerekek... Kisgyermekként az első világháborút hozta volna rá a sors, felnőtt asszony lett volna a második idején, mára régen odaát volna... Mindez elmaradt, májja méhében elkészönt leendő életétől... Magával vitte titkát, ismeretlenül... Dadogva mondanám, odaát várja véreit...

– sohasem szerettem a helyesírást... Nagy sokára értettem meg, hogy helyesen írni valamilyen tiszteletadás a nyelvnek, a mi nyelvünknek,

amivel bizonyítjuk – magyarok vagyunk. *Így senki sem beszél nyelvünk*, csak mi, akik itt születünk, itt nőttünk fel, ide tartozunk... Erdélyben hallottam sok évvel ezelőtt, hogy ott a magyar családokban gyakran olyan keresztnevet adnak a gyerekek, amelynek nincs megfelelője más nyelvben, így nem lehet lefordítani, muszáj a magyart használni... Nyelvünk állítólag nagyon nehezen tanulható, ami védelmet is jelent számunkra – maradunk magyarnak... A nyelv egyébként is valami fölfoghatatlan Isten-adomány, hiszen nemcsak azt mondhatod el, amit szándékozol, amit értesz, hanem társadnak feltárhatod lelked is, olyan tartalommal, amit te is alig tudsz fölfogni, pedig benned fogant... Nem mered megvallani, hogy szereted, ezért csak simogatod a kezét... Szavaid lefordíthatók más nyelvekre – de mélyebb jelentésük mozdulatainknak vannak... Szavak nélkül mondom el... Tekinteted olykor többet árul el, mint akarnád... Szavaid jó esetben értelmet hordoznak, de a lelked másutt lakozik... A költő, a festő alkotása vagy Mozart zenéje több, mint a szó... Néked magyarazzam...?

– régi imakönyvek védelmében írt cikket Benyik György szegedi plébános az *Országút* című folyóiratban, keserűség nélkül nehezen olvasható... Modern korunk polgárainak a régi, akár több évszázados imakönyvek, szent imádságokat hordozó kötetek fölösleges kacattá válnak... Akár száz éveken át voltak vasárnapi misék kincsei, egyik-másik családi anyakönyvként is szolgált, üres lapjaira jeles eseményeket írtak föl, eljegyzés, esküvő, fájdalmas temetések dátumát... S még jó, ha ezeket beviszik a parókiára, mert akik nem fáradnak ezzel, kidobják a kukába, vagy ha úgy esik – hát, mellé! Daliás idők, derék korunk, ím, itt vagyunk... Manapság persze nem divat olvasni, nincs erre időnk, a legújabb kor emberét rabszolgává tette a „fejlődés”, jó, ha este nem alszik el a képernyő előtt... Olvasni ott az internet, ne várja senki sem, hogy vaskos imádságos könyveket böngésszek... *Fájdalmas igazság*, de kidobni! Anyáink, elődeink nemzedékei mondták buzgón, engesztelően a régi imákat – már csak velük szemben is kegyeltsértés... *Fájdalmas megtagadása* mindannak, amit ránk hagytak... Segíts, Uram, tudatlan gyermekeidnek...!

– vajon te melyiket választanád? Ádám apánknak Éva anyánk a tudás fájáról szakított almát, de azt sem ehetette meg, mivel az Úr megtiltotta számára... Én bizonyosan az örök élet fájának gyümölcsét választottam volna, már ha helyükben tehettem volna... Igaz, a kigyó rábeszélésére mondott Éva igent a tudásra, így megsértette Isten tiltását – súlyos bűn! De közben mintha *mindenki* erre várt volna, szabadulni akarva a paradicsom rendjéből... Az első emberpár nem volt boldog azon a gyönyörű helyen? Dolgozni vágytak, mert olyannak teremtették őket? Mi is ilyenek vagyunk, csak látszólagos a szenvedésünk a munkától? Igenis cselekvő teremtmények vagyunk, csak a kényszer fordíthat bennünket tartós pihenőre... Lásd a művészt, aki alkotni akar, erre ösztönzi, sőt kényszeríti a benső erő, és belepusztul, ha nem teheti... Uram, gyötrődve élünk világodban, folyvást másra vágyva, sóvárogva utánad és mégis tagadva Téged... Csak Te tudhatod, hogyan fogod értékelni fajtánk sok évezredes történetét – *megtartod vagy elveted*... És akkor még mindig nem tudunk semmit célodról az emberrel, mintha nem is tartozna ránk – bár velünk esett meg...

– életkorom szerint emlékezni kell... Múltamra, amely velem maradt, ha töredékesen is... Drága Veronka mamára, aki – mielőtt elment odaát – már az '50-es évek végén mondogatta, hogy jönnek az amerikaiak, hamarosan jönnek az amerikaiak... Ilyet kijelenteni persze életveszély volt, de neki a családban lehetett, neveltünk is... Pedig csak kicsit előreszaladt az időben, de végül is most itt vannak! Drága Mama, éveken, talán évtizeden át éhezett, mi is kipróbáltuk a pászortortáska nevű gyomnövényt, de nem segített semmit... Zsírtalan krumplileveleket ettünk; ameddig tartott a disznóvágásból – unhatatlan zsíros kenyérszeleteket... És közben *állandóan hazudtak az országról*... Kilóban számtolták a búzatermést, szavakban mindent nagyítottak, és úgy tettek, mintha már itt lenne a Kánaán... '56-ig ez volt a rend, akkor megváltozott, de még hosszú évekig kuss volt minden őszinte szónak... Mai öregek innen jöttünk..., meg a Szabad Európa Rádió hallgatásából, bár az meg a másik oldalt hirdette, így megint csak az volt a legjobb, ha befogod a szád... A Kádár-kor vége felé jött Hofi, és valami eszement röhögést sza-

badított ránk – természetesen magunkon, előző életünkön nyihogtunk önfeledten... S mint a meseben, így értünk a rendszer végéhez, kéretlenül és készületlenül... Addigi álmaink, a *Nyugat és Amerika*, a demokrácia mennyei uralma – megannyi gyermeteg illúzió... „*Gondold meg és igyál: / Örökké a világ sem áll; / Eloszlik, mint a buborék, / S marad, mint volt, a puszta lég*”... Jelzem, Vörösmarty többet tudott, mint gondolta...

– mit tudunk a világról, amelyben élünk? Költői kérdés, hisz jószerevel alig valamit, tudatlanságunkat magyarázni pedig végképpen dőreség... Olvasom a 3I/ATLAS elnevezésű, rejtélyes utat bejárt égi vándorról szóló leírások legújabb részletét – tudósaink nem ismerik eredetét, legalább 10 milliárd éves lehet, most bejött a Naprendszerbe, de már kifelé tart, úgy lehet, anélkül, hogy magyarázni tudnánk útját és tulajdonságait, például miért, honnan érkezett, és hová megy vissza, és akkor még szó sem esett belső szerkezetéről, hozományáról... Napunk közelében feltűnően aktív, magyarázat nélkül... Állítólag öregebb, mint a Nap, végigröpülte ezt a temérdek időt anélkül, hogy találkozott, ütközött volna egyetlen csillaggal is... Ez a véletlen, a vakszerencse vagy...? Persze, ha ez a *látogatás* úgymond *benne van* a képben, akkor mi lehet még a csillagok között...? És az elemi részecskék világában, a legmélyebb mélységekben? Ki képes megérteni a legkülönbözőbb világokat, amelyeket még észlelni sem egyszerű, hacsak ők nem jönnek hozzánk... Mondanám, bizakodjunk, majd a jövő... Sajna, fogalmunk sincs, mit hoz a holnap, hová vezet utunk... A 3I/ATLAS-t sem hívtuk, igaz, nem is mi küldtük vissza...

– Tomáš Masaryk, aki az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után megalakult Csehszlovákia elnöke lett, korabeli társadalmát művelt társadalomnak tekintette, de jobbára csak félműveltnek. A lakosság legnagyobb része rendelkezett az iskolában elsajátított alapvető ismeretekkel, de nem volt kitűzött, konkrét magasabb rendű életcéljuk. Az emberek azonban képesek voltak elgondolkodni saját létezésük értelmén, és ez vezetett a lehetséges belső elégedetlenségükhöz, ami akár öngyilkosságba is torkollott. Masaryk a 20. századi modern embert összehasonlította a vademberrel, akinél kisebb volt az öngyilkossági hajlam. A két embertípus közötti fő különbség a körülöttük lévő világról alkotott képükben rejlett. Míg a vadember az egész életét a körülötte lévő világra összpontosította, amelyet elsősorban érzékszervein keresztül érzékelt, a modern ember mindent a saját benső világához viszonyított, ami egzisztenciális kérdések feltevésére kényszerítette. Az emberi társadalomban jelen volt az istenhit, amely védelmet nyújtott az embereknek, és erkölcsi szabályokat határozott meg számukra, így – Masaryk szerint – az egyén védett volt a komor gondolatoktól. Szerinte a modern társadalom problémája éppen az *Istenbe vetett hitnek* és az ezzel járó erkölcsi mutatóknak az elvesztése... Ma is valami ilyesmire jutunk, ha az ember útján töprengünk... Már nem esszük meg a gyöngébbet, mint a csimpánzok, de amit akarnak, elveszik tőlünk... Nincs rá mentség, de így élünk... Nagy kérdéseink egyike, vajon folytathatjuk-e ezt az életformát a jövőben. Természetesen nincs válasz... Isten védelme nélkül biztosan nem...

Naplójegyzetek XXXIII.

Hirdessétek az evangéliumot!

„Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. ¹⁶Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki nem hisz, az elkárhozik.” (Mk 16:15–16)

– Jézus azt kéri a tanítványaitól, hogy hirdessék az evangéliumot, hirdessék az örömhírt. De hát annyi mindenről szól az evangélium. Mi benne az örömhír? Mi az, amit hirdetni kellene? – kérdezte egyetemistánk teológus barátunktól.

– Az első örömhír nyilván az, hogy Jézus, az Isten fia eljött közénk, emberek közé, megszületett Szűz Máriától. Az is nagy ajándék, hogy ő, aki bűnt soha nem követett el, kész volt szenvedni és meghalni a keresztfán, hogy megszabadítson minket a bűneinktől. De a legnagyobb örömhír az, hogy harmadnap feltámadt, felment az Isten országába, és megígérte nekünk, embereknek is, hogy ha megtartjuk a parancsait, mi is elnyerjük az örök életet, helyet készít mindannyiunknak az Isten országában.

– Az is örömhír, hogy életünk legfőbb parancsa a szeretet parancsa: „Szeressétek egymást, ahogy én szeretlek titeket!” – tette hozzá tanár néni.

– Ez jól hangzik, csak sajnos nem lehet megtartani. Nem egy olyan embert ismerek, akit soha nem tudnék, sőt, nem is akarok szeretni – jegyezte meg fiatal háziasszonyunk.

– Mert?

– Mert olyannak, amilyen, nem tudom elfogadni, és nem tudom szeretni. Miközben tökéletesnek tartja magát, eszébe sem jut, hogy megváltozzék. Ha ellentmond neki valaki, kiabálni, vádaskodni kezd, régi sérelmeit emlegeti, és bizonygatja, hogy neki mindig igaza volt, mindig mindenben más volt a hibás. Senkit nem hallgat meg, nem is tudja még, hogy mit akarsz monda-

ni, de már cáfol, sőt, gorombáskodik, és szitkozódva elrohan. Soha eszébe sem jut mindezért elnézést kérni.

– Az ilyen ember valószínű, hogy lelki beteg, orvosra van szüksége. Például Jézusra. De ez az embertípus azért nem olyan gyakori.

– De, gyakori! Nagyon kevesen hajlandók beismerni a hibáikat. Sőt, hányan állítják meggyőződéssel, hogy a hibákat, bűnöket soha nem szabad beismerni.

– A szeretet parancsa ettől függetlenül érvényes. Persze, nem azt jelenti, hogy mindenkit ölelj a kebledre, mindenkivel légy bizalmas, mindenkit fogadj rögtön barátodnak. Azt jelenti, hogy mindig légy barátságos, segítőkész és jóhiszemű! Ne becsmérelj és ne beszélj ki senkit!

– Főleg ne rágalmaz senkit! Légy jó, függetlenül attól, hogy embertársaid jók-e hozzád, és akkor számodra is nyitva áll az örök élet kapuja.

– De ki hisz manapság az örök életben? Ki hajlandó lemondani a mai haszonról, a mai élvezetekről egy ismeretlen és távoli örök élet kedvéért? – tette fel a kérdést mérnök úr.

– Kevesen hisznek, persze. És ezt Jézus is tudja, hiszen kétségek között mondja: „Csak az a kérdés, hogy amikor az Emberfia [ismét] eljön, talál-e [még] hitet a földön?” (Lk 18:8/b). Pedig senki sem szeret olyan világban élni, ahol mindenki harcol mindenkivel, ahol a rágalmazás, a rosszakaraté, a rossz szándék a főszerep, ahol a testi erőszak és a pusztító fegyverek uralkodnak. Mindannyian örömteli, békés életre vágyunk, arra, hogy ne kelljen félnünk egymástól, hogy megértsenek és elfogadjanak minket. Tehát már a földi életünk is azon múlik, hogy ismerjük-e az evangéliumot, hogy komolyan vesszük-e Jézus örömhírét. Ezért parancsolja meg tanítványainak, hogy hirdessék minden teremtménynek, mert aki hisz benne, arra nem a halál, hanem az élet, az örök élet öröme vár.

Mi is tulajdonképpen az élet?

– Elgondolkodtatok már azon, hogy mi is tulajdonképpen az élet? – kérdezte egyszer tanár néni.

– Az élet olyasmi, mint egy automata. Magától képes folytatódni. Ha megvannak a feltételei: a megfelelő hőmérséklet, talaj, víz és napfény, akkor kikel a mag, növényke lesz belőle, megnő, kivirágzik, ő is magot érlel, és ha elpusztul is, a magocskája megmarad, és folytatja azt az életet, amelyet az elődei éltek – felelte egyetemista barátunk.

– Az élet képes nemzedékek végtelennek tűnő során át szívósan fenntartani magát. De ha az egyes élőlények, például az emberek sorsát nézzük, legtöbbször nagyon sok veszedelemnek vagyunk kitéve, könnyen válunk betegségek, balesetek, természeti katasztrófák vagy az ellátatlanság, éhezés, fázás áldozatává.

– A tudomány úgy tartja, hogy az ősrobbanás vagy valamilyen más rendkívüli kozmikus esemény következtében, mintegy véletlenül jött létre a világmindenség és benne az élet. De az emberiség ősi hagyományai, a hiedelmek, mítoszok és vallások, így a keresztény tanítás is a világot és benne az életet egy felsőbbrendű szellemi lény teremtményének tartja. Hitünk szerint is a teremtő Isten önmagából, a saját szavai erejével hozta létre az univerzumok végtelen sorát, a csillagokat, a bolygókat, az élettelen és az élő anyag ezerféle változatát, a növényeket, a halakat, a madarakat és minden más állatot. Végül pedig megteremtette az embert is. Mindent, ami körülvesz minket, amit hosszú évezredek óta próbálunk megismerni és megfejteni, valójában Isten teremtette, mindannyian az ő találmányai vagyunk – mondta teológusunk.

– Sokan mindezt csak szép mesének, az emberi képzelet szüleményének tartják, és a tudományos felfedezésektől várják az élet titkának a megfejtését.

– A tudományos felfedezések is az emberi képzelet szüleményei. Ráadásul az élet keletkezéséről szóló, sok millió évvel ezelőtti időkre vonatkozó kozmikus elméleteket nem lehet sem ellenőrizni, sem bebizonyítani. Ahhoz is hit kell, hogy valaki igaznak tartsa ezeket a „tudományosan feltételezett” eseményeket.

– Mi, keresztények, az ó- és újszövetségi szent iratokat nem az emberi képzelet szüleményének, hanem Isten üzenetének hisszük.

– A keresztény tanítás alaptétele, hogy Isten szeretetből teremtette a világot, sőt, hogy a teremtő Isten maga a szeretet, az irgalom és az igazságosság. Létezhetett volna egymaga is, de a létezés szépségét, örömét meg akarta osztani másokkal, és ezért hozott létre annyiféle anyagot, formát és élőlényt – tette hozzá tanár néni.

– Maga az élet annyiban bizonyítja is ezt, hogy fennmaradásához csaknem minden esetben gondoskodó szeretetre van szükség. A legtöbb állatfajnak például vele született, feltétlen ösztöne az, hogy az utódjairól gondoskodjék. De az ember is csak akkor marad életben, ha újszülöttként és kisgyermek korában szeretet és jó szándék veszi körül. Elpusztulunk, ha a szüleink nem táplálnak minket, ha nem tesznek tisztába, ha nem öltöztetnek fel megfelelően.

– Ha nem is kell, hogy az erszényükben hordozzanak, mint a kenguruk teszik a gyermekeikkel, de szinte mindenben segítségre szorulunk. Még a nagyobbak, a kamaszok is könnyen bajba kerülnek, ha nem támaszkodhatnak a szüleikre, nagyszüleikre. A sok összevissza információ, amelyekkel manapság lépten-nyomon találkozunk, csúnyán összezavarja a fejüket. Egy felnőttnek sem könnyű eligazodnia, hát még annak, aki nem rendelkezik életismerettel – fejtegette mérnök úr.

– Ha őrizzük magunkban és gyakoroljuk a szeretetnek, a gondoskodásnak, a másokkal való együttérzésnek a képességét, akkor nem csak az élet lényegét tudjuk továbbadni utódainknak, de megértjük, hogy Isten valóban a maga képére és hasonlatosságára teremtett minket.

Mi tulajdonképpen a kereszt?

„Aki nem veszi vállára a keresztjét, s nem követ engem, nem méltó hozzám. Aki meg akarja találni életét, elveszíti; aki azonban elveszíti értelmét, az megtalálja.” (Mt 10:38–39)

– Milyen keresztéről beszél itt Jézus? Ő kezdetől tudta, hogy keresztalál vár rá, és azt akarta megosztani a tanítványaival? – tette fel a húsvét örök kérdését tanár néni.

– Tudta – felelte teológus barátunk. – Isten fia volt, az Atyával egylényegű. Hogyne tudta volna, hogy mi vár rá?

– És azt a sorsot szánta az apostoloknak is, ami rá várt?

– Nem csak az apostoloknak, de mindannyiunknak, ha nem akarjuk elveszteni az életünket és az örök életünket. Nekem is, neked is, és az ezután születőknek is.

– Dehát ő sem akarta elveszteni az életét! Az Olajfák hegyén, amikor sejtette, hogy hamarosan elfogják, és kiszolgáltatják ellenségeinek, térdre hullva imádkozott, vérrel verítékezett, és elszomorította, hogy a tanítványok magára hagyták, nem virrasztottak vele együtt.

– Persze, hiszen Jézus ember is volt. Emberi testben élt, hogye szerette volna az életet?

– Akkor mért akarja, hogy mi is felvegyük a keresztet? A kereszt a kínhalált jelenti, nem? Miért mondja, hogy veszítsük el öérte az életünket?

– Jézus mindig nagyon tömören fogalmaz: az élet szón itt a földi életet is, és a halálunk után ránk váró örök életet, örök boldogságot is érti. Azt mondja, hogy ha az anyagi javakhoz, mulandó értékekhez ragaszkodunk, és nem az ő tanítását követjük, azaz nem vesszük fel a keresztünket, földi életünkkel együtt elveszítjük az örök élet lehetőségét is. Az anyagi javak, a siker, a

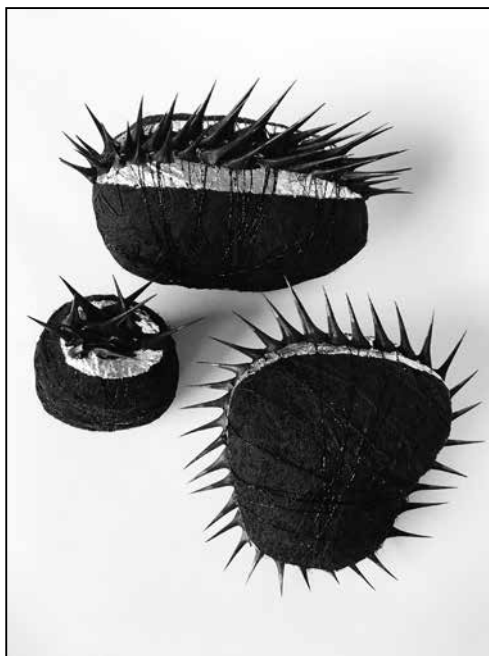
gazdagság, az érzéki örömök az örök élet szempontjából értéktelenek, sokkal fontosabb náluk Isten és embertársaink szeretete és szolgálata.

– Ez olyan, mintha vissza akarná vezetni az emberiséget a Paradicsomkertbe. Helyre akarja állítani az Isten és ember közötti bizalmat, egységet.

– Igen, pontosan azt akarja. Kereszthalála áldozatával levette vállunkról bűneink terhét, és megteremtette a lehetőséget, amit elveszítettünk, amikor a gonosz csábítására olyanok akarunk lenni, mint az Isten.

– Sajnos, erről még ma sem szoktunk le: azt képzeljük, hogy előbb-utóbb képesek leszünk megérteni az egész teremtett világot, benne az életet, Isten titkát is.

– Mert ma is működik közöttünk és bennünk a gonosz, aki persze tudja, hogy sem ő, sem mi, emberek, sosem leszünk Isten versenytársai, mégis ezzel hiteget minket. Az a célja, hogy elpusztuljon minden, amit Isten teremtett, és sajnos, ennek elérésében mi, emberek vagyunk a legfőbb segítői. Jézus azért jött közénk, hogy életáldozatával meghiúsítsa a gonosz lélek tervét. A kereszt Isten örömhíre, szeretetparancsa, amit ő maga is hordoz, és amit nekünk is a vállunkra kell vennünk, hogy megőrizhessük földi életünket, de örök életünket is.

Walczak Izabella: Figyelmeztető vonal

Elment tatókám

Elment tatókám, se vissza se nezett. Nük lyányai se fiai, ál sírattuk áróst.

Egy ásztándája elmene. Egy esztendeje búsuljuk, hoj niscs tatókánk. Áróst bátág vot, se tudtuk, most nám fordul vissza.

Esztenődken át készültünk erre a napra. Minden találkozásunk búcsúzás volt. És mégis, mikor egy éve hajnal négykor hívott a húgom, bejelentve halálát, kicsit meghaltam én is. Az a részem, ami kendőtől volt, azt elvitte. Magával. Mindnyájunkból.

Gyors szervezkedéssel, térdig érő hóban, különböző országokból, a Kárpátokon átkelve ha-zaértünk. Mindenki egyszerre.

Édesanyám a kapuban várt minket. Az édesgyermekeit. Olyan kicsi fekete kis pont volt a nagy hóban, ami körülvette. Adrián, Péter, Mimi, én, Angi, Mori, Luci, Jáni, Lili körbefontuk.

Édesanyánkat.

A fekete pont egy nagy fekete boglyává nőtte ki magát. Gyászosan élő boglya. Ki ahogy tudott, kapaszkodott. Egymásba. Édesanyámba. Fogtuk a kezét, a vállát, a fejét, a hátát. Együtt sirattuk édesapámat. Csendben. A kupac közepéről csak édesanyám csángós siratója szivárgott ki a testünk fonásai közti réseken.

Körülöttünk menyek, vejek, rokonok, unoka-testvérek, szomszédok. Lehajtott fejjel, körbeállva részt vettek gyászunkban.

A legnehezebb hátravolt. Együtt kellett bemennünk, és a nagyházban felravatalozott édesapánkat köszönteni. Immár halottan. Támolyogva. Kapaszkodva. Siratva. Bementünk.

Onnantól kezdve nem tudom, mi történt. Csak ültem, kezeimbe temetve az arcom. Mint ahogy, gondolom, az összes többi testvérem is. Néha valaki megölelt, néha valaki megsimogatta a fejem, hátam. Gyászomba temetkezve elbúcsúztam. A hangjától. A kezeitől. Az ölelésétől. A derűjétől. A biztatásától. A drága tatókámtól.

Órákkal később már kint a konyhában összeszedetten szervezkedtünk. Megbeszéltük a feladatokat, felosztottuk. Édesanyánk támogatása volt a legfontosabb, majd a temetés és a tor megszervezése.

Édesanyám testvérei, a nagynénéim elmondták a hagyományokat és az azokhoz tartozó szabályokat, amiket kötelezően be kellett tartanunk.

A halott gyermekei nem kínálhatnak meg senkit étellel-itallal. Az a sógorok, a menyek, a nagynénik és a nagybácsik házastársának a dolga. A család női tagjai nem vehetnek részt a kereszt- és zászlódíszítésben, az kizárólag a szomszédok feladata. A temető felé vezető úton a gyertyákkal, kendőkkel díszített templomi zászlókat, keresztet, koronákat a rokonok viszik, megfelelő sorrendben. És megfelelő nagyságú és számú gyertyát, kendőt kell adni, rokonsági fok szerint. Minden rokonnak kötelezően fel kell ajánlania a részvételi szerepét a temetői menetben. A sirató-/imamondó asszonyt hivatalosan meg kell hívni. Minden látogatót, aki a három nap alatt a virrasztásra bejön, valamelyik testvérnek, közeli hozzátartozónak köszöntenie kell, meg kell köszönnie a látogatását.

A családi házban el sem fértünk volna. Felosztottuk egymás között, ki kinél alszik. Édesanyám támaszaként a két öcsém, a bátyám és a húgom otthon maradtak. Éjszakánként bátyám és az öcsém őrködtek a ravatalozó felett.

Két nap alatt több ezer virrasztó megfordult a házunkban. A nagy hó és hideg ellenére nagyon sokan voltak. Mindenkit megkínáltunk itallal, forralt fehér- és vörösborral. A *plitán* álladó jelleggel rajta volt a két *közán*, amiben a bort forraltuk. *Kazanák* is volt. Úgy elkészítve, ahogy édesapám szerette. Sok dióval, vaníliával. Édesen.

Egy falatot nem ettem a százvalamennyi *kazanák*ból. De ahányszor láttam, hogy valaki a szájához emeli, apámat láttam, ahogy beleharap. És azt mondja: *No ebből nem sajnálták a gyijjót.*

Rég látott unokatestvéreim szinte odaköltöztek hozzánk. Velünk voltak egész nap. Mellettünk. S a *kiljárbá bégyülve* sokat beszélgettünk. És sokszor neveltünk is. Mert gyászos hangulatunkat olyan sokszor felvidították a történetek, amiket egymásnak meséltünk. Gyerekkorunkról, édesapánkról.

Kedvenc történetünk az volt, mikor a nagyném az egyik unokatestvéremet szülte, és a férje Líbiában dolgozott abban az időben. A szokás az volt, hogy az apuka a szülés után bemegy a hivatalba, és bejelenti gyermeke születését, nemét, nevét. Ezúttal apámat bízták meg ezzel a feladattal. Apám bement, hogy bejelentse a kislány születését, de mire odaért, elfelejtette, milyen nevet mondtak neki. Ezért a hivatalban nem tudta, mitévő legyen. Mivel őt Péternek hívták, javasolták, hogy legyen a kislány neve Petra. És akkor az is lett.

Sok történet előkerült. Néha beült mellénk valamelyik nagynénénk, és ő is színesítette a gyászoló óráinkat. Miközben *rólába* süttöttük a *picsokát*, s a forralt bor utántöltéséről gondoskodtunk. Harmadik nap eljött a temetés napja. A legnehezebb és legfájóbb pillanat volt, hogy kivittek a házunkból Tátokát.

Összetörtünk. Egymás kezét fogtuk, bátorítva egymást. Majd jött a hosszú menet felfele a templom felé. Lassan ballagtunk. Már nem tudtunk sem imádkozni, sem sírni. Csak némán kísértük a halottaskocsit.

A templomban a mise alatt a koporsó körül álltunk. Édesanyánkat leültettük. És néha a kezét, vállát megfogtuk. Biztosítva. Ott vagyunk mi is. Nincs egyedül.

A temető felé ballagva a nagymamám háza mellett haladtunk el. Édesanyám siratójában megemlítette édesapját, édesanyját. Szólt nekik, hogy immár drága társa is feléjük tart.

A temetőben ekkora havat soha nem láttam. A kereszték alig látszottak ki. S az út csak szűken volt kitaposva az apám sírjáig. A pap s a *gyiják* elmondták az egyházi búcsút.

És akkor... Akkor elbúcsúztunk tőle mi is. Imáron örökre. Ráborulva egyenként átöleltük.

Egy esztendeje volt. És azóta a sírja virágjait többször áztattuk könnyeinkkel. Péter fiam nyáron egy követ viett neki. Rátette a sírjára, rám nézett, és azt mondta: *Legalább a kilátás az jó innen.*

Valóban. Egészen a magas hegyekig ellátni. Lát, tátokám? Lát, kend, onnat?

Félek *sokccor*, *hoj igeny mélyrá* tették. Nyugodjon békében, édesapám, és álmodjon azokról, akiket annyira szeretett.

Rólunk.

A gyermekeiről. Az unokáiról.

Szómagyarázat:

tátokám – apukám

se – és

nezett – nézett

nük – mi

ál sírattuk – elsíratuk

áróst – nagyon

niscs – nincs

bátág – beteg

nagyház – tisztaszoba, csángó ház jellegzetes szobája

plíta – a kályha főzőfelülete

közán – nagy vasedény

kazanák – töltött kelt tészta

gyijó – dió

kiljárbá – hosszú szoba, csángó ház jellegzetes szoba-konyhája

bégyülve – egy helyre sokan összegyűlve

róla – a kályha sütökemencéje

picsoka – burgonya

gyiják – deák, kántor

sokccor – sokszor

hoj – hogy

igeny mélyrá – túl mélyre

Édesmámám

Kiscskék vótunk, sokan bubák
Kilotescskába köttél bernéckévál,

Óládbá bút e bubescska,
Tákányőbá, lábodnál másik.

Háj, háj, aludgy, mámokám,
Bécsánt szemmvál mondogattad,

Álzsibbadt kázádvál járogattad,
Alfáradt lábodval hajtogattad,

Máddig álomba szenderedták,
Hátod görbá árnyékába

Énáked lassú susogásába
Aludtunk ál minden ástá.

Édes mámám, Istán mágfizzásá.

Budapest, 2020. január 10.

Szómagyarázat:

[scs, ejtsd: sjö]
 mámám – édesanyám
 kilotescska – kis takaró
 bernéc – szótt kötöző
 bút – bújt
 bubescska – kisbaba
 tákányő – teknő
 béscsánt – csukott
 járogattad – ringattad

Gyertyaszentelő

Van az úgy, hogy én is meglepődök, hogy olyan csángó szót nem értek meg, amit édesanyám mond. Ma egy egész mondáson kellett szájtátva meglepődnöm.

Gyertyaszentelő van Kalagorban.

– Ott e féljá ünnáp az nálunk, Felicsi – mesél édesanyám a mai napról. – Nám nagy ünnáp, dá nük az örágobbák áróst tartcsjuk. Mondgyák vala régen az örágék: Ha gyortcsaszentelő napján mág scsieppán a zösztor, hijja, mág káll gyütni az ogrist.

– Jaj, édesmámokám, én ábból majt semmit nám értettám – mondom neki. – Vejük scsak ál rendrá. Mi az az zösztor?

– Mi lenná az, régen a drányicás házaknak nám vot ulukjuk, se ott folyt lá a víz mindenfálé, az a házszéljá.

– Mám, akkor azt akarja mondani, ha gyortcsaszentelő napján cseppán a házról a víz, mát a jág vaj a hó kázd engádni, gondolom, süt a nap, akkor káll mágyütni az ogrist.

– Há igen, azt.

– Jó, dá mi az az ogris?

– Ó, tá Felicsika. Tá liányka vacc, az a kölykök dolga vot régen, azé nám tudad lesz. Jászolyba adták a marháknak, ünöknák a szénát, se az a darablék mi mágmaradt evés után, azt egy idő után kikállet takarítani. Azt hányták bé oda az ünök alá, má száraz vot. Úgy mondgyák annak ogris. Se akkor, ha ilyánkor, hügy mondam vala, mágcseppán a zösztor hijja, na akkor ázt az ogrist mág káll gyütni, mát hosszú tél lesz, se álfogy lesz a széna, s nám lesz mit adni a marháknak.

– Ne, mágértettám, mám. Nálunk itt a mádvét lássük: lám, máglássá az árnyékát, vaj nám.

– Tudom, tudom. Neztám a televizorba ma. Tudom a himét.

– Se avval a gyortcsával mit mágszentelták, mit scsiántok, mám, mirá való?

– Az áróst jó a házba, Felicsi. Dá ulyan hályen, honnét serényán tudod álvenni, ha káll. Ez jádsségrá jó, dá jó, ha dörgát vaj, ha valaki hal-doklik, akkor es szentelt gyortcsát gyújtunk. Se ha jö a pap a keresztvál, akkor es azt gyújtuk mág. Régábbán mággyújtottuk a gyortcsát, se úgy vártuk künn a tütésen a papat. Máddig a házba vot az éget, söszta álkísértük a gyújtott gyortcsával a másik ház kapujáig. Most nám még kísérjük, scsak az ográdába. Se még ánnél es régábbán a házba göröndák votak. Ilyánkor házszentelés-kor a pap vettá ál a gyortcsát az ember kázéből, se annak a füstcsévál keresztet írt a göröndára. Dá minden ásztándóbá azt a keresztet újította mág. Öszta kívászet az a szokás, mát álfadtak a göröndás házak es. Akkor es mággyújtották az asszonyok, mikor az ember rikojtozott részegen, s még ügyes ki jött a baj, hoj ilyánkor az asszony várést es kapott a gyortcsaét. Úgybizza.

– Se mi az a drányica, mám?

– Drányica? Felicsika mámám, tá drept nám tudod, mi az? Azok a vékonyka döszkák, mámám, mivál fádték bé a házakat, azokra ment öszta a bádog. Vot drányicás mester, az scsiánta a drányicákat. Az emberek, kik vették, mondták mág, hány métru lesz a ház fádálá, se ő akkor annyit adott bálóla.

– Milyán jó, mám, nákün, hoj van kitől még ilyán dolgokat es halljunk.

– Van még, mámokám, dá májkám fogyagat az időnk.

– Fogyagat, mám. Tudom én.

Budapest, 2024. február 2.

Szómagyarázat:

Kalagorban – Lujzi Kalagor, csángó falu, ott szü-
 lettem
 e féljá ünnáp – egyfajta ünnep
 nám – nem
 dá – de
 nük – mi

áróst tartcsjuk – nagyon ünnepeljük
 mág scsieppán – megcseppen, lecsöpög
 zösztör hijja – a házfedél széle (héja)
 mág káll – meg kell
 gyütni – gyűjteni, jelen esetben tartani
 ogrist – szénatörmelék, -maradék, -söpredék
 édesmámokám – édesanyám
 ábból – ebből
 majt semmit – majdnem semmit
 Vejük scsak ál rendrá. – Vegyük sorba.
 drányicás – 'drányic', lécs, vékony deszka
 uluk – csatorna
 házszéljá – ház széle
 mám – anya (megszólitás)
 jág – jég
 vaj – vagy
 kázd engádni – kezd elolvadni
 vacc – vagy
 kölykők – fiúgyermek
 jászolyba – jászolba
 ünőknák – tehéneknek
 mágmaradt – megmaradt
 hányták bé – dobták be
 hugy – ahogy
 mondam vala – mondtam
 lássük – lessük
 himét – történetét
 scsiántok – csináltak
 jádsségrá – ijedségre
 ha dörgát – ha dörög az ég
 keresztvál – keresztrel
 künn – kint
 tütésen – töltésen, pitvaron, ház tornácán
 papat – papot
 sösztá – azután
 ográdába – udvarba (rom.)
 ánnél – ennél
 göröndák – gerendák
 füstcsévál – füstjével
 álfadtak – elfogytak
 úgyes ki jött a baj – olyan is volt
 várést – verést
 tá drept – te tényleg (rom.)
 mivál fádték bé – amivel fedték be
 métru – méter (rom.)
 házfádálá – ház fedele
 májkám – majdnem
 fogyogat – fogyogat

Csángósság

Nezd, napjaink hugy mágapadtak,
 s a námzátségünk szentülőbá van.
 Ha lá olittcsuk szemünk fényásségét
 s ha filjáinket még bé dugjuk es
 álváztünk.
 Mám, scsak kendek bászélná ne így magyarul.
 Biz így van, mámám, ne így van.
 Mikor még gyármekecscká votam
 akkor még nám es gondoltam.
 Hoj bévászik egyszer a nyálvünk
 s tipadgyák még hatnyístes katrincáinkat.
 Álváztünk.
 Ne itt a szomszéd házescskákba
 az úton bérc fálé ott ne
 tudod, ott felfálé Veresék fálé,
 hul télen scsokorba boksiztatok,
 álig van még ki itthan lenná,
 s két kázá dolgából mágélná,
 álváztünk.
 Imá a faluba kivászünk lassan nük magunkes
 mit scsánnjunk, áz láhát Istánká rendelátcsá.
 Nezd, milyán nagy künn most a scsendesség,
 nám rikojtoznak, hoj kommászony vaj keresztanya,
 bászélgátnák, nám mondom én, hoj nám,
 dá tudd mág tá, áz többát nám a nyálvünk,
 álváztünk.
 Dá ná bánd, ná es törödgy válá, mámokám.
 Ákkora falu kölyká, ki ál szorodott a világba
 ők ásszeskébbák letták lesz ototi,
 s nám hagyák lesz, hoj mindenestül örökki
 álvásszünk.

2016. február 7.

Szómagyarázat:

hugy – hogyan
 szentülő – lemenő
 lá olittcsuk – lekapcsoljuk
 filjáinket – fülünket
 mám – anyám
 tipadgyák – tapossák
 hatnyístes – szövési hatlépéses eljárás
 boksiztatok – szánkóztatok
 nük – mi (T/1.)
 rendelátcsá – elrendeltetése
 ásszeskébbák – okosabbak
 letták lesz – lehetek
 ototi – azóta
 nem hagyák lesz – nem fogják hagyni

Enyészet I–XV.

I. Az építés szentsége

Ballagunk örökkön visszatérő napfényben... Ezeréves vértünk az idő. Száraz, cserzett arcunkra balzsam most az a kis pára is, ami a kövek közt bujkál. Nem növel öles törzseket, nem táplál vén tölgyeket, csak ott lapul az árnyékban – mohákat simogatva, csendben.

Az enyészet hogyan lehet szép az éppen elenyészőnek? ...És ki az, aki idetéved, és szépnek látja az elmúlást..., úgy, hogy éppen köze sincs a történethez? Legyen bár vándor, turista, tökéletes idegen – miért áll meg a földnek most kietlen tájain?

Ha már egyszer összeálltak és össze is forrtak a kövek egy és ugyanazon Isten magasztalásának szentélyéhez – ah, hogy is van ez? Egyazon Isten más népei, idegen ajkúak mért hagynák mindezt elenyészni? Hol vagytok, örökkön álmatlan szellemei az építő nemzedéknek? Melyik égi csatában felejtettétek ott magatokat annyira, hogy most a mohák mosolyára nem nyitjátok szemeiteket...? Nem látjátok a ciklikus biztonsággal tömegvonzásba ájuló köveket... Hol vagytok most, Ti, építő ősök? Romlásunk láttán mit irtok omló vakolatra?

Bizony kevésnek találtattunk, még mielőtt életre érdemesítették volna birodalmi pecsétekkel önmagába vándorolt gyülekezetünket. Harcos nép..., holott harcaink csak önmagunkkal voltak igazán... Talán ezt is büntette az idő Ura, kinek a pazarlásról még a tágas és nagyvonalú kozmoszban is végtelenül precíz, halálosan pontos ítélete van.

Mene, mene, tekél, ufarszin... „Megszámláltattál, és kevésnek találtattál, elosztattott a te országod” – alig olvasható már, de ott van az egyik belső faldarabon. Emlékszünk rá, ha már szabad szemmel nem is látható – turistáknak főleg nem.

II. Őrizd egyetlenséged!

Ahogy a főúton az imént ezrek jöttek szembe, és százak hagytak le vagy maradtak el – nem

is marad más, csak Te önmagaddal az emlékezésnek szentelt figyelem saját terében. Figyeled magad, ahogy a derékig érő gázos senki földjén eléred azt a helyet, amit kerestél. Így vagy ott – látszólag a semmi közepén, a parlagpusztában. Nem akarózik továbbindulni... Bent vagy a ZÓNA szívében, olyan objektumok jelölik ki helyedet, amiket itt már csak Te magad láthatsz. Általuk lettél olyanná, amilyenek mások megismertek, és ez a zóna jelenléteddel teljesíti be égi küldetését. Küldetés, mely minden látszat ellenére megszentelte madárröptében villanó lenyomataival az agyagos sárba süppedő, egyre mélyebbre fúródó emberi teremtést.

Állítják, hogy a delphoi jósda bejáratánál ez állt: „*Ismerd meg önmagad!*” Akik odisszeáikból sántán, dadogva megtérve még írni tudtak, mást üzennek mégis. Valami mélyebbet, a tettek és a nem cselekvés jelöletlen határát ismerők eltökéltségével. Mert az akarás több, mint a szándék... De az akarást nem temethetjük el a magunk temetése előtt még legszebb kertjeinkbe sem! A szándék tettei kevesebbek itt az akarat mozdíthatatlan nyugalmánál.

Őriztétek egyetlenségeteket! – ezekkel a szavakkal üzennek az öreg, sebzett bölcsek – de félünk a sebzett embertől, mert nem a túlélőt látjuk benne, hanem a rászédettet. Fárasztó manapság bármit is őrizni..., ez is benne van. De megszépülne a múlt, ahol az önismeretet kutatjuk? Ugyan mitől volt szép az elmúlt század, ahová többségünk érkezett? És miért nehezebb magunk megismerésénél önmagunk megtartása? Talán... mert minden itt csak a MOST-ról szól. Minden a Mában fogan és hal el.

Önmagát az tartja meg egyetlensége révén, aki a sárba hanyatló kövek fölött az Égre néz mégis. Őrizzük egyetlenségünket, mert nem a tegnapi és nem a jelenünkben hiszünk. Valami ezután következőben hiszünk, és ezzel máris

megtartottuk magunkat, érdemesülve így a jövőre az Égiek szerint. És csak ez számít.

III. Bölcs szív...

Ki az, aki a vesékbe lát? Ki az, aki titkainkat ismeri? Ki az, akit látni engedünk, és nem foszt ki mégsem? Nem üt a gyenge pontra, és nem visz jóhiszeműségünk szekerén szakadékba. Ki az, aki nem öli meg bennünk gyermekarcunk mosolyát? Ki az, aki nem álnoksággal fizet? Kinek áll hatalmában túsdrámánk kellős közepén visszahívni a csendben dezertáló reményt? Ki hiteti el velünk, hogy a folyót nem érdemes csak szerelmesen, virággal átúszni?

Napjaink, nyaraink, éveink egyre vergődnek a gyorsuló időben: nem 24 és nem 12, csak fáradt ébredés és esti fáradt zuhanás, amit a test érez..., a szív pedig már nem számlálja a percekét. Elhatalmasodik a nihil. A zoltáros dallam nem ütközik mívesen emelt falakba már..., mert a falak csak kőrákások és halmok, kupacok. A visszhang kétségbeesett foglya az alaktalanságnak. Onnan várja a reinkarnációt. Érchegek barlangjában várja az élő szívek első dobbanását. Az éjszakákra azonban nappalok nélküli újabb éjszakák jönnek.

Ady virágait a csorda-népek százszor legelik le. Mi pedig keressük azt a nagy folyót, a népek nagy vizét, amin átúszva virágainkat is menthetjük. Vinnénk gyökerestül gyengéd szorítással odaátra idegen nyelvű és szokású népekhez. De a hiábavalóság már sokadjára azt a leckét mondatta végig, ami a hervadásról és pusztulásról szól. Életünk éjszakai őrjárattá lett. Életnek túl rövid és fenyegetően naptalan, éberségre túl hosszú és kimerítő. Zoltáros emlékeinkben mégis erre hoz egy távoli apokrif töredékből valamit a szél: *„Taníts minket úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk!”*

IV. „Látjátuk feleim...”

„Látjátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk: isá, por és homou vogymuk.” Nem kell nyelvész, sem tolmács, amikor magunkra maradunk. Magunkra egymás között. A domináns latin szövegtörzs nyelvemlékeinket általában csak széljegyzetként

vagy a sorok közé írva tűri meg. Krónikáink kezdetűi a máshol kopár sziklák alatt viaskodó szent életű vezéreket állásba dermedt portréval mutatják. Népünk is ezekre az iniciáléokra emlékezik igazán. A mi hőseink ébren álmodtak évezredes álmot, és állva haltak, ha halni kellett. Ez a jutalma az ősbiblia szerint mindazoknak, akiket az unokák unokái is ismernek: könyv-kódex nélkül – fejből, szívből, kívülről, szabadon. Ez egy régebbi tudás írásbeliség előtti rendje: az abszolút értékrend. Az emlékezeté.

A selyem nem idegen papok suttogását isz-sza puha ráncaiba. Az arany nem gyertyák alatt, de fegyvereken fénylik. Tömjén helyett boróka és kiszáradt parlag füstje lepi be a különös tájat. Szabályák csapnak le..., nyilak suhannak zengve céljuk felé. Csillagszemű nők muszulyban (lovaglósoknyában) lóra kapnak, és közeli csaták helyszínére vágatnak. Ott tudják majd meg, hogy száron vezetik-e haza a másik pejt – könynyezve, némán, hófehér gyászban..., avagy lágyan nyeregből csókolva kóstolnak újabb diadalt az eleven társ mellett léptetve.

Isten fája! Isten lova! Isten ege... Nyelvünk csodásan őriz tengernyi titkot! Őrzi perlekedéseinket magával a Teremtővel is, mert nekünk tágas Isten Ege kell! A föld alatta úgyis bejárható – csak Ég legyen felette mindig! Ég, mely nem szakad ránk. Mindent bejelöl már a GPS..., a kereső felfedezi falvaink, városaink valós neveit. De mi térőn kívüli igazunkkal is tudjuk, hogy az Isten nem maradt el sosem tőlünk, parlagok közepén kőrákásokba telepedve. Ővele együtt utaztunk tovább – ha már menni kellett..., azt pedig fel sem írtuk, mikor s hová..., de mindig tudtuk mégis! Elég, ha utóbb kisöcs és agg apónk előtte emlékezni tudott egy-egy folyóra, hegyre, arcra és névre.

Őseink nem az elmúlást látják a pusztulás diavetítőjén... Sokkal inkább csak az előjel nélküli örök Változót. Aki mozog, annak mindig más szentélyből jön fel a nap, és igaza nem rendíthető: mindig keleten kél! Nagy vándorlásunk életigaza szerint engedjük át mi is a tegnapot a tegnapi bérceknek! Sose féljünk, az éjjeli hiénakacagás közepette sem, ha más tájakon, megváltozott helyen köszönt ránk a pirkadat. És akkor nem gyászmisék hangján kel életre bennünk virágnak virága, világnak világa! *„Századok megcsonkított teste”...*

„...bárhová nézünk, bárhol magunk körül, legfontosabb dolgaink a földön hevernek: századok megcsonkított teste, kitakartan vagy takaratlanul, mint padlásra földobált, pókhálós Krisztus-szobrok. Ugyanúgy szellemi korszakok is, stílusok, események, eligazító gondolatok nélkül a történelem félhomályában.” E szavakkal merül bele kortárs írófejedelmünk, Csoóri Sándor – egy kiállítás kapcsán – örökségünk méltatásába... A csonkított vagy immár örökre torzóba hagyatott épített tárgyi emlékek felett.

Nemrég ledőlt – egyórányira ettől a dombos dél-erdélyi magyar tájtól – Szászveresmart középkori kerített templomának tornya. Isten akaratára szerint kondult a harang, ütött az óra. Az Úr, a hatalmas Isten a legutóbbi emberlétő gazdátlanságára elhozta azt a pár másodperces robajt, amiben nyolc évszázad virágos mezőire bocsátotta a kaszás hadsereget... Heten maradtak németül beszélők a mára csak köveiben felismerhető szász faluban. Futott szét a hír a neten és az éterben mindenfelé. A robajra felfigyelt a világ. A fejedelmek magyar népe itt, a déli végeken tor és megtorlás esélyétől elzárva tölti lassan évszázados málladozásának idejét. Amíg együtt voltunk, együtt lehettünk, nekünk is álltak még tornyaink... De mi sosem zárkoztunk erődített városfalvainkba. Elöl mentek kontyosan selyemben, bársonyban, skófiummal díszesen nagyjaink, mint akik elsőként akarnak villám alá állni, földelve, magukra húzva a történelem magasfeszültségét. A szászok kicsit másként látták a világ dolgait és saját küldetésüket... Az egykori három országló nemzet közös freskója mégis lassan egyetlen egységes képpé formálódik a Vaskaputól Töröcsvárig, Szilágyságtól a Barcasáig, Marosillyétől Szárhegyig.

Csoóri így folytatja: „Vannak országok, ahol ezeresztendős várak, több száz éve fönnálló és »működő« katedrálisok, gótikus udvarok, épen maradt reneszánsz termek tartják ébren az emberekben a múlttal való összetartozásuk tudatát. [...] Mi viszont csak a tudatunkban megmaradt várak, katedrálisok, toronyszobák, tróntermek, udvarházak szellemképét állíthatjuk helyre. [...] Valahogy úgy vagyunk mi a történelmünkkel, mint Pílinzsky az elszegényedett anyanyelv néhány alapszavával: az éhség, a megérkezés, a búcsúzás és a szeretet, a remény is, boldog vagy

boldogtalan tériszonyával: mindegyik mögött a világ lüktet. S a kevés szó mögött semmivel sem kisebb világok, mint a hőmpölygő szavak mögött. Persze csak akkor, ha mi magunk vagyunk a szó a képzelet, az akaraterő s a világteremtő ösztön.”

VI. Sarolt lova...

A két Fehérvár között lóháton is hosszú és embert próbáló az út. Úgy tartják, hogy a legjobb férfiakat is lehagyta vágatában az erdélyi Zombor gyula leánya, az öserejű Sarolt asszony. Akkor már bizánci kereszt volt a nyakéke... Élete egyik fordulópontja az egész Uruszáigé is a Dunántúlon, a távoli Öskü és Sóly mezején, amikor fiával várta a nagy ütközet végét nyugatos vértű lovagok korszorújában. Aztán erdélyi szülőföldjén még sokáig nem történt semmi érdemleges... De Vajkot már itt is Istvánként emlegették, s előbb vagy utóbb elkezdtek építeni a királyi rendelés szerint azokat a templomokat is: tíz falunak egyet, legalább.

Válaszutak sokasága egy kereszt által kijelölt ezeréves kálvárián... A sok idegen térítő virágos beszéde és lovagok vasa volt a méz és korbács mindazoknak, akik nem értették az új idők új dalait. Önként szálltunk le lovainkról, hogy vallon bőrkötényeseknek és talján kőfaragóknak kedvére hordjuk össze Csigla mezejére a köveket? Mitől indult el a harcos a papok ösvényén? Volt-e ilyen egyáltalán? Szemünk előtt három évszázad szentjeinek ideje: királyi férfiak és asszonyok Árpád véreből. Földönfutó gyalog mezítelenségben isteni ikonosztázon fegyvertelen sugárzó erővel. Besétálnak egyenként a körbe, a négyzetbe..., nem kell se oltár, se pad, se tömjén..., de még papok se kellene. Hiszen szentek ők, és boldogok.

Nem kérdezhetjük Nővérünktől, Atyánktól, hogy mi lett volna, ha... A történelem sosem ott repeszi a falakat, ahol kiszámíthatnánk. Tenyerük életvonalán nem a krisztusi sebet látjuk, hanem inkább egy nemzet dicsőségének romba döntött gótikáját. Arcukat európai pogány nap pírija deríti fel a fedetlen fővel tisztelgő romok előtt. Ahogy kilebbenek a falak közül, csak barázdált tenyerük lenyomata és összetört arcuk kőbe dermedt mása marad odabent.

A látomásból lassan ocsúdva a királyi nagyvizit sommájára éheznek rongyos gyülekezetünk. Az

okát tudjuk, hiszen mi magunk hívtuk le őket. Mit is gondolhattak...? De hát szentek ők, és boldogok! Aztán hideg lázban kinyílnak öreg szemek, és csak a ló ácsorog tétován... Sarolt nagyaszony lova. Tudjuk, és megnyugszik lelkünk, mert meg akar nyugodni. Hiszen ő ígérte szilaj hangon: minden rendben lesz! De se apraja, se nagyja nem tudja megmondani már, hogy alkonyba hajlott napunk, vagy éppen éled a látóhatár.

VII. Testünk is templom...

Testünk is templom: hajó, sekrestye, szentély és torony! Nem porhüvely, nem húskupac kilóra, nem reccsenő csontok halmaza. Nem is csak víz és zsiger, rost és porc, tüdő és szív. Nem csupán velő és vér, homlok, váll és láb. A test is templom, Isten legáldottabb temploma! Szentek ereklyés, kelyhes-kenyeres szentje. Tudja ezt a magzat, érzi emlékezve a gyermek is, látja a szerelmes szülőpár, és megadó mosollyal tekint rá az agg...

Bordáink mívesen fogják körül isteni időre beállított szívünket. A kronoszt jóval később szerkeszti életébe az ember. A kisgyermeknek azért örökkévalóság egy nap is! A kairosz, az isteni idő mindmáig a szív titka! Első és utolsó dobbanása teremtés és a végső idők közötti út egyszemélyes történetének foglalata. Annyira személyes, mint az írisz napkorongja, és egyedi, akár az ujjlenyomat... Annyira egyetemes, mint a valahová súlytalan és nesztelen szálló meteor. Bizonyosság, hogy elindult, ám örök titok érkezése...

Köveket hordunk össze nagy buzgalommal, és hívjuk Istenünket a számára emelt hajlékba. Imára kulcsoljuk kezünket, hogy ujjaink hosszú percekre egybeforrva lezárják, behatárolják gondolatainkat, vágyainkat, reményeinket. Mégis kintről, kívülről reméljük a megváltást – még most, már itt, ebben az életben, azonnal! Az üdvöt is fogyasztói izgásgással követeljük, pad alatt titkon kimérve és számlázva az „investált” időt mobilunkon. A „mi részünket” a kronoszból... Oltárról szószerkekre és fel az ablakokra nézünk, csendben fohászkodva. Közben gépiesen ismételt imánk felveri Belső Emberünk isteni csendjét. A hajlékot, a mentsvárat kívül keressük, és az odaszentelt órában, éppen abban az órában feledkezünk meg a bennünk lakó élő, erős Istenről.

Testünk nem csak átkozott, romlandó porhüvely! Nem csak az enyészet előtti hónapok, évek belőlünk látható váza és szövete... Testünk az Istennek áldozás legtisztább oltára. Kinek-kinek katedrális, templom, mecset, zsinagóga, csarnok, pagoda, kápolna vagy sztúpa. És minden élőlényel is osztozunk ebben, amíg valóban fénnel mérjük a teremtett evolúció villanásnyi idejét. Istenarcú mind, és az összejtig minden ízében a Rend mintázatát hordja. Belső Istenarcú Emberünk hangjára és csendjére figyelve mindegy, hogy merre járunk éppen. A kairosz áldott idejében állva otthonunk a Teremtett Világegyetem! ...Az idegenség az istentelen ember találománya, hideg, bűzös lehelete csak a kronosztik-takjára figyel..., mégis elkési a nagy találkozást..., vagy elsieti kétségbeesetten.

VIII. Testamentum...

Testamentumot lehet idő előtt is írni. De idejében, éppen a megfelelő időben érdemes. A beteg fejedelem, az egyetlen talán, akire mindenki gondol, ha Erdély, a Tündérgert szóba jön... Nos, Bethlen Gábor végórája közeledtével megírta pár oldalon – amit a korszak egyik államférfiaként „persona non privata” minőségben megírhatott. Minden bizonnyal a „*mindenható Felséges Istennek bölcsessége*” vezérelte ebben is!

Katherinát, Katalinját, a hímes ágyban Katáját hátrahagyva öccsének, a régiek szokása és az országglás jövődjének szempontjai szerint. Halála előtt isteni erővel felvértezve ezt nyilatkoztatja ki: „*Istent áldom, imádom és magasztalom, mert ez az [...] ki az én hazámnak gondviselésére elégtelenségemből elégségesé, tudatlanságomból annyira való okossággal tudósított, hogy tizenhat esztendőknél elfolyásiban ellenségünk lovaiknak lábok hazánk földét nem nyomták. Mit kívánhattam volna az én Istenemtől ezeknél egyebet?*”

Testvéreim, felebarátaim – s ti, ellenségek, kik mindenkor teremték a mi tunyaságunk, lomposságunk és széthúzásunk eltörlésére, isteni igazságaink apologetikájának csiszolására... Gondoltatok volna, hogy ilyen erő van a Tündérgert urának, a gazos ugarba kontyosan Lippáról érkező hadurunknak testamentumában? Ne csüggedjete hát! A Fejedelem szólt hozzátok! Nem Machia-

velli, nem is Bonaparte, Bismarck, Churchill vagy de Gaulle... Maga a nagyságos Fejedelmünk Bethlen Gábor ezerhatszázhuszonkilencben úgy – mint ma! Az erdélyi porból, agyagból aranyat gyúró államférfi, ki két nagy fogaskerék küllői közt jogarbuzogányát keresztbe vetve mondá ezt hazája megtartására és felvirágoztatására.

„[...] ellenségek lovaiknak lábok hazánk földét nem nyomták!” – a testamentum és egyben az életmű sommája, mondandójának veleje, isteni mosolya s a reánk fenekedőknek napfogyatkozása ez a 17. századi erdélyi mondat. Két pogány közt egy hazáért harcoltunk már ekkor is! Olvasátok véreim e végrendelkezést, miképpen ti is, gyávák és bátrak, kik ellenünk szövetkeznétek. Ebből tudja meg mind, ki kinek testvére, ki kinek farkasa és ki az, kit napunk alatt jó embernek és igaz magyarnak ismerhetünk fel! – most, amikor már számlálni sem tudjuk az idegen lovak nyomait letiport kertjeinkben.

IX. Kós Károly örökén...

Az egyik utolsó erdélyi polihisztor, Kós Károly szavai koppannak mindjárt itt előttünk, a romos istenháza maradékain... „Milyen jó, hogy a kövek beszélni tudnak!” ...Mert, mint írja, „hazugság vajon az egész élet, minden, ami fülünkbe harsog, ami szemeinket kápráztatja?”.

Kós életművéhez csak a mindennapok szennyéből kimosdottan, átöltözve, lekötött hajjal és rövid ima után lehet letelepedni. Akár egy japán kardkovács a tűz mellett az üllőnél. Vizsgálunk és csodálunk kell a nemes ércből műremekké kovácsolt fegyver üzenetét. Az erdélyiség magyar szabályját, a szavakból köszörült élet, a tényekből szerelt markolatot, az isteni áldással fölhúzott keresztvasat és újra magát az élet oltására és védelmére lélekkel megajándékozott pompásan félelmetes pengét.

Vajon van-e még éle Kós szavainak? Van-e igaza az isteni igazság magyar szabályjának a transzilván földön? Trianon után „kiáltó szava” tisztán, csengő hangon köszöntötte egy baráti kéznyújtással az országnyi terület új „urait” (?), gazdáit. A kevesebben levők, a kisebbségbe rekesztett 2 milliós magyarság nevében ezt írta: „[...] mi nem az egységes magyarságból elszakí-

tott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni és tudtunk vereség után talpra állani.”

Wilsoni elvekre, európai álmokra, gyulafehérvári román határozatra és eredeti fénylő erdélyi jóhiszeműségre építette volna fel kelet Svájcát, a sokszínű Tündérgertet. Ennek víziójával mondja tovább: „Kétmillió magyarra, mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új keretek között nemzeti autonómiánkat [...]. Amit ma magunk számára kérünk, amiért holnap harcba szállunk és holnapután talán már szenvedünk is [...]” Micsoda prófécia! Hol van régi kardunk? Ott rozsdállt végig a hüvelyében talán?!

A kard halála a herdálás vagy a tettek nélküli idő, akkor – ha közben mégis ott volt a pillanat! Igazunk halála a hamis béke elfogadása és a kis lépések hátrálása, amikor azt haladásnak hazudják éppen választott tanácsosok. Transzilvanista igazunk kardja hüvelyében porlad már (lassan) egy évszázada, akár az ékesen megírt könyvek, ha csukva fekszenek a polcokon. Ami viszont a kövek tanításaként megmarad, azt ekképpen nyilatkoztatja ki a fiatalon is aggszakáll bölcselő Kós: „A kőben halott marad minden, ami az élőtt hazuggá teszi. De él benne minden, ami az életben szép és jó, mert igaz!”

X. Magunk revíziója...

„Feci et salvavi animam meam!” – megcselekedve menthetem meg lelkemet! – írja latinos eleganciával egy távozó erdélyi értelmiséginek 1988-ban egy otthon maradó másik..., ahhoz a „lehet! – nem lehet!” vitához kapcsolódva, amely már a hasonlóan vészterhes idők első szakaszában, 1937-ben izzott fel. A református főpásztor, Makkai Sándor püspök lemondott, és nyilvánossá tette kivándorló búcsúlevelét. A lélek madarát mentő cselekvés itt éppenséggel nem a kivándorlás, a szülőföld elhagyásának mára már banális lépését jelenti – de épp az ellenkezőjét még 1988-ban is: a helyben maradás kultikusan erdélyi parancsát.

Kós Károly, Kuncz Aladár, Makkai és a helikoni írónemzedék derékhada mind a „vallani és vállalni” önfeláldozó hitével éltek, alkottak és tanítottak.

Ebbe a harcba a szellemi kamikaze sorstól a sokkal később sem elfogadott elvándorlásig a kisebbségi létharc minden passzív formája beletartozott. Ez utóbbi talán mindmáig sem! A közösségnek vezető kell, nélküle csak egyének sokasága. Nem a kenyérkeresést, nem a családi életet, nem a válásgyakorlást vagy az anyanyelvünk használatát, nem is az udvar söprését vagy kertünk művelését hivatott igazgatni ebben a királytalan királyságban! A vezetőnek, az előjárónak ezekben mindenben hiteles jelenlétével kell benne állnia!

Legkorábban itt a dél-erdélyi árva földön tűntek el orvosaink, tanítóink s végül a helyben lakó papjaink is. Valahol az 1848 utáni magyarirtások és a két világégést lezáró hamis békék közötti vérszázadban...

Amikor Makkai Sándor kijelenti, hogy nem lehet kisebbségbe szorulva teljes életet élni, akkor ezen a tájon már rég szórványba szakadtan figyel a maradék..., némán, mint a halálos beteg, akinek szavát sem hallani már. Kivel és hogyan is vitázna, amikor pusztá létezéséért a nyelvhez, az iskolához, a templomhoz, a szomszéd faluban szerető mátkához már csak nagy ritkán, isteni kegyből találja meg útját. Aki innen távozik, azt nem éri szemrehányás, akit itt temetnek, azt kevesen kísérik el, és az unoka románul szól gyermekéhez, mert itthon maradva a süllyedő Atlantisz maradék zombékjain nem találta párját. Vándormadárnak is magányos sors ez..., tavasz és ősz nélkül. A rokon seregek és rajok márdártávú térképein pedig kifakul ez a táj: elkerültek messzire. Ahogy lehet... Nem lehet? – Hogy lehetne...? Feci et salvavi animam! A lélekmentő cselekedet itt a tudomásulvétel talán.

XI. Tűzmadár...

Ősmadarunk, a kerecsensólyom mindig az égből közelít. Sosem láthattuk szenvedőn, megálázva, földön billegőként, szárnyaszegetten. A naptári év végén, amikor eljön a legrövidebb nappal és a legsötétebb éjszakánk, a Turul röptével széthúzza egeinken a fekete semmit, és láthatóvá válik nap nap után egyre erősebben a teremtő fény!

Ősmadarunk úgy repült, ahogy azt csak nagyon kevesek láthatták, de sokunknak átöröki-

tették: szkíta bronzokon, hun vasakon, palmettás ezüstkoszorúban. Honfoglalóink hagyták ránk sírjukban a büszke madár képmását, röptében vadászva vagy éppen a szakrális egyesülés mitikus aktusában – egy nemzetségekből nemzetté váló nép hitében.

Turulmadarunk utóda a 16. századi reformáció által hirtelen a feledés béklyóiból szabaduló szárnyas koronalény. A hitbéli megigazulás és a vallásszabadság nagy szószékeinek koronáján jelent meg nem bibliai szelíd galamb vagy Noé kezéből kiröppenő békemadár alakjában, hanem két másik – lenyűgözően méltóságos jelképként. Ma pelikánnak és főnixnek láthatja őket több száz templomban a figyelmes szempár.

Pelikánnak, mely önfeláldozó végkimerülésben húsával és vérével táplálja kicsinyeit... Főnixnek, mely lángnyelvektől marva emelkedik ki, szárnyait diadalmasan széttárva, üszkös korábbi élete hamujából. Ez nem ornitológia, hanem krisztológia, nem művészettörténet, hanem üdvtörténet és eszkatológia: azaz a végső idők mindeneket elrendező tudása. E tudás jelképe áll diadalmasan az amúgy puritán fehér falú templomhajók szószékeinek koronáján szerte a Hazában.

Az üdvtörténet nem zárja ki őstörténetünk eredetmondáinak parázsló igazát! A főnix, amely hamvaiból is újjáéled, a fiait testével tápláló anyamadár tulajdonképpen az ősi fényhozó égi Kerecsenyünk transzponált változatai. Isteni akaratból velünk marad az idők végezetéig. Mégpedig isteni eredete folytán, melyet hitvilágunkból semmi sem irthatott ki egészen. Istenmadár, aki távlatot ad, és a távlathoz fényt is teremt! Ezért tudunk az üszkös romok fölött is mosolyogni egy valós földi holnap építésének előestjén. Az égi madár velünk van, új időt, új nappalt hoz, és nem vergődik a romok közt. Áldott, aki láthatja szárnyalását!

XII. Néma forradalom

Induljunk azzal a premisszával, hogy sorsunk, egyéni tapasztalásunk koncentrikus köreiben az életút, a felmenők, a szeretteink és vérrokonaink mellett ott vannak a barátaink, ismerőseink és azok ismerőseiként mindazok, akikkel egy közösségbe rendelt nyelvünk, kultúránk és életterünk szerint a Teremtő. Sokféle meghatározását olvashatjuk ma már a nemzet szavunkból sarjadt szócsaládnak a

XX. századi nagy relativizálás és bomlás után. De nekünk ez nem kölcsönként idegen szavak halmaza. Gyökét értjük minden kirajzásában.

Kovács Imre lassan egy évszázada már megkongatta a vészharangot egy végzetes önpusztító kór, egy gyilkos vírus leküzdésének ügyében. A millenniumi eufória utáni világégetést követően a maradék ország vidékein is közösségeink csendes önpusztító életet kezdtek élni. Az okok részben ismertek voltak, de az okozatra kevesen figyeltek... Nemzetünk egy építkező újjáéledés korszakában mintha titokban mégis hitevesztetté vált volna.

Arany János Toldi jellemrajzában azt írja: „[...] az néki a tulajdonsága, / Hogy, ha nő veszélye, nő a bátorsága” – egy évszázaddal Kovács Imréék előtt még ez volt a nemzeti karakterológia egyik pillére. Mi szenderítette halálos álomba Petőfi kérlelhetetlen hazafiságát, Arany rezisztenciáját vagy a Deák után érkezők lelkes országépítő derűjét...? Hát tudjuk: Trianon! Feldarabolásunk után itt is, ott is elkezdődött a lelki pusztasodás és mocsarasodás. A „romlás virágait” pedig ott találjuk mindenütt: öngyilkosság, egyke, alkoholizmus, kivándorlás. Azóta hozzáírhatjuk: elidegenedés, drog- és netfüggőség, szenvedélybetegségek, magány. Szellemi lemerülésünk, tévelygéseink közepette az sem vigasz, hogy nálunk erősebb és népesebb nemzetek is hasonló ereszkedésben vannak.

Új eszközeinkkel is vissza kell találnunk régi önmagunkhoz, folyamatosan figyelve arra, hogy a perspektivaként számunkra felkínált célrendszerben ki kinek farkasa – és hol vannak az újabb kelepcek! Az új nemzedéknek is akkor lesz esélye megfutni a magáét, ha reggelente a lehetetlennek tűnő feladatoknak mégis nekivág, és talpon is marad estig a gyilkos tetemrehívásban. Nőhet a veszély, ha hitünk ahhoz méltó bátorságot rendel minden napon! Bátorságot minden egyes szürke naptári napon is ahhoz, hogy eltűnésünk rémképe fikció maradjon csupán a kiszámolható herderi prognózis helyett!

XIII. Türelem, hála, reménység...

A heidelbergi református hitvallás egyik üdvösségünkre tekintő kérdés-felelete hármasságba foglalva adja meg a választ mindarra, ami talán az élet összes kérdésfelvetésére érvényes lehet.

A kedvünk ellenére való dolgokban türelmesek, a boldogságban hálásak, a jövő dolgaira nézve pedig reménykedők legyünk! – erre szólít isteni áldásként megvilágosodva a nagy hitújító nemzedék lassan 500 éves bibliás konfessziója.

Kedvünk ellenére van bizony az akaratunkkal szembemenő hosszan tartó raboskodásunk. Rabjai vagyunk egy helyzetnek közösségként, de rabjai vagyunk emberi állapotunkban annak is, hogy elhittük a dolgok változtathatlanságának örögi törvényét. Kedvünk ellenére való álmaink is vannak: rémálom a pusztulásról. Rémálom egy utolsó paradicsommagról, mely lélekvesztőnkől a vízbe pottyán, miközben már nem is az a kérdés, hogy mi vár a Kegyelem Szigetén, hanem hogy partot érünk-e egyáltalán. Türelmünket növeljük a hullámverés fölé! Kedvünk ellenére türelmesen hitet tartva tudnunk kell, hogy rémálmainkból is van ébredés.

Adott boldogságot is a Teremtő, bizonyára mindenki már találkozott vele, akárhol, akárhol is él. Tapasztalásunk azt rögzíti, hogy mégis alig látjuk meg a boldogság pillanatait – olyan nagy a reményvesztettségünk árnyéka. Örömet tönkretesz az aznómód a kétség és a félelem, a kishitűség – és ami még gonoszabb és mélyebben ható: a hiábavalóság érzése. Amennyi fénnel, kacagással csillogó reménnyel érkezünk ide, annyi keserűség és hiábavalóság gyűlik fel a torkunkba az úton, aminek nem is tudjuk a hosszát... Hálásan nézzünk vissza boldog napjainkra, óráinkra már csak ez utóbbi miatt is!

A jövő dolgaira nézve reményünk legyen! Hát igen, ez az! Nem tudhatjuk, hogy mennyi rossz következhet még – de nem dőlt meg a kiegyenlítettség, a napot, holdat fenntartó téridő földi örökkévalósága. A jövőnkben, a holnapi napunkban legalább annyira benne lehet a jó, mint a rossz! Ezért is szívleljük meg az Istenéhez élve megtért bölcselő imáját: „Add, Uram, hogy megváltoztassam, ami megváltoztatható, és elengedjem azt, ami nem..., és add, hogy a kettőt igazul meg is tudjam egymástól különböztetni.”

XIV. Árulóinkról

Minden nép így vagy úgy a vezérkultusz lángjaiban ég. Ha kultúrája és vérmérséklete szerint nyájszellemű, azért, ha minden családja és

nemzetsége szerint önjelölt hadurat nevel, akkor annál inkább... A magyar az utóbbiak közé tartozik történelmi tanulságaink szerint. Nincs rá jobb példa, mint éppen a győzelmeink és levertetéseink pillanatképeinek negatívjairól előhívni az árulások történelmi alakjait is..., előkeríteni név szerint..., mert anélkül lehet-e egyáltalán? A hősök mellett ott vannak az antihősök: az árulók. De nem is olyan egyszerű feketén-fehéren, hollywoodi szereposztásban se mindez! A bibliai Júdás mellett a kétkedő Tamás és amúgy mind a 12 tanítvány antihős, vagyis közönséges halandó ember, aki alvásával is árulója Mesterének a Getsemáne-kertben. Az alvás az éberség hiányának szinonimája itt. Aki a történések közepette nem ismeri fel a helyes cselekvés útját, az elveszett ember... Teste odalesz, ám lelke is elveszhet.

Keresztény-keresztény történetünk előtti eseményekre is rávetítették sokan az árulás feketítő árnyait: gondoljunk Álmosra, akit legelső államférfiként kellene ünnepelnünk Árpád előtt, mellett. De gondoljunk mindazokra, akik utódaikként a dinasztikus harcokban nem az utólag szerkesztett JÓ oldalán álltak... Nekünk Mohács kell? – talán úgy írhatnánk: nekünk Mohácsunk folyamatos, mert legjobbainkat is kalodába zárjuk, kerékbe törjük, megtapostatjuk és felnégyeljük, ha kell, a globális helyzet, az éppen menő ideológiák eszköztára szerint. Minden évszázadban volt Koppányunk, Ajtonyunk, Dózsánk, Rákóczi mellett Károlyink, Kossuth mellett Görgeynk..., és voltak az idegenek másfelől, akiknek szintén kalevalásan, nibelungosan hosszú sorba írhatnánk nevüket.

Úgy tűnik mégis, kellene valóban a nevek és a csoportok ébresztő lelkei és rémei a Nemzet katedrálisának oszlopfőire, tornyára és vízköpő szobrocskáinak pilléreire. Nem élhetünk abban a mantrázott hiszemben, hogy a balsors kollektív bűneink miatt sújt le ránk. Minden egészséges kultúrában helye van a vezérkultusznak és az árulók megnevezésének is. Aki jó vezető, az tetteivel bizonyít, aki árulónkká lett, azt sokszor elrejti a történelem. Ezért hurcolnak meg annyi ártatlant is vétkesen. Egy nép sem írhatja ki magából büntetlenül az isteni erkölcs mércéjének lelkébe vésett nyomait, akkor sem – ha néha téved. Főként, ha van is mindig, ki megvezesse. Kőtáblák igazánál erősebb belső összetartó erő lehet az egy nem-

zethez tartozók között az igazsághoz való sírig tartó hűség. Tévedhetünk bár, de megmaradunk általa. Az Igazság által, aminek keresése maga az élet, maga a történet. Az Ő története, a Te történeted, az Én történetem, a Mi történelmünk.

XV. A minőség forradalma...

„Amerika megszállásának nemcsak spanyoljai voltak, hanem inkái is. Félő, hogy a magyarból is az lesz. Éppen, mert földje az új idők Amerikájához tartozik, nagyobb lesz felé a népek tolongása. Étvágyak viharába kerül: foglaló ösztönök keresztútjára. Ha eddig elkerülte a történelem, most a szemébe néz s felemeli vagy elsodorja.” Németh László a minőség forradalmáról szóló nagy ívű értekezésében olvashatjuk ezt – 1940-ben írta. Látnoki erejéből az sem vesz el semmit, hogy egy másik történelmi évszámot olvasunk a sorok alatt... Ma ugyanígy kell a magyarságnak farkasszemet néznie azokkal a világhatalmi központokkal, amelyeknek – kétségtelen – összehasonlíthatatlanul nagyobb katonai, pénzügyi és egyéb eszközei vannak úgynevezett kis országok karámba hajtására – de amelyek éppen a szervetlen, mert erőszakos világrendezés csapdájában vergődve bűnököt halmozva akarnak bűnököt leplezni. Nem lesz tehát nyugalmas jövője annak, aki az erőszakos hódítók „spanyoljai” mellé állva remél jobb életet unokáinak.

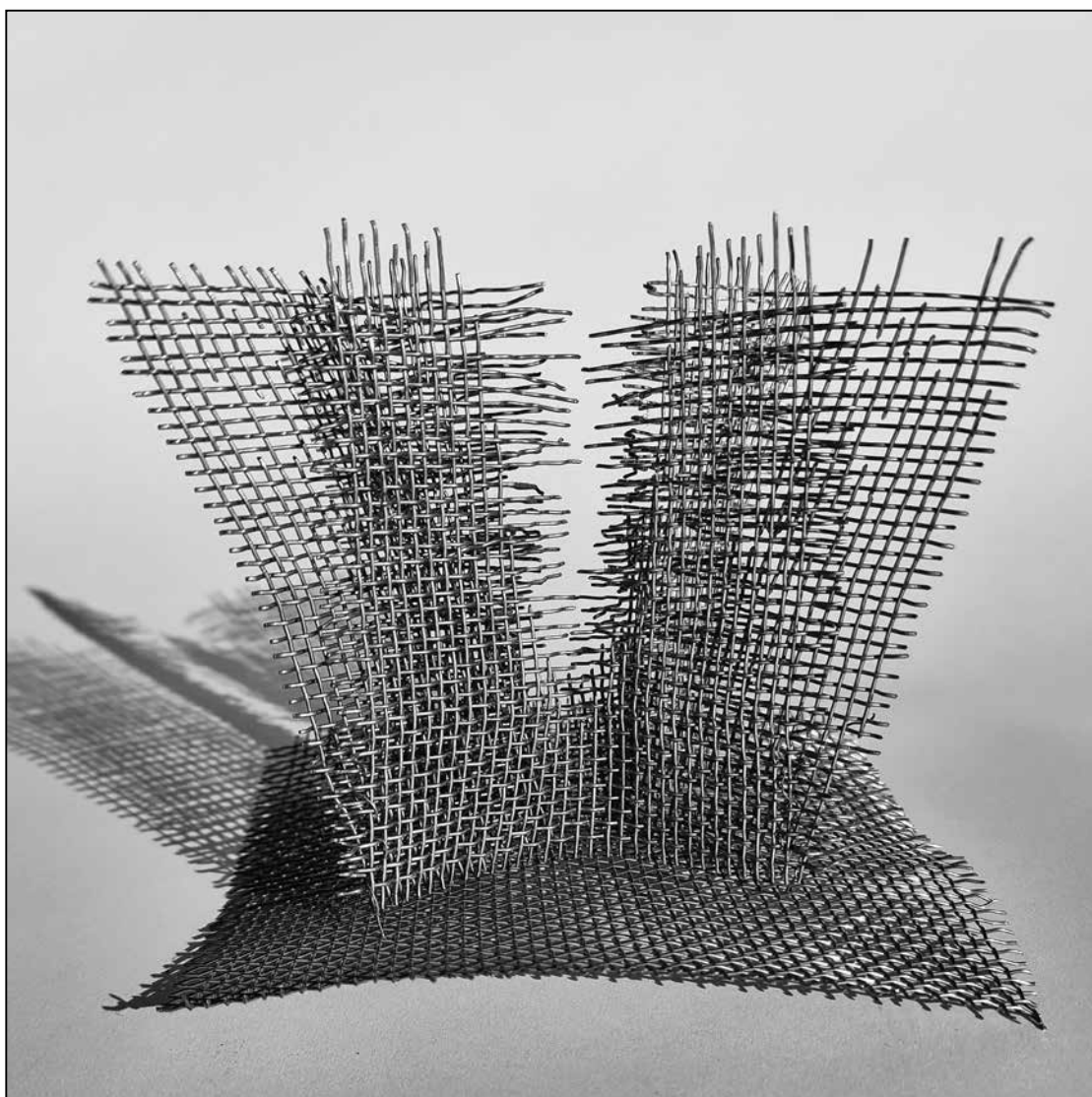
A magyar saját földjén indián sorsra ítéltetett talán, de akkor sem pénztelensége, magánya és számkivetettsége öli meg, hanem igazában álló hitének megrendülése és az azt követő önfeladás. Nemzetünk életterének peremvidékei behatoltak messze a történelmi Haza testébe. Ahogy Trianon lekapcsolta kétharmadát, úgy itt, Dél-Erdély tájain nem jött vissza arra a bizonyos háborús négy évre sem a magyar világ. Szabó Dezső parancsa nem tudott érvényt szerezni e tájon, pedig tudtuk, és ma is tudjuk: összetartozásunk akkor valós, ha minden magyar felelőségének tudatában tekint elszakított testvéreire. Beolvadásunk akkor lesz tökéletesen csak az idő függvénye, ha a ránk erőltetett új környezetben, egy faramuci kulturális háttérrel operáló kolonialis hatalomnak alávetve..., egész eddigi civilizációs kapacitásunkkal alácsúszunk ennek a

nagyhatalmi bólintással egykor – és újra – ránk szabadított mindennapi valóságnak.

A Gondviselés önmagában akkor működhet csodás világmozgató erőként, ha benne ott van alanyi értelemben maga a csodaváró ember és közössége is! Fel kell tennünk újra a kérdést önmagunk revíziójának óráiban, hogy a Németh László-i értelemben tudtunk-e a minőség forradalmáiraiként létezni. Mikor és hol? Hát kit ahová rendelt a mindennapokra élete... Ki kell válnunk saját környezetünkől minden tekintetben a minőség mércéje szerint. Ez megmaradásunk záloga. Mert a minőség azáltal, hogy

van: győz! Ez lehet egyetlen hiteles receptünk a megmaradáshoz.

* A szövegek ebben a tagolásban „Néma Hangok” sorozatcím alatt jelentek meg Marossy Géza operatőr képanyagához a dél-erdélyi szórványosult vagy magyar szempontból kihalt közösségek romtemplomairól, a Székely Szeretetszolgálat Alapítványnak az MNHH támogatásával az MTVA számára készített pályázati műsoraként 2016-ban. (https://www.youtube.com/watch?v=WIO0yXLyr48&list=PLwe6w-bJY486yiukYgX8siytML_7DcbbV)

T. Doromby Mária: Feszültség

Kísérlet Aradon egy, a Tanácsköztársasággal szembeni kommunistaellenes magyar kormány létrehozására

I. rész

Bevezetés¹

Ha a két világháború közötti magyar politikai rendszer születésére gondolunk, általában Szeged, az itteni ellenforradalmi kormányok, a Nemzeti Hadsereg és az előbbieken szerepet vállaló, az utóbbiban fővezéri posztot megszerző Horthy Miklós jut eszünkbe. Az aradi ellenkormányt a legtöbb szakmunkában csupán megemlítik, esetleg egy-két mondatot szentelnek neki.² Tanulmányunk célja, hogy bemutassuk az 1919 májusában francia támogatással Aradon megalakult kabinet létrejöttének előzményeit, tevékenységét, tagjainak mezőhegyesi internálását, valamint a kabinet megszűnését. Egyrészt olyan alapvető kérdéseket kívánunk tisztázni, mint a kabinet megalakulásának időpontja, minisztereinek nevei, másrészt néhol csupán ütköztetni lehet a különböző memoárirók állításait, s ezeket összehasonlítva próbálhatunk következtetéseket levonni, alternatívákat felvázolni. Munkánkhoz igyekeztünk minden korábbi, a témában született írásnál gazdagabb forrásanyagot felhasználni, s egyben bízunk abban, hogy a későbbiekben a megmaradt, illetve az újonnan felmerült kérdéseket sikerül megválaszolnunk.

Franciák, magyarok, 1918–1919

Magyarországon köztudott, de a világban kevésbé ismert, hogy jelentős szerepet játszott az

Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásában és a világháborúból való kiválásában a Louis Franchet d'Espèrey parancsnoksága alatt álló Szövetséges Keleti Hadsereg, amelynek legerősebb részét a Francia Keleti Hadsereg alkotta. A francia marsall irányította antantcsapatok 1918. november 1-jén elérték Belgrádot, ami merőben új katonai és politikai helyzetet okozott a Balkánon.³ A november 3-ai padovai fegyverszünetet már a nemzeti tanácsokra szétesett Osztrák–Magyar Monarchia kötötte meg. Több mint száz év elteltével is történelmi viták tárgya,⁴ hogy szükséges volt-e aláírnia tíz nappal később a gróf Károlyi Mihály vezette magyar kabinetnek a belgrádi fegyverszüneti egyezményt.⁵

Az azonban nem kérdés, hogy a katonai konvenció jelentős hatást gyakorolt Magyarország sorsára a következő hónapokban. A dokumentum szerint a Beszterce–Maros–Szabadka–Baja–Pécs–Dráva-vonal mentén kell demarkációs vonalat létrehozni, az ettől délre eső részt antantcsapatok okkupálják, de a magyar közigazgatás megmarad. Franchet d'Espèrey ígéretet tett, hogy a stratégiai pontokat francia – és nem szerb vagy román – csapatok szállják meg. A tervezett magyarországi megszállás és budapesti bevonulás végül elmaradt, sőt helyette előtérbe került a kisebb szövetségesek igényeinek kielégítése, amit Károlyiék szerettek volna mindenképpen elkerülni.⁶

A Francia Keleti Hadsereg balkáni részeit még 1918. október 28-án kettéválasztották: kivált

¹ A tanulmány első megjelenési helye: Tóth 2024a, 17–61. Kisebbségi pontosításokat és a hivatkozások formáját leszámítva a két szöveg megegyezik.

² A kevés kivétel egyike: Miklós 2020, 225–231.

³ Vadász 1969, 239–241.

⁴ A konvencióról és az ehhez kapcsolódó álláspontokról lásd: Babucs–Gulyás 2021, 34.

⁵ Az egyezmény szövegét közli: Francia diplomáciai iratok 1999, 16–18.

⁶ Hornyák 2000, 74–84.; Nagy 2018, 12–16.

a Berthelot tábornok parancsnoksága alatt álló Dunai Hadsereg (3 francia, 1 brit gyalogoshadosztály, 1 lovasezred), míg a „maradék” Francia Keleti (1919. március 1-től Magyarországi) Hadsereget (3 francia gyalogoshadosztály, 1 lovasdandár) Paul Prosper Henrys tábornok (1919. január 12-től Paul de Lobit tábornok) irányította. Miután a két „kis szövetséges”, Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság között vita bontakozott ki a Bánát hovatartozása ügyében, a franciák az év végén bevonultak a térségbe, hogy egy esetleges fegyveres konfliktusnak elejét vegyék. 1918. december 30-án Aradot az 1. afrikai vadászrezd,⁷ Szegedet a 157. gyalogezred 600 katonája és 50 tisztje szállta meg.⁸ A szerbek okkupálta Temesváron már december elején voltak francia csapatok,⁹ majd a következő hónap folyamán újabb egységek érkeztek, s itt helyezték el a bánáti francia megszálló erők parancsnokságát.¹⁰

A magyar polgári közigazgatást meghagyták a franciák, sőt Aradon¹¹ és Szegeden ott állomásozott továbbra is a magyar katonaság a városban. Változást csak az 1919. március 21-én bekövetkezett politikai földcsuszamlás hozott: a Vix-jegyzék átadása egyben Károlyi Mihály bukását hozta, létrejött a Magyarországi Tanácsköztársaság. Válaszul de Lobit elrendelte a katonai fellépés előkészítését, valamint Arad és Szeged elvágását a kommunista területektől. Charpy tábornok, körzetparancsnok alá két szektorparancsnokot osztott be, akik egyben városkormányzók lettek, mutatva, hogy a franciák a politikai hatalmat is a kezükbe vették. Aradra a royalistának tartott de Gondrecourt tábornok, Szegedre az inkább köztársaságpárti, liberális Béatrix ezredes lett ki nevezve.¹²

Szegeden csupán öt napig tartott a „kommunizmus”: 22-én a vörösöknek nem sikerült a francia csapatokat kiűzni Szegedről, majd 26-án éjjel távozott a direktórium, s csak a város tanyavilágának egy részén gyakorolták a hatalmat augusztus elejéig. Helyükre Béatrix háromtagú „direktóriumot” állított a népköztársasághoz köthető politikai-katonai vezetők közül (főispán-kormánybiztos, polgármester, rendőri, majd katonai parancsnok), és fokozatosan elvágta a városmagot a Tanácsköztársaságtól – azonban még április 14-én is adott a látszatra azzal, hogy megtartották Szegeden a „tanácsválasztásokat”.¹³

Aradon az „*ahol franciák vannak, ott nincs bolsevizmus*”¹⁴ mottóról ismert de Gondrecourt jóval határozottabban cselekedett. Kinevezte a régi radikális párti kormánybiztos-főispánt, ifj. Varjassy Lajost prefektusnak, a lakosságot pedig választás elé állította: vagy elfogadja, hogy itt nem lesz tanács hatalom, vagy távozik. De Gondrecourt proklamációt tett közzé erről, ennek hatására március 23-ig összesen 14 ezer fő hagyta el Aradot.¹⁵ Két nappal később statáriumot jelentett be a kormánybiztos.¹⁶ Létrejött Varjassy kérésére egy öt segítő kormányzótanács a következő tagokkal: dr. Sárkány Ferenc polgármester, dr. Angel István polgármester-helyettes, dr. Baross Lajos (kereskedelmi ügyek), Fehér Gábor (pénzügyek), Zerkovitz Rudolf (közlekedési ügyek), Nemes Géza (közélelmezési ügyek), valamint az aradi Munkástanács által delegált hat fő.¹⁷ A testület naponta határozatokat hozott, amelyek francia jóváhagyás után léptek életbe – a prefektus állította, hogy a megszállók egyszer sem éltek vétőjogukkal.¹⁸ Varjassy pozícióját erősítette a franciáknál a kiváló nyelvtudása: a későbbi szegedi miniszter-

⁷ Bene 2020, 145.; Bene 2021, 15.

⁸ Tonelli 1939, 7.

⁹ Geml 1924, 101.

¹⁰ Nagy 2020, 8–15.

¹¹ Aradon a magyar katonaság kivonása már a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt pár nappal felmerült, de ténylegesen csak március 21. után következett be. Lásd Friss Ujság, 1919. március 18. 2.

¹² Bene 2021, 15.; Nagy 2019, 18.

¹³ Tóth 2019a, 32.

¹⁴ Tóth 2019b, 29.

¹⁵ Kelemen 1923, 217.; Varjassy 1932, 46–49.

¹⁶ Timbus–Caciara 2008, 141.

¹⁷ Kelemen 1923, 216.

¹⁸ Varjassy 1932, 48.

elnök, P. Ábrahám Dezső¹⁹ szerint a megszállók „kis négereknek” nevezték a dadogó, nyelvüket rosszul beszélő személyeket.²⁰

Francia elképzelések egy magyar ellenkormányról

A franciák Tanácsköztársaság elleni fellépéséhez előnyt jelentett volna egy kommunistaellenes magyar kormány és egy ahhoz kapcsolódó magyar haderő, mert így nem intervencióerőként, hanem egy polgárháborús állapotban lévő országban a rend megteremtésének elősegítőjeként léphettek volna színre.

Ez egyezett azoknak az emigránsoknak a szándékaival, akik létrehozták a bécsi Antibolsevista Comitét (ABC) 1919. április 12-én.²¹ Ők már április elején felvetettek egy grandiózus tervet, amelynek részeként francia gyarmati csapatok szállták volna meg Ausztria fontosabb városait. Ezt követően koncentrikus támadást indítottak volna Magyarország ellen minden irányból, majd a siker után egy 60–100 ezer főből álló magyar hadsereg Ukrajna felé vonult volna Leninék ellen. E terv a sülyesztőbe került, ahogy több másik elképzelés is: felmerült, hogy Garami Ernő venné át puccsal a hatalmat, valamint az is, hogy a bécsi ABC maga szervezne katonai támadást, amelyet az antant támogatna (kiindulási pont délnyugat felől, a jugoszlávok megszállta területekről). Ez utóbbiból Clemenceau április 14-i tiltása miatt – aki látni sem akart egy ütőképes magyar ellenforradalmi hadsereget – végül egy olyan ígéret lett de Lobit részéről, hogy a bécsi ABC tagjai áttelepülhetnek a francia zónába, és ott korlátozott erejű hadsereget szervezhetnek.²²

Nemcsak az ausztriai magyar jobboldali emigráció bátorította cselekvésre a franciákat, hanem például Róth Ottó bánáti szociáldemokrata politikus is, aki Kun Béla követeként érkezett Belgrádba, de magánbeszélgetések során a rendszer megdöntését tanácsolta.²³

Mindezekkel párhuzamosan azonban egyre inkább Szeged, illetve Arad jelent meg egy magyar szervezkedés lehetséges központjaként – a harmadikként felmerülő Pécs a jugoszlávok tiltakozása miatt kiesett.²⁴ A bécsi ABC megbízásából Belgrádban de Lobit-val tárgyaló Gömbös Gyula vezérkari százados április 24-én Szegedre érkezett, majd a helyi ellenforradalmárokkal együtt megalapította az Antibolsevista és Rendfenntartó Comitét szegedi végrehajtó bizottságát (röviden a szegedi ABC-t).²⁵ De Lobit arra utasította Charpy tábornokot, hogy legyen „semleges”, de közben bátorítsa az ellenforradalmárokat, hogy egy, a lakosság támogatását élvező direktóriumot hozzanak létre.²⁶ Ez utóbbi célt azonban nem sikerült elérniük – a baloldali elemekkel való küzdelem már Károlyi Gyula szegedi kormányának idején az 1919. júniusi sztrájkba torkollott.²⁷

Az aradi kormány létrejöttének előzményei – tárgyalások Belgrádban

A későbbi aradi kormány két minisztere – egymástól függetlenül – szintén tárgyalásokat folytatott de Lobit-val Belgrádban. Habár mind Varjassy Lajos, mind Bartha Ábel megjelentette az erre az időszakra vonatkozó visszaemlékezéseit,²⁸ azok csak jelentős forráskritikával használhatóak.²⁹

Varjassy Lajos – aki de Gondrecourt tábornokkal és a szintén Aradon szolgáló Saint-Laumer

¹⁹ Hivatalos nevén dr. Ábrahám Dezső László, de ismertebb P. Ábrahám Dezsőként, Pattantyús-Ábrahám Dezsőként, danckai Pattantyús Ábrahám Dezsőként.

²⁰ Danckai Pattantyús Ábrahám 2017, 40.

²¹ Romsics 2017, 29–30.

²² Romsics 1985, 574–577.

²³ Ormos 1984, 213–214., 245.

²⁴ Ormos 1984, 247.

²⁵ Tóth 2021a, 19.

²⁶ Ormos 1984, 248.

²⁷ Tóth 2021b, 54–57.

²⁸ Bartha 1920; Varjassy 1932.

²⁹ Úgy véljük, hogy a Bartha-féle „memoár” inkább a politikai pamflet kategóriába sorolható, de Varjassyt is az akkori politikai céljai vezették a munkája megírásához. Reményeink szerint a memoárok állításait a francia levéltári források bevonásával pontosítani, korrigálni tudjuk a későbbi kutatásaink során.

századossal jó kapcsolatot ápolt – az 1919. március 22. utáni napokban a két francia tiszttel való egyeztetések során jutott arra a következtetésre, hogy személyesen Belgrádba, majd onnan esetleg tovább Párizsba³⁰ kell utaznia. A célja az volt, hogy rábírja az antant vezetőit arra, hogy francia katonai támogatással, de a magyarok saját maguk döntsék meg a Tanácsköztársaságot.³¹ Kelemen Béla – meg nem nevezett forrásaira hivatkozva – azt is állítja, ezzel egyben az is célja volt, hogy Róth Ottót „kiüsse a nyeregből”, mert Arad a tervezett Bánáti Köztársaság része lett volna.³²

Párizsig nem jutottak el, csak a szerb fővárosig. A prefektus itt találkozott de Lobit tábornokkal, valamint vezérkari főnökével, Dosse ezredessel, továbbá felkereste az angol, a francia és az amerikai követeket. Varjassy átadott egy memorandumot, amelyet a visszaemlékezése szerint saját maga állított össze a franciák kérésére. Ebben kérte a franciák „anyagi és erkölcsi” támogatását a Vörös Hadsereg bomlasztásához vagy akár fegyveres leveréséhez. Az emlékiratot Franchet d’Espèrey részére küldték el, de választ nem kapott rá az aradi politikus.³³ A kortársak visszaemlékezései szerint viszont Kintzig János korábbi aradi főispán saárosi Saárossy-Kapeller Oszkár kérésére készített egy memorandumot, amelynek tartalmát megvitatta báró Bornemisza Gyulával is. A francia nyelvű dokumentumban a szerző azt javasolta, hogy (az ellenforradalmi) Magyarország saját fegyveres erővel támadjon a kommunistákra, s ezt az akciót a franciák támogassák. Egyben a szomszédos államok megszálló csapatainak megállítását is elvárta a művelet alatt.³⁴ A memorandumot azért kérte az összekötő tiszt, hogy ha Varjassynak eltérő véleménye lenne, akkor erre építhessen, de Barabás Béla úgy látta, valójában a prefektus volt kíváncsi ilyen kerülő úton az aradi elit többi tagjának a véleményére.³⁵ A két (vagy egy) memorandum szövegét nem ismerjük, de az ismertetett tartalmuk szinte megegyezik, így valószínűnek tartjuk, hogy Kintzig munkáját adta át Varjassy.

Bartha Ábel Zágráb felől érkezett Belgrádba április 2-án, és Troismont százados segítségével jutott be de Lobit-hoz. A Magyarországi Hadsereg parancsnoka előtt felvázolta, hogy milyen veszélyt jelent Budapest földrajzi adottságai miatt a kommunizmus itteni megjelenése, s a Tanácsköztársaság elleni fellépést javasolta. De Lobit Barthatól is memorandumot kért, azt továbbította Foch marsallnak, aki 48 órán belül reagált: utasította Franchet d’Espèrey-t, hogy haladéktalanul utazzon Belgrádba a de Lobit-val való egyeztetésre – legalábbis ezt állította Bartha, aki saját fontosságának kiemelése érdekében rendszeresen szakított a valósággal memoárjában. A korábbi lókupec, későbbi aradi belügyminiszter szerint Franchet d’Espèrey és de Lobit a tárgyalások során döntött egy 4-5 hét múlva meginduló támadásról, s az ő javaslatára beleegyezett abba is a marsall, hogy Budapestet a szerveződő magyar csapatok szállják meg. Bartha valódi fontosságáról inkább az árulkodik, hogy ezt követően a „francia főhadiszállás hírszerző irodájának magyar osztályában” biztosított magának helyet³⁶ – azaz a franciák ügynöke volt, amiben már a kortársak is biztosak voltak (ahogy Varjassyt is annak tartották).

Összességében megállapítható, hogy de Lobit több vasat is tartott a tűzben, s habár – mint korábban említettük – Clemenceau április 14-én megtiltotta az ütőképes ellenforradalmi haderő szervezését, a Magyarországi Hadsereg parancsnoka továbbra is támogatta az emigránsokat, most már elsősorban Aradon és Szegeden.

Az aradi kormány létrejöttének előzményei – az aradi szál

Aradon április elejétől a polgárság egy része, főleg az egykori Nemzeti Munkapárthoz köthető személyek, köztük Kintzig János, titokban szer-

³⁰ Párizsba nem jutott el. Bartha Ábel kötetében ezt saját érdemének tekinti, mert állítása szerint Varjassyt „mint kommunistát apostropháltam a főhadiszálláson”. Az nem zárható ki, hogy Bartha intrikált vetélytársai ellen, de a franciák szinte biztosan nem hitték el a vádat, hiszen a következő hónapokban is támaszkodtak az aradi prefektusra. Lásd Bartha 1920, 23.

³¹ Varjassy 1932, 50.

³² Kelemen 1923, 217.

³³ Varjassy 1932, 50.

³⁴ Kelemen 1923, 217.

³⁵ Barabás 1929, 156–157.

³⁶ Bartha 1920, 18–21.

vezkedni kezdtek az aradi Kormányzótanács ellen. Úgy látták, abban túlzottan domináns a szociáldemokraták szerepe, akik csak a proletariátussal és a munkássággal törődnek. Arra a következtetésre jutottak, hogy ki kell szorítani a vezetésből ezeket a baloldali elemeket, s helyettük a középosztály képviselőit szükséges pozícióhoz juttatni. E viták részben anyagi természetűek is voltak: még egy, a népköztársaság idején született rendelet alapján havi maximum 2000 koronát fizethettek ki a helyi bankok a betéteseknek; különböző termékekre illetékeket vetettek ki.³⁷ Eckhardt szerint mintegy 9 millió koronát gyűjtött be Varjassy a népjóléti alapba, és politikai szereplése ezen a „korrupciós bázison” alapult.³⁸

Április 14-én megjelent Aradon de Lobit tábornok Belgrádból, valamint a 17. gyarmati gyalogoshadosztály parancsnoka, Pruneau tábornok Temesvárról. Eckhardt Tiboron keresztül délután három órára hívták a helyi elitből Kintzig Jánost, báró Bornemisza Gyulát, báró Solymossy Lajost és Purgly Emilt egy kommunistaellenes akció ügyében. Az öt magyar megegyezett abban, hogy a Varjassy-féle belgrádi utazás előtt Saárossy-Kapeller Oszkárnak átadott memorandum átdolgozott változatával jelennek meg a tábornokok előtt. Meglepetésükre a várban Varjassy Lajos társaságában fogadta őket Saint-Laumer százados, de Gondrecourt vezérkari tisztje. A tiszt elmondta azokat az irányelveket, amelyek alapján a tárgyalásokat folytathatják – ezek megegyeztek a belgrádi út előtt átadott memorandum tartalmával. Kelemen Béla leírása szerint itt döbbsentek rá, hogy az összekötő tiszt az emlékiratot tényleg átadta a prefektus részére.³⁹ Ezután bementek, Kintzig – akit Barabás Béla idéz memoárjában – úgy emlékezett rá, hogy Varjassy távozni akart, de a többiek bevitték magukkal őt is.⁴⁰ A francia tábornokok – de Lobit, de Gondrecourt, Pruneau – azt tanácsolták, hogy fogjanak össze a magyarok. „*Uraim, vegye-*

nek példát a franciáktól. Amidőn 1870-ben Páris ostroma alatt szintén kitört a kommün, mi idegen segítség nélkül levertük azt. Mi segítjük Önöket, de Önök is mutassanak bátorságot, energiát és főleg szervezkedjenek gyorsan” – mondta Kintzig szerint de Lobit.⁴¹

Erkölcsei, anyagi támogatást (toborzandó magyar hadsereg zsoldja, tiszti fizetések), valamint a fegyverek és más felszerelés biztosítását is ígérték. Hozzá tették: szükség van a magyar ellenforradalom zászlóbontására, mert ha ez megvan, akkor erre hivatkozva felléphetnek ők is. A magyarok kérték, hogy az általuk elfoglalt területeket utána ne adják át a románoknak, mert nem tudnának toborozni a haderőbe, ha a katonáknak aggódniuk kellene az otthon hagyott családtagjaik miatt – erre a franciák ígéretet is tettek.⁴²

Eckhardt 1922-ben megjelent, *A francia megszálló csapatok szerepe az aradi és szegedi ellenforradalomban* című, kétrészes cikkében némileg eltérő módon emlékezett. Eszerint de Lobit, de Gondrecourt és Saint-Laumer mellett Dosse ezredessel, a Magyarországi Hadsereg vezérkari főnökével tárgyaltak, Temesvárról pedig nem Pruneau, hanem de Tournadre jött. Úgy emlékezett, teljes mértékben elutasították a románokkal való együttműködést, ez ügyben utóbb Saint-Laumer jelezte is, hogy a dolog rossz benyomást keltett Párizsban. Eckhardt „kifelejtette” az „áruló” Varjassyt is, ami valószínűleg nem véletlen: később sem derül ki, hogy ki szerkesztette a kormányproklamációt (ő maga Varjassyval), illetve hogyan jutott el Aradról Makóra és Szegedre (Varjassyval, annak autójába ülve).⁴³

Azonban nem sokkal később, április 16-án a románok megindították a várt offenzívájukat. A harcok román győzelemmel végződtek, Nagyváradot, Debrecent is elfoglalták a megszállók, majd kijutottak a Tiszáig. Mindez merőben új helyzetet eredményezett, a Szegedről jövő francia erők csupán Makót és Nagylakot szállták meg.⁴⁴ Az

³⁷ Kelemen 1923, 217.

³⁸ Eckhardt 1922a, 1.

³⁹ Kelemen 1923, 217–218.

⁴⁰ Barabás 1929, 157.

⁴¹ Barabás 1929, 157–158.; Kelemen 1923, 218.

⁴² Uo.

⁴³ Eckhardt 1922a, 1–2.

⁴⁴ Pollmann 2016, 346–347.

aradiak azt hitték, hogy végül ezért maradt el a Budapest elleni francia intervenció,⁴⁵ pedig azt már Clemenceau utasítására az aradi egyeztetés előtt néhány nappal lefújta a Magyarországi Hadsereg parancsnoka:⁴⁶ gyakorlatilag csak hitgették a magyarokat.

Valamikor ebben az időszakban jelent meg egy Budapestről érkezett banktisztviselő, Gábor Ferenc a városban. Paál Jób 1919 őszén, a román cenzúra engedélyével megjelent könyvecskéje szerint április első napjaiban indult el, miután főnökét, Krausz Simont, a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. vezetőjét tájékoztatta arról, hogy Szegeden vagy Aradon küzdeni akar a Tanácsköztársaság ellen.⁴⁷ Gábor – született Greiner – Ferenc⁴⁸ azonban minden bizonnyal nem szólt minderről öccsének, Andornak,⁴⁹ a népszerű kabaré- és regényszerzőnek, aki pár hónappal később felajánlotta Kun Bélának és családjának, hogy költözzenek hozzá.⁵⁰ 1919 „Rajk fivérei” homlokegyenest ellenkező utat jártak be, és csak 1945 után éltek újra mindketten a magyar fővárosban.⁵¹ Valójában Gábor Ferenc nem a semmiből és nem véletlenül termett Aradon – egy I. világháborús sajtóhírben szerepel egy ugyanilyen nevű, ott szolgáló hadnagy,⁵² aki minden bizonnyal megegyezik vele.⁵³

Gábor Ferenc a hozzá hasonlóan szintén izraelita vallású⁵⁴ Pálmai Lajos közjegyzőnél jelentkezett. Az ő irodájában vázolta fel az aradiak, valószínűleg a Kintzig-féle ellenzék vagy a következőkben bemutatandó Honvédelmi Bizottmány tagjai előtt,⁵⁵ hogy Budapesten gyenge a kommunisták hatalma, „egy maroknyi ember elég ahhoz, hogy Kun Béláékat letörje”. Az aradiak javaslatára de Gondrecourt-hoz akart bejut-

ni, de nem fogadta őt a városkormányzó. Paál szerint ekkor a szállodai bejelentőlapra ráírta, hogy „Gábor Ferenc a Tanácskormány pénzügyi megbízottja Aradmegye részére”, ezt követően letartóztatták, és Saint-Laumer elé vitték, ahol előadta elképzeléseit. A tárgyalás után a francia tiszt Budapestre küldte Gábort.⁵⁶

Habár a franciák szándékában állt az egykori munkapártiak és Varjassy összebékítése, a találkozó inkább felbátorította Kintzigéket, hogy az aradi Kormányzótanáccsal kapcsolatos problémáik megoldásában a franciák segítségét kérik. Április 16-án de Lobit-val, majd két nappal később Varjassyval is közölte a polgárság, hogy nagyobb befolyást szeretne a Kormányzótanácsban. A prefektus Kelemen Béla „informátorai” szerint erre úgy reagált, hogy erőtlennek és gyengének nevezte a polgárságot, míg a munkásságot jól szervezettnek. Válaszában Eckhardt megfenyegette azzal, hogy „e tévhitében könnyen csalódás érheti, mert a polgárság elveszítette türelmét és könnyen megmutathatja az öklét is”.⁵⁷ Eckhardt a korábban említett cikkében nem írt az esetről, Varjassy pedig memoárjában úgy számolt be a gróf Königsegg Fidél kertjében zajlott egyeztetésekről, hogy azok során a legteljesebb egyetértésben jutottak estéről estére arra a gondolatra, „hogy egyelőre félre kell tenni minden társadalmi, gazdasági és politikai ellentétet és vállvetve kell küzdeni a budapesti rémuralom ellen”.⁵⁸

A Fehér Kereszt Szállodában április 17-én délután a tényleges és tartalékos tisztok gyűltek össze – köztük Pálmai Lajos, ez alkalommal nem közjegyzői, hanem tartalékos hadnagyi minőségében. Nem csak aradiak voltak közöttük: az

⁴⁵ Barabás 1929, 158.

⁴⁶ Nagy 2019, 28.

⁴⁷ Lásd Paál 1919, 12–13.

⁴⁸ Budapesti Közlöny, 1911. március 11. 1.

⁴⁹ Kelemen 1923, 516. Továbbá vö. a köv. anyakönyvi bejegyzések adatait: HU-BFL-XXXIII.-1-a. Bp. VIII. ker., hal., 1948. 2547. b.; HU-BFL-XXXIII.-1-a. Bp. XII. ker., hal., 1953. 82. b.

⁵⁰ Kun Béláné 1969, 219–220.

⁵¹ HU-BFL-XXXIII.-1-a. Bp. VIII. ker., hal., 1948. 2547. b.; HU-BFL-XXXIII.-1-a. Bp. XII. ker., hal., 1953. 82. b.

⁵² Valójában népfelkelő tiszt volt, valószínűleg ezért is szolgált a hátszágban.

⁵³ Délmagyarország, 1914. december 16. 7.

⁵⁴ A fehérterror idején készült Paál kötete, ezért hangsúlyosan szerepeltette az ellenforradalom izraelita vallású szereplőit – ezzel reagálva a zsidóságot és a kommunizmust összekapcsoló vádakra.

⁵⁵ Paál Jób szerint április 6-án a Honvédelmi Bizottmánnyal vette fel a kapcsolatot, de az csak április 17-én alakult meg.

⁵⁶ Paál 1919, 14–15.

⁵⁷ Kelemen 1923, 218.

⁵⁸ Varjassy 1932, 55.

előző nap érkeztek meg Budapestről a Lovászypárt küldöttei – dr. Wagner Károly, dr. Fazakas Endre, dr. Huczik Elemér és Bársony Elemér –, akik Friedrich István kérésére mentek a városba, s rögtön csatlakoztak is a tiltakozókhoz. Végül mintegy kétszázan – tiszték és polgárok – vonultak át Varjassy hivatala elé, ahol a prefektus kijelentette, hogy „kár volt őt bevégzett tények elé állítani, hiszen a polgári társadalom megfelelő bevonására ő maga is hajlandó lett volna”.⁵⁹

Megalakult – 1848-as mintára – az aradi Honvédelmi Bizottmány (Paál Jónnál Véderő Bizottság),⁶⁰ amelynek vezetésében helyett kaptak a későbbi kormány miniszterei és államtitkárai: báró Bornemisza Gyula, báró Solymossy Lajos és testvére, Kintzig János, Pálmai Lajos, Varjassy Lajos, Eckhardt Tibor, Korossy György, Saárossy-Kapeller Oszkár, továbbá Purgly Emil fivérével, valamint a ragyogóan dekorált Benedicty Imre alezredes, a legutolsó aradi ténparancsnok,⁶¹ aki állítólag Fehér Gárdát akart szervezni a munkásság ellen.⁶² A mozgalom elnöke – Paál Jób könyve alapján – Varjassy volt, más források nem írnak vezetőről.⁶³ Az előbbtől eltérő névsort közölt Wagner Károly: szerinte a vezetés tagjai voltak a fővárosi kiküldöttek, de kihagyta Korossyt, Saárossy-Kapellert a felsorolásból, és arról írt, hogy az „ellen egyhangúlag tiltakoztak, hogy az ottani kormánybiztost, a volt radikális Varjassy Lajost beavassák a dologba”.⁶⁴

Ezzel párhuzamosan megindult egy gyűjtés egy magyar fegyveres erő részére, amelyre egyaránt tekintettek karhatalomként és egy nemzeti haderő kezdeményeként: ez lett az Arad Megyei Csendőrség. Az elnevezés egyben óvatosságból is született, hogy ne keltse fel a románok és a szerbek figyelmét. Ez nem sikerült, mert a román hadsereg a kezdetektől fogva fenyegetésként te-

kintett a jelentésekben hol csendőrségnek, hol „fehér gárdának” nevezett erőre. A méretét is erősen túlbecsülték: egy 1919. április végi információs jelentés 400 főben adta meg a franciák által engedélyezett létszámot és 800-ban a valósat.⁶⁵

Paál Jób szerint Wolff Jenő kereskedő, később az aradi Union Sacrée tagja, társai segítségével fél óra alatt 150 ezer koronát gyűjtött össze a „haderő” részére, majd a következő napokban a város kereskedői, iparosai, földbirtokosai továbbá 700 ezer koronát adtak össze. Az összegyűlt pénzt – vagy annak maradékát, mert román jelentések szerint napi 80 korona fizetést kaptak a csendőrség tagjai⁶⁶ – később átadták az aradi kormány részére.⁶⁷ Eckhardt Tibor úgy emlékezett, hogy egy nagyobb összeget, egy nap alatt kétmillió koronát sikerült összegyűjteni a célra, s mintegy kétszáz fős katonai egység jött létre. De Gondrecourt már korábban elrendelte, hogy az Aradon tartózkodó magyar tiszték viseljék rendfokozati jelzéseiket és oldalfegyvereiket,⁶⁸ ez az előírás minden bizonnyal az új fegyveres testület tagjaira is vonatkozott. A korábban hivatkozott román forrás szerint „a magyar tiszték az egyenruhájukon a magyar színeket viselik”.⁶⁹ Úgy véljük, ez talán a szegedi Nemzeti Hadserg katonáinak zubbonyára és köpenyére varrt trikolor szalagdarab „előképe” lehetett. A csendőri erők létrehozásával az ellenforradalmárok célja az volt, hogy lépésről lépésre növeljék a mozgásterüket, először Arad térségében, majd a Marosra támaszkodva megteremtsék Szegeddel az összeköttetést, legvégül pedig az ország felszabadításában vegyenek részt.⁷⁰

E tekintetben végül csak az első lépésig jutottak el. 1919. április 20-án Saint-Laumer a szemléje után kiosztotta a lőszeret, majd a csendőrség tagjai az aradi MARTA-gyár (Magyar Au-

⁵⁹ Kelemen 1923, 218–219.

⁶⁰ Ő a szervezés kezdetét némileg korábbra, április elejére datálta, de Kelemen forrásai a pontosabbak. Lásd Paál 1919, 12–13.

⁶¹ Róna 1930, 775.

⁶² Kelemen 1923, 218.

⁶³ Paál 1919, 12.

⁶⁴ Egy Ellenforradalmár 1920, 25–26.

⁶⁵ Ciubotă–Nicolescu–Țucă 1998, 172. Magyarul lásd az ez alapján készült jelentést a következő kötetben: Románia és az erdélyi kérdés 2020, 160.

⁶⁶ Ciubotă–Nicolescu–Țucă 1998, 153.

⁶⁷ Paál 1919, 23.

⁶⁸ Világ, 1919. szeptember 30. 3.

⁶⁹ Ciubotă–Nicolescu–Țucă 1998, 153.

⁷⁰ Eckhardt 1922a, 2.; Varjassy 1932, 51–52.

tomobil Rt.) teherautóin megindultak Battonya felé. Útközben egy puska lövés nélkül elfoglalták Torna falut, majd a battonyai Vörös Őrséget is leküzdötték lőfegyverhasználat nélkül. Őrizetbe vették a községi direktóriumot – Varjassy megjegyzi: köztük volt a református lelkész –, majd „Battonya lakossága lelkesedéssel csatlakozott az új rezsimhez”, és nem mellékesen lefoglalták a battonyai Állampénztárban elhelyezett 300 ezer⁷¹ koronát. Eckhardt szerint rosszabbul is elsülhetett volna az akció. A franciák által ígért őket követő és esetleges vészhelyzetben segítő két páncélgépkocsit nem látták, s csupa vaköltényt osztottak ki a „csendőröknek”. Utólag Saint-Laumer ezt azzal magyarázta az őt kérdőre vonó magyaroknak, hogy a sötétségben összekeverték a csomagokat – a magyarázat nem győzte meg Eckhardtot.⁷² A korábban említett budapesti Lovászypárti küldötteket is kihallgatáson fogadta de Gondrecourt április 18-án délután. Wagnerék beszámoltak arról, hogy a Székely Hadosztály parancsnokával milyen ellenforradalmi egyeztetéseket folytattak, a tábornok pedig megkérdezte, hogy a román offenzíva befolyásolhatja-e Kratochvil Károlyt. A városkormányzó ekkor is kifejezte, hogy támogatna egy helyi magyar ellenforradalmi fegyveres erőt: megengedi a toborzást (4 csendőrszázad és tiszti zászlóalj), 6000 db fegyvert és azokhoz löszert biztosít, ad szekereket a vonatcsapatok részére. Továbbá egy Aradon alakuló magyar ellenkormány ellen sincs kifogása.⁷³ Kelemen saját kötetében külön lábjegyzetben jegyezte meg, hogy ilyen konkrét ígéreteket valójában nem tett de Gondrecourt,⁷⁴ s mi magunk is valószínűbbnek tartjuk, hogy a négy nappal korábbi találkozóhoz hasonló, általánosabb jellegű kijelentések hangzottak el. Wagner állította azt is, hogy április 23-án Fazakas Endre létrehozta az első

tiszti zászlóaljat,⁷⁵ azonban erre vonatkozóan sem rendelkezünk más forrásból adatokkal. Ha megtörtént is ez, akkor sem érthette el az alakulat létszáma egy zászlóaljét.

1919. április 21-én azt javasolta Varjassy Saint-Laumer ötlete nyomán, hogy hozzák létre az aradi Union Sacrée-t, azaz a Szent Egységet. Az Union Sacrée-t eredetileg 1914 nyarán hirdették meg; ennek jegyében a francia baloldal és a kormány megállapodott a politikai küzdelmek és a sztrájkok felfüggesztéséről a világháború végéig. Aradon is az lett a cél, hogy felekezeten, politikai pártokon, társadalmi osztályokon túli összefogást hozzanak össze a kommunista rendszer ellen – a legfontosabb feladat ezért a szociáldemokrata munkásság megszólítása lett. A tárgyalásokat Zerkovitz Rudolf vezette, sikerrel: külön nyilatkozatot is kiadott arról a Munkástanács, hogy ők maguk bolsevikellenesek és tisztán szociáldemokraták.⁷⁶ A Délmagyarország 1919. április 25-i számában is beszámoltak minderről. Egy három nappal korábban Aradról érkezett sürgöny alapján a következő volt a tíz Munkástanács-tag által aláírt nyilatkozat szövege: „Mint az összes munkás szakszervezeteknek a képviselői, kijelentjük, hogy a rendnek vagyunk a hívei. Kárhozzatjuk a bolsevikiek által felidézett rendetlenségeket. Semmiféle közösséget a budapesti kormánnyal nem vállalunk.”⁷⁷

Április 25-én megalakult az aradi Union Sacrée,⁷⁸ bár a tekintetben némileg ellentmondások a források, hogy ez délelőtt vagy este történt meg.⁷⁹ A nagygyűlést a vármegyeháza kistermében tartották, és részt vettek rajta az aradi Kormányzótanács tagjai, a Munkástanács, a katonatisztek, a helyi ügyvédi kamara, a megyei kereskedelmi és iparkamara, a vármegyei gazdasági egyesület, az áru- és értéktőzsde, az ipartestület, a kereskedelmi egyesület, a kaszinó, az

⁷¹ Kelemen százezret írt, de ennek az adatnak később ő maga mondott ellent. Vö.: Kelemen 1923, 219., 504.; Sz. Szigethy 1942, 9.

⁷² Eckhardt 1922a, 2.; Kelemen 1923, 219.; Varjassy 1932, 51–52.

⁷³ Egy Ellenforradalmár 1920, 25.

⁷⁴ Kelemen 1923, 219.

⁷⁵ Egy Ellenforradalmár 1920, 26.

⁷⁶ Kelemen 1923, 219.; Paál 1919, 18.

⁷⁷ Délmagyarország, 1919. április 25. 4.

⁷⁸ Több eltérő dátum szerepelt már a korabeli magyar forrásokban is, de az Union Sacrée megalakulásáról már április 25-én tudtak a franciák, így a következő lábjegyzetben felsoroltak közül a legkorábbi a helyes. Lásd Ormos 1984, 248., 418.

⁷⁹ Kelemen azt írta, hogy április 25-én este volt a gyűlés, az Aradi Újság tudósítását átvevő Szeged és Vidéke szerint április 26-án délelőtt 11 órakor kezdődött az értekezlet. A Délmagyarország ugyanezt a cikket április 28-ai datálással közölte 29-én. Vö.: Délmagyarország, 1919. április 29. 2.; Kelemen 1923, 219–220.; Szeged és Vidéke, 1919. április 27. 1.

aradi Lloyd Társulat, a GYOSZ (Gyáriparosok Országos Szövetsége), valamint más egyesületek, szervezetek képviselői (két-két fővel). Varjassy bejelentette, hogy egy jelentős cél megvalósítása érdekében gyűltek össze.⁸⁰ Azt szeretnék elérni, hogy „Aradról induljon ki egy országos jellegű politikai és katonai mozgalom, amely politikai és katonai téren döntő változást idézzen elő Magyarországon életében és ennek elérése után egy oly kormányzat megalakulását készítse elő, amely a polgárság és munkásság egyesítésével az ország fejlődését és gazdasági termelőképességét biztosítsa”.⁸¹ Varjassy kérte, hogy bízzanak meg valakit e mozgalom vezetésével. Saint-Laumer mint a „francia hadsereg hangja” szólalt fel, üdvözölte az összefogást, és azt kérte, hogy Arad mintapélda legyen arra, hogy miként kell a kommunisták ellen harcolni. Javasolta, hogy Varjassyt bízzák meg a mozgalom vezetésével.⁸²

A polgárság nevében dr. Parecz Béla ügyvéd, a munkásság képviselőjében Gruber Imre szólalt fel. Utóbbi kijelentette, hogy az ő szemükben Kun Béla nem szervezett munkás, hanem a csofcselék része, s természetesen csatlakoznak a Szent Egységhez.⁸³ A többi résztvevő is megértette a franciák üzenetét: egyhangúlag döntöttek arról, hogy az összes politikai párt és társadalmi csoport összefog, és megalakítják az Union Sacrée-t, amelynek az élére Varjassy Lajos kormánybiztos kerül.⁸⁴

Saint-Laumer bejelentette, hogy a gyűlésről táviratilag értesíti Belgrádot (de Lobit), Konstantinápolyt (Franchet d’Espèrey) és Párizst (francia kormány). Hozzátette, hogy Arad és Arad vármegye azon részein, ahol még nincsenek román csapatok, csendőrséget kell szervezni, „amely egy később megfelelő időpontban egy magyar nemzeti hadsereg magvát alkossa [sic!]”.⁸⁵

E terület azonban fokozatosan csökkent, az április 16-i román támadás miatt hamarosan Arad

egy francia (és magyar) szigetté vált a román tengerben. Április 27-én a franciák Varjassy keresztül megüzenték, hogy a kialakult helyzet miatt a városból nem indulhat el a katonai akció. Azt javasolták, hogy a csendőrség erői hagyják el Aradot Szeged felé. Benedicty ezt kalandor megoldásnak találta, és azt ajánlotta, hogy egyelőre maradjanak helyben.⁸⁶

Az aradi kormány létrejöttének előzményei – a temesvári szál

1919. április 27-én Pálosi Dénes, a Temesvári Városi Fiú Felső Kereskedelmi Iskola tanára koptogtatott Márton Albert ügyvédnél, a Délvidéki Magyar Nemzeti Tanács (D. M. N. T.) végrehajtó bizottságának elnökénél. Hírt hozott: a franciák azt üzenték, hogy Belgrádból, a francia főparancsnokságról két küldött érkezik.⁸⁷

Mint korábban utaltunk rá, Temesvár sajátos helyzetben volt. Miután a gyakorlatilag halva született Róth Ottó-féle Bánáti (vagy Bácsági) Köztársaság története véget ért,⁸⁸ a szerbek és a franciák szállták meg a Bácságot, de megmaradt a magyar közigazgatás. 1918 decemberében kezdték meg a Délvidéki Magyar Nemzeti Tanács megszervezését, és az 1919. január végén alakult meg hivatalosan. A szervezet igyekezett a magyar érdekek mellett lobbizni a temesvári megszállóknál, többek között két tanár – egyikük az említett Pálosi – memorandumot készített Magyarország területi integritása mellett.⁸⁹

1919 februárjában a szerb megszállók újabb lépéssel próbáltak közelebb kerülni az „impérium átvételéhez”: Martin Filipon (dr. Filipon Márton) alibunári ügyvédet Temes és Krassó-Szörény megyék, Josef Reinhold Heegn (Heegn Reinhold) verseci mérnököt, pángermán politikai aktivistát Temesvár város főispánjává nevezték

⁸⁰ Szeged és Vidéke, 1919. április 27. 1.; Varjassy 1932, 53.

⁸¹ Szeged és Vidéke, 1919. április 27. 1.

⁸² Varjassy 1932, 54.

⁸³ Kelemen 1923, 219–220.; Varjassy 1932, 54.

⁸⁴ Szeged és Vidéke, 1919. április 27. 1.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Kelemen 1923, 220.

⁸⁷ Kelemen 1923, 221.

⁸⁸ Kókai 2013, 67–70.

⁸⁹ Kelemen 1923, 221.

ki. Filipon azonban Heegnt – annak túlzott németbarátsága miatt – félreállította, s „de facto” kormánybiztosként működött Temesváron.⁹⁰ Mindezek természetesen kiváltották a D. M. N. T. válaszát: a szervezet a magyar polgárság képviselőjeként egyszerre küzdött a szerbek és a város adminisztrációjában jelentős szerepet játszó magyar szocialisták ellen. Május 5-én megalakították a Temesvári Polgári Szövetséget (más forrásokban a Bánáti Polgári Szövetség, Polgári Tanács, illetve a Polgárszövetség név is megjelenik) a vagyonosabb rétegek, főleg a háztulajdonosok képviselőit, és nagyobb beleszólást követeltek a helyi közéletbe.⁹¹

E robbanékony viszonyok között létező városba érkezett meg Bartha Ábel és Augner István, az említett két küldött egy francia főhadnagy kíséretében. Mártont és Pálosit arról informálták, hogy a korábban elküldött memorandum okán fordulnak hozzájuk, és a kommunistákkal szemben egy ellenkormányt kívánnak szervezni – ehhez a francia támogatás már megvan. Márton Albert elfogadta a javaslatot, és megegyeztek abban, hogy Bartha és Augner megteremti az összeköttetést Szeged, Arad és Temesvár között.⁹² Ugyanezen a napon megérkezett Szegedről Temesvárra Gömbös Gyula küldötte, Isépy Aladár vezérkari őrnagy is, akinek hasonló célja volt, mint Bartháéknak: a három város ellenforradalmi erői közötti kapcsolatfelvétel. Isépy szintén egyeztetett Pálosival, majd maga is Aradra indult, és a vonaton megismerkedett Barthával és Augnerrel. A vezérkari tisztre – a Kelemennek átadott visszaemlékezései szerint – nem tett túl jó benyomást a két küldött, kétkedve hallgatta, hogy a franciák József főherceget szeretnék uralkodónak, és hihetetlennek tartotta azt az állításukat is, hogy Nagy-Magyarország megmarad, „s legfeljebb határkiigazításról lesz szó a románok javára”. Azonban a közös cél miatt együttműködött velük.⁹³

Aradon április 28-án Pálmai Lajos lakásán

fogadták a három férfit a helyi és az itt összegyűlt ellenforradalmárok, ezzel személyesen is megtörtént a kapcsolatfelvétel a három város mozgalmi között. Isépy szerint Bartha azt tanácsolta, hogy „az összes politikai pártok és társadalmi egyesületek vezetőit” hívják össze, és mondassák ki velük a „szent egységet”. Ennek értelmében április 30-án este tíz és éjfél között megalakították az aradi Antibolsevista Comitét, és elnökének Varjassyt választották. Erről azonban sem Bartha, sem Varjassy nem tett említést a memoárjában, az ünnepség leírása pedig az aradi Union Sacrée április 25-i megalakításáról szóló tudósításokra emlékeztet. Az eseményről más forrás nem áll rendelkezésre: habár a vezérkari őrnagy azt állította, hogy a jegyzőkönyvből készítettek másolatot a szegedi ABC részére is, ezzel kapcsolatban Kelemen megjegyezte kötetében, hogy „[e]zt az iratot soha nem kaptam meg”.⁹⁴

A kormányalakítás előkészítése

„Mi szeretjük a lelkes, becsületes embereket, de felelőtlen egyénekkkel nem tárgyalhatunk. Alakítsanak kormányt, ha egy megfelelő kormány alakul, azt támogatni fogjuk!” – Paál Jób így „idézte” de Gondrecourt (a Budapestről újból Aradra érkezett) Gábor Ferenchez intézett szavait. A hírlapíró úgy tudta, előtte Párizssal egyeztetett a francia tábornok, de valószínűbb, hogy de Lobit-val tette. Szerinte először a banktisztviselővel közölte az ötletet, majd Saint-Laumer századoson keresztül a prefektusnak is ugyanezt üzenté még aznap.⁹⁵ Varjassy viszont úgy emlékezett, hogy a kormányalakítás ötlete Bartha Ábeltől származott,⁹⁶ azaz valójában ez esetben is a francia Magyarországi Hadsereg parancsnokságát sejtethetjük az ötlet mögött. Isépy arról számolt be néhány évvel később, hogy április 29-én ment de Gondrecourt-hoz kihallgatásra

⁹⁰ A temesvári események hátterével kapcsolatban lásd Geml 1924, 112., 123–125.

⁹¹ Geml 1924, 140–142.; Jakabfy–Páll 1939, 24–27.

⁹² Bartha 1920, 27–28.; Kelemen 1923, 221–222.

⁹³ Kelemen 1923, 222–223.

⁹⁴ Kelemen 1923, 225.

⁹⁵ Paál 1919, 15–16.

⁹⁶ Varjassy 1932, 56.

Bartha és Augner.⁹⁷ Valószínűleg ekkor beszélt Bartha a kormányalakításról a tábornoknak, aki jóváhagyta azt egyetlen kikötéssel: a kabinet a megalakulása után költözzön Szegedre.⁹⁸

Bartha, Augner és Isépy május 2-án gépkocsival elhagyta Aradot. Másnap Gömbös próbált közvetíteni a már jó ideje Szegeden tartózkodó Wagner Károlyék és Bartháék között: sikertelenül, sőt a két belgrádi küldött megharagudott rá. Május 3-án Bartha Ábel és Augner István Temesváron egyeztetett a D. M. N. T. képviselőivel. Az előbbi a belügy-, az utóbbi a külügyminiszteri posztot szeretne volna magának. Márton Albert nem kívánt részt venni a kormány létrehozásában, de azt támogatta, hogy a D. M. N. T. képviseltesse magát. A következőkben állapodtak meg: Pálosi Dénest közlelmezési miniszteri, Fülöpp Bélát kereskedelmi miniszteri, Korossy Györgyöt belügyi államtitkári, Tubán Tibort vallás- és közoktatásügyi államtitkári, Hemmen Jánost nemzetiségi miniszteri, Gemeinhardt Mártont nemzetiségi államtitkári posztra jelölik. Május 4-én reggel Bartháék újból Aradra utaztak.⁹⁹

Paál Jób szerint hivatalosan az Union Sacrée május 3-án este tartott ülésén vetették fel először a kormányalakítást. A hírlapíró kötetében az áll, hogy Ugron Gábor volt országgyűlési képviselőnek és Návay Lajos korábbi házelnöknek a neve került elő ekkor lehetséges miniszterelnök-jelöltként.¹⁰⁰ Varjassy úgy emlékezett, Návay Lajoshoz a franciák ragaszkodtak,¹⁰¹ Kelemen Béla pedig úgy tudta, hogy ugyanazon a napon a temesvári megbeszélésen Márton Albert javasolta Návay személyét.¹⁰² Maga Bartha Ábel pedig – hűen önmagához és a memoárja többi részéhez – azt állította: ő mondta, hogy legyen a kormányfő az Országgyűlés egykori elnöke.¹⁰³ Barabás Béla kötetében az olvasható, hogy már

akkor került elő Návay neve, mikor minden későbbi miniszter és államtitkár Aradon volt – ez május 5-én reggel lehetett (volna), amennyiben jól emlékezett az idős politikus.¹⁰⁴

A legvalószínűbb, hogy a Kelemen Béla által leírt – talán (az 1920-as évek elején Szegeden lakó) Pálosi Dénes elmondására épülő – változat az igaz. Mindenesetre a javaslattal az aradiak is egyetértettek május 4-én, és báró Solymossy Lajos, illetve Bartha Ábel azonnal Csanád megyébe indult Varjassy autójával. Kelemen Béla információi alapján Földeákon, Bartha Ábel emlékei szerint Makón értesültek arról, hogy Návayt elhurcolták a kommunisták.¹⁰⁵

Ekkor fordult a figyelem Károlyi Gyula volt főispán személye felé. Varjassy szerint felmerült, hogy ő maga vagy Barabás Béla legyen a miniszterelnök (az utóbbi ilyesmire nem emlékezett),¹⁰⁶ de a prefektus olyan kormányfőt akart, akit a bécsi ABC is elfogad: „[...] a tárgyalások fárasztó meddőségében unottan néztem ki a vármegyei irodám ablakán, s ott láttam elhaladni gr. Károlyi Gyulát. Hirtelen visszafordulva odakiáltottam az értekezlet tagjainak: *Uraim, megtaláltam az aradi ellenkormány elnökét, itt halad a megyeháza kapuja előtt mit sem sejtve gr. Károlyi Gyula! A megoldást mindenki jónak találta s azonnal felhívták az irodába az elnökjelöltet*”¹⁰⁷ – írta Varjassy Lajos. Paál Jób, akinek a verziója teljesen elvethető, május 3. éjjelre tette a Návayért való utazást, e változatban Bartha kísérelője Eckhardt. „Éjfél után visszajön az autó. Eckhardt rohan be a terembe. Magánkívül kiáltja: – Návayt meggyilkolták a kommunisták!” – állította Paál, aki szerint ezután hajnali két órakor telefonon hívták fel Károlyit, mivel őt „liberális embernek” ismerték. A földbirtokos telefonon igent mondott, az Union Sacrée ülését három órakor bekezesztették, és másnap reggel már a birtokáról a városba érkező Károlyi elnökölt. Barabás Béla kevésbé filmforgatókönyvre emlékeztető változa-

⁹⁷ Kelemen 1923, 224.

⁹⁸ Varjassy 1932, 56.

⁹⁹ Kelemen 1923, 226.

¹⁰⁰ Paál 1919, 19–20.

¹⁰¹ Varjassy 1932, 56.

¹⁰² Kelemen 1923, 226.

¹⁰³ Bartha 1920, 32.

¹⁰⁴ Barabás 1929, 161.

¹⁰⁵ Bartha 1920, 32.; Kelemen 1923, 227.; Varjassy 1932, 56.

¹⁰⁶ Barabás 1929, 160.

¹⁰⁷ Varjassy 1932, 57.

tát vázolta fel a kormányfő felkérésének. E leírás alapján Károlyi Gyula személyében állapodtak meg, majd Mácsáról be akarták hívni, de mire elindult volna a futár, kiderült, hogy a gróf Aradon tartózkodik éppen. Kelemen Béla leírása Barabás verzióját erősíti meg, s nála szerepel egyedül pontos dátum: május 5-én reggel jött be a városba.¹⁰⁸

Aznap reggel érkeztek meg a temesváriak az értük küldött autóval. Korossy hosszas kapacitálás után csak úgy vállalta az államtitkári posztot, ha Návay lesz a kormányfő, az újaradi Hemmen János pedig semmit sem tudott „miniszterségéről”, akkor győzték meg őt, hogy jöjjön velük. Kelemen szerint Bartha Ábel¹⁰⁹ azzal a hírrel fogadta őket Aradon, hogy a volt házelnököt sajnálatos módon elvitték a kommunisták, de Károlyi Gyula vállalta a miniszterelnökséget – csak erről egyedül maga a gróf nem tudott.¹¹⁰

A források egységesek a tekintetben, hogy gróf Károlyi Gyula csak hosszas gondolkodás után vállalta a miniszterelnökséget.¹¹¹ Május 5-én egyeztetett Kintzig Jánossal, Pálmai Lajossal, Bársony Elemérrel, Varjassy Lajossal és Saint-Laumer századossal, míg végül – főleg az utóbbi háromnak – sikerült őt meggyőzni, és valamennyivel éjjél után¹¹² vállalta a miniszterelnökséget. El kellett fogadnia azt is, hogy kész miniszteri listát kapott, a kabinet összetételébe már nem szólhatott bele.¹¹³

A kabinet tagjairól

A hamarosan megalakuló kormány tagjai¹¹⁴ a következő személyek lettek: gróf Károlyi Gyula miniszterelnök, dr. Barabás Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bársony Elemér népjóléti miniszter, Bartha Ábel¹¹⁵ belügyminiszter, báró Bornemisza Gyula¹¹⁶ külügyminiszter, dr. Fülöpp Béla¹¹⁷ közlekedésügyi miniszter, dr. Hemmen János nemzetiségi miniszter, Kintzig János¹¹⁸ földművelésügyi miniszter, dr. Pálmai Lajos¹¹⁹ igazságügyi miniszter, Pálosi Dénes¹²⁰ közlekedési miniszter, báró Solymossy Lajos¹²¹ pénzügyminiszter, kisjolsvai Szabó Zoltán¹²² hadügyminiszter, dr. Varjassy Lajos¹²³ kereskedelemügyi miniszter.¹²⁴

Fennmaradt Svájc bécsi követének, Ch. D. Bourcart-nak 1919. május 28-án készített jelentése a miniszterekről, ennek fordítását Gyarmati Enikő közölte.¹²⁵ A szerző informátora, esetleg informátorai jól ismerték a magyar belpolitikát. A miniszterelnök esetében Bourcart bemutatta a családi hátteret: Károlyi Gyula rokona volt az évtized két legismertebb miniszterelnökének: Tisza Istvánnak anyai, Károlyi Mihálynak apai ágon volt unokatestvére. A század első évtizedében, az ellenzéki koalíció győzelme után Arad vármegye főispánja volt, majd a Wekerle-kormány bukása után lemondott a tisztségéről. „Alapve-

¹⁰⁸ Vö.: Barabás 1929, 160.; Kelemen 1923, 227.

¹⁰⁹ Bartha szerint a távollétében akkor döntöttek Károlyi személyéről, mikor ő még Návayt kereste. Ezt azonban más nem erősítette meg, és nem is tűnik logikus eseménysornak. Lásd Bartha 1920, 32–33.

¹¹⁰ Kelemen 1923, 227.

¹¹¹ Barabás 1929, 160.; Bartha 1920, 33.; Kelemen 1923, 227–228.; Paál 1919, 20–21.; Varjassy 1932, 57.

¹¹² Kelemen 1923, 228.

¹¹³ Barabás 1929, 160–161.; Kelemen 1923, 227–228.

¹¹⁴ A variánsok könnyebb megtalálása érdekében a miniszterek különböző névalakjait nem az első említésnél, hanem a fejezetben gyűjtöttük össze.

¹¹⁵ Néhol Barta. A jegyzőkönyvek és saját állítása szerint a nagyborosnyói előnévvel rendelkezett, de ezt nem tudtuk igazolni más források alapján.

¹¹⁶ Néhol Bornemissza.

¹¹⁷ Néhol Fülöp, de ő maga a fenti formában írta alá a nevét 1919. május 7-én.

¹¹⁸ Teljes nevén nyéki Kintzig János József Antal. A jegyzőkönyvekben nem használta előnevét, habár 1905-ben magyar nemességet nyert.

¹¹⁹ Néhol Pálmay.

¹²⁰ A legtöbb helyen Pálossy, néhol Pálosy, de ő maga a fenti formában írta alá a nevét 1919. május 7-én.

¹²¹ Néhol Solymossy. A teljes nevén loósi és egervári báró Solymossy Lajos, azonban csak bárói címét használta a jegyzőkönyvekben.

¹²² Nemesi előnevét nem használta a jegyzőkönyvekben, habár arra jogosult volt a honvédségi sematizmusok alapján is. A legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy, tévesen egyes forrásokban ezredes.

¹²³ Néhol Varjassy. A teljes neve dr. csejthei Varjassy Lajos Béla. Az előnevét aradi minisztersége alatt nem használta, habár jogosult lett volna rá.

¹²⁴ Bernachot 1970, 323–324.

¹²⁵ Svájc történetének forrásai III. 2021, 46–49.

tően soha nem mutatott sok politikai becsvágyat, jelenleg is nehezen volt elérhető nála, hogy politikai szerepet töltsön be” – írta a kormányfőről a jelentésben.¹²⁶

Barabás Bélát jó szónokként, a parlament aktív szereplőjeként jellemezte: „Nem európai formátumú férfi, de a magyar vidéken népszerű a nép körében.”¹²⁷ Bornemisza Gyulával kapcsolatban kiemelte hosszú diplomáciai karrierjét, szolgálati helyeit Pittsburghtól Bukarestig. Nyugodt embernek mutatta be, „akitől távol állnak az extravagáns politikai eszmék”. Úgy tudta, hogy a térség jövőjével kapcsolatban az utódállamok közötti szorosabb gazdasági föderációban gondolkodott¹²⁸ – ez igaz is volt.¹²⁹

Bársony Elemérről azt hallotta, hogy a Lovászy-párt titkára volt, aki már az év elejétől mozgósítani próbálta a polgárságot a „radikális szocialisták ellen”. Két testvére professzor, illetve író, de ő maga „teljesen ismeretlen”. „Bartha Ábel belügyminiszter állítólag katonatiszt, unokaöccse rövid ideig Károlyi alatt volt háborús miniszter” – olvasható róla.¹³⁰ Habár a minisztertanács ülésén használta a nagyborosnyói előnevet,¹³¹ amely a korábbi honvédelmi miniszter, Bartha Albert nemesi előneve volt, maga az állítólagos „rokon” már 1919-ben tagadta, hogy bármi köze lenne „egy Bartha Ábel nevű politikai akarnok”-hoz.¹³²

A másik franciákhoz köthető minisztert, Varjassy Lajost is részletesen, fontosságának megfelelően mutatta be, bár első szavával is elég pontosan jellemezte őt: konjunktúrapolitikus. Később hozzátette: „Intelligens, okos, becsvágyó és gátlástalan”. Volt Tisza István híve, majd 1918 őszén hirtelen (Jászi-féle) radikális lett, s az események alakulásával párhuzamosan egyre inkább balra tolódott a szociáldemokraták felé. A jelentésben az áll, hogy végül az aradi szovjet elnöke lett, azonban e tisztségéről lemondott, s

a francia okkupáció veszélye miatt bejelentette, hogy minden kapcsolatot megszakít a Tanácsköztársasággal.¹³³ Míg a többi kijelentést több más forrás megerősíti, a legutolsó tekintetében ellentmondó visszaemlékezések maradtak fenn. Varjassy memoárjában az olvasható, hogy maga beszélte le de Gondrecourt-t arról, hogy engedje a tanácsrendszer működését. A munkásság nem kért a „rendszerváltásból”, csupán azt akarta, hogy ő maradjon kormánybiztos. Kelemen Béla forrásai alapján viszont Varjassy kétségbeesve rohant a franciákhoz március 21-én este, mert nem tudta, hogy mit tegyen. De Gondrecourt detektívjeinek köszönhetően tisztában volt vele, hogy mi várható – három nap múlva létrehozzák az aradi kommunista direktóriumot –, ezért megtette a szükséges intézkedéseket.¹³⁴ Eckhardt Tibor szerint a Tanácsköztársaság kikiáltása után Varjassy telefonon, majd futárok útján tartotta fenn a kapcsolatot Kun Bélával. Erre válaszul vágta el a telefonkapcsolatokat de Gondrecourt. „Ezzel Varjassy francia orientációja befejezett tényé vált.”¹³⁵

A követ a Tisza István Munkapártjához köthető politikusok közül báró Solymossy Lajost kitűnő mezőgazdászként írta le, aki azonban „soha nem volt különösen kiemelkedő”. Kintzig Jánost gazdag helyi polgárként, korábbi aradi polgármesterként (valójában főispán volt) mutatta be. Pálmai Lajossal kapcsolatban azt emelte ki, hogy aradi jegyző, képviselő és az egyedüli zsidó a kormányban. Mindhármuk esetében megjegyezte, hogy (politikailag) nem kiemelkedő személyek.¹³⁶

Hemmen Jánosról azt tudta meg, hogy fiatal aradi (helyesen: újaradi) ügyvéd, és csak a szülővárosában ismerik, „Szabó ezredes, a háborús miniszter” (valójában vezérőrnagy)¹³⁷ pedig már a háború kitörése előtt nyugállományba vonult,

¹²⁶ Svájc történetének forrásai III. 2021, 46.

¹²⁷ Svájc történetének forrásai III. 2021, 47.

¹²⁸ Uo.

¹²⁹ Lásd a később ismertetett, Neue Freie Presse részére adott nyilatkozatát.

¹³⁰ Svájc történetének forrásai III. 2021, 48.

¹³¹ HU-MNL-OL-K 32-1.

¹³² Világ, 1919. szeptember 30. 3.

¹³³ Svájc történetének forrásai III. 2021, 47–48.

¹³⁴ Vö: Kelemen 1923, 215.; Varjassy 1932, 46–48.

¹³⁵ Eckhardt 1922a, 1.

¹³⁶ Svájc történetének forrásai III. 2021, 47–48.

¹³⁷ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1918. május 14. 1682.

de utána újból katonai szolgálatot vállalt, „*úgy tűnik, azonban a fronton nem volt*”.¹³⁸ Ez utóbbi állítás téves volt, sőt Szabót többször kitüntették a harctéren szerzett érdemeiért.¹³⁹

Fülöpp Béla a követ szerint az Apponyi-párt korábbi tagja, volt parlamenti képviselő, „*egészen jelentéktelen*”, akit csupán azért vettek be a kabinetbe, hogy abban ne csak aradi legyen. Pálosi Dénest egy kereskedelmi főiskola (valójában középfokú intézmény) oktatójaként mutatta be, aki az országban gyakorlatilag ismeretlen.¹⁴⁰

Több államtitkár is részt vett a kabinet munkájában, de velük a svájciak már nem foglalkoztak. A legjelentősebb karriert közülük Eckhardt Tibor¹⁴¹ miniszterelnökségi államtitkár futotta be, aki Aradon a jegyzőkönyveket vezette.¹⁴² Szegeden, az új Károlyi-kormányban maradt ugyanez a feladata, de már mint a miniszterelnökség el-

nöki osztályának vezetője végezte azt, s egyben a sajtóüggyekért is felelt.¹⁴³ Tubán Tibor temesvári piarista szerzetes, tanár Barabás Béla államtitkáraként, majd a szegedi kormányok idején miniszteri tanácsosként működött.¹⁴⁴ A Bartha Ábellel együtt érkező dr. Augner István külügyi államtitkár és meghatalmazott miniszter lett,¹⁴⁵ a Belügyminisztérium államtitkáraként a korábbi Temes megyei és temesvári főispán, Korossy György¹⁴⁶ szolgált.¹⁴⁷ Saárossy-Kapeller Oszkár összekötő tiszt új szerepkörben, mint kereskedelemügyi államtitkár jelent meg a kabinetben.¹⁴⁸ Hemmen nemzetiségi miniszter államtitkára a szintén sváb származású, de temesvári Gemeinhardt Márton építész lett, aki ennek ellenére a két-két temesvári miniszterhez és államtitkárhoz hasonlóan a Délvidéki Magyar Nemzeti Tanács tagja volt.¹⁴⁹

¹³⁸ Svájc történetének forrásai III. 2021, 48.

¹³⁹ Többek között elnyerte a Vaskorona-rend III. osztályát hadidíszítménnyel 1916-ban és a porosz Vaskereszt II. osztályát. Lásd Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1916. március 11. 501., 1918. április 20. 1315.

¹⁴⁰ Svájc történetének forrásai III. 2021, 48.

¹⁴¹ Teljes nevén po(z)sonyi Eckhardt Tibor József Ákos. Előnevét nem használta ebben az időszakban.

¹⁴² HU-MNL-OL-K 32-2.

¹⁴³ Kelemen 1923, 252., 369.

¹⁴⁴ Bernachot 1970, 323.; Kelemen 1923, 255., 355.

¹⁴⁵ HU-MNL-OL-K 32-2.

¹⁴⁶ A teljes nevén korosi és helbényi Korossy György Dezső Kamilló. Tévesen néhol Körössy.

¹⁴⁷ Bernachot 1970, 323.; Budapesti Közlöny, 1918. november 17. 1.

¹⁴⁸ Bernachot 1970, 323.

¹⁴⁹ Bernachot 1970, 324.

Mérey Katalin

Háromszor vitte el a fekete autó

I. rész

Zsuzsi unokám azt mondta, hogy soha, de soha ne menjek el megnézni a TERROR HÁZÁT, mert még a fekete autók is ott vannak...

Három testvér egy városban, de három országban látta meg a napvilágot:

MARGIT – 1938, a régi Jugoszlávia (SZHSZ Királyság)

KATALIN – 1942, Magyarország (visszacsatolt, a délszláv ideológia szerint megszállt terület)

GIZELLA – 1945, kommunista, szocialista, főlzabradult/főlzabradított új Jugoszlávia.

Családunk eközben ki sem tette a lábát Zomborból, az ország legzöldebb városából, sőt még a házunkból sem. Édesapám, nagybátyáim (négyen) mind ott születtek a régi, gangos parasztházban, négyháznýira a mostani szerb olvasókörtől, ötpercnýire a városházától.

Én a két testvéremmel is ott születtem.

Bennünket 1945 után ez a ház, vagyis a tenýérnyi zárt kert mentett meg. És a NAGYMAMÁM... Ő csirkét, kacsát, nyulat, disznót nevelt, volt egyszer még kecskénk is. Dunsztolta a gyümölcsöt, a kerti fák termését, a ruhakifőző üstben télire szilvalekvárt készített, arca verejtekével eltett paradicsomot, savanyította a káposztát, homokba elrakta a répát, zöldséget, takargatta a vöröshagymát a padláson... Intézte a nagymosást, a vasalást... Főzött, kenyeret dagasztott, rétest és tarhonyát készített, meg hajszálvékony metéltet.

A főlzabradulás után jegyrendszer volt. Az édesapám feketelistán volt. NEM DOLGOZHATTOTT.

Akkoriban velünk lakott a legfiatalabb nagybátyám, Imre, akinek az apja halálos ágyán megfogadta édesapám, hogy főlvállalja a nevelését. Agronómiát tanult, az ő révén került hozzánk a japánszilva és még sok más csoda – pl. olyan

világoslila tömött fürtű orgona, AMILYEN A VILÁGON NINCS, ÉS OLYAN SÖTÉTLILA, AMILYEN SZINTÉN NINCS AZ EGÉSZ VILÁGON!!!

Tehát: jegyrendszer. Órákig álltunk lisztért, cukorért, kenyérért, tejért... Aztán vagy kaptunk, vagy nem..., inkább nem.

Még ma is az orromban van a rémes tejszag, a főlvizezett, kék színben játszó tejnek a szaga. Reggeltől 10-11-ig álltam sorban a zsúfolt tejcsarnokban, minduntalan kilöktek, hisz kicsi voltam, és nyeszlett...

Akkor is az undok tejcsarnokból mentem haza, amikor 1959 augusztusában elém szaladt a szomszéd fiú a hírral: Siess haza, a nővéred öngyilkos lett!

Jó volna pontosan tudni, mit lehetett, illetve NEM lehetett jegyre kapni. Arra emlékszem, hogy hosszú-hosszú órákat álltam sorban cukorért, lisztért, olajért, zsírért..., mindenért: húst, kenyeret is jegyre kaptunk... volna. Én nagyon sokszor nem kaptam, mert nem volt, nem is jött meg, vagy nem jutott, vagy egyszerűen kiszorítottak a sorból. Az anyám mindig szidott, hogy mafla vagyok...

Volt gyerekjegy – erre jártak a „legnagyobb” adagok – és volt felnőttjegy, ezek között az öregjegy, AMI A MEGHALÁSHOZ SEM VOLT ELÉG – emlékszem az esti fojtott veszekedésekre, amikor az anyám azt mondogatta, hogy mi, mármint a gyerekek tartjuk el a nagymamát. (ATYAÚRISTEN!!! Valóban ezt mondta).

Tehát.

Kenyer.

Én ma is nagyon szeretem a kenyeret, azt a háborús, hadi kenyeret is szerettem, még egész

kukoricaszemek is voltak benne. Furcsálltam is, mert a nagymamám mindig megsiratta azt a szégyény, jegyre kapott kukoricakenyeret.

Cukor.

Sárga volt. Sárga cukor. Imádtuk. Volt valami sajátos mellékíze... Gyakran lopkodtunk belőle, egyszer el is nyalogattuk az egész havi adagot, járandóságot (sledovanje!!!). Volt aztán nemulass!

Liszt.

Inkább nem volt.

Hús.

Nem volt.

A gyerek-, felnőtt-, öreg- és munkásjegyen kívül voltak még ún. PONTOK (tačkice) is. Ezekért textilárut lehetett kapni. Az édesapám a régi összeköttetései révén mindig „nagy sikerrel” tudta ezeket értékesíteni, eladni, elcserélni... Nekünk ugyanis nem kellett ruha, mert kaptunk a csomagokból. A nagymamám nővére, Szofi néni (aki Szontán még Zsófinak született, s csak a kitántorgás után Amerikában lett Szofi) ugyanis szorgalmasan küldte az unokáinak a ruhákat. (FIGYELEM: a csomagok is limitálva voltak, és loptak belőlük, mint a patkány..., a vámon, a postán és mindenhol, ahol kibontották őket. És sok helyen nyitották ki.)

Az én édesapám a háború előtt az amerikai Mobil Oil lerakatát vezette, ún. olajkereskedő volt. Kisebb-nagyobb tartályokban üzemanyagot szállított az ügyfeleinek a Zombor környéki földekre, tanyákra, az aratógépekhez, a cséplőgépekhez stb. Ehhez utóbb a cég adott neki egy autót, amelynek a csomagtere alkalmas volt ilyen szállításra. Nem volt az övé sem az áru, sem az autó, de úgy gondolom, mégis ez adhatta 1945 után az okot (ürügyet) az üldöztetésére, a fekete-listára helyezésre stb. Meg aztán magyar volt...

A háború után – mikor a harmadik „ELVIVÉS” után végre valahogy végleg hazajött – a nagy szerencse az volt, hogy ismerte az egész tanyavilágot, bunyevácokat, sokácokat, svábokat (már aki megmaradt), horvátokat, zsidókat, szerbeket... Zombornak nagyon vegyes lakossága volt, a környékén sokféle nép élt. Az apám és a nagymama mindig mindenkivel tudott beszélgetni...

Nem tudom most már megmondani, meddig tartott a jegyrendszer, csak arra emlékszem, hogy örökké csereberéltek: egy ing, két ing: egy tyúk, egy lepedő, egy párna: egy kis szalonna, egy bögre zsír, mindennek megvolt a feketepiaci ára...

A meleg holmi, pl. a télikabát volt a legkelendőbb. Amióta az eszemet tudom, az én édesapámnak NEM VOLT télikabátja. SOHA. Mert ő NEM FÁZOTT!

Az én édesapám '45 után megtanult másképp élni, mint azelőtt, megtanult kapálni, ásni, herét, fűvet kaszálni, aratni (kaszával, sarlóval), disznót, tehenet almozni..., sarat eltakarítani, havat lapátolni, fát és szenet vágni, galambot tartani...

Feledhetetlen élményem: megyünk herét kaszálni, elkérjük a szomszéd biciklijét, elől a vázon ülök... (Tőlünk MINDENT elvettek – azt is, ami nem a miénk volt: biciklit, telefont, autót, rádiót, mosóteknőt, talicskát, darálót, esővízes hordót, még a nővérem rollerét is, amit akkor trotinetnek neveztek...) Egy Zombor környéki bunyevác tanyán vagyunk, herét kaszálunk. Apám körül bóklászom. A gazdának három kislánya van, olyan velem egyidősek, egy szál fehér ingecskeben járnak egész nap..., estefelé vacsorát kapnak: sűrű babfőzelékkel megkent hatalmas karéjkenyeret; vígan futkorásznak vele... A maradék babot az asszony kiönti a földre a küszöb elé, a kutyának... Csak úgy, a pusztára földre... (mint az öreg gazda Bojszinak, Móránál). Ez nagyon megráz..., nálunk a kutya is tányérból evett, igaz, hogy csorba tányérból, de a nagymama még a kutyatányéért is elmosta.

Készen vagyunk, indulunk haza. A GAZDA KIHÓZ EGY ALMÁT, ÉS NEKEM ADJA. Csak úgy! EGY BŐRALMÁT! Egy igazi almát. Egy egész igazi almát. Hallom és értem, ahogy az apámnak mondja, hogy már kicsit nagyon (!) kiszáradt, de a LEGNAGYOBBAT, LEGSZEBBET választotta ki, mert én egész délután segítettem, dolgoztam... Az almát, azt a kissé aszott, gyönyörű, igazi bőralmát máig nem felejtettem el... (Habár a húgom ette meg, mert mint a sakál, vi-sítva kérte.)

Tehát az édesapámtól büntetésből elvettek mindent. Hogy miért büntették? Mi volt a minden? A „DEPO” az áruval (nem volt az övé, hanem a Mobil Oilé, de az amerikaiaktól nem vehették el), CSAK A RÉGI HÁZ VOLT A MIENK, azt nem lehetett elvenni, hisz mi 5+1+1-en voltunk..., akkor hát elvették a „felét”!

Furcsa élet kezdődött. A két utcai szobába beköltöztettek egy HÁROMGYEREKES PARTIZÁNCSALÁDOT. Teljesen más életkörülmények közül, más kultúrából jöttek. A gyerekek, Blagoje, Verica és Ratko kb. olyan idősök voltak, mint mi. Sem ők, sem a szüleik nem tudták használni pl. a budit. Fölálltak rá. Szegény nagymama, naponta többször is lúgozta az ülökét... A fás-, illetve a szeneskamránkat úgy használták, mint a sajátjukat, noha mi gyakorlatilag kikoplaltuk a fa és a szén árát...

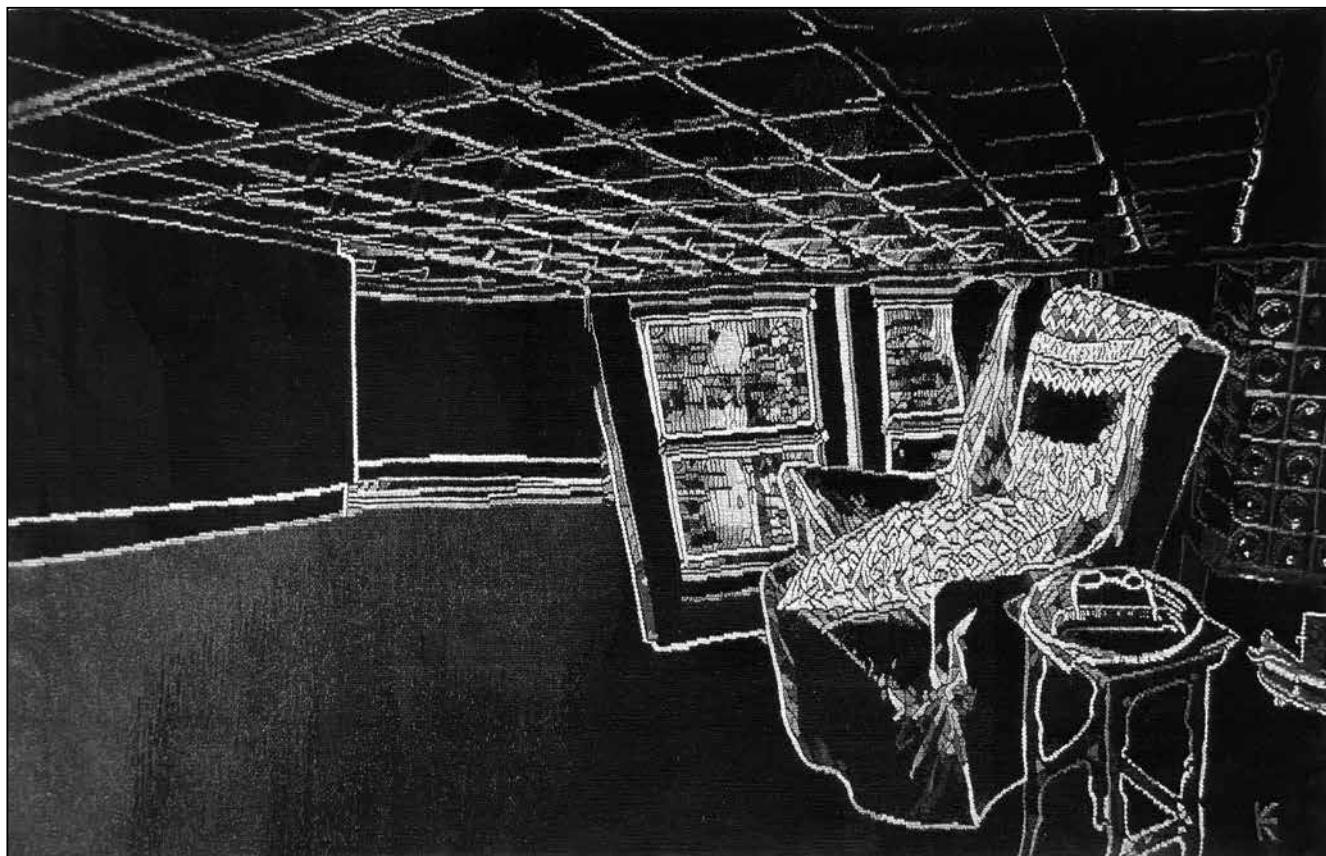
A gyerekek másként élik meg a dolgokat. A kislány és én nagyon jól összebarátkoztunk, megértettük egymást, örökké együtt játszottunk... Tőle tanultam meg szerbül. Az volt a rossz, hogy a

férj verte az alig 40 kilós feleségét, a gyerekek néha fél napig sikoltoztak... Alig tudtam megmagyarázni Vericának, hogy miért van két blúzom és két bugyim... Neki csak egy volt.

Hogy mit ettek? Volt egy nagy, jó egy méter magas, hatalmas cserépkancsójuk, abba az aszszony őszelön bekészített egy sós-savanyú lét, s beledobott mindent: hagymát, répát, paprikát, káposztát, ami akadt. Amíg tartott, azt ették kenyérral. Amikor minden elfogyott, belemártották a pusztá kenyeret a lébe, megsózták, megpaprikázták... Mi szilvalekváros kenyeret uzsonnázunk, ők ecetes, sós-paprikás kenyeret..., persze ki-ki a másikat szerette volna. Titokban én el is cseréltem az enyémet néhányszor Vericáéval...

Az idők folyamán nálunk sok lakó váltotta egymást, többször cserélődtek, általában hajdani partizánok voltak... Ez a lakásnyomor csak gimnazista koromban enyhült, akkor VISSZAKAPTUK a „házat” – pont, amikor Újvidékre mentem egyetemre, 1961-ben. Mondta is az apám: Visszakaptam már a házat, de minek..., minek... (Nővérem már 3 éve meghalt.)

2026. május 9.

Kneisz Eszter: Home contra office

A talicska rendszáma

Marancsik Zoltánné sz. Gion Teréz (1942)

Bácskában, Szenttamáson éltünk. Apukám nemzetőr volt a *magyar időben*. 1944 őszén behívták apukámat katonának, nővérem, Nenus kíséerte ki a vonatra. Apukám előtte azt mondta az apjának, *valami baja* lehet a családnak, és kérte: jöjjünk át Magyarországra addig, amíg tisztázódik a helyzet.¹

Gion nagypapámmal, nagymamámmal, anyuval meg Nenussal fölültünk a lovas kocsira, és magyar katonákkal vonultunk Baja felé. Bátaszéken megkérdeztük, van-e magyar falu a közelben. Megmutatták, merre menjünk tovább. Várdombon nem fogadtak szívesen, az akkor sváb falu volt, Pilisre küldtek bennünket. Jöttünk befelé az ismeretlen faluba. Útközben talákoztunk egy emberrel, aki a szőlőhegyre tartott. Balázs Kovács János volt. Tőle érdeklődtünk. Megdicsérte nagyapám szép lovait, és elmagyarázta, hova, kihez menjünk. Mondjuk meg Örzse néni-nek, hogy ő küldött bennünket.

Odataláltunk. Örzse néni rögtön adott enni meg inni, megkaptuk az egyik szobát. (Abban a házban, ahol most a tájház van. Ha fölmegyünk a lépcsőn, balra az első helyiség.) Kicsi voltam, amikor ideérkeztünk, de emlékszem, járda nem volt a faluban, hanem nagy sár.

Nagypapa segített Kovács bácsinak a földjei művelésében. Bementünk egyszer anyuval a konyhájukba, leültem anyu mellé, Örzse néni főzött. Húzogattam anyu szoknyáját, és mondogattam neki: „Olyant adjál! Olyant adjál!” Anyukám csitítani próbált, de Örzse néni meghallotta: „Mit kérdez a lány?” Anyu nem akarta megmondani, de addig-addig, míg kiderült, olyant akarok enni, amit Örzse néni főz. És ő adott nekem.

Mindenki elfogadott bennünket a faluban. Ceceiék, Korsósék, Könczöl Pali bácsiék. Nemcsak minket, Bognárékat is.²

Amikor bejöttek az oroszok, a Kossuth utca egy résziben az összes asszonyt föltették a szénapadlásra, és elvették a létrát. Én mentem arra,

és kiabáltam anyu után. Szerencsére nem hallották meg az orosz katonák, a pilisi bácsik gyorsan elvittek onnan.

Később kiköltöztünk Rigyóba, ott volt Balázs Kovácsék szállása. Nagypapám, nagymamám, Nenus ott dolgozott. Onnan Karácsony-szállásra kerülünk, az Bátaszék felé balra a híd előtt van. Kers Ádám bácsi ott lakott velünk. Ő is szenttamási volt, nem velünk jött át, hanem utánunk, Tóth Ferivel.

Még Balázs Kovácséknál laktunk, amikor anyu visszament Jugoszláviába, mert mielőtt eljöttünk, disznót vágtunk, és abból akart hozni valamit. Nem tudott semmit, mert addigra a szerbek mindent elvittek. Apukának élt Szenttamáson egy Sándor nevezetű testvére, anyu hozzájuk is elment, és elmondta neki, hol vagyunk. Amikor apu hazatért Szenttamásra az orosz frontról, ezt Sándor bátyjától megtudta. Így talált ránk Karácsony-szálláson. Onnan együtt kerülünk vissza Pilisre Döméékhez. Ők is nagyon jó emberek voltak. Odaadták nekünk az egyik szobájukat, a konyhát meg közösen használtuk nagy békességben.

Dömééktől a Markó-házba³ mentünk lakni a Petőfi utcába. Ott lakott egy ideig Hencz Imre, Bujdosó Károly, akik Végvárról szöktek át.⁴ Bordás Pisti egy évvel fiatalabb nálam, ők is abban az utcában laktak, eleinte vele játszottunk: bújócskáltunk, fogóztunk, labdázunk. Később Csúri Margittal meg Korsós Bözsivel barátkoztam.

Az első padban ültem Varga Éva mellett, és nem láttam a táblát. Lujzi tanító néni észrevette, és szólt a szüleimnek, hogy vigyenek orvoshoz. Elsős korom óta szemüveges vagyok. Éván kívül Korsós Erzsébet, Magyar Éva, Jung Évi, Krizsák Julis, Purger Bözsi, Deutch Magdi, Kiss Berci, Mózes Pityu volt az osztálytársam. Bogár Pista bácsi tanított, meg Lujzi tanító néni.

A Bogárék lakása utáni tanteremben voltunk mi, mellette a tanári szoba, utána még egy osz-

tály, ott volt a felső tagozat. Tanított még bennünket Mayer Ágota (Ági néni), a Lévy házaspár, volt még egy férfi tanár, akinek nem jut eszembe a neve.

Amikor már nagyobbacska voltam, mivel Pilsen nem volt katolikus templom, Korsós Bözsivel, Török Zsuzsival jártam a református templomba. Amikor ők kimentek *jóval élni*, én a helyemen maradtam.

Varga Éva lett a legjobb barátnőm, meg Paksi Bözsi. Amikor Mózesékhez költöztünk, Dömötör Erzsi, Magyar Évi, Jung Évi lett a barátnőm; ők mind a közelben laktak.

Amikor a házat megvette Lujzi tanító néni, nekünk el kellett jönnünk a Markó-házból. Mózesékhez költöztünk. Tőlük elvették a házukat, mert kulákok voltak. Három utcai szobájuk közül kettőben mi laktunk, a harmadikban ők. Egy különálló lakásban élt Bálint Pál, Mózes Istók sógora a családjával. Nagyon jóban voltunk Mózesékkel. Amikor Pausch Sebőék elköltöztek Budapestre, vagy hova, mi költöztünk a helyükbe. Ott is volt két szoba, kamra, nyári konyha; az istállóban volt a fánk, meg apukámnak a szerzámai. Kádár volt a mestersége, ott dolgozott. Nem volt annyi megrendelése, hogy abból meg lehetett volna élni, ezért Asztalos Jani bácsi jóvoltából a cseretelepen kapott munkát.

Mózes Istók bácsi a sajátjából két hold földet adott Tomorban apukáméknak, amikor osztották a földeket. Azt műveltük. Biciklivel meg gyalog jártunk ki, a termést apukám behozatta valakivel. Apukám csinált górért a kukoricának. Arra emlékszem, hogy hárman mentünk aratni; nekem kötelelet kellett volna csinálni, de nem tudtam. Csak terítettem, anyukám szedte a markot, apukám kaszált. Mózeséknél már volt helyünk baromfit és disznót tartani. Az ángyival Lajos bátya jött Nyékről, ő vágta le a hízót.

Felső tagozatos koromban apukám már Szekszárdon dolgozott az Agrokernél. Én is Szekszárdra jártam a gyors- és gépíró iskolába. Azt Ági tanító néni találta ki. Egyszer Ági tanító néni megkérdezte apukámat: „Hogy megy Terinek a tanulás?” – „Baj van Terivel”, mondta apukám. „Ha én lennék az apja vagy az anyja, elintézném, hogy ne legyen baj vele!” (Állítólag ott akartam hagyni az iskolát.) Attól fogva apukám szigorúan fogott. Ötvenhatban el is végeztem az iskolát.

Pilisről sokan jártak akkor a pörbolyi erdészethez. Kisfügedi József, Fügedi János, Paksi Bözsi, Szücs Juliska és mások. A férfiak kiásták a gödröt, mi meg beletettük a facsemetét, és betemettük a gödröt. Reggel hat óra körül mentünk vonattal Bátaszékig, ott átszálltunk a bajaira. A főnök megtudta, milyen végzettségem van, és bekerültem az irodába. Ott voltam körülbelül egy évig. Apukám készített hordókat Bodor Istvánnak, a pilisi tanácselnöknek, közben mondhatta neki, hogy én hol dolgozom. Így kerültem először a pilisi óvodába dadának. (Szőke Sárika néni volt a szakácsnő, Taklerné az óvónő.) Pár hónap után Bodor fölvetett a pilisi tanácshoz.

Mi, szenttamásiak összetartottunk. Emlékszem, amikor Bognár Bözse meg Dömötör Sándor esküdött, Sára néni, Sanyi édesanyja mindenféle *gyütmön*teknek elkiabált bennünket, mert haragudott, hogy a fia elvette Bözsét.

Mellettünk laktak Móricz Sanyiék. Vele volt kapcsolat; különös nem történt köztünk, táncolatott. A szolgálati lakás mellett, ahol ti laktatok, a KISZ-helyiségben nagyon sok bál volt. Legtöbbször egy kétszemélyes decsi zenekar játszott, oda jártunk. A moziban meg a bálban lehetett találkozni akkor a fiataloknak egymással.

Sanyi adott szerenádöt is, májusfát is tűzött. Egyszer Tóth Feri bátyáék disznótorában Sanyi is ott volt, meg mi is, mindnyájan szenttamásiak. Apukámék sejtették, hogy Sanyi valamit akar tőlem. Apukám ott, vacsora közben megmondta neki: „Nem tudom, mit akarsz a lányomtól, de előrebozsátom, hogy én teneked nem adom oda. Mondj le róla!” Ezt a fülem hallatára meg mások füle hallatára mondta! Sanyi ezt tudomásul vette, nem lett belőle harag, utána is beszélünk.

Már a tanácsnál dolgoztam, amikor Zoliék építettek valamit a Mezei-közben. Előtte eredeti szakmájában, kovácsként dolgozott Újberekben. Én kinéztem az ablakon, és láttam, hogy talicskában tol valamit. Csináltam papírból egy rendszámot, kivittem a talicskára: *GT 1940*, mert Zoli akkor született. Így kezdődött. Az Arany utcában laktak, Paska szüléknek szemben. Elég sokáig udvarolt. Volt nézeteltérés, aztán kibékültünk, végül 1965-ben egybekeltünk. Nem bántam meg. Nem tartottunk lakodalmat. Nenuséknál volt az ebéd. Ili nénye, a sógor, anyósom, Magyar Éva meg a férje, anyu, meg mi Zolival. Annyi volt

az egész. Nem volt pénzünk lakodalomra. Apukám akkor már nem élt, 1961-ben halt meg.

A komámasszonnyal, Kisfügedi Annával is barátoktunk lánykorunkban, ő is katolikus volt. Ő előbb férjhez ment, mint én; Onoka István decsi legényhez, és elsőszülött fia körösztyanyának engem hívott meg. A lányának is én lettem a körösztyanya. Amikor Anita megszületett, viszsza hívtuk őket. Akkor a komaság a barátok, barátnők között jött létre, nem a rokonok között. Nekünk nagy rokonságunk nem is volt. Apukám a testvérel együtt ment a frontra, és amikor ő hazajött, arra a szállásra került, ahol előtte mi laktunk. Ángyi pedig utánajött. Két lányuk már itt született. Alsónyéken vettek házat.

1961-ig jártam a népi együttesbe. Apukám halála után már nem mentem. Felső tagozatos voltam, amikor már szerepeltem. Fölálltak a férfiak középen, a nők és négy-négy kisebb lány kétoldalt. Rákosi születésnapjára nem nagyon emlékszem, mert kicsi voltam, csak a sok-sok lépcsőre, meg arra, hogy táncoltunk. A nővérem vigyázott rám Pesten.

Ebbe a házba hatvankilenc őszén költöztünk, Asztalos Jani bácsi anyjától vásároltuk meg. Én vettem föl húszezer forint kölcsönt a decsi takarékbán, Nenusék is annyit. Mind a két részletet én fizettem. Anita '70 februárjában született, egy évig voltam vele szülési szabadságon, mert vissza kellett mennem dolgozni, hogy fizetni tudjam a részletet. Anita anyukám vigyázott, ő nevelte. Zoli előbb a mohácsi farostlemezgárban, utána a szekszárdi műszergyárban dolgozott, onnan jött nyugdíjba.

A szenttamási rokonokkal a mai napig tartjuk a kapcsolatot. Édesanyám unokatestvérenek a lányát meg is látogattuk. Két fia itt dolgozik Magyarországon. Újvidéken is vannak rokonok, anyu öccsének meg az ángyinak a leszármazottjai. Ők voltak többször nálunk, mi is náluk. Van még egy híres rokon, akire Ági néni hívta föl a figyelmet, Gion Nándor író. (Nándi apja és apukám unokatestvérek voltak.) Egyszer meg is kerestük, Nenus, Anita és én. Az Újvidéki Rádiónál dolgozott. Nem nagyon akartak beengedi az épületbe, ő se úgy fogadott bennünket. Pedig mi csak meg akartuk ismerni. Pár szót beszélünk egymással, de nagy öröme nem telt a rokonokban. Írtunk a fiának (Pesten dolgozott a Pénzügyminisztériumban), de nem válaszolt. Gion Erzszi unokatestvérem Szekszárdon él, az alsónyéki Lajos bátya lánya. Vele néha találkozunk.

Anita és Zsolt '98-ban házasodtak össze, Zoli '99-ben meghalt. Itt maradtak velem ebben a házban. Anita is gyors- és gépírónak tanult, és leérettségizett. Iskola után a Népboltnál helyezkedett el Szekszárdon, majd' tíz évig ott dolgozott. Onnan átkerült a rendőrségre, ott egy évig volt, aztán átment a munkaügyi felügyelőségre, ami most már kormányhivatal, azóta ott van. Zsolt akkor látta meg az utcán, mikor a barátnőivel ment az esti buszhoz. Összetalálkoztak, megismerkedtek, és összeházasodtak.

Zsolt a pilisi tévét működtette másodállásban. Az önkormányzat 2025. március 31-én pénzügyi hiány miatt megszüntette. Minden falubeli sajnálja.

(A visszaemlékezés alapjául szolgáló interjú 2026. február 12-én készült Sárpilisén.)

Jegyzetek

¹ Két és fél éves koromban jöttünk át Szenttamásról. In: Földönfutók, hontalanok II. Menekülés Bácskából 1944–45. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, Budapest, 2016, 161. p.

² Zsablyán születtem. Uo. 71. p.

³ A Markó-ház a Petőfi utca 1. szám alatt, Szökéék mellett. A második világháború előtt Markó Lipót zsidó vallású szatócs (vegyes kiskereskedő) tulajdona. A házhoz üzlet is tartozott. Markó Lipótot feleségével és két gyermekével, Emil Elemérrel és Katalinnal együtt 1944-ben Auschwitzba, koncentrációs táborba vitték, ahonnan egyikük sem tért vissza. A háború után menekültek laktak a házban, végül Walter Simon [a tejcsarnok vezetője] vette meg. (Balázs Kovács Sándor jegyzete)

⁴ Életvonalak. In: Balázs Kovács Sándor – Gutai István: Bánátból bánatba. A Sárköz és a temesközi Végvár rokoni kapcsolatai. Babits Kiadó, Szekszárd, 2014, 42. p.

A történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának etnikai és vallási viszonyai

II. rész

I. 4. Kumán

Kumán (németül: Kuman, románul: Cuman, szerbül: Кумане/Kumane) a szerbiai Bánát központjától, Nagybecskerekettől (Zrenjanin/Зрењанин) északnyugatra, Törökbecsétől (Нови Бечей/Novi Bečej) délkeleti irányban helyezkedik el. A falu már a középkorban is létezett, de sok információ nem maradt ránk ebből az időszakból. Kumán neve feltehetően a kun népcsoportra utal, amely ezen a területen is letelepedett. A település átvészelte a török hódoltság korszakát, nem néptelenedett el; lakói már ekkor szerbek voltak. Az 1717. évi összeírás idején 13 lakott házat számlált a falu, azonban az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térkép már csak lakatlan pusztaként tünteti fel a helyét. A szerb határőrök (granicsárok) és családtagjaik 1752-ben költöztek ide a megszüntetett Tisza–Marosi határőrvidékről. Az 1770-es években folyamatos szerb ki- és bevándorlás volt megfigyelhető a faluban. Kumán 1774-ben a Nagykikinda központú Nagykikindai kiváltságos kerület településeinek egyike lett. Az 1788. évben a – török háború miatt – török kézben lévő Szerbiából további szerb családok telepedtek le a faluban.

Vályi András az alábbiakat közölte a helységről: „Kuman. Rátz falu Torontál Vármegyében. Földesura a Királyi Kamara, a Kikindai kerülethez tartozik, lakosai óhitűek, fekszik Melentzéhez, és Török Becséhez is 1, Bassahídhhoz pedig 3 órányira, határa jól termő, bővelkedik búzával, marhával, és szénával, piaca Török Becsén.”¹ Több mint ötven évvel később Fényes Elek ezt írja róla: „Kumánd, Torontál vármegyében, szerb falu, a kikindai szabad kerületben Melenczéhez nyugatra 1 1/4 mérföldnyire: 32 katolikus, 3248 nem egyesült óhitű 2 zsidó lakossal, óhitű anyateplommal, 136 egész telekkel. Földesura a kamara.”² A falu épületeinek jó részét az 1854. évi nagy tűzvész megsemmisítette, a lakosok körében pedig az 1873. évi nagy kolerajárvány végzett „tizedelést”.³ Kumán 1876-ban – a Nagykikindai kiváltságos kerület megszüntetésekor – a történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának települése lett.

Reiszig Ede 1912-ben az alábbiakat jegyezte fel a faluról: „Kumán, a szeged-karlovánagybecskereki vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 1120, lakosaié 5693, akik nagyrészt szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája, távirója és távbeszélő állomása helyben van.”⁴

Kumán nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	4812	154	29	9	3	–	4397 ⁵	11+209 ⁶	
1890	5463	160	30	1	5	–	–	5261	6
1900	5693	171	62	4	11	–	–	5409	36
1910	6136	150	32	2	–	–	–	5913	39

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Kumán szerb pravoszláv templomát – amely a falu központjában áll – 1823 és 1833 között építették, és a szent arkangyalok (Szent Mihály) – (Сабопа Светих Архангела/Sabora Svetih Arhangela) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – az ortodox liturgia szerint – november 21-én tartják.⁷

Az épület műemlékvédelem alatt áll. A templombelsőről a következőket közölte a Műemlékem.hu (Határeset) honlap:

„Az egyhajós épület klasszicista és barokk elemeket hordoz. A nyugati harangtoronyos falon sekély rizalit figyelhető meg; az oldalsókon pedig mély, pilaszterekkel tagolt fülkék, frízzel a felső részükön. A templombelső festészeti elemeinek elkészítésével Stevan Aleksić-et bízta meg. A bécsi akadémiai festőiskola képviselőjeként munkásságára a szigorúan leegyszerűsített klasszicista vonalvezetés jellemző. Az ikonostáz falfaragványai növényi ornamentikával rendelkeznek, fehér alapon és fehér, kannelúrás oszlopokon aranyozott díszítési elemek és oszlopfők láthatóak. Festményeit 1854-ben Stevan Aleksić festette. Ugyanebből az időből van Szűz Mária trónja és a püspöki trón, valamint a kórus.”⁸

Kumán történelme összekapcsolódik a jugoszláv partizánok tevékenységével is. A település a II. világháború alatti német megszállással szembeni megmozdulás egyik fontos helyszíne volt, ezért a német katonaság 1942-ben nagy erejű tisztogatást végzett a faluban és környékén. Az elfogott partizánokat, illetve a velük szimpatizáló szerb lakosok közül többeket elhurcoltak, majd kivégeztek. Így járt a megkínzott és kivégzett Ljubica Odadžić (1913–1942), aki partizán nemzeti hős⁹ volt, és szülőfalujában, Kumánban – továbbá Nagybecskerekén (Зрењанин/Zrenjanin) és Zomborban (Сомбор/Sombor) is – utcát neveztek el róla; ez az utca a főtéren található partizánemlékműhöz vezet. A partizánemlékmű a második világháború jugoszláv partizánhőseinek állít emléket. A falu szülötte Jovan Veselinov – Žarko (1906–1982) kommunista politikus is, aki 1941 után csatlakozott a jugoszláv partizánokhoz. A háború után magas pozíciókba került, többek között a szocialista Jugoszlávia ipari minisztere, valamint Szerbia harmadik elnöke (1957–1963) lett.

Az 1910. évi magyar népszámlálás még 6136 főt mutatott ki a jobbára szerbek lakta települé-

Kumán nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4812	175	4604	6	–	27	–
1890	5463	129	5273	3	2	40	16
1900	5693	157	5456	7	–	31	42
1910	6136	173	5939	1	6	16	1

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Kumán etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	5201	Nincs adat.						
1953	5288	125	Nincs adat.	14	2	6	5099	42
1961	5233	164	Nincs adat.			7	4952	110
1971	4778	170	Nincs adat.			20	4394	194
1981	4321	159	Nincs adat.			11	3885	266

1991	4068	130	2	6	6	11	3486	427
2002	3814	127	1	4	3	15	3296	368
2011	3284	106	Nincs adat.	5	5	12	2693	Nincs adat.
2022	2695	80	Nincs adat.	4	Nincs adat.	Nincs adat.	2249	Nincs adat.

Forrás: Population statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 13.)

sen, a 2022. évi szerbiai népszámlálás viszont már csak annak a 43,3%-át, azaz 2695 főt regisztrált. Kumán egy évszázad alatt népességének 56,1%-át, azaz 3441 főt veszített el.¹⁰ Magyarsága elenyésző. A 2022. évi szerbiai népszámlálás szerint a település lakói közül mindössze 80 fő (3%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.¹¹ A korösszetétel sem kedvező, népessége előregedőben van, amit a fiatalok elvándorlása is elősegít. A lakosság megélhetését elsősorban a mezőgazdaság biztosítja. Azonban nem ritka, hogy a falu lakói Nagybecskerekre, illetve Törökbecsére ingáznak. A falu sok diplomás értelmiségit adott, erről a „közelmúltban” egy tanulmány is megjelent Milan Varadinac tollából.¹²

I. 5. Melence

Melence (németül: Melenze, románul: Melența, szerbül: Меленци/Melenci) a történelmi Torontál vármegye egykori székhelyétől, Nagybecskerektől északra helyezkedik el. Viszonylag „fiatal” település, melyet az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térkép még csak lakatlan pusztaként jelölt. A Tisza–Marosi határőrvidék megszüntetése után (1751–1752) pravoszláv vallású szerb határőrök és családtagjaik telepedtek le Melencén. Azonban már az 1770-es években tömegesen költöztek el a szerbek a délen felállított bánági határőrvidékekre, mivel ott a katonáskodáshoz kapcsolódó kiváltságaikat tovább élvezhették. Melence, a közeli Aracshoz (Vrányovához), Karlovához, Kumánhoz, valamint Tiszatarroshoz hasonlóan 1774-ben a Nagyikikindai kiváltságos kerület része lett. Az 1780-as években – a török háború hatásaként – a Balkánról szerb családok érkeztek a korábban elvándorolt szerbek helyére. Más népcsoport feltehetően nem élt köztük,

amire Vályi András is utalt a *Magyar országnak leírása* című könyvében, amelyben az alábbiakat közölte Melencéről: „*Melincze. Rácz falu Torontal Vármegyében. Földesura a Királyi Kamara, lakosai óhitűek, fekszik Nagy Becskerekhez nem messze, és annak filiája, Kumand, és Elemérhez is egy órányira, térséges határa 3 nyomásbéli, búzát, szénát terem, szarvas marhákat, és juhokat nevelnek, bor nélkül szűkölködik, piaca T. Becsén, Ile Kucsora, és Deveták jó három marha nevelő pusztái is vannak.*”¹³ Az 1800-as évek első felében a település lakosságát többször pusztították járványok, de végig megmaradt szerb falunak. Fényes Elek 1839-ben, illetve 1851-ben a következőket írta a településről: „*Melencze, rácz mezőváros, Torontál vármegyében, a kikindai szabad kerületben, Nagybecskerekhez 1 posta állásnyira északra: 46 katolikus, 6160 nem egyesült óhitű lakossal. Van egy szép bádogos tornyú szentegyháza, postahivatala, 264 egész telke, gazdag búzatermő határa, s felette sok szarvasmarhája. Földesura a kamara.*”¹⁴ Az 1800-as évek második felében sem volt szerencsésebb a falu, mivel a kolerajárványok (1873, 1893) jelentős veszteségeket okoztak a lakosság körében. Melence a Nagyikikindai kiváltságos kerület megszűnése (1876) után a történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának települése lett. A *Pallas nagy lexikona* lapjain az alábbi információkat olvashatjuk Melencéről: „*Melence, nagyközség Torontál vármegye törökbecsei járásában, (1891) 1519 házzal és 8691 lak. (közte 8234 szerb, 160 magyar, 218 német s 56 oláh), takarékpénztárral, vasúti állomással, posta- és táviróhivatallal és postatakarékpénztárral. A községtől negyedóránnyira van a Ruszanda nevű 166 hektár területű, iszapos fenekű sziksós tó, mely mellett fürdőház és vendéglő épült. A fürdővendégek részére 26 lakó- és 16 fürdőszoba áll rendelkezésre*”

zésre, fürödnek azon kívül a tóban is. A tó vize nátriumsókban felette gazdag s azért görvélyes, köszvényes, csúzos és bőrbajok ellen jó sikerrel használják. Tulajdonosa a Magyarországi Görög Katolikus Szerb Egyház. 1849. március 29. Theodorovics rác és osztrák katonái és a Nagy-Becskerekre siető Perczel honvédsége között itt véres ütközet volt, mely estig eldöntetlenül maradt, de másnap reggelre Perczel akadálytalanul folytathatta útját Becskerekre.”¹⁵ Reiszig Ede a következőket jegyezte fel Melencéről: „Melencze, a Ruzsanda-tó mellett fekvő nagyközség. Háza-
inak száma 1661, lakosaié 9292, akik leginkább szerbajkúak és görögkeleti vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van.”¹⁶

na a Dimitrijević család megrendelésére készült Vladimir Nikolić építész tervei alapján 1895-ben. Az építmény alaprajza görögkeleti keresztre hasonlít közepén kiemelkedő kupolával. A homlokzatot sárga és vörös téglák váltakozó soraiból falazták. A kápolnán a historizmus jegyei figyelhetőek meg; a bizánci és a középkori szerb egyházi építészet hatása érezhető. Az ikonosztáz festményei Uroš Predić művei, míg a freskókat feltehetően más festő alkotta Predić tervei alapján.”²⁰

A településen kisebb számú magyar, illetve német közösség is élt, amelyek a római katolikus felekezethez tartoztak. Később a németek a történelem „viharaiban” eltűntek a faluból, és a magyarság lélekszáma is megcsappant. Az első

Melence nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	7966	148	177	12	141	13	7117 ¹⁷		15+343 ¹⁸
1890	8691	160	218	9	56	–	1	8234	13
1900	8486	210	175	3	34	–	–	8045	19
1910	8939	244	143	–	29	1	1	8511	10

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Melence nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	7966	285	7611	26	–	44	–
1890	8691	290	8242	22	3	83	51
1900	8486	315	8073	13	10	59	16
1910	8939	352	8546	11	2	26	2

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnévtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

A nagyközség jobbára szerbek által lakott település volt. A falu szerb ortodox templomát 1790-ben építették, és Szent Miklós (Светор оца Николаја/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – az ortodox liturgia szerint – május 22-én tartják.¹⁹ A település szerb emléke a falu temetőjében álló Dimitrijević-sírkápolna.

A sírkápolnáról a következőket közölte a Műemlékem.hu: „A Nagytemetőben levő sírkápol-

római katolikus imatermet még 1839-ben az iskolaépületben alakították ki. Majd Melencén római katolikus imaház épült. A régi összedőlése után, 1967 és 1971 között új imaházat építettek. A jelenlegi épületet 1971. június 29-én szentelték fel Szent Péter és Szent Pál apostolok tiszteletére. Ünnepeket június 29-én tartják. A melencei katolikus közösség jelenleg Nagybecskerek leányegyháza. A használatos liturgikus nyelv a magyar és a horvát.”²¹

Melence etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	8447	Nincs adat.						
1953	8363	82	Nincs adat.	2	1	18	8183	77
1961	8254	63	Nincs adat.			17	8097	77
1971	8008	64	Nincs adat.			32	7742	170
1981	7685	67	Nincs adat.			31	7002	585
1991	7270	71	7	12	2	18	6653	507
2002	6737	65	1	11	5	20	6293	342
2011	5982	56	Nincs adat.	7	5	12	5422	Nincs adat.
2022	5198	33	Nincs adat.	6	8	13	4630	Nincs adat.

Forrás: Population statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 13.)

A történelmi Torontál vármegye egyetlen jelentősebb gyógyfürdője Ruzsandafürdőn található. A gyógyfürdőt még 1867-ben létesítették, közvetlenül a Melence melletti – sós vizű – tó partján. Gyógyvizének egészségügyi hatásait már egy évvel korábban, 1866-ban megvizsgálták. Termálvize és gyógyiszapja napjainkban is híres, különösen az idegrendszeri, illetve mozgásszer- vi bajokra hatékony.²² A wellnesssturizmus napjainkban is fejlesztés alatt áll.

Melence mellett, a Hadnagy-dombon látható az 1899-ben épített, Ljubomir Bošnjakról elnevezett Bosnyák-féle szélmalom. A Bánság területén egykoron a kiemelkedő búzatermelés miatt sok szélmalom állt, de napjainkra már csak egy-két hírmondó maradt: mint a zsindelytetős, vályogból és téglából épült melencei szélmalom. Az ipari fejlődéssel és a gőzgépek tömeges elterjedésével leáldozott a „szélmalmok világának”.

Az épület a Melence és Basahíd közötti úton, közvetlenül Melence mellett található. Malomvitorlái hiányoznak, szerkezete sérült. A Műemlékem.hu (Határeset) honlap a következőket közölte a szélmalomról: „A belső tér földszinti kamrára, alsó és felső padlásra, valamint tetőtérre osztható; ezeket a szinteket belső lépcső köti össze. A tetőtéren és a felső padláson volt a fa hajtómű, míg az alsó padláson először két, majd három pár malomköt helyeztek el, így szinte valamennyi helyi gabonafajta őrlését végezték. A földszinten

a lisztesládákba ömlött az őrölt gabona a csatornán keresztül. Az épületet 1971-ben, majd 2007-ben felújították.”²³

I. 6. Tiszatarros

Tiszatarros (románul: Taraș, szerbül: Тараш/ Taraš) Nagybecskerekéről (Zrenjanin/Зрењанин) és Elemértől (Elemir/Елемир) északnyugatra, a Tisza folyó partján fekvő helység. Nagy múlttal büszkélkedik, olyannyira, hogy Tarros – Torhús földje – az egykori Torontál vármegye legrégebbi települése volt. III. Béla magyar király (1172–1196) névtelen jegyzője, Anonymus a *Gesta Hungarorum* című írásában is utalt a helységre, amelyet feltehetően a magyar honfoglalást követően létesítettek. A település neve már az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékben is szerepelt Tarhus alakban, és ebben az időben már „egyházás hely” volt. A „vegyesházi királyok” regnálása alatt (1301–1526) többször is előfordult a helység neve a különféle adományozásról szóló dokumentumokban. A falu azonban a török hódoltság alatt elnéptelenedett, és még az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakatlan helyként volt feltüntetve. A környék több településéhez hasonlóan Tiszatarrosra is 1752-ben érkeztek a szerb betelepülők. Habár az 1770-es években további ki- és bevándorlás érintette a falut, alapvetően

megmaradt szerb helységnek.²⁴ Tarros, későbbi nevén Tiszatarros, 1774-től a Nagyikindai kiváltságos kerület településeinek egyike lett. Vályi András a következőket írta a faluról: „*Taras. Rátz falu Torontál Vármegyében, földes Ura a Királyi Kamara, lakosai óhitűek, fekszik Csurog, Elemér, és Kumánd között; határa három nyomásbéli, búzát, szénát jól terem, marhát 460 nevel, bora kevés, piaca Becsén, réve is van, vize Tisza.*”²⁵ Fényes Elek „geográfiai szótárában” az alábbiakat találjuk a helységről: „*Taras, ráciz falu, Torontál vármegyében, a Tisza mellett egy szegletben, Becskerekhez nyugat-északra 2 mérföldnyire: 10 katolikus, 1262 nem egyesült óhitű lakossal, s anyatemplommal, 33 egész jobbágytelekkel. Határának nagy része mocsáros. Földesura a királyi kamara, s a kikindai szabad kerülethez tartozik.*”²⁶

A falu közepén található szerb ortodox templomot 1850 és 1853 között építették, és Sárkányölő Szent György (Свети великомученик Георгије/Sveti velikomučenik Georgije) vértanú tiszteletére szentelték fel. Személyét a szerb ortodox egyház nagy becsben tartja, hiszen Szent György egyebek mellett Szerbia védőszentje is. Ünnepnapját május 6-án tartják.³⁰ A falu lakói zömében a szerb ortodox egyházhoz tartoznak.

Érdekes adatokra lelünk a faluról Pecze Anna tanulmányában: „*Tiszatarros szintén sakktábla-alaprajzú falu, mely annyiban tér el az előzőektől, hogy főutcája nem a vízi és szárazföldi kapcsolatok vonalán alakult ki, legalábbis nem olyan formában, mint Péterréve vagy Mohol esetében. Tiszatarros főutcája a falu környékén levő szállásokat kötötte össze a kompikötővel.*”³¹ Tiszatarrost egy viszonylag hosszabb bekötőt

Tiszatarros nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1429	24	22	4	6	–	1310 ²⁷	5+58 ²⁸	
1890	1513	16	12	1	1	–	–	1483	–
1900	1779	14	18	–	–	–	–	1747	–
1910	2107	28	15	–	1	–	–	2063	–

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

A Nagyikindai kiváltságos kerület megszünése után (1876) a történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásának települése lett. Reiszig Ede 1912-ben a következőket közölte a faluról: „*Tiszatarros. Azelőtt Tarras, a Tisza mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 312, lakosaié 2107, akik leginkább szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája Kumán, távírója és vasúti állomása Melencze.*”²⁹

köti össze Elemérrel (Елемир/Elemir), és rajta keresztül a szerbiai Bánát központjával, Nagybecskerekkel. Csendes, nyugodt vidéken fekszik, a Tisza közelsége egyedülálló természeti szépséggel áldotta meg. Különösen népszerű a madármegfigyelők – a gólyalesre érkezők – körében.³² „*Egyébként a faluban negyven gólyafészek van. Ennek az impozáns számnak, valamint a helybeliek gondviselésének köszönhetően a*

Tiszatarros nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1429	54	1369	1	–	5	–
1890	1513	17	1448	–	–	12	36
1900	1779	26	1746	–	–	5	2
1910	2107	33	2064	–	–	10	–

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Tiszatarros etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1956	Nincs adat.						
1953	1956	11	Nincs adat.	–	–	1	1932	12
1961	1779	13	Nincs adat.			–	1753	13
1971	1612	8	Nincs adat.			4	1581	19
1981	1328	14	Nincs adat.			5	1227	82
1991	1174	13	3	–	–	4	1073	81
2002	1140	8	–	–	1	2	1100	29
2011	1009	12	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	921	Nincs adat.
2022	814	13	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	752	Nincs adat.

Forrás: Population statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 13.)

*német EuroNatur Alapítvány Tarast 2015-ben a gólyák európai falvának kiáltotta ki.*³³ Ennek ellenére a település népessége – periférikus fekvése miatt – egyre inkább csökken. Az 1910. évi magyar népszámlálás még 2107 főt regisztrált a jobbára szerbek lakta településen, a 2022. évi szerbiai népszámlálás viszont már csak annak a 38,6%-át, azaz 814 főt számlált. Tiszatarros egy évszázad alatt népességének 61,4%-át, azaz 1293 főt veszített el.³⁴ Magyarsága nem jelentős. A 2022. évi szerbiai népszámlálás szerint a település lakói közül mindössze 13 fő (1,6%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.³⁵ A korösszetétel sem kedvező, a népesség elöregszik, amit a fiatalok elvándorlása is elősegít. A faluban az „agráriumon” kívül más munkalehetőség nincs. Ezért a lakók ingáznak Nagybecskerek és Tiszatarros között, illetve a fiatalok a jobb megélhetésért elvándorolnak a településről.

I. 7. Torontáltorda

Torontáltorda (németül: Torda, románul: Turda, szerbül: Торда/Torda) Basahíd (Башайд/Bašaid) és Törzsudvarnok (Банатски Двор/Banatski Dvor) között fekvő magyar település. Nevét feltehetően egy itt letelepedett vezér, Torda után nyerte.³⁶

A falu neve kezdetben, az 1700-as évek második felében Bánát-Torda volt, de később már csak Torda elnevezéssel szerepelt. A 19. század végén, 1892. április 30-án jelent meg először a Torontáltorda megnevezés, amelyet utoljára 1922. február 9-én használtak. Az 1922 és 1935 közötti időszakban ismét a Torda volt a hivatalos településnév, majd 1935. április 23-tól Vujičevo (Вујичево) lett a neve. A falu Vujič képviselőről kapta a nevét, aki a település „színeiben” politizált. A megválasztásáért cserébe a helység lakóinak mindent megígért – vasutat, hidat, sőt még folyót (!) is –, végül azonban semmit sem teljesített a vállalásaiból. A település nevét 1947-ben ismét Tordára változtatták, és azóta is ezt viseli.³⁷

A falu a török hódoltság időszakában teljesen kihalt. A pozsareváci békeszerződés megkötését (1718. július 21.) követően az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakatlan helyként volt feltüntetve. Még hosszú évtizedeknek kellett eltelniük, mire a magyarok a Bánság területére léphettek, ezáltal birtokba vehették ezt a lakatlan helyet is.

Az 1770-es évek második felében Szeged környékéről magyar dohánykertészek érkeztek családostul, és itt telepedtek le. A település földesura a Pejacsevich család volt. Gróf Pejacsevich József 1781-ben vásárolta meg a falut, majd utó-

da, gróf Pejacsevich Zsigmond 1797-ben további magyar dohánykertészeket és családtagjaikat telepítette ide a történelmi Csongrád vármegye területéről. A magyarság jórészt Szegedről, illetve Szentes és Csongrád környékéről, továbbá Dócról, Kiskundorozsmáról, Kiszomborról, illetve Szőregről érkezett. Más vármegyék területéről is jöttek bevándorlók, így Bács-Bodrog (Temerin), Borsod (Mezőkövesd), valamint Csanád vármegyék (Apátfalva, Makó) területéről. Torontál vármegye más településeiről is érkeztek magyarok, elsősorban Bánlacról (Banloc), valamint Szajánról (Cajan/Sajan).³⁸

Az 1800-as évek első fele eléggé viszontagságos volt a falu életében. 1816-ban súlyos árvíz sújtotta a települést, majd pedig a szerbek pusztították el. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a közeli Melence szerb lakosai gyújtották fel a falut. A település lakossága ezekben a vészterhes időkben Csanád vármegye területére, Makóra és környékére menekült.

Fényes Elek 1851-ben a következőket közölte a faluról: „Torda, puszta, Torontál vmegyében, népes magyar hely, Becskerekhez északra 4 órányira: 225 házzal, 2656 kath., 10 óhitű, 10 zsidó lak. Kath. paroch. templommal. Lakosai híres dohánytermesztők, s jámbor magaviseletők által jelesen megkülönböztetik magokat. F. u. gr. Pejachevich Péter.”³⁹

A Pallas nagy lexikonában az alábbi olvasható a helységről: „Torda, nagyközség Torontál vármegye törökbecsei j.-ban, (1891) 4035 magyar lak., postahivatallal és postatakarékpénztárral.”⁴⁰

a Bánság védőszentje is volt.⁴⁵ Ünnepnapját hivatalosan május 16-án tartják. A település temetőjében lévő kápolna Jézus Szent Szíve tiszteletére épült, és egyházi tulajdont képez.⁴⁶

A 2022. évi szerb népszámlálás szerint a 85,7%-ban magyar többségű Torontáltordát szintén érzékenyen érinti a lélekszámapadás. Az 1910. évi magyar népszámlálás még 4289 főt regisztrált a faluban, a 2022. évi szerb népszámlálás mindössze 1041 főt „talált”. A falu egy évszázad alatt népességének 75,7%-át (3248 fő) veszítette el. Dobai János, a tordai helyi közösség elnöke így nyilatkozott: „Azóta [a 2011. évi szerbiai népszámlálás óta] elmúlt már öt év és az megtette a magáét. Az elvándorlás innen is elindult. Nem tudunk munkahelyeket biztosítani, beruházást idehozni – a fiatalok viszont keresik a jövőjüket. A gyógyfürdő megállítható az elvándorlást. Az elmúlt időszakban több mint száz fiatal költözött el a faluból. Közben kevés az újszülött és magas az elhalálozás. Számításaink szerint 200–250 személlyel vagyunk kevesebben, mint a legutóbbi népszámláláskor voltunk.”⁴⁷ Az egyházi – római katolikus – adatgyűjtés is megerősíti az előbbi megállapítást. A 2015-ös esztendőben négy keresztele, öt esküvő és 35 temetés (!) volt a faluban. A település korábbi plébánosa, Tapolcsányi Emmanuel szerint: „A szentmisék látogatottságán még nem érződik annyira a fogyatkozás. Vasárnaponként szentmisén átlagban 60–70-en vannak a templomban. Az is jó hír, hogy az idén több mint húsz elsőáldozó lesz.”⁴⁸

Torontáltorda nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3643	3336	48	1	3	–	2 ⁴¹		12+241 ⁴²
1890	4035	3984	30	–	3	–	1	5	12
1900	4099	4045	27	–	23	–	–	2	2
1910	4289	4251	11	–	–	–	–	–	27

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 305. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Torontáltorda magyar lakói a római katolikus felekezethez tartoznak. A falu ma is látható római katolikus templomát 1818-ban építették,⁴³ és Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték fel.⁴⁴ Nepomuki Szent János a 18. század első felétől

A fenti elszomorító demográfiai adatok ellenére az elmúlt években jelentős beruházások valósultak meg: „Ide sorolható a Torda-Udvarnok közötti út aszfaltozása, a központi vízvezeték kiépítése a kúttal, gázvezeték kiépítése, vadászott-

Torontáltorda nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3643	3597	18	3	1	24	–
1890	4035	3955	27	6	2	45	–
1900	4099	4019	27	1	2	48	2
1910	4289	4227	–	3	5	50	4

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 305. p.; Helységnévtár 1892, 611. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Torontáltorda etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4172	Nincs adat.						
1953	4085	4 013	Nincs adat.	–	2	–	7	63
1961	3803	3 768	Nincs adat.			–	21	14
1971	3345	3 177	Nincs adat.			1	40	127
1981	2697	2 555	Nincs adat.			4	33	105
1991	2183	1 989	1	–	–	1	31	161
2002	1771	1 533	1	–	2	6	46	183
2011	1462	1 323	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	48	Nincs adat.
2022	1041	892	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	51	Nincs adat.

Forrás: Population statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 13.)

*hon újjáépítése, halastó létesítése, a templom és a kápolna felújítása. Az idej [2016. évi] tervek között van a Kultúrotthon felújítása, labdarúgó-pálya és az öltöző felújítása. Mindezt anyaországi, tartományi és községi támogatásokból tervezzük megvalósítani. Emellett lesznek kisebb munkálatok is, mint a járdák, parkolóhelyek, átkelők építése, az esővíz-elvezető csatornahálózat felújítása, a határutak javítása, középületek tatarozása, fásítás és általában falurendezés. Van egy nagy álmunk is: az iskola tornatermének a megépítése, tartományi támogatásból szeretnénk megvalósítani.*⁴⁹

Mindenképp dicséretes, hogy Torontáltorda, valamint a magyarországi Bihartorda és a romániai Torda városa között jelentős testvértelepülési együttműködés létezik. Továbbá az 1998-ban

megalakult Tordaiak Klubja feladatául tűzte ki a falubeliek és a már elszármazott tordaiak közötti kapcsolattartást a *Tordai Újság* hasábjain.

I. 8. Törökbecse, a járás székhelye

Törökbecse (németül: Türkisch Betsche, illetve Neu Betsche, románul: Beçsa, szerbül: Нови Бечеј/Novi Bečej) közvetlenül a Tisza folyó bal partján fekszik, átellenben Óbecsével (Бечеј/Bečej). A török hódoltság előtt, a „vegyesházi királyok” uralkodása alatt (1301–1526) az egykori Torontál vármegye székhelye volt. Ebben az időszakban – többnyire – a közvetlenül mellette fekvő Araccsal felváltva töltötte be ezt a „tisztséget”. A település és környéke az ott talált régészeti leletek alapján már a neolitikumban, valamint

a bronzkorban is lakott hely volt. A településre utaló első forrás egy 1238-as dokumentum, IV. Béla magyar király (1235–1270) uralkodásának időszakából származik. A középkorban fontos révhelynek számított, ezért megnőtt a stratégiai és gazdasági jelentősége. Törökbecsét az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzék is megemlítette mint „egyházás helyet”. I. (Anjou) Károly magyar király (1301–1342) halálának évében, 1342-ben a településnek már vára is volt a Tisza folyó szigetén. Népesedéstörténetileg fontos esemény, hogy a 15. században többször is Brankovics György (1377–1456) szerb despota birtokába került Becse, ezért alappal feltételezhető, hogy szerbek is letelepedtek itt.

Becse 1440-ben már városi kiváltságjogokkal rendelkezett, ugyanakkor vámszedő hely is működött a településen. A feltehetően I. (Anjou) Károly magyar király uralkodása (1301–1342) alatt kialakuló Torontál vármegye 1442-ben már a közgyűléseit is itt tartotta.

Becse és a szomszédos Aracs történelme hosszú évszázadokon át összefonódott. Mindkét települést 1551-ben foglalta el a török sereg. A török hódoltság időszaka szomorú eseménnyel indult: „Szokoli beglerbég szept. 15-én már Becsét (Törökbecse) ostromolta. A becsei erőd, melyet alkalmasint a XV. század elején a rácز despoták építtettek, a tiszai szigeten emelkedett. Parancsnokai Szentannay Tamás és Figedi Gábor voltak. A török négy napig lövöldözte az erőd falait, melyek már ingadozni kezdtek; a védők tehát alkudozásba bocsátkoztak a törökökkel. Szabad kivonulás feltétele mellett, szept. 19-én a 200 emberből álló helyi őrség elhagyta a várat és az ellenség táborán vonult át; de alig érte el a tábor végét, a hitszegő törökök megrohanták és mind egy szálíg felkoncizolták az őrséget.”⁵⁰

A törökbecsei vár 1551-től egészen a hódoltság végéig volt a törökök kezén, viszont a karlócai békeszerződés (1699. január 26.) rendelkezései értelmében lerombolták. A bontási munkálatokat 1701-ben végezték el.⁵¹ Maga a helység a török hódoltság alatt nem pusztult el, a becsei náhije székhelyeként keddenként hetipiacot tartottak benne.⁵² Népesége viszont jelentősen megfogyott; a 18. század elején – 1717-ben – mindössze 20 lakott ház állt a településen.

A római katolikus vallású lakosság már a török kiűzését követően megkezdte a letelepedést a településen, azonban a szerbek bevándorlása is szembeűnő volt, akik különösen 1751 – a Tiszai határőrvidék megszüntetése – után jelentek meg itt.

Törökbecséről Vályi András 1796-ban a következőket írta: „Becse vagy Török Becse. Elegyes falu Torontál Vármegyében, földes Ura Gróf Haller Uraság, lakosai katolikusok, és ó hitűek, fekszik Frangova, és Kumán faluknak szomszédsgokban. Határja jó termékenysűgű, 's különbféle szép javai vagynak.”⁵³

Az 1700-as évek második felében (1782) a Sissányi család szerzett itt nagyobb birtokokat, majd 1820 körül a szerb lakosság mellé Szegedről és környékéről magyar dohánykertészeket és családtagjaikat telepítette le. A magyarok számát 1849-ben a közeli – időközben megszűnt – Borjasról betelepült szintén szegedi eredetű magyarok is gyarapították.⁵⁴ Érdekességképp jegyezzük meg, hogy az egyik aradi vértanú, gróf Leiningen-Westerburg Károly (1819–1849) a Sissányi család egyik nőtagját, Erzsébetet vette feleségül, ezáltal a honvéd tábornok is földbirtokos lett Törökbecsén.⁵⁵

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc nem kerülte el Törökbecsét és környékét sem. Rohonczy Lipót honvédőrnagy – aki szintén a Sissányi család egyik nőtagját vette feleségül – seregével 1848. október 13-án 3000 szerb felkelőt vert szét Törökbecsénél. Majd 1849. április 24-én Perczel Mór serege a település határában győzte le a Kuzman Todorović (1787–1858) altábornagy vezette osztrák–szerb sereget.⁵⁶ Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc emlékére 1903-ban Hungária-szobrot emeltek, amely csodálatos módon túlélte Trianont és a különböző történelmi korszakok megrázkódtatásait. Igaz, már nem a főtéren, hanem a római katolikus temetőben áll, de máig megmaradt.

Az 1851-ben megjelent *Magyarország geográfiai szótára* című munkájában Fényes Elek az alábbiakat írta a városról: „Török-Becse, vagy Uj-Becse, m. v. Torontál vármegyében, s legnagyobb gabonakereskedő hely egész monarchiában a Tisza bal partján, Nagy-Becskerekhez északra 4, Szegedhez délre 10 mfdnyi távol-

ságra. A városnak a kath., és n. e. óhitű templomok tornyai, a magas és erős anyagból készült gabonátárházak, messziről igen szép tekintetet adnak. Az utcák Szerem vmegyéből hozott kövekkel vannak kirakva; a földesuraság kastélya előtt, a Tisza parti magas töltésen fel, fasorok és sétahelyek gyönyörködtetik a szemet; a rakhelyt s rév környékeit terméskövekből épült töltések ékesítik. Van itt postahivatal, patika, és nagy vendégfogadó. Számlál 2204 kath., 6 evang., 22 ref., 2242 n. e. óhitű lakost, kik nyelvekre nézve rácok, németek, magyarok, s kevés tótok. Határa három fordulóra van osztva, mellyek közül egyikben csak tisztabuzát, másokban zabot, árpát, tengerit, kölest vetnek, harmadik ugarnak marad. Trágya épen nem szükséges. Egész urbéri telek 123 6/8 találhatik. Erdeje kevés van, tűzifát Szlavoniából, épületi fát Erdélyből szerez. A Tisza-melletti lapályföldeket, mintegy 10,000 holdat, az árvíz tetemesen rongálta csak nem régen is, de a földesuraság egy 2400 öl hosszú, 8–9 láb magas töltést huzatván, felét ezen haszonvehetetlen földnek kiszárította, s a földművelésnek megnyerte. Három országos vásárt, s minden szerdán hetivásárt tart.

Azonban országos vásárai kevés figyelmet érdemelnek, hanem annyival fontosabb gabonakereskedése. Ausztriából, Magyarországból, Horváthországból, a földközi tenger nevezetesebb kikötő helyeiből néha 100 kereskedő is megjelenik évenként. Az elmenő terhes gabona-hajók közel 300-ra mennek, mellyek közül a legkisebb 1000, a középszerű 2–3000, s a nagy hajók 3–6000 mázsa terhet vesznek fel, s így esztendőnkint egy millió pozsonyi mérő gabonánál több vitetik ki, főképen Pest, Győr, Mosony, Bécs felé; kevesebb Horváthországba, Sziszekbe, Károly-városba, s innen szárazon Fiuméba, még kevesebb Laibach felé. A gabona után, dohánykereskedése mindjárt következik, de marhával, borral, csekély kereskedést folytat. Tulajdon szőlőskertjeiben mintegy 2000 akó gyenge bort termeszt. Nevezetes az, hogy ezen a környéken igen sok orvosi plánta találhatik, u. m. felette jó székfű, islandicum aquaticum, Ononodis spinosa stb. Határa szélén egy elpusztult goth izlésre épült templomnak, a tiszai szigetben pedig a régi becsei várnak romjai szemlélhetők. F. u. a Sissányi örökösök.⁵⁷

A dualizmus időszakában (1867–1918) indult fejlődésnek Törökbecse. A vasútvonal kiépülése (1884), de legfőképp a kevéssel korábban létesített hajókikötő alapozta meg a város felfelé ívelő korszakát. A 19. század második felében élénk gabonakereskedelem zajlott a városban, mivel itt rakták hajóra a jórészt Torontálban termesztett „bánáti búzát”.

A történelmi Torontál vármegye egyik legkeregettebb portékáját elsősorban Nyugat-Európába szállították, de jutott belőle Amerikába is. Törökbecse az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legjelentősebb gabonakereskedelmi központja lett, ami lehetővé tette, hogy gazdag polgári réteg alakuljon ki. Megkezdődött a malmok építése és a bankok alapítása, valamint sok kereskedelmi és kisipari üzlet nyílt. Ezt a fejlődést még az a borzalmas 1886. évi tűzvész sem gátolta meg, amely a város közel harmadát elpusztította.

A „bánáti búza”, illetve Törökbecse jelentőségéről a helyi igényes turisztikai kiadványban is megemlékeztek: „A XVIII. században itt határozták meg a gabona árát az egész Osztrák Császárság területére. Azokról a hajdani, híres törökbecsei napokról történelmi feljegyzések és a település legrégebbi épülete, a gabonátároló (magtár) tanúskodnak. A valamikori Kis-Béga és a Tisza torkolatnál, a töltés mellett építették fel ezt az erős egyemeletes létesítményt (1778–1780). Itt gyűjtötték és tárolták a bánáti gabonát, melyet azt követően Európa-szerte szállítottak. A hajók a víz folyásának irányában, a folyón lefelé, evezők és vitorlák segítségével haladtak. A víz folyásával szemben való hajózáskor a teherszállító hajókon nem a vitorlák segítettek. Ilyenkor emberi erővel, hajósok segítségével, vagy lovas fogatokkal vontatták a hajót a partról irányítva. Figyelembe véve jelentőségét, a gabonátároló műemlékvédelem alá került. Napjainkig Törökbecse legmarkánsabb építménye. Belterét jó minőségű tölgyfából készítették, amit még most is bizonyítanak az oszlopok, a gerendák és a padlózat. Napjainkig megmaradt az építmény elsődleges rendeltetése, a gabonátárolás és őrzés. Búzánról már a híres török utazó, Evlija Cselebi is írt, és kiemelte Törökbecse jelentőségét az osztrák és az európai gabonakereskedelemben.”⁵⁸

A gazdasági élet megindulása a település építkezéseiben is megnyilvánult. Törökbecsén

több kúria, illetve úrilak is épült. Reiszig Ede így írt erről: „A községben levő úrilakok közül az egyik Solymos Eleméré, a másik Rohonczy Gedeoné. A régi Szissányi kuriát 1908-ban átalakították és volt nagy parkja helyén egy utca épült. Rohonczy Gedeonnak a Gyöngyszigeten, hol új kastélyt építtetett, messze földön híres kertészeti telepe és versenyistállója van.”⁵⁹

Rohonczy Gedeon kastélya a 19. században épült a világszerte híres és korszerű mezőgazdasági birtok részeként. Maga a kastély – stílusjegyeit tekintve – sajátos keveredése a barokk és a klasszicizmus jellemzőinek. Rohonczy Gedeon szerette az életet; a pompát, a pénzt, a nőket, a szerencsejátékot, a lovakat, a vadászatokat és nem utolsósorban a jó borokat.⁶⁰ Külön bozospincéje volt a kastélyának. Rohonczy honosította meg Magyarországon a krokán muskotály (Croquant Muscat) nevű száraz, fehér („arany-sárga”) bort, amely egyesek szerint francia, mások szerint algériai eredetű szőlőfajtából készült. A gróf több birtokán is elültette ezt a szőlőfajtát, de csak a Gyöngyszigeten volt sikeres a telepítés. A krokán sok törődést követelő és betegségekre érzékeny fajta, nem is maradt meg sehol máshol a kontinensen, ezért tekintenek rá „őshonos” délvidéki fajtaként. Ezek a borok – melyeknek csodájára jártak – innen jutottak el Budapestre, Pozsonyba, valamint Bécsbe. A későbbi időszakban Josip Broz Tito (1892–1980), Charles de Gaulle (1890–1970), valamint Vlagyimir Putyin (1952–) is kóstolta a krokán borfajtát.⁶¹

Rohonczy gróf kastélya napjainkban is áll, de meglehetősen rossz állapotú. „A leszármazottak szeretnének hozzájutni örökségükhöz, ki tudja milyen sikerrel járnak, és főleg mikor. Rohonczy dédunokája mindenestre bérbe vette a gyöngyszigeti földek egy részét, közel 400 hold földet műveltet szakemberek irányításával, és a kastélyt is állítólag megkísérli újraéleszteni. Most valóban nehéz elhinni, hogy a II. világháború után általános iskola működött a Gyöngyszigeten, sőt orvosa, borbélyja volt, és bevásárolni sem kellett menni valamely közeli településre.”⁶²

Törökbecse közelében található a Sokolac villa, melyet Dungyerszky Lázár építtetett nászajándékkul leánya, Emília számára. A villa körül rendezett mezőgazdasági birtok és híres méntelep húzódott. A szerb eredetű Dungyerszky csa-

ládról érdemes megjegyezni, hogy a délvidéki sörfőzés egyik legjelentősebb képviselője. Gyárai a bácskai Dunacsében (Челарево/Čelarevo), valamint Torontál vármegye székhelyén, Nagybecskeken (Зрењанин/Zrenjanin) voltak. A dunacsébi sörgyár mind a mai napig üzemel, ott készítik Szerbia egyik legnépszerűbb sörét, a Lav sört.⁶³

Az első világháború előtt, 1911. szeptember 17-én leplezték le Törökbecsén Radnai Béla (1873–1923) szobrászművész alkotását, gróf Leiningen-Westerburg Károly honvéd tábornok bronzszobrát. A szobrot 1919-ben az új délszláv hatalom elbontatta, majd a városháza zárt alagsorába helyezték el.

A második világháború idején, amikor a városháza a Schlesinger-féle házba költözött, a több száz kilós bronzszobrot is átcipeltek oda. A Schlesinger-féle ház udvari fészerebe helyezték, kimustrált tűzoltó felszerelések mellé. A második világháború után a városháza visszaköltözött a korábbi épületébe. A Schlesinger-féle házat pedig Schlesinger János, a család egyetlen zsidóüldöztetéseket túlélő tagja, eladta a helyi szövetkezetnek. Az új tulajdonos lebontotta a fészert, ekkor találták meg a szobrot, és bár nagy küzdelem indult a helyi magyarság körében a megmentéséért, a délszláv állam mégsem vette védelem alá. A szobrot átadták a helyi labdarúgócsapatnak – szétverték, árából sportfelszerelést vettek.⁶⁴

A történet azonban itt nem ért véget. Törökbecse és testvérvárosa, a magyarországi Mezőtúr közös erőfeszítésének köszönhetően 2009-ben új szobor készült az aradi vértanú tiszteletére.⁶⁵ Leiningen-Westerburg Károly mellszobra a római katolikus templom kertjében tekinthető meg.

Törökbecse a trianoni békeszerződés értelmében a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett, ezt követően kezdtek eltűnni a városból a magyar jelenlétre utaló nyomok. Leiningen-Westerburg Károly szobra mellett még egy turulszobor is volt a városban, amelyet szintén ledöntöttek.⁶⁶ A turulszobor története meglehetősen izgalmas. A szobor egy barokk díszítőelemekkel ellátott, nyolc méter magas obeliszktetején állt. Tervezője a törökbecsei születésű budapesti mérnök, Bánlaci Géza volt. Az obeliszk és a turulszobor felavatására 1903. szeptember 13-án került sor. A turulszobrot – mely

csőrében Attila hun vezér kardját tartotta – a trianoni országcsönkítés időszakában a bevonuló délszláv katonák ledöntötték, majd egy komppal a Tisza közepére szállították, ahol a folyóba lökték. Hosszú ideig semmit sem lehetett róla tudni, azonban a helyi hagyományörzők utóbbi időben folytatott áldozatos munkájának eredményeképp sikerült „felderíteni” hollétét. A folyóban, az iszapréteg alatt, közel 2-3 méter mélyen található. Jelenleg folyik az adományok gyűjtése, hogy a szükséges felszerelést beszerezzék, az iszapréteget leszivattyúzzák, illetve a hullámsírból kiemeljék az alkotást. A turulszobor talapzatának egy része fellelhető; jelenleg magántulajdonban van.⁶⁷ A törökbecsei magyarság azonban nemcsak emlékei és jelképei tekintetében, hanem lélekszámában is csökkenésnek indult.

nepnapját augusztus 11-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar.⁷⁰ A templomban Schöff Károly – 1811-ben festett – két értékes festménye látható, az egyik Szent Vendel apátot, a másik Szent Miklós műrai püspököt ábrázolja.⁷¹ Törökbecsén a római katolikus templom mellett egy római katolikus kápolna is áll a katolikus temetőben.

A szerbek a pravoszláv egyházhoz tartoznak, az 1774-ben épített, Szent Miklós (Светог оца Николаја/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére felszentelt templomuk a belvárosban található. Ünnepe napját – az ortodox liturgia szerint – május 22-én tartják. A szerb temetőben egy 1742-ből származó pravoszláv kápolna áll, a Nagybaldogasszony-kolostor (Manastirska crkva/Манастирска црква), melyet Nagybaldogasszony (Uspenje Presvete Bogorodice/Успенье

Törökbecse nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	6348	4096	210	31	10	2	1630 ⁶⁸		8+361 ⁶⁹
1890	7276	5004	225	11	22	–	11	1971	32
1900	7752	5452	239	7	23	–	8	1961	62
1910	7647	5287	168	5	16	–	1	2094	76

Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Törökbecse nagyközség hitfelekezeti/vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Hitfelekezet/vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	6348	4334	1764	42	23	184	1
1890	7276	4818	2051	47	44	298	18
1900	7752	5416	2048	33	66	178	11
1910	7647	5091	2200	47	79	224	6

Megjegyzés: Az 1880. és az 1890. évi népszámlálás a hitfelekezetre, az 1900. és 1910. évi népszámlálás a vallásra kérdezett rá. Forrás: Népszámlálás (1880) 1882, 307. p.; Helységnevtár 1892, 610. p.; Népszámlálás (1900) 1902, 368–369. pp.; Népszámlálás (1910) 1912, 370–371. pp.

Törökbecsén 1746-ban a hívek adományából – Szent Vendel apát tiszteletére – egy imaház építettek. Az épület 1800-ban összedőlt, ezért egy új imaház hoztak létre a híveknek. Ott tartották a miséket egészen addig, amíg el nem készült a római katolikus templom. Építését 1804-ben kezdték el és 1809-ben fejezték be. A belvárosban látható római katolikus templomot Assisi Szent Klára tiszteletére szentelték fel. Ün-

Пресвете Богородице) tiszteletére szenteltek fel. Ünnepe napját – az ortodox liturgia szerint – augusztus 28-án tartják.⁷²

A római katolikus és a szerb „pravoszláv”, ortodox egyházi emlékeken kívül egy evangélikus templom is várja a híveket a városban.

Törökbecse népességszáma az 1910. évi magyar népszámlálás adatához (7647 fő) képest a 2022. évi szerb népszámlálás eszmei időpont-

Törökbecse etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	15 644	Nincs adat.						
1953	16 303	6644	Nincs adat.	6	25	51	9115	462
1961	16 378	6601	Nincs adat.			59	9392	326
1971	16 075	6074	Nincs adat.			90	9356	555
1981	16 091	5422	Nincs adat.			77	9089	1503
1991	15 404	4657	13	18	152	54	8659	1851
2002	14 782	3849	6	10	144	52	8868	1853
2011	13 133	3210	10	5	51	41	7738	Nincs adat.
2022	10 967	2230	5	8	71	24	6952	1677

Forrás: Population statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 13.)

jában (10 967 fő) növekedést mutat. Ennek elsődleges okai a városi szerepkörben, valamint Aracs beolvasztásában keresendők. Azonban a népességszám a „csúcspontot” még a szocialista Jugoszlávia időszakában, 1961-ben érte el (16 378 fő), onnantól folyamatosan csökken a város lakossága. A magyarság számbeli csökkenése is szembetűnő. A második világháború után, az Araccsal „gazdagodott” Törökbecse 1953-ban még 6644 magyar nemzetiségűt számlált. A 2022. évi szerb népszámlálás viszont ennek már csak közel az egyharmadát (33,6%), 2230 főt regisztrált. A történelmi sorsfordulók mellett elsődlegesen az elvándorlás, az asszimiláció (vegyes házasságok) és a magyarság „letargiája” okozta a fogyást. Ez utóbbi esetben az értelmiség „leépítése”, a magyarság másodlagos állampolgárokka váló lefokozása Trianon után meghozta negatív eredményét. A magyar műemlékeket – az aracsi pusztatemplomot és a becsei vár maradványait – az 1990-es évekre a természet kezdte birtokba venni. Erről Link Lajos így fogalmazott: „*Felmentem a Tisza töltésére, s azt*

láttam, hogy gaz nőtte be a magyar emlékeket, mert az 1944-es atrocitások óta nem mert senki igazán magyar lenni.”⁷³ Majd 1995-ben egy lelkes csapat elkezdte megtisztítani az aracsi pusztatemplom romjait, mert már nem lehetett megközelíteni. A délszláv háború idején, illetve azt követően a fiatalság elvándorlása felgyorsult, az értelmiség jórészt szintén elvándorol. Ennek ellenére Link Lajos vezetésével a helyi magyarság aktív tagjai nekiálltak fafaragó, illetve honismereti táborokat szervezni, megtisztították a becsei vár maradványait is, ahol emlékfát és kopjafát helyeztek el az 1551-ben a törökök által legyilkolt áldozatok emlékére. Jelenleg pedig a helyi falusi turizmust igyekeznek fellendíteni magyar családoknál történő elhelyezéssel, szálláslehetőséggel. Szükség is van erre, mivel a magyar nyelv, kultúra ápolására a helyi iskolán kívül csak a Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület berkeiben nyílik lehetőség.⁷⁴ Továbbá a római katolikus felekezeti élet is hozzájárul az egyre inkább előregedő magyarság megmaradásához.

II. Felhasznált irodalom

II. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

2011 Census of Population, Households and dwellings in the Republic of Serbia. Book 2. Age and sex. Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade, 2012

A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1882

A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1892

A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912

BÁLINT SÁNDOR: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. In: Trogmayer Ottó (szerk.): A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75. 2., Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1976

BÁRÁNY ÁGOSTON: Torontál vármegye' hajdana. A' Magyar Kir. Egyetem' betűivel. Buda, 1845

BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája. X. kötet (Kacs–Közellátás). Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1896

BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok). Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1897

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. XIV. kötet (Titel–Veszék). Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2009

DOBAI JÓZSEF: Torda krónikája. Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 2012

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928

ERŐS LAJOS (szerk.): Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez. Logos Kiadó, Tóthfalu, 1993

FÉNYES ELEK: Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. IV. kötet. Trattner-Károlyi Tulajdona. Pest, 1839

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. I. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. II. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. III. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

GYÉMÁNT RICHÁRD: Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén, különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre. In: Katona Tamás – Kovacsicsné Nagy Katalin – Laczka Éva Zita (szerk.): Vavró István, a tudós és pedagógus. Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára. Magyar Statisztikai Társaság – Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2016

HARASZTHY LAJOS: Torontál vármegye története 1867-től. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

HERMANN RÓBERT: Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Videopont, Budapest, 1996

JUHÁSZ JÓZSEF: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Aula Kiadó, Budapest, 1999

JUHÁSZ KÁLMÁN: A csanádi püspökség története. Alapításától a tatárjárásig (1030–1242). In: Eperjessy Kálmán – Barna János (szerk.): Csanád vármegyei Könyvtár 19–20. Kiadja Csanád Vármegye Közönsége, Makó, 1930

JUHÁSZ KÁLMÁN: Der Hl. Johannes Nepomuk als Schutzpatron des Banates. In: Österreichische Zeitschrift für Volkskunde. Neue Serie Band XVIII. Gesamtserie Band 67. Wien, 1964

KALAPIS ZOLTÁN: „Negyvennyolcnak nagy idejében”. Forum Kiadó, Újvidék, 1998

KECSKÉS ISTVÁN: Torda. Pezsgő közösségi élet. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben II. Riportkönyv. Magyar Szó, Újvidék, 2017

KOGUTOWICZ MANÓ: Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905

ORTUTAY GYULA (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. III. kötet (K–Né). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980

PECZE ANNA: Vajdasági falvak a Tisza mentén. In: Léttünk. XLIV. évfolyam. 3. szám. Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 2014

REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

RÉTHY KÁROLY: Az aknasugatagi sóbányászat. In: Hadobás Sándor (szerk.): Bányásztörténeti közlemények. 5. évfolyam. 9. (1.) szám. Rudabánya, 2010

Stanovništvo. Nacionalna ili etnička pripadnost. Podaci po naseljima. Knjiga 1. Republički zavod za statistiku, Beograd, 2003

Stanovništvo. Uperedni pregled broja stanovnika. 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. i 2002. Podaci po naseljima. Knjiga 9. Republički zavod za statistiku, Beograd, 2004

II. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A délvidéki magyarság megmaradásának záloga a turizmus. 2015. november 15. Szegedma.hu portál: <https://szegedma.hu/kozelet/2015/11/a-delvideki-magyarsag-megmaradasanak-zaloga-a-turizmus>

A karátsonfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsynyi.hu/>

Banja Rusanda: <https://banjarusanda.rs/>

FEHÉR RÓZSA: *Made in Vajdaság. A krokán muskoltály Európában egyedül a vajdasági Gyöngyszigeten terem meg – A különleges fehérborért ádáz küzdelem folyik.* 2011. június 5. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/kozelet/a.283871/Made-in-Vajdasag>

FEHÉR RÓZSA: *Turul a Tiszában. A századforduló Törökbecsén három szobor is őrizte az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseinek emlékét.* 2019. március 17. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/hetvege/a.125577/Turul-a-Tiszaban>

Karlowo. Banat. Donau schwaben Villages Helping Hands: <https://banat.dvhh.org/villages/karlowo/>

KECSKÉS ISTVÁN: *Torda.* In: Szórványlétben (47.). A falu újratelepítése 240. évfordulójának évében a bánáti szórványtelepülés lesz a házigazdája a Durindónak és a Gyöngyösbokrétának. 2016. február 21. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/hetvege/a.128045/Torda>

Megérkezett az első golya Tarasra. 2016. március 8. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/vajdasag/a.128942/Megerkezett-az-elso-golya-Tarasra>

Megsemmisített szobrok a történelmi Magyarország területén. A Turulmadár nyomán: <http://turul.info/turul/megsemmisitetszobrok2>

M. MESTER KATALIN: *Leiningen-Westenburg Károly naplójának részletei.* Veol.hu – Napló Online: <https://veol.hu/hetvege/aradi-vertanuk-1650619>

Műemlékem.hu: <https://www.muemlekiem.hu/>

Nagybecskereki Egyházmegye (Dioecesis Zrenianensis): <http://www.catholic-zr.org.rs/>

Nagy Magdi és Töröcsik Laci blogja: <http://utikalandok.blogspot.hu/2012/11/a-gyongysziget-gyonyge.html>

Narodne Herojke (megszűnt honlap): http://www.zenskestudije.org.rs/01_o_nama/gordana_stojakovic/plakati_partizanke/afz-herojke.pdf

NÉMETH ZOLTÁN: *Dungyerszkitől Jacobsenig. Dunacsében megnyílt az ország első sörmúzeuma.* 2008. november 19. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/kozelet/riport/a.232729/Dungyerszkitol-Jacobsenig>

Општина Нови Бечеј: <https://www.novibecej.rs/index.php/turizam/istorija/369-istorija-novibecej>

PAŠIĆ, SL.: *Iz Kumana 730 doktora nauka.* Večernje novosti online. 2015. január 14.: <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:528783-Iz-Kumana-730-doktora-nauka>

PECZE ANNA: *Vajdasági ikertelepülések a Tisza mentén.* Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia (VMTDK). Újvidék, 2014. VMTDK: https://vmtdk.edu.rs/vajdasagi_kisvarosok_foutca_vizsgalata_ikertelepulesek_a_tisza

vmtdk.edu.rs/vajdasagi_kisvarosok_foutca_vizsgalata_ikertelepulesek_a_tisza

Population statistics of Eastern Europe & former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia>

Stork village meeting in Taraš in Serbia. 2022. január 8. EuroNatur: <https://www.euronatur.org/en/what-we-do/news/stork-village-meeting-in-taras-in-serbia>

SZATANÉK JÓZSEF: *Torontál történelmi vármegye. Becse, Óbecse vára.* Várak és erődített helyek a Kárpát-medencében. Várak.hu: <https://varak.hu/latnivalo/index/2024-Obecse--Torokbecse-Becse-Obecse-vara/>

SZEKERES ISTVÁN GELLÉRT: *Templomok és kapolnák.* Bánáti Újság. LXI. évfolyam. 18. szám. 2006. május 3. Hét Nap: <https://hetnap.rs/cikk/Templomok-es-kapolnak-2148.html>

Српска Православна Епархија банатска (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/novobecejsko-namesnistvo/beodra/>

Torontál vármegye. Magyarország régi térképeken (megszűnt weboldal): http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg

TÓTH LÍVIA: *A beodrai Karátsonyi-kastély.* Hét Nap. LXVII. évfolyam. 38. szám. 2012. szeptember 19. Hét Nap: <http://hetnap.rs/cikk/A-beodrai-Karatsynyi-kastely-12462.html>

Törökbecse község helyi gazdaságfejlesztési irodájának weblapja (megszűnt): <http://ler-nb.rs/dokumenta/NB-HU.pdf>

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum Kézírónyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/>

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum Kézírónyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/2-kotet-828BA/k-82FAA/karlova-83095/>

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. III. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum Kézírónyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/3-kotet-83C38/>

ZÁHONYI DEZSŐ: *Dicső múltról mesélő délvidéki kastélyok – Így pusztították történelmi hagyatékunk.* 2016. május 3. Délhír. A pozitív visszacsatolás: <https://delhir.info/2016/05/03/dics-multról-mesél-delvideki-kastelyok-igypusztítottak-seink-hagyatékát/>

- ¹ Kuman. VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum Kézíkönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/2-kotet-828BA/k-82FAA/kuman-8346E/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ² FÉNYES (II. kötet) 1851, 280. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 390. p.
- ³ A feljegyzések szerint a falu lakóinak 10%-a veszett oda a járványban.
- ⁴ REISZIG 1912, 70. p.
- ⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Kumán esetében az egyéb anyanyelvűekre vonatkozó adatoknál az első érték (11 fő) alatt „egyéb hazai nyelvű” személyeket kell érteni.
- ⁷ *Кумане.* Српска Православна Епархија банатска (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/novobecejsko-namesnistvo/kumane/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁸ *Szerb görögkeleti templom. Kumán.* Műemlékem.hu: <http://www.muemlekem.hu/hatareset?id=2322> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁹ Narodne Herojke (megszűnt honlap): http://www.zenskestudije.org.rs/01_o_nama/gordana_stojakovic/plakati_partizanke/afz-herojke.pdf (Letöltés ideje: 2016. július 12.)
- ¹⁰ *Stanovništvo. Uperedni pregled broja stanovnika. 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. i 2002. Podaci po naseljima. Knjiga 9.* Republički zavod za statistiku, Beograd, 2004. 24. p.; *2011 Census of Population, Households and dwellings in the Republic of Serbia, Book 2. Age and sex.* Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade, 2012. 114–115. pp.
- ¹¹ *Stanovništvo. Nacionalna ili etnička pripadnost. Podaci po naseljima. Knjiga 1.* Republički zavod za statistiku, Beograd, 2003. 28–29. pp.
- ¹² PAŠIĆ, SL.: *Iz Kumana 730 doktora nauka.* Večernje novosti online. 2015. január 14.: <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:528783-Iz-Kumana-730-doktora-nauka> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ¹³ Melincze. VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum Kézíkönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/2-kotet-828BA/m-83715/melincze-8385A/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ¹⁴ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. III. kötet.* Nyomatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851. 79. p. (A továbbiakban: FÉNYES [III. kötet] 1851); FÉNYES (IV. kötet) 1839, 388. p.
- ¹⁵ BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája. X. kötet (Kacs–Közellátás).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1896. 484. p.
- ¹⁶ REISZIG 1912, 79. p.
- ¹⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ¹⁸ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Melence esetében az első érték (15 fő) az egyéb hazai (14 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődik össze.
- ¹⁹ *Меленци.* Српска Православна Епархија банатска (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/novobecejsko-namesnistvo/melenci/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ²⁰ Dimitrijević-sírkápolna. Műemlék.hu: <http://www.muemlekem.hu/hatareset?id=2231> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ²¹ Nagybecskerek. Központi esperesség. Nagybecskereki Egyházmegye (Dioecesis Zrenianensis): <http://www.catholic-zr.org.rs/nagybecskerek/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.); ERŐS 1993, 319–320. pp.
- ²² Banja Rusanda: <https://banjarusanda.rs/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ²³ Szélmalom. Melence. Műemlék.hu: <http://www.muemlekem.hu/hatareset?id=2230> (Letöltés ideje: 2017. február 18.)
- ²⁴ REISZIG 1912, 123. p.
- ²⁵ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. III. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. Arcanum Kézíkönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/3-kotet-83C38/t-848C2/taras-8490C/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ²⁶ FÉNYES (IV. kötet) 1851, 176. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 390. p.
- ²⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ²⁸ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Tiszatarros esetében az egyéb anyanyelvűekre vonatkozó adatoknál az első érték (5 fő) alatt „külföldi nyelvű” személyeket kell érteni.
- ²⁹ REISZIG 1912, 123. p.
- ³⁰ *Тараш.* Српска Православна Епархија банатска (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/zrenjaninsko-namesnistvo/taras/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ³¹ PECZE ANNA: *Vajdasági falvak a Tisza mentén.* In: *Létünk.* XLIV. évfolyam. 3. szám. Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 2014. 100. p.
- ³² *Stork village meeting in Taraš in Serbia. 2022. január 8.* EuroNatur: <https://www.euronatur.org/en/what-we-do/news/stork-village-meeting-in-taras-in-serbia> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

- ³³ *Megérkezett az első gólya Tarasra.* 2016. március 8. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/vajdasag/a.128942/> Megerkezett-az-első-golya-Tarasra(Letöltés ideje: 2016. július 12.)
- ³⁴ *Stanovništvo. Uperedni pregled broja stanovnika. 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. i 2002. Podaci po naseljima. Knjiga 9.* Republički zavod za statistiku. Beograd, 2004, 24–25. pp.; *2011 Census of Population, Households and dwellings in the Republic of Serbia. Book 2. Age and sex.* Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade, 2012, 114–115. pp.
- ³⁵ *Stanovništvo. Nacionalna ili etnička pripadnost. Podaci po naseljima. Knjiga 1.* Republički zavod za statistiku. Beograd, 2003. 28–29. pp.
- ³⁶ DOBAI JÓZSEF: *Torda krónikája.* Fórum Könyvkiadó. Újvidék, 2012. 13. p.
- ³⁷ DOBAI 2012, 13–14. pp.
- ³⁸ REISZIG 1912, 126–127. pp., DOBAI 2012, 13. p.
- ³⁹ FÉNYES (IV. kötet) 1851, 211. p., FÉNYES (IV. kötet) 1839, 392. p.
- ⁴⁰ BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1897. 261. p.
- ⁴¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁴² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Torontáltorda esetében az egyéb anyanyelvűekre vonatkozó adatoknál az első érték (12 fő) alatt „egyéb hazai nyelvű” személyeket kell érteni.
- ⁴³ A plébánia 1803-ban alakult. Az első vert falú templom még torony nélküli volt. *Torda.* Központi esperesség. Nagybecskerekai Egyházmegye (Diocesis Zrenianensis): <http://www.catholic-zr.org.rs/torda/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁴⁴ A 14. században élt Nepomuki Szent János vértanú nemcsak a gyónási titok mártírja, valamint Csehország, a folyók, a hidak, a vízimolnárok, a halászok, bizonyos helyeken a fuldoklók, a (só)bányászok védőszentje, hanem a Bánáté is. A XIII. Benedek pápa (1724–1730) általi szentté avatását (1729. március 19.) követően a 18. század első felében vált a Bánát védőszentjévé. ORTUTAY GYULA (szerk.): *Magyar néprajzi lexikon. III. kötet (K–Né).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 750. p., RÉTHY KÁROLY: *Az aknasugatagi sóbányászat.* In: Hadobás Sándor (szerk.): *Bányásztörténeti közlemények. 5. évfolyam. 9. (1.) szám.* Rudabánya, 2010. 57–61. pp.
- ⁴⁵ JUHÁSZ KÁLMÁN: *Der Hl. Johannes Nepomuk als Schutzpatron des Banates.* In: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde.* Neue Serie Band XVIII. Gesamtserie Band 67. Wien, 1964. 89–91. pp.
- ⁴⁶ ERŐS 1993, 434. p.
- ⁴⁷ KECSKÉS ISTVÁN: *Torda. Pezsgő közösségi élet.* In: Fodor István (szerk.): *Szörványlétben II. Riportkönyv.* Magyar Szó. Újvidék, 2017. 205. p. (A továbbiakban: KECSKÉS [II. kötet] 2017)
- ⁴⁸ KECSKÉS (II. kötet) 2017, 205. p.
- ⁴⁹ KECSKÉS ISTVÁN: *Torda.* In: *Szörványlétben (47.). A falu újratelepítése 240. évfordulójának évében a bánáti szörványtelepülés lesz a házigazdája a Durindónak és a Gyöngyösbokrétának.* 2016. február 21. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/hetvege/a.128045/Torda> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁵⁰ REISZIG 1912, 393. p.
- ⁵¹ PECZE ANNA: *Vajdasági ikertelepülések a Tisza mentén.* Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia (VMTDK). Újvidék, 2014. 20. p. VMTDK: https://vmtdk.edu.rs/vajdasagi_kisvarosok_foutca_vizsgalata_ikertelepulesek_a_tisza (Letöltés ideje: 2026. január 15.)
- ⁵² SZATANEK JÓZSEF: *Torontál történelmi vármegye. Becse, Óbecse vára.* Várak és erődített helyek a Kárpát-medencében. Varak.hu: <https://varak.hu/latnivalo/index/2024-Obecse--Torokbecse-Becse-Obecse-vara/> (Letöltés ideje: 2026. január 15.)
- ⁵³ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. Arcanum Kézírástár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/1-kotet-81A16/b-81BDC/becse-vagy-torok-becse-81DC7/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁵⁴ BÁLINT SÁNDOR: *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete.* In: Trogmayer Ottó (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1974/75. 2., Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1976. 260. p.*
- ⁵⁵ M. MESTER KATALIN: *Leiningen-Westenburg Károly naplójának részletei.* Veol.hu – Napló Online: <https://veol.hu/hetvege/aradi-vertanuk-1650619> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁵⁶ HERMANN RÓBERT: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története.* Videopont, Budapest, 1996. 312–313. pp.
- ⁵⁷ FÉNYES (I. kötet) 1851, 104–105. pp.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 386–387. pp.
- ⁵⁸ Törökbecse község helyi gazdaságfejlesztési irodájának weblapja (megszűnt): <http://ler-nb.rs/dokumenta/NB-HU.pdf> (Letöltés ideje: 2016. július 15.)
- ⁵⁹ REISZIG 1912, 128. p.
- ⁶⁰ „Az elbeszélések szerint Rohonczy gróf egy éjszaka minden vagyonát elvesztette a Gyöngyöszigeten, amit azzal szerzett vissza, hogy nyíllal eltalált egy, a nevének, Etelkának a fején elhelyezett almát.” FEHÉR RÓZSA: *Made in Vajdaság. A krokán muskotály Európában egyedül a vajdasági Gyöngyöszigeten terem meg – A különleges fehérborért ádáz küzdelem folyik.* 2011. június 5. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/kozelet/a.283871/Made-in-Vajdasag> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁶¹ Törökbecse község helyi gazdaságfejlesztési irodájának weblapja (megszűnt): <http://ler-nb.rs/dokumenta/NB-HU.pdf> (Letöltés ideje: 2016. július 15.)

- ⁶² A Gyöngysziget gyöngye. *Utak, kalandok*. Nagy Magdi és Törőcsik Laci blogja: <http://utikalandok.blogspot.hu/2012/11/a-gyongysziget-gyonyge.html> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁶³ NÉMETH ZOLTÁN: *Dungyerszkitől Jacobsenig. Dunacsében megnyílt az ország első sörmúzeuma*. 2008. november 19. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/kozelet/riport/a.232729/Dungyerszkitol-Jacobsenig> (Letöltés ideje: 2026. január 15.)
- ⁶⁴ KALAPIS ZOLTÁN: „Negyvennyolcnak nagy idejében”. Forum Kiadó, Újvidék, 1998. 71. p.
- ⁶⁵ A Tisza bal partján, Törökbecsén. *Utak, kalandok*. Nagy Magdi és Törőcsik Laci blogja: <http://utikalandok.blogspot.hu/2012/11/a-tisza-bal-partjan-torokbecsen.html> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁶⁶ FEHÉR RÓZSA: *Turul a Tiszában. A századforduló Törökbecsén három szobor is őrizte az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseinek emlékét*. 2019. március 17. Magyar Szó Online: <https://www.magyarszo.rs/hetvege/a.125577/Turul-a-Tiszaban> (Letöltés ideje: 2026. január 15.)
- ⁶⁷ *Megsemmisített szobrok a történelmi Magyarország területén*. A Turulmadár nyomán: <http://turul.info/turul/megsemmisittszobrok2> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁶⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁶⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket jelentette, a második pedig a beszélni nem tudó népességet. Törökbecse esetében az első érték (8 fő) az egyéb hazai (1 fő) és az egyéb külföldi (7 fő) anyanyelvűek adataiból tevődik össze.
- ⁷⁰ *Törökbecse I. Központi esperesség*. Nagybecskereki Egyházmegye (Dioecesis Zrenianensis): <http://www.catholic-zr.org.rs/torokbecse-i/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁷¹ ERŐS 1993, 443. p.; DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XIV. kötet (Titel–Veszk)*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2009. 284. p.
- ⁷² *Нови Бечеј*. Српска Православна Епархија банатска. (Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/novobecejsko-namesnistvo/novi-becej/> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)
- ⁷³ *A délvideki magyarság megmaradásának záloga a turizmus*. 2015. november 15. Szegedma.hu portál: <https://szegedma.hu/kozelet/2015/11/a-delvideki-magyarsag-megmaradasanak-zaloga-a-turizmus> (Letöltés ideje: 2026. január 15.)
- ⁷⁴ A Tisza bal partján, Törökbecsén. *Utak, kalandok*. Nagy Magdi és Törőcsik Laci blogja: <http://utikalandok.blogspot.hu/2012/11/a-tisza-bal-partjan-torokbecsen.html> (Letöltés ideje: 2026. január 14.)

Fülöp Tünde: Szalag

Össze tudunk-e fogni a nyékincai/nyéki, herkócai és fényberekai szórványmagyarság megmaradásáért?

„Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Csillag-szórók az éjszakák,
Szent-János-bogarak a kertben,
Emlékek elmúlt nyarakon,
[...]
Őrzött elevenek és holtak,
Szívek távoli mosolya
Reátok néz, aggódva, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.”
(Ady Endre: *Intés az őrzőkhöz*)

De mi, mai délvidéki magyarok, vigyázunk-e? Vigyázunk-e a szórványokban még az élet-halál kérdéseivel is magukra maradt magyar őrzőinkre a strázsán?

A pozícionáltak s mi valamennyien, akik szülőföldünkhöz ragaszkodva maradtunk. Értelm? Realitás? Összetartozás... Összekapaszkodás...

Fogódzókat keresek költőnk gondolataival, de idézhettem volna Reményik Sándor *Templom és iskola* vagy *Öröktűz* c. verséből is. Utóbbiból egy részlet Gudelyevity (leánykori családnevén Friedmann) Annának (Annuska – így szeretted, hogy szólítsuk; a horvátok, szerbek pedig Anicának hívták –, Nyékinca, 1955. december 18. – Nyékinca, 2022. április 7.), a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület (MME) elnökének halálára írt jegyzetem felvezetője volt (Aracs, 2022/4., *Lesz-e, aki tovább élteni a lángot Nyékincán?*): „Egy lángot adok, ápd, add tovább, / Csillaggal álmodik az éjszaka, / És lidércfényvel álmodik a lép, / És öröktűzzel álmodik a szívem. / Egy lángot adok, ápd, add tovább, / És gondozd híven.”

Sok minden eszembe jutott a régi magyar naptár szerinti *ígéret havának*, illetve a népi hagyomány szerinti *pünkösd havának* közepe táján, amikor több hónapos előkészület, egyezte-

tés után sor kerülhetett utazásomra Nyékincára. A szerény lehetőségek közül végül a megvalósítást Béres Fényszárosi Irénke egykori maradéki tiszteletes asszony vállalta azzal, hogy hűgának, Erdős Arankának kíséretében elvisznek engem, a riportert úti célom helyszínére. Részben azért, mert szerintük is jó lenne észszerű megoldást találni a nyékincai református parókia és a benne működő (?) művelődési egyesület sorsát illetően, részben pedig azért, mert a családjuk Platicsról/Fényberekéről származik. S egyúttal leróhatják kegyeletüket felmenőik nyughelyénél.

Az örökkévalóság határtalan ösvényén eleinknek az őrzőkre vonatkozó sugallata időszerűbb, mint a korábbi évtizedekben, főként a világhárvány utáni években a szórványok szórványában, Szerémségben/Szerémében. De nem csak ott, gondoljunk csak a legutóbbi népszámlálás (2022) lesújtó adataira. Szerbia viszonylatában is! Az ország lakossága csaknem 7 százalékkal csökkent a 2011-es összeírásokhoz viszonyítva. Az újabb hivatalosan feljegyzettek szerint Szerbiának 6 millió 647 003 lakosa volt. Ebből 184 442-en vallották magukat magyarnak, vagyis 27,36 százalékkal kevesebben, mint tíz évvel korábban, amikor is 253 899-en voltunk! Ezúttal Szerémségben maradv: a szerbiai Köztársasági Statisztikai Intézet 2022-es népszámlálási adatai szerint Árpatauló (Ruma) községnek 48 621 lakosa volt. Ebből 41 776 (85,92%) szerb, 1171 (2,41%) magyar, 739 (1,52%) horvát, 567 (1,17%) roma és 4368 egyéb (8,98%). Ekkor Nyékinca 1637 lelket számlált, Herkóca 2302-t, Fényberek pedig 2115-öt. A települések etnikai összetételére vonatkozó adatokat többnyire százalékarányban találtam. (Még az MI is így válaszolt.) Eszerint egy-egy település lakosságának mintegy tíz százaléka magyar. Összehasonlításként a

2002-es népszámlálás adatai: Nyékinca 2216 lakosából 1534 szerb, 264 magyar, 210 horvát; és egyéb. Herkóca 3429 lakosából 2396 szerb, 310 magyar, 256 horvát; és egyéb. Fényberek 2760 lakosából 2007 szerb, 361 horvát, 174 magyar; és egyéb. Az adatokat a nemzeti közösségünk déli végeken való megmaradásának (?) – az értelemnek, a realitásnak, az összetartozásnak, az összekapaszkodásnak – vonatkozásában említettem. Múló századokon, a régebbi és újabb háborúkon át, a '90-es viharos évek árnyékában. Napjainkban is vannak, akik halkán ugyan, de a Herkócán és környékén 1992-ben kezdődött, a környező falvakra is kiható „békés lakosság-cserékre” kényszerítéseket etnikai tisztogatásnak nevezik... Az akkori tragikus eseményekről, szívszorogató sors történetekről napilapunkban, a Magyar Szóban is írtunk. Szerémség, köztük a három település történelme, története viszont már kevésbé ismert a szélesebb vajdasági közvéleményben. Jóllehet enélkül meg sem kísérelhetjük megérteni a jelenlegi helyzetet. Vagy talán ami ennél is fontosabb: megvizsgálni a nemzeti világi és egyházi intézményeink felelősségét a térségben élő magyarok (magukat magyarnak vallók) identitásának, kultúrájának megmentéséért, éltetéséért. El kellene kezdeni az egyházi élet (az ökumenikus jellegű alkalmakat is beleértve) újraélesztését, mégpedig a magyar nyelvű istentiszteletek/misék időnkénti, de rendszeres megtartásával.

Hetzmann Róbert *Elesett bástya – Szerémségi utazás magyar szemmel* c. könyvében (Budapest, Magyar Patrióták Közossége, 2022) részletesebben is olvashatunk erről a térségről. A szerzőtől a közelmúltban kaptam meg az ide vonatkozó fejezeteket, a megjelentetés lehetőségével. Ízelítőül – írásomhoz is kapcsolódva – a bevezetőből néhány mondat:

„A Szerémség ősi kultúrterület nevében is az antik római Sirmium emlékét őrzi, a magyar dél legjava: ahol a középkorban a legjobb boraink termettek, s ahol a hon legódonabb védőbástyái álltak a keresztyén világ végvidékén. Ez a magyar helytállás színhelye, amiért nagy árat fizetünk: az oszmán megszállás alatt a régi magyar lakosság teljesen kipusztult, és csak a hajdani városok és falvak nevei maradtak fenn. A bástya elesett, vele együtt az egész kultúrterület, de a

nemzet lelkében örökké ott él a hőstörténet, melyet ha nem feledünk, időről időre új élet hajthat ki a romok alól.”

Mint ahogyan „ki is hajtott” a XVIII. század évtizedeiben, a vidék újratelepítését követően, majd a kíméletlen huszadik század vérzivataros időszaka, a trianoni békediktátum után, a számtalan megpróbáltatások terhelte évtizedekben, a legutóbbi délszláv háborúkat követő „békésebb” években. A magyarok eszmélését, megmaradását ösztönző kezdeményezések nemzeti közösségünk összetartozását erősítették Szerémségben is, a szórványok szórványában. Főként a változásokat elindító/sejtető, 2000. szeptember végi választások eredményezte hatalomváltást követően. Nemegyszer leírtam már azt is, mennyire biztatóan hatottak, főleg az idősebbek körében, a felsejlő lehetőségek a magyar művelődési egyesületek újraalakulására. S ezzel együtt a gyermekeik, unokáik anyanyelvápolására, sok esetben az anyanyelv újratanulására, a szunnyadó néphagyományok felelevenítésére, éltetésére. S elkezdődött a második világháború után elkobzottaknak, köztük az egyházi vagyonnak a visszaigénylése, -származtatása.

Szerémségben, Maradékon a közösségünk és a református egyházközség támogatásával, a helybeli magyarok jelentős részének összefogásával 1997-ben elsőként újraalakult a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület. Nem véletlenül. Kezdetben félénken, de a (fél)fordulat éveitől mindjobban a szerémségi magyarság központjaként kívánt tevékenykedni. Így természetes volt az is, hogy közreműködött a többi magyar művelődési egyesület újbóli létrejöttében. Nyékinacán 2002. november 16-án tartotta meg a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület az újjáalakuló közgyűlését, amelyhez csatlakozott a magyarok egy része Herkócáról és Fényberekéről is. Elnökének Hegedűs János nyugalmazott (napjainkban a 88. életévében jár) tanárt választották meg, titkárának pedig Gudelyevity Annuskát – később ő lett az elnök. Erről is többször olvashattunk, az előzményekről viszont keveset.

Az egyház 2002-ben 50 évre a művelődési egyesület használatába adta a parókiát. Visszagondolva: személy szerint jelentősnek – megkockáztatom – előrelátónak vélem mindazt, ami immár majd két és fél évtizede történt.

A parókia 2002-es állapota

Az okleveles villamosmérnök, teológus, Béres Károly (1953–2008) püspöki meghatalmazással a Maradéki Református Egyházközség (MRE) lelkipásztora lett, s ezzel a maradéki mellett a nyékincai kisszámú gyülekezeté is. Nyékincán az ismét birtokba vett, lepusztult állagú parókiát – a szerény templomával együtt – valamelyest rendbe hozták szeretetmunkával. Már a kezdet kezdetén a hogyan tovább kérdése mind időse-rűbbé vált. Biztató volt az is, hogy a gyülekezet visszakapta az elkobzott 9 hold földjét, és a magyar igehirdetésre érdeklődést kezdtek mutatni a katolikusok is. Így öltöttek ökumenikus jelleget az időről időre megtartott istentiszteletek. A három kistelepülés idősebb lakói az újraalakuló magyar művelődési egyesületben új lehetőséget láttak. S velük együtt Béres Károly lelkész is. Meghívására vele mentem el először Nyékincára 2002-ben... Emlékszem, Herkóca felől fordultunk be a Vasút utcába. Elsőként a kiemelkedő templomtornyot pillantottam meg. Történetéről ma sem tudok sokkal többet, mint amit akkor hallottam. Az itt élt reformátusoknak (akárcsak a környező falvakban és Maradékon is) sajátos a története. S most már, sajnos, csak múlt időben emlékezhetünk meg a maroknyi református magarság derekas helytállásáról. Egy részük nem a falu újratelepítési hullámával, a XVIII. században, hanem később, a XIX. század közepe táján, a jobb megélhetés reményében érkezett más településekről. Míg mások identitásuk és anyanyelvük megtartása érdekében, az egy Istenben való hit jegyében tértek át a katolikus vallásról a reformátusra. Ismételten felidézem a Petőfi-dombormű felavatásának napját, 2016. jú-

lius 24-ét, a Halász Dániel maradéki lelkipásztor tartotta vasárnapi istentiszteletet, majd a nagy költőnk (magyar és szerb feliratú) domborművét, Huszár Andrea Magdolna szobrászművész ajándékát, amelyet szikrázó – mint az eseményt be- aranyozó – napsütésben lepleztek le. És Halász lelkész szavait, aki megemlékezve az ősről, ezt mondta: „A 2015-ös esztendő azért is em- lékezetes, mert eltemettük az utolsó református testvérünket Nyékincán. A hit, a Szentírás taní- tása azonban átsegít bennünket minden nehéz- ségen. S amíg lesz rá igény, addig Isten igéje továbbra is elhangzik majd havonta egyszer a templom ódon falai között.

[...] Ez a református templom mindig is ma- gyar templom volt. Jelkép és biztatás is, hogy amíg a felújításra váró, romos, rozsdás temp- lomtornyunk tetején van a csillag, addig mi is vagyunk, még ha kevesen is. A reményt sosem szabad elveszíteni. A keresztyén ember hitre ala- pozza életét.”

Megmenthető-e a templomtornyó?

Magam is jelzéseként éltem meg a torony rozoga ablakában turbékoló galambokat, köztük a fehérét. A béke üzenetének, isteni kegyelemnek véltem, még akkor is, ha a ház mostani éltetői nem éppen örülnek a vissza-visszatérő toronylakóknak... Emlékszem, azon a napon együtt ünnepeltek a nyékincai petőfisekkel az egyházi és a világi előjárók, az újraalakult szerémségi magyar kultúregyesületek vezetői, valamint tagságuk képviselői. Az árpatarlói (rumai) önkormányzat jelen lévő tisztségviselői elismerően szóltak a Petőfi Sándor MME több mint egy évtizedes tevékenységéről, és további támogatást ígértek. Stevan Kovačević, az akkori községi elnök (a jelenlegi elnöknek az oktatási és művelődési tanácsosa) az avatóünnepség szimbolikus jelentőségéről beszélt: *„Ez a dombormű is jelzi, hogyan tud megférti, együttműködni az egyház és a kulturális intézmény egy nemzeti közösség céljai érdekében és azt szolgálva. Számomra azért is jelentős, mert újra élettel telt meg ez a hosszú éveken át zárt, egyre lepusztuló egyházi létesítmény. A rumai község eddig is jól együttműködött az egyesülettel, figyelemmel kísérte és támogatta az épület felújítását. A jövőben is szeretnénk támogatni a tevékenységét, hiszen nemcsak a falu életébe hozott új színeket az egyesület, hanem hatással van a környező településekre is. Ezenkívül községünk kulturális nagyköveteként viszi jó hírünket Vajdaság más vidékeire és külföldre is.”* (Lásd bővebben: Aracs, 2016/1., 90. o. és 2016/4., 109. o.)

A Petőfi Sándor MME-nek helyt adó református parókia napjainkban

Azt is leírtam többször is: a torony haladéktalanul felújításra vár. Az utóbbi tíz évben csak tovább romlott a torony állaga. Félő, hogy életveszélyessé nyilváníthatják, ha nem történik valami isteni csoda. Miért is ne?

Realitás és esély összefonódása?! Mai tudással így minősíteném a 2002-ben történeteket. Összefoglalva: az egyeztetéseket követően a református egyház ötven évre használatba adta a magyar művelődési egyesületnek a parókiát a templommal, a 9 hold földdel, azzal, hogy az árenda járandóságát karbantartásra és működésre költi a Petőfi vezetősége (tagjait a három faluból választották). A halaszthatatlan, kisebb beruházást igénylő javításokat el is tudták végezni, viszont a már akkor sürgős felújításra szoruló aprócska torony nagy falatnak bizonyult... Külső támogatás, összefogás nélkül a megmentése ma is szinte lehetetlen lenne, hiszen az állagát tovább rombolja az idő vasfoga. Az MRE-ben mind gyakrabban merül fel a kérdés: mi legyen a nyékincai parókiájával, a torony tövében lévő beázó templomteremmel, amelyet a Petőfi rendezvényteremként használ(t)? A helyzet megoldását – a Petőfi elnéptelenedése mellett – az utóbbi években megnehezíti az is, hogy már nincs református hívő Nyékinán, és a publikációkban megjelenteken kívül nem maradt írásos nyoma az említett használatba adásnak (legalábbis eddig nem bukkantak rá). Talán az segítene, ha széles összefogással, pályázatokkal, akár a Prosperitati Alapítványnak a közös jövő érdekében való közreműködésével tovább lehetne éltetni a magyar szakrális, kulturális és néphagyományi életet. Annál is inkább, mert a néhány szépkorú katolikus hívő véleménye szerint is még mindig több mint ötszáz magyar él a három faluban. Béres Károly víziója segíthetné az illetékes egyházi és világi intézményeinket a döntéshozatalban, amely stratégiai is lehetne a nyékincai, a herkócai és fényberekli magyarok számára. Biztonságot jelenthetne a magyar kutúrházként továbbra is működő, időnkénti magyar ökumenikus istentiszteletek színhelyéül szolgáló parókia, a református templom közeljövőben felújításra kerülő kis őrtornyával – mementóul, figyelmeztetőül, hogy ne ismétlődjön meg mindaz, ami a '90-es években történt... Nem kis jóindulattal év-

tizedek múltával még történelminek is minősülhet az összefogó/összekapaszkodó cselekedet. Arra is emlékeztetve, hogyan jött létre a református közösség: hogy jelentős része identitásának, anyanyelvének megőrzése érdekében – a horvát nyelvű misék miatt – a katolikus hitről áttért a reformátusra az 1890-es évek második felében. Ezt követően a közösség felépítette máig fennmaradt imaházát, s évtizedekkel később, az 1950-es évek elején annak kicsinyke harangtornyát. Ettől kezdve az írásokban is többnyire református templomnak nevezik.

A közelmúlt vészterhes éveiben megcsappant a gyülekezet lélekszáma, de nem csak emiatt féltették a harangjuk sorsát a faluban maradt reformátusok... Döntésük alapján a harangot 1989-ben Hetelendyfalvára szállították. Ezt megerősítette (május 14-én) telefonon Halász Béla helyi lelkipásztor, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház korábbi püspöke.

A jobb időkre emlékeztető imaterem

Esélyek és lehetőségek a vajdasági magyar szórvány felzárkózására címmel 2005. június 30-án Újvidéken a Mozaik Alapítvány szervezésében tanácskozást tartottak a szórvány- és szigetmagyarság helyzetéről. A tanácskozás anyagát a Létünk folyóirat (XXXV. évfolyam, 2005. 3. szám) közölte: „Célja az volt, hogy az érdekelt magyar intézmények és szervezetek képviselői közösen feltérképezzék a szórványban élő vajdasági magyarok helyzetét, s hogy olyan szórványprogramot dolgozzanak ki, amely elősegítene az odairányuló támogatások hatékonyabb célbajuttatását.” Az Előszó első bekezdését idézem, inkább emlékeztetőül: „Az 1989-ben létre-

jött szerbiai többpárti rendszer, a magyar politikai és civil szervezetek megalakulása, az anyaország új viszonyulása a határon túli magyarokhoz, a délszláv háborúk után bekövetkezett demokratikus (fél)fordulat nyomán és a magyarigazolványok megjelenésének hatására a vajdasági magyar szórványban erősödött az önszerveződés, még olyan környezetben is, ahol a magyarság a teljes asszimiláció felé haladt.”

Galambos László (jogász, a VMSZ Újvidéki Városi Szervezetének egyik alapító tagja) *Az asszimilációs folyamat visszafordításának lehetőségeiről Dél-Bácskában és Szerémségben* címmel megtartott előadása is megjelent a Létünk említett számában. Elismerően szól az elért eredményekről: „Az elmúlt négy év alatt (2001-től) magyar művelődési egyesületek alakultak Budiszaván, Maradékon, Piroson, Satrincán, Dobradón, Palánkán, Titelen, Kátyon, Nyékinacán, Rumán, Mitrovicán, Bácsoson és egy évvel ezelőtt (2004-ben) Ürögön. Minden egyesületnek megvan a saját története. [...] Valahol zökkenőmentes volt a megalakulás, máshol csak hosszas előkészületek után sikerült, vagy azután sem (Herkóca). A kezdeményezők, illetve azok, akik felvállalták az újvidéki kezdeményezést, nem voltak mindig a rátermettebbek, hanem a legbáttrabbak. Szerencsés az a környezet, amelyben akadt olyan értelmiségi, aki mert kezdeményezni, vállalni és a közösség élére állni (Budiszava, Nyékinca, Piros, Palánka, Ürög).”

Alkalmadtán, amikor lehetőségem nyílt rá, magam is írtam a megcsillanó, esélyeket is előrevetítő eredményekről, de az évek múltával jelentkező gondokról is, megvillantva a lehetséges megoldásokat, részben a Petőfi-program aktivistáinak hiánypótló eredményes munkáját látva. Abban reménykedve, hogy felfigyelnek rájuk az illetékesek...

A Szerémségi utazás magyar szemmel c. Hetzmann-útirajz vonatkozó fejezete engem a kevésbé ismert történések átgondolására készítetett, ezért idézem:

„Az egykori Száva-ártér hullámos síkságán kanyargó Arany folyócska mentén a következő falu Nyékinca (Nikinci), vagyis középkori nevén Nyék. A gyeplő jelentésű Nyék törzs emlékét őrzi, és bár a helység keletkezése a törzsek széttelepítésének korszakára utal (tehát legalább ezer-

Egykoron használt (porosodó) tanszerek...

éves), feltehető, hogy a Száva-vidék több tíz kilométer szélességű erdős ártere – mint alig átjárható természetes akadály – a korabeli gyepű részét képezte. Tény: jelen tudásunk szerint ez a település – Belgrádtól negyven kilométerre nyugatra – lehetett a Nyék törzs legdélibb szállásterülete. Ennek a falunak a létezése pedig ékes bizonyítéka annak, hogy a Szerémség magyar gyökerei igen mélyre nyúlnak vissza.

Talán több a véletlennél, hogy pont ebben a faluban maradt meg a magyarság az egész Aranyközben legtovább. Ez a tény azonban nem az ősi Nyék-ivadékok szívósságát dicséri, hiszen ez a falu is osztozott Szerémség sorsában: a hódoltságban elnéptelenedett, a török uralom alatt erre kóborló balkáni jövevények ajkán pedig neve Nikincivé változott, aminek következtében Száva menti magyarjaink azóta is Nyékincának, nem pedig Nyéknak mondják falujuk nevét. A Nikinciben, a Nik- voltaképpen a Nyék, az -inci végződés pedig (akárcsak az errefelé szintén gyakori -ovci) délszláv helynévképző. A szerbek nagy előszeretettel ragasztják ezeket a toldalékokat a számukra idegen hangzású településnevek után, hogy ezáltal is otthonosabban érezzék magukat, teljesen megfeledezve az eredeti vendégszerepkörrel.

Nikinciben azonban nem laktak szerbek. A századforduló környékén Nyék kétezer lakosának szűk többsége magyar volt, rajtuk és néhány sváb családon kívül a Herkócán megismert, volt albánok – tehát horvátok – éltek itt. Magyarok a XIX. század elején még nemigen voltak errefelé, mivel a határőrvidékre nem költözhetek, de később másfélezernél többen telepedtek meg itt,

többségében jómódú földművesek és birtokosok. Az albán diaszpóra, akárcsak a szomszédos Herkócán, itt is gyorsan beolvadt, de nem a többségi magyarságba, hanem a diakóvári püspökség óhajának megfelelően a horvátok közé, akik addig legfeljebb csak néhány menyecskével prezentálták magukat. 1895-ben Réthy László etnográfus-numizmatikus még látta a plébánián azt a fészületet, amelyet az albán telepesek a hosszú vándorlás alatt maguk előtt tartva hordoztak. Akkoriban Nyéken már csak néhány öreg tudott albánul, noha a kliment családok sarjai régi szokás szerint továbbra is egymás között házasodtak. Érdekesség, hogy a faluban még ma is számontartják egymásról, ki származik kliment családból, noha ennek az identitás szempontjából mostanra semmi jelentősége.

Nyékinca a XIX. század második felétől kezdve a végletekig kiéleződő horvát–magyar ellentét egyik »állatorvosi« lova lett, amelynek példáján megérthetjük, milyen volt akkoriban az együttélés a társországgal. A horvát-szlavónországi magyar sors tarthatatlanságáról a fiatal Ady Endre is írt egy cikket 1902-ben Zsvió! címmel a Nagyvárad Naplóba, miután részt vett egy eszéki esküvőn. (A nagy karriert befutó költő a pályája kezdetén még a nemzeti témák iránt is érdeklődést mutatott, csak később, párizsi útjait követően vált internacionalista szponzorinak zsoldosává.) A nászünnepről hazaérkező Ady szomorúan írta meg, hogy bár Eszék »egy régi magyar vármegye főhelye s lakosságának tekintélyes kontingense magyar, (...) olyan horvát, hogy szinte büdös a horvátságtól.« Egy pár félénk magyar szó a városban, néhány magyar újság a kávéházban és mindössze egyetlen magyar felirat – mindez 1902-ben, a boldog békeidőkben, amikor a Szent István-i Magyarországot még látszólag nem fenyegette a totális szétesés rémképe. Az egyébként többségében németajkú Eszék, amelyet a Szerémséghez hasonlóan a magyar–horvát kiegyezés értelmében, Fiume ellenében engedtek át végleg a horvát társországnak, a századfordulóra a horvát nacionalizmus »műveleti területévé« vált. A Zágráb ellenpontjának is tartott, remélt, rettegett keleti városban a legmagasabb fokozatra kapcsolt a horvátosítás, amit Josip Juraj Strossmayer – maga is eredetileg eszéki németajkú pór család sarja – szemé-

lyes szívügyének tekintett. »Mesés dolog, hogy mennyire nem szeretnek bennünket a Dráva és Száva között, s hogy micsoda vad, beteges, őrült, de szép horvát sovinizta láng lobog ott« – írta Ady.

Ugyanez a beteges sovinizta láng járt körbe-körbe a szerémségi falvakban, így a korabeli Nikinciben is, ahol azonban emberére akadt a horvát agitáció. Az öntudatos nyéki magyarok a századfordulón magyar olvasókört és könyvtárat tartottak fenn (egy-egy vasárnap kétszáz könyvet is kikölcsönöztek, leginkább a Jókai-regényeket kedvelték), sőt a horvát elnyomás hatására megalapították saját hitelszövetkezetüket, és a Julián-iskola presztízse is megnőtt.

A helyi magyar közösség önszerveződése meghozta gyümölcsét: Horvát-Szlavónországban egyedül Nikincén sikerült magyar bírót választani. A strossmayeri horvátosításra válaszul »protestáló« maradékiakat követve, a századfordulón itt is számosan református hitre tértek. A faluban élő 1200 magyar nevében küldöttség indult Diakóvárra, ám Strossmayer a maradékiakhoz hasonlóan őket sem marasztalta: dühében fortyogva azt a kijelentést tette, hogy nem 1200, hanem 14 ezer hívő elvesztését sem sajnálná, amennyiben azok magyarok. A nyékincaiak azonban nem adták fel, és újra felkeresték a »magyarfaló« főpapot, mire az kidobatta őket, és utánuk kiáltotta, hogy ha nem tetszik nekik Horvátországban, költözzenek át Magyarországra. (Így hangzott a korabeli »el lehet menni...«.) A református gyülekezet – »maroknyi lelkes csoport« – pénzdományokból épített egy kisebb templomocskát, amely a közösség megmaradásának jelképe lett. 1906-ban a szomszédos fényberekai magyar földművesekkel közösen megalapították a gazdakört, ám egy pecsét (!) hiánya miatt az mégsem jöhetett létre: a társaság alapszabályát hosszú évekig mindennemű indoklás nélkül nem hagyta jóvá a zágrábi báni kormány. Érdekes látélet a nemzetiségek elnyomásának korából, amikor a Dráván innen 1627 horvátra jutott egy nemzeti iskolák, míg az odaát élő magyarságnak be kellett érnie a 3757:1 aránnyal!

»Túlnét Sabác felől a nagyszerb törekvések bujtogatói környékezik őket, itthon a horvát hatóság, a horvát plébános, a horvát tanító iparkodnak eltántorítani őket magyarságuktól« – írta

Móricz Pál a Száva menti magyarok szorongatott helyzetéről, amikor ez a terület Magyarország részét képezte. 1902. augusztus 18-án történt, hogy Ferenc József születésnapján az ünnepi istentisztelet alkalmából kitűzték a református templomra (a horvát mellé!) a címeres magyar zászlót, amelyet éjjel helyi elkövetők lekaptak és késsel összekaszaboltak. A zászlósértés olyan súlyú cselekmény volt, amely a napilapok figyelmét is ráirányította a horvát-szlavónországi magyarok megtűrt státuszának tarthatatlanságára. Hegedüs Ferenc református lelkész a horvát nemzetiségű káplánt nevezte meg az ügy felbujtójaként, aki két barátját bírta rá az aljas cselekedetre (»az egyik vad horvát, a másiknak apja volt csak horvát, anyja pedig magyar asszony, most a fia a legveszedelmesebb horvát, a legnagyobb ellensége a magyarnak« – számolt be a lelképásztor az eset háttéréről a Pesti Hírlapnak). A király születésnapján a katolikus templomra a horvát mellé az osztrák császári zászlót tűzték ki, amit a magyarság ugyancsak sérelmezett, hiszen Szerém vármegye nem Ausztriához tartozott... Az izgatás 1906-ban folytatódott: a horvát parasztpárt éppen itt, Nyéken tartott gyűlést, ahol a pártvezér, Stjepan Radić durván nekiment a falu többségét alkotó magyaroknak. »Legyünk valamennyien Jellasicsok! Ha Jellasicsok leszünk, akkor majd félni fognak tőlünk a magyarok. Éljen a horvát haza!« – üvöltötte szónoklatában, ami érthető módon nagy megütközést keltett a helyi magyar közösségben. A sors fintora, hogy ugyanez az ember 1928-ban – már belgrádi képviselőként – így jellemezte a horvátság számára Trianon után megnyílt új korszakot: »Valóságos pokolban élünk! A magyarok mindig gavallérosan bántak velünk, most ennek az ellenkezője történik.« Radić pár hónap múlva halott volt. Agyonlőtték azok, akik nem voltak gavallérok.

A magyarok megfélemlítését mindenestre szó szerint kellett érteni. Alig pár év telt el, és Nikinci újra bekerült a hírekbe. »Ismét merénylet egy horvátországi magyar tanító ellen« – írta a Magyarország című lap május 26-i száma. »Heinrich Julián-tanító lelövetése után ma ismét merénylet történt Szlavóniában« – ez már a Budapesti Hírlap tudósítása. Majd a folytatás: »Hild László nikinci Julián-tanító arra ébredt, hogy a hálószobája ablakát vagy belőtték, vagy

bezúzták. Rögtön kiugrott az ágyból s revolveréből kétszer kilőtt az ablakon, de a sötétségben senkit sem talált. Azután elment a községházára, hogy jelentést tegyen a merényletről, de a rendőrök nem voltak ott. A tanító felesége a nagy izgalomtól ideggörcsöt kapott és ma is betegesen fekszik. A merénylőket Hild revolverlövésai ijesztették meg s az éj leple alatt elmenekültek. A tanító a Julián-egyesülettől áthelyezését kérte, mert Nikincén élete nincs biztonságban.»

»A jó Istenen kívül nincs más senki, aki csak ránk is tekintene« – keseregte a zászlósértés miatt tollat ragadott nyékincai lelkész. Levelét ezekkel a figyelemre méltó sorokkal zárta: »Hadd tanuljon a magyar, akin be fog még teljesülni az, hogy a körül lakó vad nemzetiségek járomba fogják s fölszántatják a magyarral a magyar haza földjét.« – Hegedüs Ferenc tiszteletes intelméhez, melyet 1902-ben az ország döntéshozóihoz intézett, tényleg nem lehet mit hozzáfűzni. [...]

Julián-iskolák térképe Szerémségben (a Maradéki Református Egyházközség hagyatékából)

A nyékincai magyarság állapota ma már egészen kétségbeejtő: Trianon és ami utána következett végképp megtörte a helyi magyar közösség lelkét. Nemcsak a magyar határ, de még a »jugómagyar« kulturális kegyeleméletet megengedő Szabadka is elérhetetlenül messze van (több mint 160 kilométer a távolság...), a mindennapok megalkuvása pedig oda vezetett, hogy az 1920 után született nemzedék már nem tanította meg gyerekeit magyarul. A katolikus templomban zajló etnikai agitáció eközben zavartalanul folyt tovább, így az egykori magyar családok jelentős részéből lassanként szerbül beszélő horvát

lett. Mindezek következtében a faluban magyarul tudó fiatal nincs, és jobbára az idősek is csak durva, recsegő délszláv akcentussal beszélnek-törnek a magyart. Ezzel párhuzamosan a maroknyi református gyülekezet lassanként elfogyott, a maradéki pap pár évvel ezelőtt temette el utolsó nyékincai hívét. A tények komorságával szemben egymagában áll a Petőfi Sándor Kultúregyesület, élén egy törékeny, jóval hatvanon felüli asszonnyal, Gudelyevity Annával. Utolsó erejükkel küzdenek, de nem adják fel: a régi református parókia falai között anyanyelvápoló foglalkozásokat szerveznek, hétvégi iskola keretében magyar táncokra tanítják a magyarul egy szót sem értő ifjakat. Nem titok, utánpótlásban még csak nem is reménykedhetnek. Kitartanak, amíg szó szerint ki nem dőlnek a sorból. A helyi magyar élet másik motorja Hegedüs János – nyolcvan fölött jár már –, aki a nyékincai kultúrelét »mindenesé«: nyugdíjas tanár, szabadidejében méhészt. A szorgos jószágok az Arany vize melletti Bárándi-erdőben lévő kaptárakba gyűjtik a mézet a környék erdőiből, mezőiről. A méhészkedés komoly családi tradíció: az első méhcsaládot hegedüs János nagyapja 1907-ben igényelte az akkori magyar államtól, miután olvasta a Pesti Hírlapban közölt kormányzati felhívást. Azt beszélik, akkoriban a méhek a túlélés zálogai voltak.”

Olvasom a Nyékincára vonatkozó fejezet befejező sorait. A Magyar Patrióták Közössége – Hetzmann Róbert elnökkel – 2017 augusztusában végzett anyaggyűjtést Szerémségben. Ez a kutatóútjuk arról is emlékezetes marad, hogy 18-án – kutatásaikat megszakítva – a Bánságban, Németschernyén (Srpska Crnja) megtekintették és megörökítették a műemlékértékű 1808-ban épült Szent József katolikus templom felújításának kezdetét. A lebontásra ítélt templomra két évvel korábban tiltakozással hívták fel a figyelmet a Patrióták, ami nem maradt eredmény nélkül. A magyar kormány is elhatárolódott a templomrombolástól, és támogatást nyújtott a műemlékértékű szentélyek megmentéséhez más településeken is. A németschernyei templom felújításának első fázisa a Teleki László Alapítvány szakmai közreműködésével kezdődött meg akkor.

Szinte idekívánkoznak Annuska halála (2022) utáni visszaemlékezéseim: amikor – a szent-

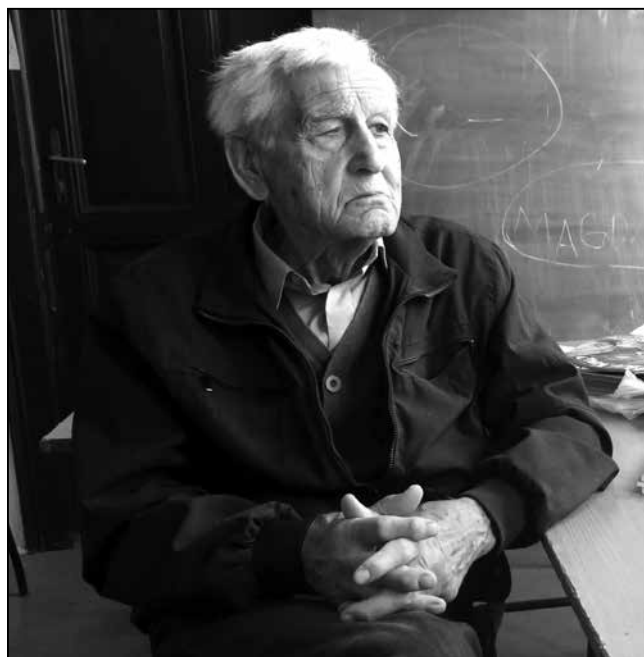

A Petőfi vezetői, Fényszáros Mátyás (balról), Gudelyevity Annuska, Hegedűs János vendégeikkel, Huszár Andrea Magdolnával és Mile Zsigmond Zsolttal 2016-ban

írási gondolatokat idézve – *pislákolni* kezdett a mécses, erősítve a hitet, lánggra lobbantva a reményt a folytatásra. Az első egy-két évben a magyarórákra, az anyanyelvápolásra továbbra is 10-12 gyerek járt, viszonylag rendszeresen, noha állandóan csökkent a tanulók száma. A havonta egyszeri ökumenikus imaórákat többnyire megtartják. Bár... Mind több a kérdőjel a jövőt illetően a református egyházban és nem kevésbé a Petőfi Sándor MME néhány tagjában.

Nyékincán, a Vasút utcában már messziről észrevettük a református templomunk (még így jegyzi az internetes ismertető) aprócska tornyát. Homlokzatát, külső falait nem olyan régen festhették át. A lassan eléjük jövő (a télen szívűtéten átesett) Hegedűs János, látva érdeklődésünket, meg is jegyezte, hogy Fényszáros Mátyás a Petőfi-domborművet kissé zsörtölődve törölgette le, egyre mondogatva: jobban is vigyázhatott volna a festő.

– Mátyás nem tudott átjönni Platicsról, a feleségét kórházba kellett vinni. A helybeli Galambos László, a márciusban megválasztott új elnökünk később tud csatlakozni hozzánk. A gazdának mindig akad időhöz kötött tennivalójuk. – Az udvarba lépve az illatozó, embermagasságú rózsabokor is a múltó idő jeleként hatott, János a kert felé mutatva folytatta: – Szombaton kis munkaközi szerveztünk, néhány fiatalabb tagunk a fűvet kaszálta, néhány a sürgős javításokkal foglalkozott. Jócskán akadna tennivaló, de nem kevés pénz kellene az épület teljes felújításához.

Hegedűs János: Jó lenne, ha valami csoda folytán műemlékké nyilvánítanák az épületet

Elszomorító meglepetés volt számomra a templom lepusztult beltére, főleg a nagyterem állapota, míg a parókia többi helyisége – az imateremmel együtt – kisebb ráfordítást igényelne. Az utcára néző, többfunkciójú (tanterem, tanácsterem is alkalomadtán) nagyszobába tessékelt bennünket János. Az asztalon a rózsabokor virágai, hűsítő és egy kis harapnivaló állt. Vidéken ez így szokás, s nem csak Szerémségben. Telefonon már többször hallottuk egymást a Petőfi jövője kapcsán, így mindjárt szinte az elevenébe vágtunk. János a tavasszal történt változásokkal kezdte, miközben elem tette a legújabb, a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkársághoz (továbbiakban tartományi oktatási titkárság) intézett programpályázati kérelmük fénymásolatát.

– Márciusban összejöttünk néhányan, meghívtuk a megbeszélésünkre Halász Dánielt, a maradéki református lelkészt is. Néhány régi petőfis volt jelen, és pár újabb csatlakozott tag. Ekkor választottuk meg Galambos Lászlót elnöknek. Sok minden szóba került. Az elsők között az épület sorsa. Dániel tiszteletes elmondta, hogy egyelőre tárgytalan a nyékincai parókiajuk tervezett eladása. Szeretnék, ha olyan megoldás

születne, amely megfelel a helyi és környékbeli magyarok (és más nemzetiségűek) igényeinek, érdekeinek. Az egyház nevében ő több alkalommal is pályázott az épület, a tető és a torony rendbetételére, de azzal utasították el, hogy már nincs református Nyékincán, illetve hogy több település van Vajdaságban, amelyekben szintén felújításokra szorulnak a református templomok, és azok támogatását kell elsősorban szorgalmazni. A Petőfi Sándor MME nevében mi is többször pályáztunk a renoválására, jó tíz évvel ezelőtt. Minket meg azzal utasítottak el, hogy az épület nem a Petőfi tulajdona... Jó lenne, ha valami csoda folytán műemlékké nyilvánítanák az egész épületet. Emlékeztetőül az utókornak.

A templomtorony beázásának következtében a nagyterem egyik sarkában megroggyant a mennyezet

Egyetértettünk abban, hogy első lépésként szakvéleményeztetni kellene az egész épületet, a templomtoronyt, hogy megállapítható legyen a felújítás teljes költsége: – Aztán hogyan tudnánk mindehhez forrásokat biztosítani? Most, hogy látják a falubeliek, hogy van mozgolódás, hogy kinyitottuk a Petőfi kapuját, egyre azt kérdezik, mikor lesz valamilyen rendezvény, batyubál, mikor szervezünk kirándulásokat. Az újvidéki vasútállomás előtetőjének leomlása után óvatosak vagyunk. Ott nem látszott a veszélyeztetettség, de itt szemmel látható! A torony körüli beázás miatt mindjobban megroggyan a plafon a nagyterem egyik sarkában. Fennáll annak veszélye, hogy az a rész leszakad. Nem vállalhatjuk a felelősséget, és mindaddig, amíg biztonságosan nem lesz felújítva, nem használhatjuk a nagytermet. A padláson megnéztük a hatalmas átmérőjű tartógerendákat, azok sértetlenek, kibírják még legalább kétszáz évig.

A régi kályha mellett melegedtek a gyerekek...

Amíg nem dől el az épület sorsa, szeretnénk, ha legalább a magyartanulást, az anyanyelv-ápolást meg tudnánk szervezni ősztől, akár itt a Petőfiiben, akár az iskolában, ha tantermet kapnánk. A téli időszakban ez utóbbi jobb lenne a fűtés miatt. Itt néhány órával előbb be kell gyújtani, hogy meleg legyen, mire megjönnek a diákok és az előadó. Többször is volt nálunk az elmúlt hónapokban Bauer Živković Andriana, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) Szerémségi Körzeti Szervezetének elnöke. Vele beszélgettünk az elgondolásunkról, érdeklődve a támogatási lehetőségről. Javaslatára jelentkezünk a tartományi oktatási titkárságnak a kisebbségek, a nemzeti közösségek jogait erősítő programpályázatára. Mi a magyartanulásra, az anyanyelv-ápolásra kértünk támogatást 135 ezer dinár értékben. A formanyomtatványt az indoklással együtt Andriana segítségével állítottuk össze. A programot szeptember elsejétől húsz, 7-től 14 éves nyékincai, platicsi, herkócai tanulóval szeretnénk elindítani, és decemberben játékos tudásfelmérővel tervezzük zárni. A 90 perces foglalkozásokat hetente egyszer, szombatként tartanánk. Helyszínül ezt a termet jelöltük ki, ahol most vagyunk, de mint említettem, jobban szeretnénk, ha az iskolában kerülne rá sor. Meglátjuk, lesz-e belőle valami. Értem a megjegyzéseket, hogy ez nagyon kevés, de mint hallani, jó, ha felét megkapjuk... Mégis úgy gondoljuk, hogy csak kezdődjön meg ismét a magyarnyelvtanítás – részletezte Hegedűs János.

A kezdetekhez néhány kisebb támogatás is sokat segítene a jövő szempontjából, mert ha a program megvalósul, még ha szerény eredmény-

nyel is, már az elindulása is előrelépést jelent. A folyamatos foglalkozásokhoz állandó oktató(ka)t kellene alkalmazni, szavatolt havi juttatással és más kedvező (lakhatási) lehetőségekkel. A fiatal tanítók (talán házaspárok) részére csak így lehetne vonzóbbá tenni a vidéki életet.

– Minderre csak akkor gondolhatunk, ha hosszú távon eldől a református parókia, a Petőfi székhelyének a sorsa – jegyezte meg halkán János. Közben megtudtuk, hogy csak délutánra érkezik meg Galambos elnök. A köztes időben átruccantunk Fényberekre, Irénkéék egykori dédszüleinek házához, valamint a temetőben tiszteletünket tettük népes családjuk síremlékeinél. Nyékince központját túlhaladva le szeretnénk volna fényképezni az egykori Julián-iskolát, a tanítólakást, de hiába kereste tekintetünk. Visszafelé jövet hasonlóan jártunk. Mint kiderült, nem egy elhanyagolt épületet kellett volna keresnünk... Sebaj, jegyezte meg János, majd elvezet bennünket, ha befejeztük a gondok megoldására irányuló beszélgetésünket.

Hegedűs János és Galambos László
a Petőfi bejáratánál

– Amint látják, az utcáról nem nagyon lehet érzékelni, mennyire sürgős lenne az épület felújítása – mondta Galambos László, miután üdvözlöttük egymást. – Csak a tető megjavítása – a torony nélkül – az előszámla szerint kétfélmillió dinárba kerülne. De ha rajtunk múlna, és az anyagiak is biztosítva lennének, a teljes felújítást választanánk.

– Érdeklődés lenne... – Majd kisvártatva folytatta, kérdésünkre válaszolva: – Hát tudják, az itteni nép előbb szeretne látni valamit, aztán támogatna bennünket. Most szombaton, amikor munkaakcióra hívtunk néhány támogatót, mindjárt azt kérdezték: lesz „kotlity” (bográcsos)? János biztos elmondta, mennyire megörültek az egykori petőfisek és azok is, akik csak a kirándulásokra jöttek velünk, hogy újra itt vagyunk. Megállítanak az utcán, azt kérdezve: mikor megyünk Ópusztaszerre, Budapestre, Palicsra? – fejtette ki Galambos László.

– Miután megtörtént az épület építészeti felmérése, és minden lehetőséget számba vettek, mi lenne a Petőfi következő lépése? Mit lehetne tenni, ha történetesen mégis felmerül a parókia eladása az egyház részéről? Ezekről a gondokról, esetleges megoldási lehetőségekről nem lenne jó már most tájékoztatni a Magyar Nemzeti Tanácsot, a Prosperitati Alapítványt közvetlenül is, de akár a VMSZ-t is, a szerémségi körzeti szervezetének elnökén keresztül? – kérdeztem.

Irénke még hozzáfűzte: – De hát mennyibe kerül most egy hasonló ház, egy hold föld Nyékincán?

A hosszabb hallgatást László szakította meg:

– Messze vagyunk a „központtól”, még a Covid előtti helyzetünkhöz viszonyítva is messzebb. Minket elfelejtettek. Talán a mostani tavasz hoz egy kis változást. Annuska volt a mozgatója mindennek... Az akkori gyerekek ma felnőttek, egy részük bekapcsolódna most is, csak ne ők, hanem más legyen a szervező. Ruma község támogatná működésünket. Többször meg is kérdezték: miért nem pályázunk? Nem tehetjük, mert nem volt tevékenységünk. Az anyanyelv-ápolás, a magyartanítás is megszűnt. Van annak már két éve is, mert amikor szerda délután 6 órára tette a maradéki tanító néni az órákat, a szülők nem engedték el a gyerekeket. Télen ilyenkor már sötét van...

Hegedűs János és Galambos László

A Julián-iskolában működik az óvoda

Mint megtudtuk, egy ekkora házat 30–40 ezer euróért lehet venni, attól is függ, milyen állapotban van. A föld holdja 15 ezer euró – általában ilyen árakkal lehet számolni Szerémségben.

– Az egyház 9 hold földje árendába (haszonbérbe) van adva – folytatta János. – Ezért 1950 eurót kapunk évente. Már két éve ennek a felét a maradéki egyháznak adjuk, mivel nincs aktivitásunk. A korábbi években ezt jórészt az épület karbantartására és környékének rendezésére fordítottuk. Érezzük mi is, hogy nagyobb, szélesebb összefogásra van szükségünk. Közösen kellene kezdeményeznünk. Tudjuk azt is, hogy az ittenieknek kell elsősorban magukénak érezniük a Petőfit.

– A legnagyobb erő belülről kell hogy fakadjon – mondta az egyházunkra is gondolva Irénke. – Ha úgy érzik, hogy szükség van a Petőfi programjaira, hogy itt kialakulhat valami, akkor meg lehet csinálni. Akkor van értelme pénzbeli támogatásokat kérni, amivel már lehet valamit kezdeni az épület megmaradásáért. László, most magának kell evezni, János meg majd fújja a szelet a vitorlába!

Az elköszönésünkör Galambos elnök lehetőségünk szerinti segítségünket kérte. Nem sok, amit tehetünk, de azt hittel tesszük, mert jónak lenni jó.

János autóját követték a Julián-iskoláig. Nem kis meglepetésünkre egy szépen felújított épület előtt álltunk meg. Értjük már, miért nem találtuk a történelmünket megidéző oktatási intézményünket. János minden percet kihasználva időutazás-szerű előadásba kezdett:

– A kezdetek kezdetén, 2002-ben itt, a Julián-iskolában kezdtük meg a magyar nyelv tanítását, az anyanyelvápolást több mint húsz tanulóval Herkócáról, Platicsról és Nyékincáról. Magam is tanítottam. Voltak olyan diákok, akiknek apja-

Hegedűs János a Julián-iskola mögötti egykori Julián-tanítók háza irányába mutat

anyja magyar, és ők mégsem tudtak magyarul... A legnagyobb gondot a magyar magánhangzók kiejtése jelentette számukra. A Petőfi-verseket, az énekeket viszonylag könnyebben megtanulták, de a megértésük már nehezebben ment. Sajnos, az akkori községi hatalom nem nézte jó szemmel, hogy a Julián-iskolában tartjuk a magyarórákat. A felszólításukra el kellett hagynunk az épületet. Az volt az indok, hogy az épületet a második világháború után államosították, vagyis állami tulajdont képez... Ekkor határoztuk el Béres Károly tisztelettel, hogy a parókián, az újraalakult Petőfi Sándor MME-ben tartjuk meg a magyarórákat, az anyanyelvápolást. De innentől már köztudott a történet.

Az egykori Julián-iskola utóéletéről viszont most írtam először. Valamelyest megnyugtató, mint ahogy János is mondta, hogy kevés ilyen jó állagú, szinte pártját ritkító Júlián-iskolát találhatunk a Délvidéken. S az is, hogy nevelő-oktató intézményként működik napjainkban is...

Fotók: Stanyó Tóth Gizella

A több mint 50 éves múltra visszatekintő szombathelyi textilművészeti triennálé nemzetközi rangú seregszemle, a közép-európai régió egyik legrégebbi hagyományú kortárs textilművészeti gyűjtőkiállítása.

A 2024 nyarán Szombathelyen megrendezett VIII. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé magyar kiállítóinak válogatott anyaga 2025 őszén Budapesten is látható volt a Pesti Vigadóban. 130 válogatott műalkotás mutatta meg, merre tart ma a magyar textilművészet.

A TÜRÉSHATÁR/TŰ–RÉS–HATÁR című kiállítás tematikájának középpontjában az a kérdés állt, hogy hol van a határ, meddig és mit visel el az anyag és az ember, és mikor lépünk át valami újnak a terébe. Az alkotások láthatóvá teszik, hogy mi történik, amikor elmegyünk a falig – és megmutatják, hogy néha érdemes megtenni ezt a lépést.

„A triennálé mottója a legszélesebb szakmai és művészi spektrumon elhelyezkedő alkotásokat vonzotta, kezdve a hagyományostól a megújuló és alternatív alapanyagokon át a különleges egyéni technikák alkalmazásáig” – emelte ki Attalai Zita, a kiállítás kurátora. A bemutatott alkotások technikai és anyaghasználati megkövetés nélkül készültek, így a hagyományos textilek mellett a PVC, a gipsz, a nylon, a karton, a drót, a fotó, a szilikon és egyéb alternatív alapanyagok is feltűntek. A formákkal, anyagokkal, technikákkal kísérletező művek rámutatnak a művészeti ág sokszínűségére, láttatják az autonóm és alkalmazott textilművészet mindenkori tendenciáit, az alkotók kreativitását a festett, szövött, varrott,

hímzett faliképeken, designmunkákban, a mini-atúrtextileken, a szalagokon és a zászlókon. A textil ma már nem csupán anyagot jelent: médiumként, gondolati struktúraként is jelen van a kortárs művészetben.

A 2024-es triennáléra 5 kontinens 29 országából érkezett pályázat. Összesen 505 művész nevezett be, közülük a zsűri 214 alkotó 262 művét válogatta be. A Pesti Vigadóban bemutatott kiállítás a díjazott művekre és nagyszabású tértextil-installációkra helyezte a hangsúlyt.

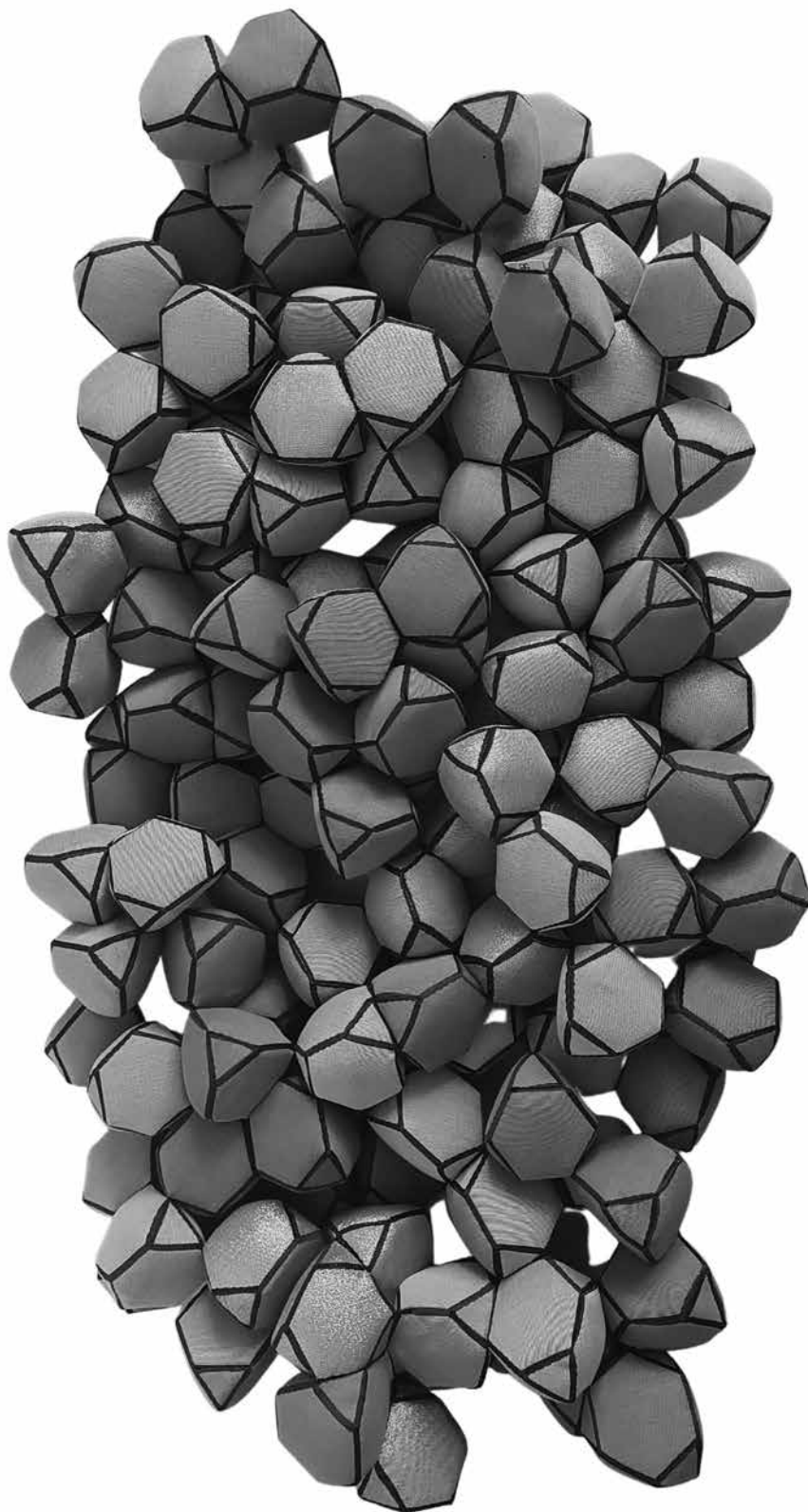
Sipos Éva Tábla című, gyapjút, fémszálat, lent és francia gobelinanyagokat kombináló alkotása a Kulturális és Innovációs Minisztérium díját nyerte el.

Szűcs Edit ruhaszobrai és designoktatói munkássága elismeréseként vehette át az F. Dózsa Katalin-díjat, melyet 2024-ben először adtak át Szombathelyen.

Regős Anna kapta 2024-ben az Év Textilművésze díjat. Az alkotónak a **Védőháló** című, 258 darab hajtogatott, varrt pamutmaszkból álló fali textilje szintén szerepelt a kiállításon.

A tárlat alkalmat adott arra is, hogy átadják az **Év Textilművésze 2025** kitüntetést, amelyet **Hegedűs Andrea** Ferenczy Noémi-díjas textiltervező nyert el. A művész az elismerést több évtizedes kísérletező szemléletű alkotói pályájáért, valamint a különleges üvegtextil-technika megalkotásáért kapta, amellyel új műfajt teremtett a kortárs enteriőrtextil területén.

„Ez a kiállítás nem csupán a technikai bravúrokról szól, hanem a gondolkodás és alkotás szabadságáról” – összegezte Attalai Zita kurátor.

Söptei Eszter: Burjánház

Pázmány Judit: Folyamat

E számunk szerzői

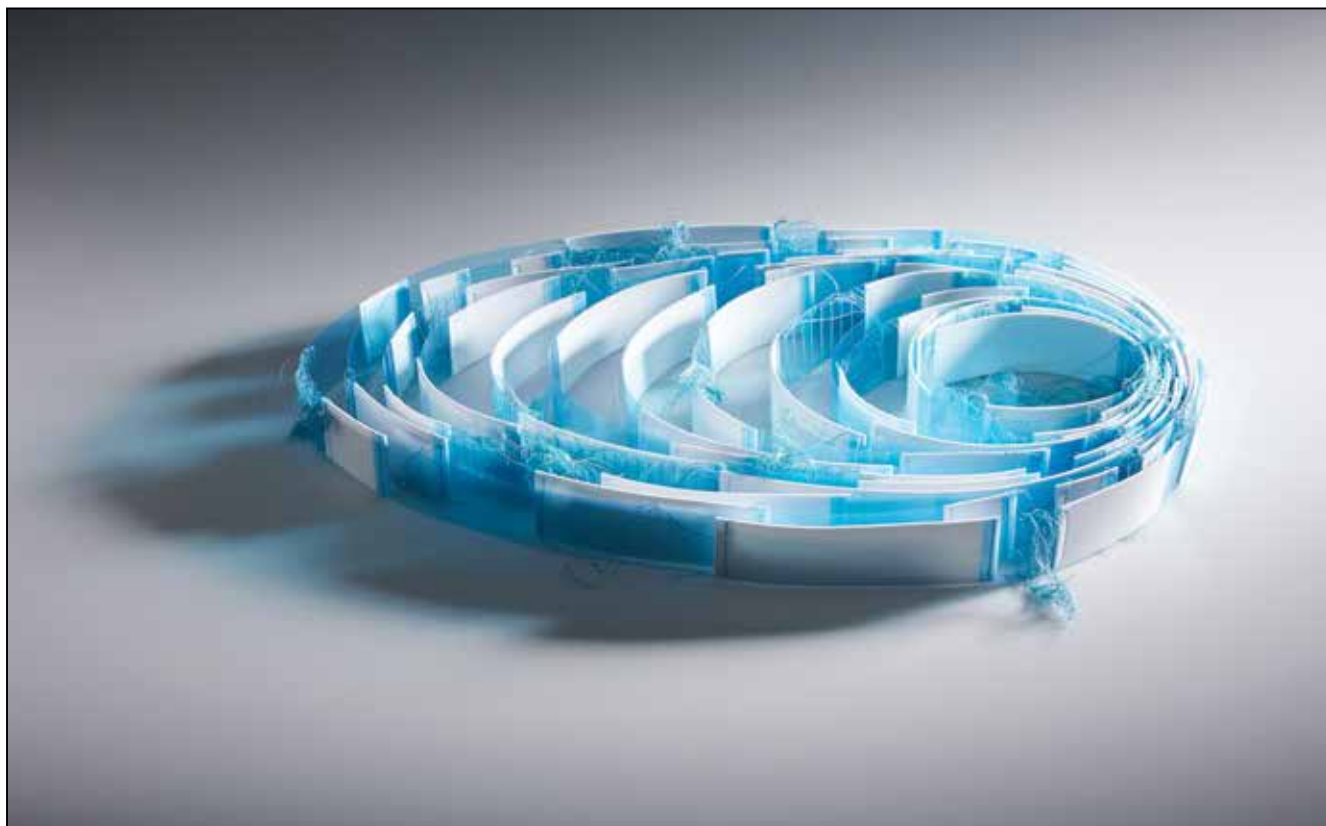
Bata János	költő, műfordító, Horgos
Bobory Zoltán	költő, Székesfehérvár
Diósi Gábor Felícia	író, költő, Budapest
Fülöp G. András	művészeti író, dramaturg, Marosvásárhely–Budapest
Gubás Ágota	újságíró, lapszerkesztő, Szabadka
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Pécs
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hascák Mária	filológus, tolmács, Kárpátalja
Hornyik Miklós	író, irodalomtörténész
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Mezey Katalin	író, költő, Budapest
Mérey Katalin	író, Szeged
Mihályi Molnár László	író, közösség szervező, Szepsi
P. Maklári Éva	költő, Székesfehérvár
Radnai István	költő, író, Budapest
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Tóth Marcell	író, levéltáros, Szeged
Träser László	író, újságíró
W.-Nemessuri Zoltán	író, Budapest

Bornemisza Eszter:
A tűrés határán innen és túl

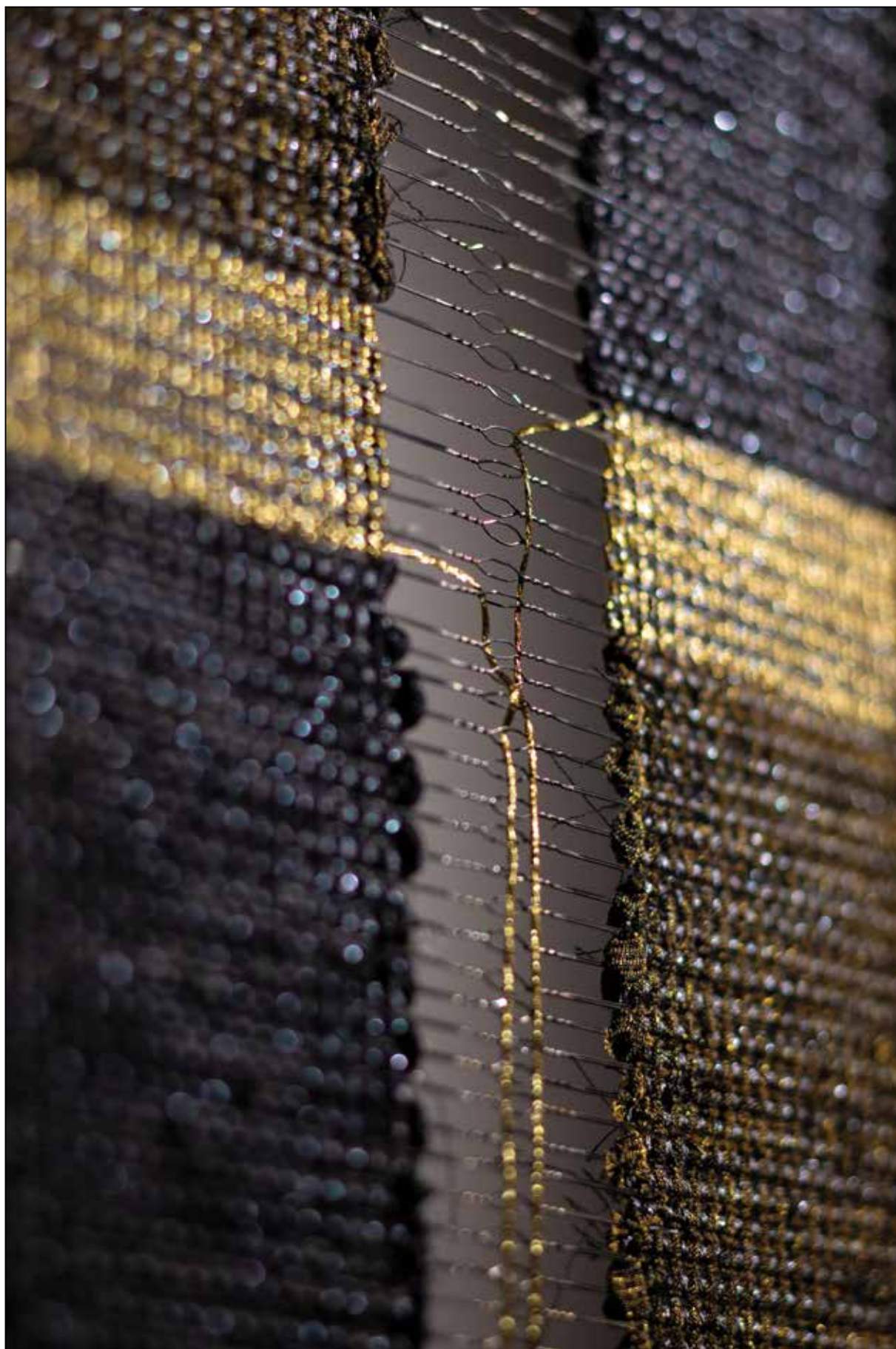
Láng-Miticzky Katalin:
A határ a csillagos ég

Beliczay Zsófia: Sírnak a sarki jegek

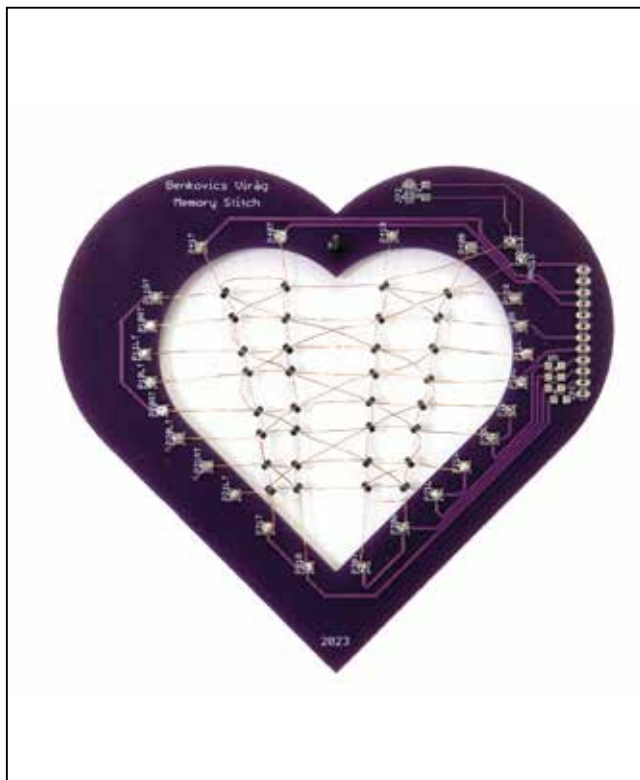
Köblitz Birgit – Vereczkey Szilvia: Négykezes kotta

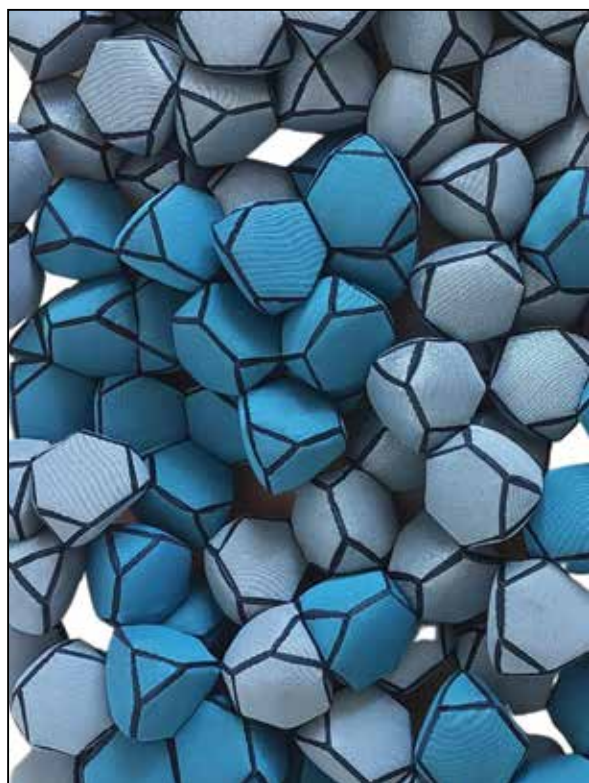
Csikszentmihályi Réka: Az utolsó szövőgyár emlékére

B. Csernyánszky Katalin: Védett hagyomány

Benkovics Virág: Memóriaszövés – szívverző

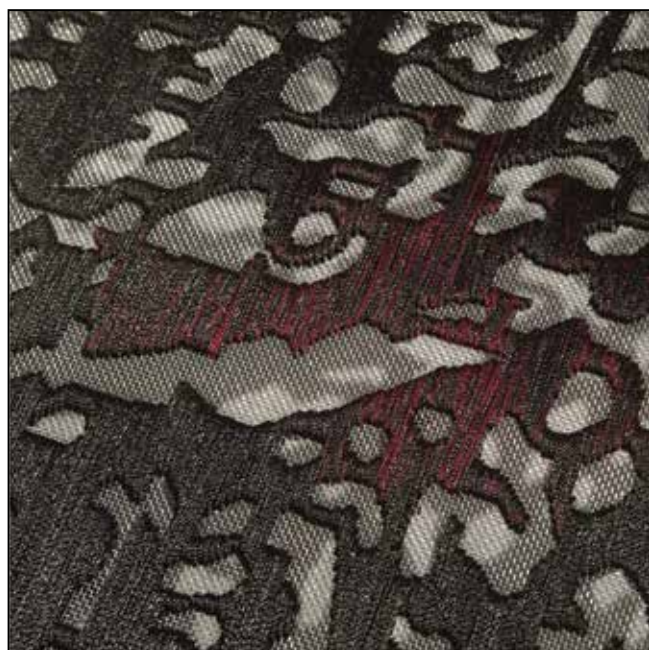
Söptei Eszter: Burjánház – részlet

Lencsés Ida: Időköz II. – részlet

Francisca Henneman: Sessília Rosa

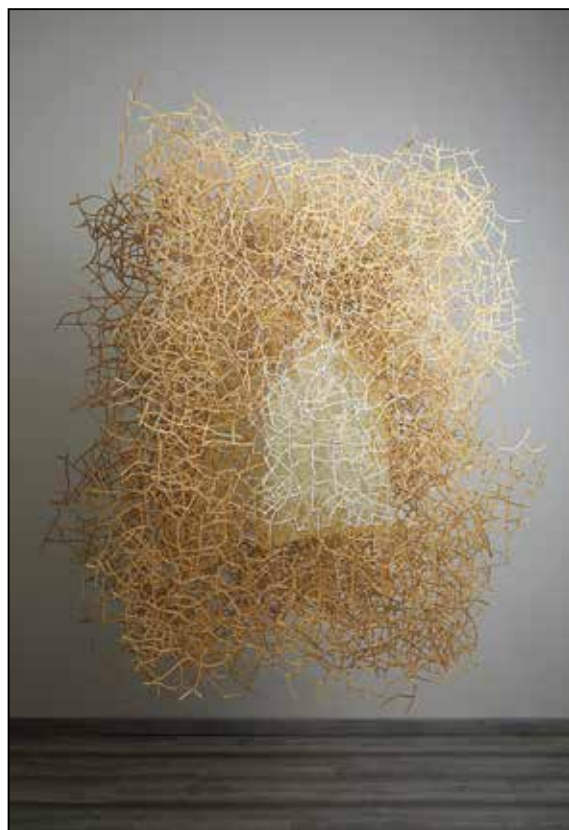
Benedek Noémi: Parázs – részletek

Sipos Éva: Tábla

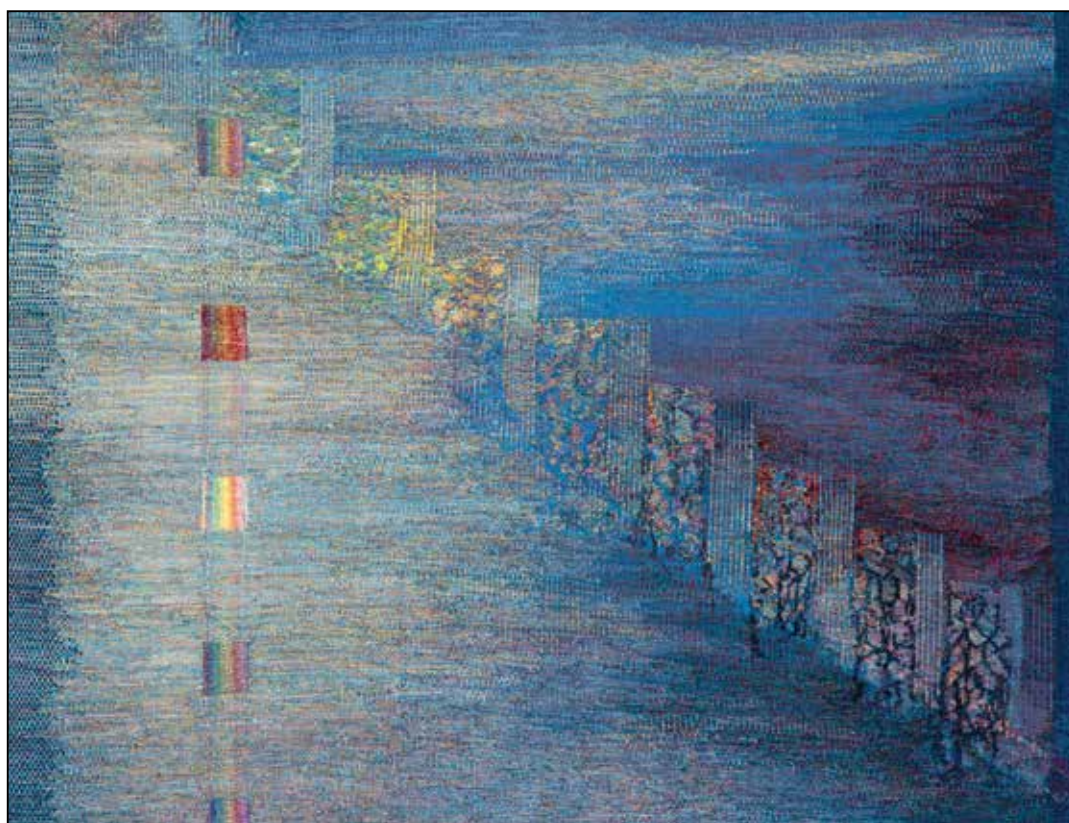
Baráth Hajnal: Amikor felbomlik a kánon II. – részlet

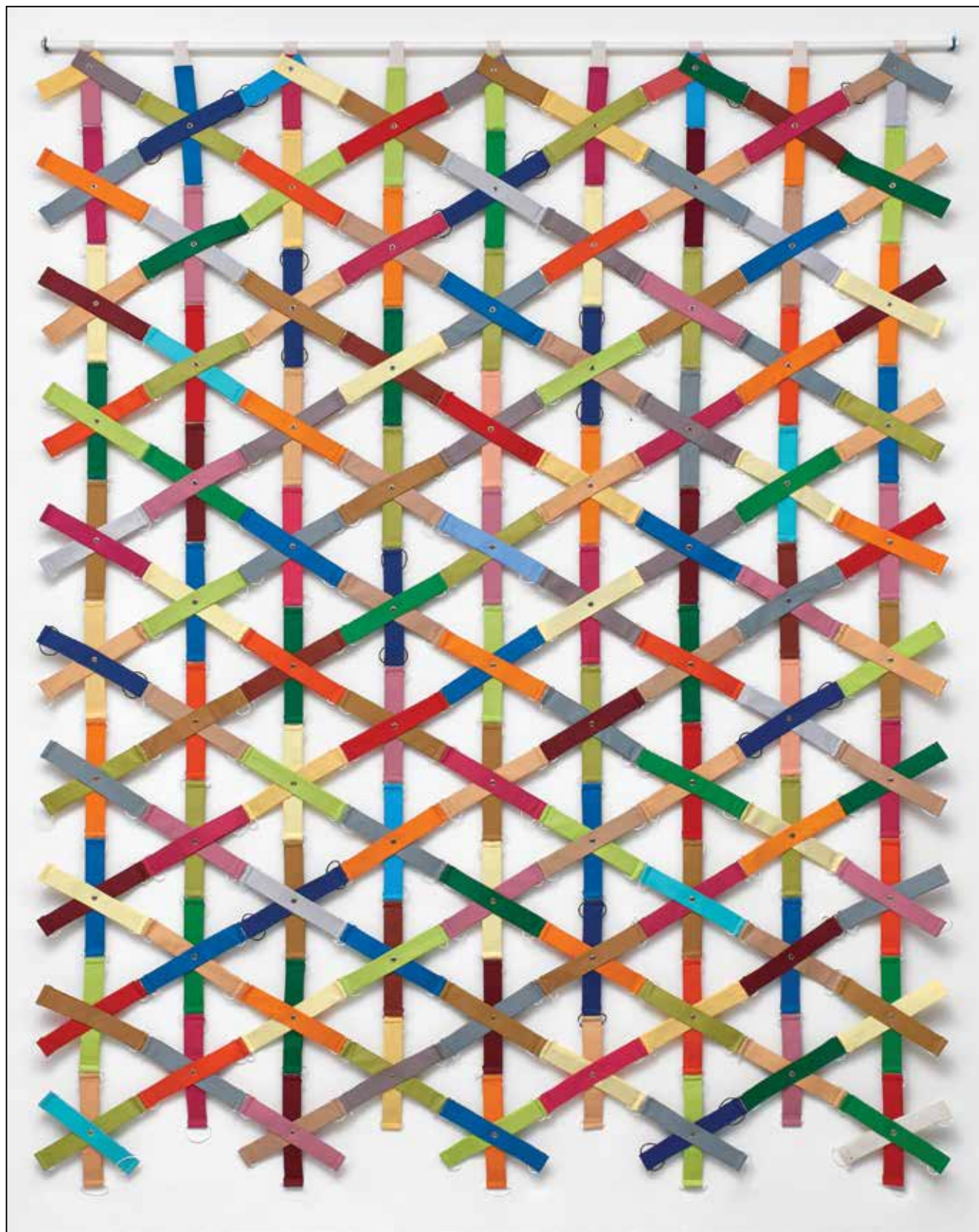
Komáromi Erzsébet Katalin: Hajlék

Gulyás Judit: „A föld még kietlen és puszta volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten lelke lebegett a vizek fölött" (Mózes 1,2)

Balogh Edit: Linea

Regős Anna: Védőháló